

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hümeýra Rana YÜCEL

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASINDA KURULLARIN ROLÜ VE
HUKUKİ NİTELİĞİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hümeýra Rana YÜCEL

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASINDA KURULLARIN ROLÜ VE
HUKUKİ NİTELİĞİ

Danışman

Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hümeysra Rana YÜCEL'in bu çalışması, jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ

Üye : Prof. Dr. Hayri KESER

Tez Başlığı: Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Kurulların Rolü ve Hukuki Niteliği

Tez Savunma Tarihi : 19.07.2024

Mezuniyet Tarihi : 26/09/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Kurulların Rolü ve Hukuki Niteliği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Hümevra Rana YÜCEL

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Hümeysra Rana YÜCEL
Öğrenci Numarası	202152028005
Anabilim Dalı	Kamu Hukuku
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Kurulların Rolü ve Hukuki Niteliği
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2400978232
Rapor Tarihi	12.06.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 8 Alıntılar dahil: % 13
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 279 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZ... ..	vi
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖNSÖZ	ix
Takdim.....	ix
Konunun Önemi.....	x
Konunun Sınırlandırılması	xi
Çalışmanın Takdimi	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASININ KAVRAMSAL YÖNÜ, KORUNMASINDAKİ AMAÇ VE GEREKLİLİK

1.1. Kavramsal Yönü	13
1.1.1. Kültürel Miras Kavramı	15
1.1.2. Kültür Kavramı ve Kültür Varlıkları	17
1.1.3. Tabiat Kavramı ve Tabiat Varlıkları	26
1.1.4. Devletin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yükümlülüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği	31
1.1.5. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler	36
1.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasındaki Amaç ve Gereklik	41
1.2.1. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Önemi	46
1.2.2. Zarar Vermeden Koruma İlkesi	58
1.2.3. Bulundukları Yerde Koruma İlkesi.....	59
1.2.4. Koruma-Kullanma Dengesinin Sağlanması İlkesi	62

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASINDA İDARİ TEŞKİLATLANMANIN KURULUŞU, KURUMSAL YAPISI, HUKUKİ NİTELİĞİ, GÖREV VE YETKİLERİ

2.1. Kültür Varlıkları Yönünden	67
--	----

2.1.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı	67
2.1.1.1. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	68
2.1.1.1.1. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu	69
2.1.1.1.1.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği	70
2.1.1.1.1.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi.....	71
2.1.1.1.1.3. Görev ve Yetkileri.....	76
2.1.1.1.2. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu.....	78
2.1.1.1.2.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği	78
2.1.1.1.2.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi.....	80
2.1.1.1.2.3. Görev ve Yetkileri.....	82
2.1.1.1.2.4. Günümüzde Faaliyet Göstermekte Olan Koruma Bölge Kurulları ile Faaliyet Alanları.....	84
2.1.1.1.3. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB).....	87
2.1.1.1.3.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği	87
2.1.1.1.3.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi.....	89
2.1.1.1.3.3. Görev ve Yetkileri.....	91
2.1.1.1.3.4. Günümüzde Faaliyet Göstermekte Olan KUDEB'ler ile Faaliyet Alanları.....	92
2.1.1.1.4. Su Altında Koruma Komisyonu	95
2.1.1.2. Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü	97
2.1.1.2.1. Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi.....	98
2.1.1.3. Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı.....	99
2.1.2. Özel Kanunlarla Oluşturulan Kurullar	101
2.1.2.1. Alan Yönetimi ve Alan Başkanlıkları.....	102
2.1.2.1.1. Alan Yönetimi Birimleri, Görev ve Yetkileri	105
2.1.2.1.2. Kapadokya Alan Başkanlığı ve Kapadokya Alan Komisyonu	107
2.1.2.1.3. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı ve Gelibolu Koruma Komisyonu	119
2.1.2.2. 5366 sayılı Kanun Kapsamında Oluşturulan Kurullar	125
2.2. Tabiat Varlıkları Yönünden	127
2.2.1. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.....	127
2.2.1.1. Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü.....	128
2.2.1.1.1. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu.....	129
2.2.1.1.1.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği	130

2.2.1.1.1.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi.....	130
2.2.1.1.1.3. Görev ve Yetkileri.....	131
2.2.1.1.2. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları	132
2.2.1.1.2.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği	133
2.2.1.1.2.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi.....	133
2.2.1.1.2.3. Görev ve Yetkileri.....	135
2.2.1.1.2.4. Günümüzde Faaliyet Göstermekte Olan Koruma Bölge Komisyonları ile Faaliyet Alanları.....	136
2.2.1.2. Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü	138
2.2.1.3. Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü ..	139
2.2.2. Özel Kanunlarla Oluşturulan Kurullar	140
2.2.2.1. Uludağ Alan Başkanlığı ve Uludağ Alan Komisyonu	140
2.2.2.2. Toprak Koruma Kurulu.....	149
2.2.2.3. Mera Komisyonları ve Mera Yönetim Birlikleri.....	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASIYLA GÖREVLİ İDARİ TEŞKİLATIN ÇALIŞMA ESAS VE USULLERİ, ALDIKLARI KARARLAR VE BU KARARLARIN YASAL DENETİMİ

3.1. Çalışma Esas ve Usulleri	155
3.1.1. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Açısından	155
3.1.2. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Açısından	156
3.1.3. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) Açısından	159
3.1.4. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu Açısından	161
3.1.5. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları Açısından	162
3.2. Karar Türleri.....	163
3.2.1. İlke Kararlar	163
3.2.2. Tespit ve Tescil Kararları	166
3.2.2.1. Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları....	167
3.2.2.2. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları	168
3.2.2.3. Taşınmaz Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları	172
3.2.2.4. Su Altında Bulunan Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları	177
3.2.2.5. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Tespit ve Tescil Kararları.....	178

3.2.3. İzin Kararları.....	182
3.2.3.1. Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarına İlişkin İzin Kararları.....	182
3.2.3.2. Taşınmaz Kültür Varlıklarına İlişkin İzin Kararları.....	188
3.2.3.3. Taşınmaz Tabiat Varlıklarına İlişkin İzin Kararları	195
3.2.3.4. Su Altında Bulunan Kültür ve Tabiat Varlıklarına İlişkin İzin Kararları	197
3.2.4. Yaptırım Kararları.....	198
3.3. Kararların Yasal Denetimi	200
3.3.1. Kararların İdari Denetimi	201
3.3.1.1. Genel Olarak.....	201
3.3.1.2. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Açısından	202
3.3.1.3. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları Açısından.....	203
3.3.2. Kararların Yargısal Denetimi	204
3.3.2.1. İdari Dava Açılması ve Dava Dilekçesi Üzerinde İlk İnceleme.....	205
3.3.2.2. İptal Davaları.....	212
3.3.2.2.1. Menfaat İhlali Şartı (Subjektif Ehliyet Şartı)	212
3.3.2.2.2. İptal Davalarına Konu İdari İşlemlerin Esas Yönünden İncelenmesi.....	216
3.3.2.2.2.1. Yetki Unsuru Bakımından	216
3.3.2.2.2.2. Şekil Unsuru Bakımından	217
3.3.2.2.2.3. Sebep Unsuru Bakımından	218
3.3.2.2.2.4. Konu Unsuru Bakımından	219
3.3.2.2.2.5. Amaç Unsuru Bakımından	221
3.3.2.3. Tam Yargı Davaları	222
3.3.2.4. Kararlara Karşı Başvuru Yolları	223
3.3.2.4.1. Genel Olarak	223
3.3.2.4.2. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Yolu.....	225
3.3.2.4.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru	230
SONUÇ	235
KAYNAKÇA.....	239
ÖZGEÇMİŞ	253

KISALTMALAR LİSTESİ

AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BİM	Bölge İdare Mahkemesi
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
E.	Esas No
Ed.	Editör
HD	Hukuk Dairesi
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
ibid	ibidem
İYUK	İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	Karar No
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
m.	Madde
p.	Page (İngilizce sayfa)
RG	Resmî Gazete
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu

ÖZ

Kültür ve tabiat varlıkları ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. Bu varlıkların korunması Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından da anayasal bir yükümlülüktür. Bu nedenle, kültür ve tabiat varlıklarının korunması gerekmektedir.

Koruma olgusu; mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı, arkeoloji, hukuk gibi birçok farklı disiplinin çalışma alanına girmektedir. Bu bakımdan koruma birçok farklı şekillerde sağlanabilmekle birlikte, bu çalışma yalnızca kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilatı konu edinmektedir.

Çalışmamızda esas itibarıyla kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilatın kuruluşu, kurumsal yapısı, hukuki niteliği, görev ve yetkileri, çalışma esas ve usulleri, aldığı kararlar ile bu kararların yasal denetimi başlıklar halinde açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür varlıkları, tabiat varlıkları, kültürel miras, doğal miras, ortak miras, hukuksal korunma, önleyici koruma, koruma kanunları.

ABSTRACT**THE ROLE AND LEGAL NATURE OF THE BOARDS IN THE PROTECTION OF CULTURAL AND NATURAL ASSETS**

Cultural and natural assets are recognized as the common heritage of humanity by international conventions to which our country is a party. The protection of these assets is also a constitutional obligation for the Republic of Turkey. Therefore, cultural and natural assets need to be protected.

The phenomenon of conservation falls within the field of study of many different disciplines such as architecture, urban and regional planning, archeology and law. In this respect, although protection can be ensured in many different ways, this study focuses only on the administrative organization responsible for the protection of cultural and natural assets.

In our study, the establishment, institutional structure, legal nature, duties and powers, working principles and procedures, decisions taken and legal supervision of these decisions of the administrative organization responsible for the protection of cultural and natural assets are discussed explained under headings.

Key Words: Cultural properties, natural wealths, cultural heritage, natural heritage, common heritage, legal protection, preventive conservation, protection laws.

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlık ve yazım sürecinde kıymetli yönlendirmeleriyle bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. A. Kürşat Ersöz başta olmak üzere, öğrenim hayatım boyunca bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak beni bugünlere getiren bütün hocalarıma saygı ve şükranlarımı sunar, teşekkürü bir borç bilirim.

Yalnızca tez yazım sürecinde değil, hayatımın her anında bana her yönden destek olan hayattaki en büyük şansım anneme, babama ve biricik kardeşime teşekkür ederim.

Her zorlukla beraber bir kolaylık bahsettiği; boş kaldığımda yine kalkıp yorulmamı öğütlediği; çalışmamın, gayretim ve halis niyetimin karşılığını vereceğini vaat ettiği; bana bu çalışma azmini bahsettiği ve tezimi bitirmemi nasip ettiği için son olarak O'na, en çok O'na, her daim O'na en içten şükranlarımı sunarım.

ÖNSÖZ

Takdim

Anadolu¹ nam-ı diğer Küçük Asya (*Asia Minor*), güneyde Akdeniz kuzeyde ise Karadeniz’e kıyısı bulunan bir yarımadadır. Doğusunda insanlık tarihinin ilk medeniyetleri bulunan bereketli hilal (*Fertile Crescent*) batısında ise Balkanlar bulunan bu yarımada, adeta iki kıtayı birbirine bağlayan bir köprü gibidir. Bu yönüyle Anadolu tarih boyunca birbirinden farklı çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Nitekim Sagalassos, Kibyra, Kremna, Pamfilya, Laodikya, Hierapolis, Pergamon, Lidya, Karya, Frigya, Likya hep bu topraklarda doğmuş ve büyümüş Anadolu şehir-devletlerindendir. Ayrıca Anadolu; Hitit, Roma, Doğu Roma ve nihayet Osmanlı İmparatorluğu gibi tarihe iz bırakmış büyük imparatorluklara da ev sahipliği yapmıştır.

Gerek kritik konumu gerek bu topraklarda kurulan ihtişamlı uygarlıkların etkisiyle Anadolu, her daim göç ve ticaret güzergahı üzerinde yer almıştır. Bu bakımdan Anadolu’da yaşayan ve iz bırakan insan toplulukları da son derece çeşitlilik arz etmektedir. Nitekim Anadolu tarihte çeşitli nedenlerle bu topraklara gelen Galatlar, Helenler, Türkler, Kürtler, Romanlar, Yahudiler, Çerkesler, Tatarlar, Lezgiler, Azeriler, Çeçenler, Bulgarlar, Pomaklar, Yunanlar, Arnavutlar, Boşnaklar, Suriyeliler, Filistinliler gibi farklı kültür ve etnik kimliklere sahip birçok insan topluluğuna kucak açmıştır. Ayrıca Anadolu halkı; Perslerin, Helenlerin, Moğolların, İngilizlerin, İtalyanların, Fransızların istilasına uğradığı dönemlerde bu kültürler ile de alışverişte bulunmuştur.

Ülkemizin sahip olduğu bu eşsiz çeşitlilik, hayatımızın her alanına yansımaktadır. Bugünkü Anadolu kültürü, geçmişte bu topraklarda yaşamış her medeniyetten izler taşımakta ve aynı zamanda bu coğrafyanın bize sunduğu doğal imkanlarla şekillenmektedir. Dolayısıyla Anadolu’daki kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Anadolu’nun bu zenginliklerinin bir sonraki nesillere aktarılması son derece önemlidir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması birçok farklı açıdan ele alınabilecek multidisipliner bir konu olmakla birlikte, bu çalışmanın konusunu “Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Kurulların Rolü ve Hukuki Niteliği” oluşturmaktadır.

¹ Anadolu, etimolojik olarak Antik Yunancadaki 'Ανατολή kelimesinden gelmekte olup güneşin doğduğu topraklar anlamına gelir. Bkz. “Anatolia”, New World Encyclopedia, <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Anatolia> (erişim tarihi: 29.05.2024); “Anatolia”, Online Etymology Dictionary, <https://www.etymonline.com/word/Anatolia> (erişim tarihi: 29.05.2024); “Anadolu”, Nişanyan Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/anadolu> (erişim tarihi: 29.05.2024).

Konunun Önemi

Ülkemiz kültür ve tabiat varlıkları bakımından son derece zengin olmakla birlikte, Avrupa devletlerinin 18. yüzyıl sonrasında arkeoloji ve tarihe karşı artan ilgisi karşısında ülkemizdeki varlıkların tamamı ne yazık ki layığıyla korunamamıştır. Bu nedenle ülkemize ait birçok kültür varlığının yurt dışındaki müzelerde sergilenmesine şahit oluyoruz. Bugün ise yükselen bilinç düzeyi sayesinde kültür ve tabiat varlıklarının korunması kapsamında birbirinden farklı nitelikte çok sayıda önlem alınmaktadır.

1982 Anayasası kültür ve tabiat varlıklarının korunması noktasında Türkiye Cumhuriyeti Devletine pozitif yükümlülükler getirmiştir. Bu kapsamda konuya ilişkin olarak yasal düzenlemeler yapılmak suretiyle kültür ve tabiat varlıklarının korunması sağlanmaktadır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması olgusu; bu varlıkların yurt dışına izinsiz çıkarılmasını önleme, bu varlıklara zarar verilmesini önleme, bu varlıkların mevcut durumlarını muhafaza etme, bu varlıkların eski haline getirilmesini sağlama gibi farklı tedbirleri kapsamaktadır. Kapsam ve niteliğine göre her bir tedbirin alınmasından sorumlu birim muhtelif yasal düzenlemeler ile açıklığa kavuşturulmaktadır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, yasal düzenlemeler aracılığıyla kurulması öngörülen kurullar son derece kritik bir konumdadır. Zira yeniden üretilmesi mümkün olmayan, eşsiz ve biricik olan bu varlıklara ilişkin gerçekleştirilecek iş ve işlemlere ilişkin karar alan ve bu varlıklar ile doğrudan doğruya temas halinde olan birimler bunlardır. Bu birimlerin görev ve yetkilerinin neyi kapsadığı, karar alıp almadığı, aldığı kararların ne tür bir denetime tabi olduğu, birimler arasında hiyerarşik ilişki bulunup bulunmadığı hususları kültür ve tabiat varlıklarına geri dönülemez hasarlar verilmesini önleyerek gerektiği gibi korumanın tahsis edilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından görevli idari birimler genel itibarıyla 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkında Kanun ile düzenlenmiş olmakla birlikte, konuya ilişkin yapılan yasal düzenlemeler son derece çeşitli ve dağınıktır. Bu bakımdan kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari birimlerin rolü ve hukuki niteliğinin belirlenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır.

Yasal düzenlemelerin çokluğu ve çeşitliliği karşısında konuya ilişkin olarak yapılan derleme çalışmalarının sınırlılığı göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında kurulların rolü ve hukuki niteliğinin belirlenmesi hususunda öğretiyeye katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Konunun Sınırlandırılması

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması; hukuk, sanat tarihi, arkeoloji, mimarlık, mühendislik, şehir planlamacılığı gibi çok sayıda farklı disiplini ilgilendirmektedir. Bu çalışmada ise kültür ve tabiat varlıklarının korunması olgusu hukuki çerçevede ele alınmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, kültür ve tabiat varlıklarının korunması olgusu; idari nitelikteki yasal düzenlemeler ile idare hukukunu, cezai nitelikteki yasal düzenlemeler ile ceza hukukunu, ülkemizin taraf olduğu usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş uluslararası sözleşmeler ile anayasa hukukunu ve milletlerarası hukuku ilgilendirmektedir. Çalışmamız kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını yalnızca idare hukuku yönünden ele alacaktır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması genel itibarıyla 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkında Kanun ile düzenlenmektedir. Anılan kanunda kültür ve tabiat varlıklarının korunmasıyla görevli idari birimler şu şekilde düzenlenmiştir:

- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu,
- Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları,
- Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları,
- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu,
- Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları,

Çalışmamız esas itibarıyla 2863 sayılı Kanunla kurulması öngörülen bu kurul ve komisyonları konu edinmektedir.

Öte yandan, 2863 sayılı Kanun dışındaki yasal düzenlemelerle de kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen teşekkül ettirilen başkaca idari birimler de bulunmaktadır. İdari birimlerin kuruluşu ile görev ve yetkilerinin açıklandığı ikinci bölümde 2863 sayılı Kanun dışındaki yasal düzenlemelerle kurulması öngörülen bu idari birimlere de yer verilmiş olmakla birlikte; gerek yasal düzenlemelerin dağınıklığı nedeniyle bunların sayısının net bir şekilde tespit edilmesinin mümkün olmaması gerek üçüncü bölümün konusu kapsamında bu kurullara ilişkin yeterli bilgi ve belgenin bulunmaması nedeniyle bu kurulların kısmen çalışma kapsamında değerlendirildiğini belirtmek gerekmektedir.

Çalışmanın Takdimi

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün ilk kısmında, kültür ve tabiatın ne anlama geldiği, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının neyi kapsadığı, devletin bu konudaki yükümlülükleri, mevcut yasal düzenlemelerin neler olduğu açıklanmıştır. Birinci

bölümün ikinci kısmında, kültür ve tabiat varlıklarının neden korunması gerektiği açıklanmak suretiyle koruma ilkeleri ortaya konulmuştur.

Çalışma konumuzun esasını oluşturan ikinci bölümde, kültür ve tabiat varlıklarının korunması idari teşkilatlanmanın kuruluşu, kurumsal yapısı, hukuki niteliği ile görev ve yetkileri işlenmektedir. 08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 5. maddesi ile 2863 sayılı Kanun'da birtakım değişiklikler yapılmış olup bu kapsamda, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilat 2011 yılından bu yana kültür varlıklarından sorumlu birimler ve tabiat varlıklarından sorumlu birimler olmak üzere ikili bir ayrıma sahiptir. Bununla paralel olarak, ikinci bölüm de iki parçadan oluşmaktadır. Birinci kısımda kültür varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilat, ikinci kısımda ise tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilat tanıtılmaktadır.

Üçüncü bölüm, üç kısımdan oluşmakta olup birinci kısımda 2863 sayılı Kanun kapsamında kurulması öngörülen idari birimlerin çalışma esas ve usulleri açıklanmaktadır. İkinci kısımda söz konusu kuralların ne tür kararlar alabileceği her bir kurul bakımından ayrı ayrı açıklanmaktadır. Üçüncü kısımda ise idari birimler tarafından alınan kararlara karşı idari ve yasal denetim yollarından bahsedilmektedir.

Çalışmamız tüm bu açıklamalar ışığında sonuç bölümüyle nihayete erecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASININ KAVRAMSAL YÖNÜ, KORUNMASINDAKİ AMAÇ VE GEREKLİLİK

1.1. Kavramsal Yönü

Kültür ve tabiat varlıkları kavramı hukukumuzda ilk olarak Osmanlı döneminde “Asar-ı Atika Nizamnameleri” yoluyla girmiştir. Asar-ı Atika esas itibarıyla “eski eserler” anlamına gelmektedir.² Eski eserler ve müzecilik alanında yapılan araştırma ve çalışmalar Osmanlı döneminde özellikle 1800’lü yıllarda artmıştır.³

Tophane-i Amire Müşiri Ahmet Fethi Paşa, bu çalışmaların öncüsü olarak kabul etmektedir.⁴ Bunun nedeni, o dönemde daha önce hiç teşebbüs edilmemiş bir işe girişerek İstanbul’dan kolaylıkla ulaşılabilecek tüm tarihi eserlerin Harbiye Ambarı’nda toplamış olmasıdır. Bu çalışma bugün Osmanlı döneminde müzecilik alanındaki ilk faaliyet olarak tanınmaktadır.⁵ İlerleyen dönemlerde ülkenin dört bir tarafındaki eski eserler de İstanbul’a getirilerek sergilenmiştir.⁶ Batılı anlamda ilk müze faaliyetlerini yürüten aydınımız ise İstanbul Arkeoloji Müzesi’nin kurucusu Osman Hamdi Bey’dir. ⁷ Bu önemli isimler Osmanlı ülkesi

² “Asar-ı Atika”, Luggat – Osmanlıca Türkçe Sözlük, <https://www.luggat.com/asar-%C4%B1%20atika/1/1> (erişim tarihi: 15.04.2024).

Asar-ı Atika’nın etimolojik kökenine, nasıl ortaya çıktığına ve kullanıldığına ilişkin olarak daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. Önge, Mustafa, “Kültür Mirasını Tanımlamak için Türkiye’de Kullanılan İlk Özgün Terim: Asar-ı Atika”, **Avrasya Terim Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 10-12.

³ Eski eserlere yönelik ilginin Osmanlı’da 1800’lü yıllarda arttığına ilişkin olarak bkz. Değirmenci, Kevser, “Osmanlı Devleti’nde Asar-ı Atika Bilincinin Gelişimi: Kaş Kazası Örneği (1842-1908)”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 3, 2023, sayfa 1160.

Osmanlı’da eski eserlere olan ilginin arttığı dönemde Osmanlı ülkesindeki çoğu eserin halihazırda Batılı devletler tarafından talan edildiğine ilişkin olarak ayrıca bkz. Önge, s. 9-10.

Osmanlı döneminden başlayarak 2000’li yıllara kadar kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin sürecin kısa bir özeti için bkz. Dağıstan Özdemir, Melike Z., “Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış”, **Planlama 2005/1**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı: 31, 2005, s. 20-25.

⁴ Asar-ı Atika Nizamnameleri, Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/asar-i-atika-nizamnameleri> (erişim tarihi: 13.04.2024).

⁵ Değirmenci, s. 1161.

⁶ **ibid**, s. 1161.

⁷ Fransa’da eğitim alan Osman Hamdi Bey, müzelerin “*her şeyden önce bir araştırma merkezi olduğunu pek iyi*” bilirdi. Bu itibarla, yeni açtığı İstanbul Arkeoloji Müzesi’nin üst katına bir kütüphane de yaptırmıştı.

Ayrıca belirtmek gerekir ki Osman Hamdi Bey, müzede sergilenmeye başlanan tüm eserleri Avrupa’da olduğu gibi müzeye ait bir dergi yayınıyla kamuoyuna duyurmayı da amaçlamıştır. Bu kapsamda çıkaracağı derginin adını “Archives Orientales” (Doğu Arşivleri) koymayı planlamıştır. Ancak dönemin ekonomik şartları ve çıkan savaşlar nedeniyle bu fikrini hayata geçirememiştir.

Bkz. Mansel, Arif Müfid, “Osman Hamdi Bey”, **Belleten**, Cilt: 24, Sayı: 94, 1960, s. 297-298.

Osman Hamdi Bey’in yalnızca modern Türk müzeciliğinin kurucusu değil, kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukukunun da öncüsü olduğuna ilişkin olarak bkz. Sancakdar, Oğuz/ Yağcı, Pınar/ Taşyıldız, Şükür/ Çıkar, Ezgi, **Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021, sayfa 89.

içerisindeki eski eserlere ilişkin farkındalığı artırmış ve eski eserlerin korunmasına yönelik ilk somut adımları atmışlardır. Eski eserlerin korunması faaliyetlerinin önemli bir parçası olan Asar-ı Atika Nizamnamelerinin ortaya çıkmasında da rol oynamışlardır.⁸

1868 ve 1869 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi 1869 yılında yayımlanmıştır.⁹ Bu nizamnameyi takiben 1874, 1884 ve 1906 yıllarında da Asar-ı Atika Nizamnameleri oluşturularak yayımlanmıştır. Bunlar arasında en önemlisi 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesidir.¹⁰ Zira bu nizamname, mevcut nizamnamelere ilave hükümler getirmeksizin önceki tarihli nizamnameleri baz alarak yeni baştan düzenlemiştir.¹¹ 1906 tarihli nizamname ise, 1884 tarihli nizamnamedeki hükümlerin diplomatik ilişkiler kullanılmak suretiyle dolandırıldığının fark edilmesi üzerine kaleme alınmıştır.¹² Bu son nizamnameler kültür ve tabiat varlıkları hukukuna ilişkin temel düzenlemeler¹³ niteliğinde olduğundan, cumhuriyet kurulduktan sonra da yürürlükte kalmaya devam etmiştir.¹⁴ Bu alanda meclis tarafından ayrıca bir kanun oluşturuluncaya kadar söz konusu nizamnameler kanun gücünde sayılarak uygulanagelmıştır.¹⁵

Kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin olarak cumhuriyet döneminde kaleme alınan ilk yasal düzenleme ise 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'dur. Her ne kadar adları arasındaki

⁸ Osman Hamdi Bey'in yasal düzenlemelere ilişkin çalışmaları hakkında bkz. Osman Hamdi Bey ve Müzecilik, Osman Hamdi Bey, <http://www.osmanhamdibey.gov.tr/TR-50972/osman-hamdi-bey-ve-muzecilik.html> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Yasal düzenlemelerde rol oynayan diğer aydınların çalışmaları hakkında bkz. **Değirmenci**, s. 1161.

⁹ İlk kez çıkarılan bu nizamnamenin yedi maddeden oluştuğu, içerisinde yer alan düzenlemelerin genel olarak yapılacak kazıların kayıt altına alınmasını sağlamak suretiyle kaçak kazıların önüne geçmeyi hedeflediği ve kazı sonucunda çıkarılan eserlerin ülke dışına çıkarılmasını yasakladığı görülmektedir. Bkz. Asar-ı Atika Nizamnameleri, Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/asar-i-atika-nizamnameleri> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Söz konusu yedi maddeye ilişkin daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. **Değirmenci**, s. 1162.

İlk Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin dönemin Avrupalı arkeologları başta olmak üzere kazı işiyle uğraşanlar arasında hoşnutsuzlukla karşılandığı, ayrıca bu düzenlemenin eserlerin ülke dışına kaçırılmasına engel olamadığı, ancak kazıyla çıkarılan eserlerden küçük bir kısmın ülke sınırları içerisinde kaldığı hakkında bkz. **Mansel**, s. 295.

¹⁰ Nizamnamenin hazırlanmasında 1881 yılında müze müdürlüğüne atanan Osman Hamdi Bey büyük bir rol oynamıştır. Zira, kendisi hem Fransa'da hukuk eğitimi görmüş hem de müzecilik faaliyetlerine olan ilgisi nedeniyle mevcut düzenlemedeki eksiklikleri fark etmiştir. bkz. Osman Hamdi Bey ve Müzecilik, Osman Hamdi Bey, <http://www.osmanhamdibey.gov.tr/TR-50972/osman-hamdi-bey-ve-muzecilik.html> (erişim tarihi: 13.04.2024).

¹¹ Osman Hamdi Bey ve Müzecilik, Osman Hamdi Bey, <http://www.osmanhamdibey.gov.tr/TR-50972/osman-hamdi-bey-ve-muzecilik.html> (erişim tarihi: 13.04.2024).

¹² Asar-ı Atika Nizamnameleri, Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/asar-i-atika-nizamnameleri> (erişim tarihi: 13.04.2024).

¹³ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, s. 90.

¹⁴ **Değirmenci**, s. 1163; Osman Hamdi Bey ve Müzecilik, Osman Hamdi Bey, <http://www.osmanhamdibey.gov.tr/TR-50972/osman-hamdi-bey-ve-muzecilik.html> (erişim tarihi: 13.04.2024) ; Asar-ı Atika Nizamnameleri, Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/asar-i-atika-nizamnameleri> (erişim tarihi: 13.04.2024).

¹⁵ Anayasa Mahkemesi işbu nizamnamelerde yer alan cezai düzenlemelerin iptalinin talep edildiği bir davada, 06.07.1065 tarihli ve 1965/16 E. 1965/41 K. Sayılı kararıyla söz konusu nizamnamelerin kanun niteliği taşıdığını belirtmiştir.

benzerlik nedeniyle cumhuriyet döneminde oluşturulan kanunun nizamnamelerle paralellik gösterdiği düşünülse de oluşturulan yeni kanun önceden mevcut olmayan birçok yenilik getirmiştir.¹⁶

1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nun kavram ve uygulama açısından günün ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz hale gelmesi üzerine kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin olarak yeni bir kanun hazırlığına başlanmıştır.¹⁷ Bu yeni kanun, 1982 Anayasası’nın kabulünden bir yıl sonra hazırlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸ Günümüzde hala yürürlükte bulunan ve kültür ve tabiat varlıkları hukukuna ilişkin temel kaynak vazifesi gören bu kanunun adı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu’dur. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin yönetmelik ve daha alt düzeydeki tüm düzenleyici işlemlerin kanuni dayanağı da genel itibarıyla bu kanundur.

1.1.1. Kültürel Miras Kavramı

Kültür ve tabiat varlıkları hukuku yeni bir hukuk dalı olduğundan, ortaya çıkan ihtiyaçlarla birlikte günden güne değişmeye ve şekillenmeye devam etmektedir. Yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşılacağı üzere, “Asar-ı Atika” adıyla çıkarılan nizamnamelerin ardından cumhuriyet döneminde bu ifadenin Türkçeleştirilmesi yoluna gidilerek “Eski Eserler Hukuku” adı altında farklı düzenlemeler yapılmış ve nihai olarak 2863 sayılı Kanunda “Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku” ifadesinde karar kılınmıştır.

Ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda kültür ve tabiat varlıkları hukukunda görülen değişimle paralel olarak, geçmişte olduğu gibi, bu hukuk dalını tabir etmek üzere kullanılan ifadenin de değiştirilmekte olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, günümüzde farklı disiplinler tarafından kültürün nesilden nesile aktarılma özelliği göz önünde bulundurularak kültüre ilişkin varlıkları tabir etmek üzere “kültür mirası” ya da “kültürel miras” ifadeleri kullandığı görülmektedir.¹⁹ Farklı disiplinler tarafından ortaya konan bu yaklaşım sonucunda benimsenen

¹⁶ İlhan, Emre, **2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Tarihçesi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, sayfa 1.

Ne tür yenilikler getirdiğine ilişkin olarak ayrıca bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, 93-95.

¹⁷ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, s. 96.

¹⁸ Bu noktada kanunun adının değişikliğinde 1982 Anayasası’nın etkisinin de bulunduğu bahsetmek gerekmektedir. 1982 Anayasası hazırlanırken “eski eserler” ifadesinin anlam itibarıyla dar kapsamlı olduğundan bahisle bu ifade yerine “kültür ve tabiat varlıkları” ifadesi tercih edilmiştir.

¹⁹ Çeliktaş Türkbay, Özge, “Kültürel Mirasın Korunmasının İnsan Hakları ile İlişkisi ve Kültürel Miras Hakkı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2, 2021, s. 1447.

“kültürel miras” ifadesi, bu konuya ilişkin farkındalığın artmasıyla birlikte uluslararası hukuk metinlerinde de benimsenmeye ve kullanılmaya başlanmıştır.²⁰

Kültürel miras ifadesi,²¹ günümüzde insanlara ilişkin olan neredeyse her şeyi kapsar nitelikte olup genellikle somut ve somut olmayan miras şeklinde sınıflandırılmaktadır.²² Ayrıca ve önemle belirtmek gerekir ki, kültürel mirasın korunmasına ilişkin olarak akdedilen 1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’de²³ tabiat varlıkları, doğal miras içinde değerlendirilmek suretiyle kültürel mirastan ayrı olarak tanımlanmıştır. Bu bakımdan, kültürel mirasın tabiat varlıklarını kapsamadığı yönünde yorum yapılması mümkündür. Bununla birlikte, UNESCO günümüzde kültürel miras ifadesinin sınırlarını şu şekilde çizmektedir:²⁴ *“Kültürel miras, sembolik, tarihi, sanatsal, estetik, etnolojik veya antropolojik, bilimsel ve sosyal önem de dahil olmak üzere çeşitli değerlere sahip eserleri, anıtları, bir grup bina ve alanı, müzeleri içerir. Somut mirası (taşınır, taşınmaz ve su altı), kültürel ve doğal mirasa ait eserler, alanlar veya anıtlara gömülü somut olmayan kültürel mirası içerir. Tanım, festivaller, kutlamalar vb. gibi diğer kültürel alanlarla ilgili somut olmayan kültürel mirası kapsamaz. Endüstriyel miras ve mağara resimlerini kapsar.”* Görüldüğü üzere, kültürel miras ifadesi günümüzde UNESCO tarafından doğal miras ve dolayısıyla tabiat varlıklarını da kapsar nitelikte kullanılmaktadır.²⁵ Bunun nedeni, kültürel ve doğal miras arasında sıkı bir bağın bulunduğundan hareketle UNESCO’nun her iki terimi de kapsayan ortak bir terim arayışında olmasıdır.²⁶

Diğer taraftan, belirtmek gerekir ki, mümkün olan en geniş anlamıyla yorumlanarak tabiat varlıklarının da kültürel miras ifadesinin kapsamına dahil edilmesi girişimi henüz öğretide yaygınlık kazanmamıştır.²⁷ Nitekim kültürel ve doğal miras arasındaki bağdan sıklıkla

²⁰ Ersöz, Ahmet Kürşat, **Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, sayfa 28.

²¹ Rönesanstan başlayarak 2004 yılına kadar akdedilen uluslararası sözleşmelerde kültürel mirasın nasıl tanımlandığına ilişkin seçili bir derleme için bkz. *selected by* Jokilehto, J., “Definition of Cultural Heritage: References to Documents in History”, ICCROM Working Group “Heritage and Society”, 1990.

²² Cultural Heritage: What is it? Why is it important?, Simon Fraser University IPinCH Project Fact Sheet, https://www.sfu.ca/ipinch/sites/default/files/resources/fact_sheets/ipinch_chfactsheet_final.pdf (erişim tarihi: 13.04.2024).

²³ Türkiye işbu sözleşmeye 14.02.1983 tarihli ve 17959 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 14.04.1982 tarihli ve 2658 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olmuştur.

²⁴ Cultural Heritage, UNESCO Institute for Statistics, <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage> (erişim tarihi: 13.04.2024).

²⁵ Kültürel mirasın multidisipliner bir yaklaşımla geliştirildiği ve kullanılmakta olduğuna ve beşeri, sosyal ve çevre çalışmalarının kapsamına girdiğine ilişkin olarak bkz. The Concept and History of Cultural Heritage, Central European University, <https://culturalheritagestudies.ceu.edu/concept-and-history-cultural-heritage> (erişim tarihi: 13.04.2024).

²⁶ “Linking The Protections of Cultural and Natural Heritage”, The World Heritage Convention, UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/convention/> (erişim tarihi: 14.04.2024).

²⁷ Azzopardi, Elaine/ Kenter, Jasper O./ Young, Juliette/ Leakey, Chris/ O’Connor, Seb/ Martino, Simone/ Flannery, Wesley/ Sousa, Lisa P./ Mylona, Dimitra/ Frangoudes, Katia/ Béguier, Irene/ Pafi, Maria/ da Silva, Arturo Rey/ Ainscough, Jacob/ Koutrakis, Manos/ da Silva, Margarida Ferreira/ Pita, Cristina, “What are heritage values? Integrating natural and cultural heritage into environmental valuation”, **People and Nature**, vol.5, p. 369.

bahsedilse dahi, öğretide bunların bir arada ele alınması henüz tam olarak tanınmamış ve bir konu olarak işlenmemiştir.²⁸ Ancak bu durum, kültür ve doğanın birbiriyle iç içe geçtiği ve insanların kimliğini şekillendirmede birlikte rol oynadığı gerçeğini değiştirmemektedir. Bu bakımdan öğretide bunların bir arada korunması amacıyla şemsiye bir terim bulunması yönünde daha çok çağrı yapılmaktadır.²⁹

Kültürel miras terimi ülkemizde de muhtelif bilim dallarında kullanılmaya başlanmış olup bu ifadenin halihazırda kullanılmakta olan kültür varlıkları kavramını aşarak daha geniş bir anlama sahip olduğundan bahisle Türk hukukunda da yaygın bir şekilde kullanılması gerektiği dile getirilmektedir.³⁰ Keza kültür varlıkları ifadesinin bu nesneleri metalaştırdığı ve ticaret konusu yapmaya müsait hale getirdiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır.³¹ Bununla birlikte, kültürel miras ifadesi Türk hukukunda çoğunlukla “uluslararası hukuk disiplinine mahsus bir terim” olarak tanınmaktadır.³² Daha kapsayıcı ve hümanist olması nedeniyle kültürel miras ifadesinin kullanımının Türk hukukunda da yaygınlaşmasının daha isabetli olacağı³³, öte yandan kültürel miras kavramının henüz şemsiye bir terim olarak öğretide genel anlamda kabul görmediğini, bununla birlikte şemsiye terim arayışlarının da devam ettiğini belirtmek suretiyle kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin açıklamalarımıza başlayalım.

1.1.2. Kültür Kavramı ve Kültür Varlıkları

Kültür; Latince’de büyütmek, bakmak, yetiştirmek anlamlarına gelen “cultura” sözcüğünden türemiştir.³⁴ Tarımsal faaliyetleri ifade etmek üzere kullanılan bir

²⁸ *ibid*, p. 369.

²⁹ *ibid*, p. 369.

Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, yazarlar kültürel ve doğal mirasın birlikte korunmasında şemsiye terim olarak “heritage values” (miras değerleri) ifadesini kullanmaktadır. Yazarlar, bu şemsiye terimin “value lens” yani değer mercekleriyle çeşitli kategorilere ayrılabilceğini ifade ederler. Değer mercekleri bir miras değerinin “değerliliğini” bize gösterir. Yazarlar, değer merceklerinin kim tarafından ele alındığına ve zamana bağlı olarak miras değerinin farklı yorumlanabileceğini belirtmektedir. Bu bakımdan, aynı miras değerinin farklı toplumlar tarafından farklı şekillerde değerlendirilmesi de söz konusu olabilir. Yani değer mercekleri nötr bir kavram değildir. Miras değerleri ve değer merceklerine ilişkin olarak ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. *ibid*, p. 369-379.

³⁰ Çeliktaş Türkbay, s. 1447.

³¹ Kültür ve tabiat varlıkları teriminin, lafzi anlamı itibarıyla kültürün elle tutulabilir, gözle görülebilir varlıklardan ibaret olduğu izlenimini doğurduğu ve bu nedenle kavramın kültür varlıklarını metalaştırdığı ve ticaret konusu yaptığına ilişkin olarak bkz. *ibid*, s. 1448.

Benzer yönde bkz. Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar, s. 39-40.

³² Ersöz, 28.

³³ Mevcut durumda dahi öğretide, kültür kavramını esas alan bir hukuk disiplini “çizilecek çember için pergeli oldukça geniş” tutmak gerektiğinden bahsedilmektedir. Bkz. Oğurlu, Yücel, “Kültür Varlıkları Hukukunun Esasları”, Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd (Ed.), *Kültürel Miras Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 33.

³⁴ The Meanings of Culture: Culture: Its Many Meanings, M/C Journal, <https://journal.media-culture.org.au/mcjjournal/article/view/1833> (erişim tarihi: 06.01.2024).

sözcükten türeyen kültür kelimesinin şüphesiz ki birçok farklı tanımı vardır. Ancak “*Kültür*” teriminin tarıma ilişkin bu kök anlamı, onun bundan sonra göreceğimiz tüm diğer anlam ve kullanımlarına sinmiştir.”³⁵

Joseph Henrich, insanların ne kadar teknik donanım ve keskin zekaya sahip olurlarsa olsunlar tek başlarına hayatta kalmalarının mümkün olmadığı savıyla giriş yaptığı makalesinde, insanların “kültürel bir hayvan” olduğunu ima eder.³⁶ Bu ifadeden maksat, insanların yıllar içerisinde edindiği bilişsel, sosyal, ekolojik tüm bilgi birikimini bir sonraki kuşaklara aktararak gelişme katedildiği ve ancak bu yolla insanların yaşam şartlarını iyileştirip hayatta kalabildiğidir.³⁷ Bu husus, Yüksel Gögebakan tarafından isabetli bir şekilde şöyle açıklanmaktadır:

*“Yaşam içerisinde oluşan birçok değer insanların gereksinimleriyle bağlantılıdır. Gereksinimin türü, boyutu; kişiye, yaşama kültürüne, yaşama biçimine, toplum yapısına, ilişkilerine göre değişmekte, dolayısıyla da farklılıklar gösterebilmektedir. Nitekim bir çiftçinin ihtiyaç duyduğu evle, bir dokumacının ya da balıkçının ihtiyaç duyduğu ev bir örnek olmamaktadır (Bektaş, 2001: 10). İşte insanın gereksiniminden doğan bu yapılanma “kültür”dür. Kültür tabiata ilave edilen her şey olarak, bir toplumun kendi işleyiş kurallarına göre belli bir özellik ve farklılık kazanmasıdır.”*³⁸

Doğan Özlem’in anlayışıyla filozof Johann Gottfried Herder’in kültür tanımı ise, “toplumların “doğal durum”dan çıkıp kendileri için yararlı ve kendilerine göre iyi ve doğru bildikleri amaçlara ulaşma ve bunları gerçekleştirme yolunda gösterdikleri tüm etkinliklerin ve bu etkinlikler sonucu meydana getirdikleri ürün ve yaratımların evrensel adı”dır.

Dilbilimci Helen Spencer-Oatey’e göre ise “Kültür, bir grup insan tarafından paylaşılan ve her üyenin davranışını ve bu davranışların “anlamının” yorumlanmasını etkileyen (ancak belirlemeyen) temel varsayımlar ve değerler, hayat yönelimleri, inançlar, politikalar, prosedürler ve davranışsal geleneklerden oluşan bulanık bir kümedir.”³⁹

UNESCO’nun 02.11.2001 tarihli Kültürel Çeşitliliğe Dair Uluslararası Bildirgesine göre “Kültür, bir toplumun veya sosyal grubun ayırt edici manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerinin bütünü olarak görülmelidir ve sanat ve edebiyatın yanı sıra yaşam tarzlarını, birlikte yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da kapsar.”

³⁵ Özlem, Doğan, **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, sayfa 158.

³⁶ Evrim teorisine göre kültürel becerilerimiz maymunlardan gelmekte olup, maymunlar diğer hayvanlardan farklı olarak sosyal öğrenme becerisine sahiptir. Maymunlar da insanlar da başkalarından öğrendiklerine içgüdü ve deneyimlerinden daha fazla güvenmeye meyillidir. Daha detaylı bilgi için bkz. Henrich, Joseph, “How Culture Made Us Uniquely Human”, Joint Publication Board of Zygon, vol. 58, no. 2, 2023, p. 408.

³⁷ **Henrich**, 407.

³⁸ Gögebakan, Yüksel, “Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı”, Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, sayfa 50.

³⁹ Spencer-Oatey, H., “Culturally Speaking: Culture, Communication and Politeness Theory”, The Modern Language Journal, vol. 93, Issue: 4, p. 3.

Ülkemizde kültür sözcüğünü tanımlayan ilk düşünür ise Ziya Gökalp'tir.⁴⁰ Gökalp, kültürü tanımlamanın yanı sıra, ona yeni bir ad da koymuştur. Ona göre kültür, "hars"tır.⁴¹ Hars; insanları birbirlerine bağlayarak aralarında bir uyum sağlayan kurumların tamamından oluşur.⁴² Harsı bir araya getiren unsurlar, insanlarda arasında dayanışma ve iş birliğini sağlayan kurumlardır. İdeal bir toplum, ortak zevklere sahip ve aynı vicdanı paylaşan toplumdur. Zevkleri birbirinden farklı olan ve farklı vicdanlara sahip olan insanlar, aynı dili konuşsa bile ayrı milletlerden olan insanlar gibidir. Bunlar bir toplum oluşturmazlar.⁴³ Gökalp, Hars ve Medeniyet adlı kitabında sekiz farklı yaşayış⁴⁴ sayarak bunların toplumsal bir hayat oluşturduğunu ifade eder. İşte bu toplumsal hayat harsı meydana getirir.⁴⁵

⁴⁰ Arslan, Mahmut, "Ziya Gökalp'te Kültür ve Uygarlık Anlayışı", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 10, 2012, s. 11; Ziya Gökalp'in Kültür İnşası: Hars ve Medeniyet Kavramları, Fikriyat, <https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/ziya-gokalpin-kultur-insasi-hars-ve-medeniyet-kavrami/6> (erişim tarihi: 13.04.2024).

⁴¹ Arslan, s. 11.

Ziya Gökalp, Türkçülük akımının öncüsüdür. Bu itibarla, eserlerinde de kültür ve medeniyet kavramlarını sıklıkla işlemiştir. Onun evreninde kültür ve medeniyet birbirinden oldukça farklı nitelik arz eder. Medeniyet sözcüğü evrensel bir anlam ifade ederken, hars (yani kültür) sözcüğü ulusal niteliktedir. Ona göre medeniyetin herkes tarafından kabul edilmesi gereklidir, zira bu gelişim ve ilerleme için önemlidir. Öte yandan, başka milletlere ait harsın (yani kültürün) kabul edilmesi ise ulusal kimliği zedeler. Bkz. Medeniyet, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/medeniyet> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Ziya Gökalp'in evreninde kültür ve millet kavramları yakından ilişkili ve birbiriyle bağlantılıdır. Oysa dilbilimci Helen Spencer-Oatey, millet sözcüğünün kategorik olarak politikayla ilişkili olduğundan ve kültür ile millet sözcüklerinin birbirlerine alternatif olarak kullanılmaması gerektiğinden bahseder. Zira milletler çoğunlukla bir kültürel gruptan oluşmakla birlikte, birden çok kültürel gruptan da oluşabilir. Kaldı ki millet politikayla ilgili bir kavram olduğundan, kültürden ziyade hükümet ve insan davranışlarının yasal mekanizmalarla kontrol edilmesiyle daha yakından ilişkilidir. Bu noktada yazar, ülkelerin dış ilişkilerini yöneten gücün kültür değil, millet olduğunu örnek gösterir. Ona göre kültür, bir milletin nasıl oluştuğunu ve o milletin yönetimine ilişkin yasal düzenlemeleri etkiler. Ancak kültür ve millet birbiriyle eş anlamlı değildir. Daha detaylı bilgi için bkz. Spencer-Oatey, H. (2012) What is culture? A compilation of quotations. GlobalPAD Core Concepts, p. 18.

Görüldüğü üzere Ziya Gökalp ve Helen Spencer-Oatey'in millet ve kültür arasındaki ilişkiye dair açıklamaları birbiriyle taban tabana zıtlık göstermektedir. Buna karşın ilginç bir şekilde her iki yazar da savlarını desteklemek üzere Japonya örneğini kullanmışlardır. Ziya Gökalp, Hars ve Medeniyet adlı kitabında medeniyete ayak uydurup aynı zamanda harsına sahip çıkarak başka milletlerin kültürlerine özenmeyen bir ülke olarak Japonya'yı örnek vermektedir. Helen Spencer-Oatey ise, Japonların oldukça homojen bir toplum olduğundan bahisle Japon kelimesinin hem kültürü hem de milleti tarif etmek üzere kullanıldığını söyler. Bununla birlikte, Japonya içerisinde farklı kültürler olduğunu, bu kültürler arasında Yamato kültürünün Japonya genelinde baskın olduğunu, öte yandan ülkenin kuzeyinde bulunan Ainu halkının kendine özgü bir dili, dini ve kültürü olduğunu ifade eder. Yazar, bu bakımdan Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri gibi olduğundan, zira her ikisinde de birbirinden farklı kültürel grupların bir arada yaşadığından bahseder. bkz. Spencer-Oatey, H. (2012) What is culture? A compilation of quotations. GlobalPAD Core Concepts, p. 18.

Ziya Gökalp'in medeniyet ve hars ayrımını hangi yazarlardan ilham alarak ortaya koymuş olabileceğine ilişkin olarak ayrıca bkz. Arslan, s. 13-15.

Hars, Arapça kökenli bir sözcük olup, kültür anlamına gelmektedir. Bkz. Hars, Luggat-Osmanlıca Türkçe Sözlük, <https://www.luggat.com/hars/1/1> (erişim tarihi: 13.04.2024).

⁴² Gökalp, Ziya, **Hars ve Medeniyet**, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13.

⁴³ *ibid*, s. 17-18

⁴⁴ Din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, iktisat, dil ve teknik.

⁴⁵ *ibid*, s. 21.

Geçmişten günümüze yaşamış tüm insanların ortak yaşantı birikimi olan kültür⁴⁶, bu özelliğiyle insanların kimliklerinin şekillenmesinde temel nitelik arz eden bir kaynaktır.⁴⁷ Belirli bir kültür içerisinde büyüüp yetişen insanlar, içinde bulundukları bu kültürü ortaya koyan ürünler meydana getirir.⁴⁸ İşte insanların ortaya koyduğu tüm bu ürünler, esasında o kültüre ait varlıklardır.⁴⁹ Bir varlığı kültür varlığı yapan esas unsur, onun bir insan topluluğuna ait olması ve insanlar tarafından ortaya konulmuş olmasıdır.⁵⁰ Kültür varlıkları taşınır veya taşınmaz nitelikte olabileceği gibi, somut veya soyut nitelikte de olabilir.⁵¹ Dans, dizi-film, yiyecek olabileceği gibi giyecek, heykel, masal ya da bir bina da olabilir. Kültür varlıklarının sayısal veya niteliksel bir sınırı bulunmamakta olup, tek limit insanın yaratıcılığı ve üretim kapasitesidir.⁵² Buna göre, geçmişten günümüze ulaşan her şeyin kültür varlığı olabilme ihtimali bulunmaktadır.⁵³

Kültür varlıklarının korunması noktasında ülkeler genellikle bir ürünün kültür varlığı kabul edilmesinde farklı yaklaşımlar sergilemektedir.⁵⁴ Dolayısıyla kanun koyucular tarafından benimsenen yaklaşıma bağlı olarak kültür varlıklarının belirlenmesinde kullanılan ölçütler de değişiklik göstermekte ve bu durum aynı zamanda kültür varlıklarının tanımını da ortaya koymaktadır.⁵⁵ Bu bakımdan belirtmek gerekir ki, kültür varlıklarının üzerinde uzlaşmış ortak bir tanımla bulunmamaktadır. Öte yandan bu varlıkların her yasal düzenlemede farklı bir açıdan değerlendirilmek suretiyle değişik şekillerde tanımlanması mümkün bulunmaktadır.⁵⁶

Türk Hukuku bakımından korumaya değer görülen kültür varlıklarının nelerden ibaret olduğu 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun “*Tanımlar*” başlıklı 3/a-1 maddesi ile düzenlenmiştir. Buna göre kültür varlıkları, “*tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş*

⁴⁶ Atılğan, Cansu, “Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Işığında Türkiye’de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Üzerine Bir Değerlendirme”, Art-Sanat Dergisi, sayı: 6, 2016, sayfa 250-251.

⁴⁷ What is Culture?, University of San Francisco, <https://myusf.usfca.edu/wise/intercultural-learning/what-is-culture> (erişim tarihi: 13.04.2024).

⁴⁸ The 2009 UNESCO Framework for Cultural Statistics, Institute for Statistics of the UNESCO, 2009, p.19

⁴⁹ Culture, Texas A&M University, <https://people.tamu.edu/~i-choudhury/culture.html> (erişim tarihi: 13.04.2024)

⁵⁰ The Ethics of Cultural Heritage, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-cultural-heritage/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

⁵¹ Oğurlu, s. 32.

⁵² Henrich, p. 417-418.

⁵³ Protection of Cultural Heritage, ISMEP (Istanbul Seismic Risk Mitigation and Emergency Preparedness Project) Guide Books, Istanbul, 2014, p. 12; Oğurlu, s. 33.

⁵⁴ Bu yaklaşımlar maksimalist, minimalist ve karma olarak üçe ayrılmakta olup, benimsenen yaklaşıma göre kültür varlıklarının kapsamı genişletilip daraltılabilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar, s. 48-49.

⁵⁵ Alman hukukunda kültür varlığı kabul edilmenin ölçütleri için bkz. *ibid*, s.166-170.

⁵⁶ Özyıldırım, Mehmet Mert, “Taşınır Kültür Varlıklarının Hukuka Uygun Bir Biçimde Devredilebilmeleri Açısından Türk Hukukunda Kabul Edilen Yöntemler”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 3, s. 394-395.

bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır”.

Kanundaki tanımdan anlaşılacağı üzere bir ürünün kültür varlığı olabilmesi için,

- (i) Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olmaları
 - (ii) Bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili olmaları
- veyahut
- (i) Tarih öncesi veya tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş olmaları
 - (ii) Bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşımaları
 - (iii) Yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınır ya da taşınmaz olmaları
- gerekmektedir.

Kanundaki bu ayırım, aslında kültür ve tabiat varlıkları hukukunun tarihsel gelişimi ile de paralellik arz etmektedir. Tarihsel süreçte yalnızca taşınır ve taşınmaz nitelikteki varlıkların “kültür varlığı” niteliğinde olabileceği kabul edilmekle birlikte, zamanla kültür varlıklarının kapsamı genişlemiştir.⁵⁷ Böylece insanların yaşadığı coğrafya ve içinde bulunduğu toplum itibarıyla ortaya koyduğu bilimsel, kültürel, dinsel ve güzel sanatlarla ilgili tüm ürünlerin de kültür varlığı olarak kabul edilmesi yolu benimsenmiştir. Görüldüğü üzere kültür ve tabiat varlıklarının korunması hukukuna ilişkin olarak zaman içerisinde kültür varlıklarının kapsamı genişlemiş olup, taşınır ve taşınmaz nitelikte olmayan bu ürünlere öğretide ve uygulamada “somut olmayan kültürel miras” denilmektedir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması hukukunun gelişimiyle birlikte, koruma kapsamına dahil edilen en yeni grup, somut olmayan varlıklardır. Somut olmayan kültürel miras, insan aklıyla üretilip devam ettirilerek günümüze kadar ulaşmış olmakla birlikte, taşınır veya taşınmaz nitelikte olmadığından hukuki korumadan yararlanamayan kültürel varlıklardan oluşur. Son yıllarda ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler sayesinde Japonya’ya özgü bir yiyecek İngiltere’de tüketilebilmekte, Yunanistan’a özgü bir dans Arjantin’de icra edilebilmektedir. Farklı topluluklar arasında gerçekleşen bu kaynaşma sonucunda taşınır veya taşınmaz nitelikte olmasa dahi, bir kültürü yansıtan çok sayıda unsur bulunduğu bilincine varılmıştır. Böylece, kültür ve tabiat varlıklarının her açıdan korunabilmesi amacıyla daha bütüncül bir yaklaşım benimsenerek somut olmayan kültürel miras da hukuk metinlerine konu edilir olmuştur. UNESCO öncülüğünde akdedilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” bu alanda akdedilmiş en önemli sözleşmelerdendir. Türkiye bu

⁵⁷ Oğurlu, s. 49-50; Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar, s. 55-57.

sözleşmeye 21.01.2006 tarihli ve 26056 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 19.01.2006 tarihli ve 5448 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olmuştur.

2003 tarihli UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi ile daha önceden taşınır ya da taşınmaz nitelikte olmaması nedeniyle kültürel miras kavramı içerisinde değerlendirilmeyen varlıklar da kültürel miras olarak tanınmıştır. Sözleşmeye göre somut olmayan kültürel miras, *“toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler -ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar- anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.”* Bu sözleşme kapsamında, somut olmayan kültürel mirasın da tescili sağlanmakta ve insan topluluklarına özgü taşınır ve taşınmaz nitelikte olmayan varlıklar da ait oldukları toplulukların ürettiği bir değer olarak korunmaktadır.

Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, UNESCO yukarıdaki tanım doğrultusunda teknik olarak somut olmayan kültürel miras içerisinde yer alsa dahi, evrensel değerlere uygun olmayan uygulamaların somut olmayan kültürel miras olarak gözetilmeyeceğini ifade etmektedir. Bu husus tanımın yapıldığı maddenin devamında şu şekilde düzenlenmektedir: *“İşbu Sözleşme bağlamında, sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel miras göz önünde tutulacaktır.”* Görüldüğü üzere somut olmayan kültürel mirasın tespitinde kırılma noktası insan haklarına uygunluktur. İnsan haklarına aykırı uygulamalar somut olmayan kültürel miras olarak değerlendirilerek UNESCO koruması altına alınamaz.⁵⁸

Somit olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin olarak 2863 sayılı Kanunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü somut olmayan kültürel mirasın tespiti, kayıt altına alınması ve korunmasından sorumludur. Bu itibarla, somut olmayan kültürel mirasın tespiti ve kayıt altına alınması süreci, anılan Genel Müdürlüğe olarak faaliyet gösteren Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezleri tarafından yürütülmektedir. Tespit ve değerlendirme işlemleri Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönerge doğrultusunda gerçekleştirilir.⁵⁹

⁵⁸ Öğretide insan haklarına aykırı nitelik arz eden somut olmayan kültürel miras, *“negatif kültür mirası”* olarak adlandırılmıştır. Bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, s. 57.

⁵⁹ Bir uygulama veya geleneğin, somut olmayan kültürel miras niteliğinde olup olmadığının tespitini teminen bir kurul oluşturulmakta olup, kurulun oluşumu ve çalışma şekli Yönetmeliğin 6. Ve 7. Maddelerinde düzenlenmektedir.

Korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, 2863 sayılı Kanunun “*Tanımlar*” başlıklı 3/a-1 maddesinde genel olarak tanımlanmanın yanı sıra, “*Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları*” başlıklı maddesinde de düzenlenmiştir. Buna göre, “*Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:*

a) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları; Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parfümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (relique'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları, Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kararına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.

b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.”

Görüldüğü üzere 2863 sayılı Kanunda öncelikle korunması gerekli kültür varlıklarının nelerden oluştuğu genel bir şekilde tanımlanmış olup, ilerleyen maddelerde de bu varlıkların örneklendirilmesi yoluna gidilmiştir. Kanunda yapılan bu sayım örnek teşkil edecek nitelikte olduğundan,⁶⁰ taşınır nitelikteki kültür varlıklarının bunlardan ibaret olduğu yönünde yorum yapmamak gerekir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bir varlığın 2863 sayılı Kanun kapsamında korunabilmesi için öncelikle kanunda belirtilen niteliklere sahip olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Kanundaki ölçütler doğrultusunda bir varlığın taşınır kültür varlığı niteliğini haiz olup olmadığı değerlendirmesi Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik uyarınca yapılır. Bu bakımdan değerlendirme sürecinin⁶¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olan müze müdürlüklerince

⁶⁰ Özyıldırım, s. 399.

⁶¹ Değerlendirme sürecine ilişkin olarak bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik “*Emanete Alma*” başlıklı m. 4 vd.; sürecin nasıl işlediğine ilişkin kısa bir özet için bkz. *ibid*, s. 400.

oluşturulan değerlendirme komisyonları ile başladığını belirtmek gerekir.⁶² Usulüne uygun olarak tasnif ve tescil edilen taşınır kültür varlıkları, 2863 sayılı Kanun kapsamında korumaya alınır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları, 2863 sayılı Kanunun “*Tanımlar*” başlıklı 3/a-1 maddesinde genel olarak tanımlanmanın yanı sıra, ayrıca “*Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları*” başlıklı 6. Maddesinde de düzenlenmiştir. Buna göre, “*Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:*

- a) *Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,*
- b) *Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,*
- c) *Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,*
- d) *Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.*

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve isihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliye, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.”

Görüldüğü üzere 2863 sayılı Kanunda öncelikle korunması gerekli kültür varlıklarının nelerden oluştuğu genel bir şekilde tanımlanmış olup, ilerleyen maddelerde de bu varlıkların örneklendirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu noktada kanunda yapılan ayırım doğrultusunda, kimi taşınmazların herhangi bir tespit ya da tescile gerek kalmaksızın 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tanındığından ve kimi varlıklar bakımından ise kanun uyarınca değerlendirme yapılmasını müteakip 2863 sayılı Kanun kapsamında koruma sağlandığından bahsetmek gerekir. Buna göre; Atatürk tarafından kullanılan tüm evler, Milli

⁶² *ibid*, s. 400.

Mücadele ve cumhuriyetin kurulması döneminde büyük tarihi olaylara sahne olmuş yapılar ve yapım tarihi 19. yüzyılın sonu da dahil olmak üzere 19. yüzyıldan daha eski olan tüm yapılar herhangi bir tescil ya da tespite gerek kalmaksızın 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı kabul edilir.⁶³

Öte yandan, 19. yüzyılın sonundan sonra inşa edilen yapılar⁶⁴ ile sit alanı içerisinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının ise Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tespit ve tescil edilmesi halinde bu eserlerin, 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması söz konusu olmaktadır.⁶⁵ Bahsi geçen bu yapıların korunmaya değer olup olmadığı noktasında değerlendirmeyi yapan makam Bakanlıktır. Kanundaki ölçütler doğrultusunda söz konusu taşınmazların “taşınmaz kültür varlığı” niteliğini haiz olup olmadığı değerlendirmesi Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik uyarınca yapılır. İşbu Yönetmeliğe göre taşınmaz kültür varlıklarının tespitinde Yönetmelik uyarınca oluşturulacak bir ekip⁶⁶ görevlidir. Usulüne uygun olarak tespit ve tescil edilen taşınmaz kültür varlıkları, 2863 sayılı Kanun kapsamında korumaya alınır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarım ve yapı esaslarının belirlenebilmesi için öncelikle gruplandırma yapılması gerekmektedir.⁶⁷ Bu kapsamda, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, onarım ve yapı esaslarının ortaya konulmasını teminen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik düzenlenmiştir.⁶⁸ Söz konusu taşınmazların korunmasında usulüne uygun proje ve uygulama esasları işbu Yönetmelikte yer almaktadır.

Su altında bulunan kültür varlıkları ise, 2863 sayılı Kanunun “*Araştırma, Sondaj ve Kazı İzni*” başlıklı 35/2. Maddesi uyarınca Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile tespit edilir. İlgili maddede ayrıca korunması gerekli su altı kültür varlıklarının bulunduğu bölgelerde sportif amaçlı dalış yapmanın yasak olduğu belirtilmekte olup, araştırma ve kazıların ise anılan maddenin 2. fıkrasındaki usul uyarınca izne bağlı olduğu düzenlenmektedir.

⁶³ Atılğan, s. 253.

⁶⁴ 19. Yüzyıl üzerinden yapılan ayırım isabetli değildir. Nitekim öğretilde “yaşamakta olduğumuz her anın tarihe doğru akış” olduğundan hareketle, zamansal bir ayırma gidilerek çağdaş dönemde inşa edilen yapıların aksi yönde bir karar alınmaya kadar hukuken koruma dışında bırakılması eleştirilmektedir. Çağdaş dönemin 19. Yüzyıldan başlatılmasının özellikleriyle öne çıkan ve herhangi bir tespit tescile gerek kalmaksızın korunması gereken yapıların hukuken korunmasına engel teşkil ettiği yönünde bkz. Ersöz, s.23.

⁶⁵ Atılğan, s. 253.

⁶⁶ Tespit ekibine ilişkin olarak bkz. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik “Tanımlar” başlıklı m.3/1-ö.

⁶⁷ 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu “Yapı Esasları” başlıklı m.18.

⁶⁸ Nitekim Yönetmeliğin “Dayanak” başlıklı 3. Maddesinde 2863 sayılı Kanunun 18. Maddesine dayanıldığı belirtilmektedir.

Kanundaki tanıma göre taşınır-taşınmaz olması veya somut olmayan nitelikte olması fark etmeksizin bütün kültür varlıkları tarih öncesi veya tarihi devirlere aittir. Ancak ne var ki kültür, en başta da belirtildiği üzere bir yaşantı birikiminden oluşur ve zaman içerisinde dondurulması mümkün değildir. İnsanlar var olduğu sürece kültür de değişmeye ve gelişmeye devam edecektir. Bu itibarla, kültür varlıklarının sadece tarih öncesi ve tarihi devirlere ait ürünlerle sınırlandırılması isabetli olmamıştır.⁶⁹ Nitekim uygulamada tarihi devirlere ait olmayan ve tamamlanmamış dahi olan yapıların da kültür varlığı olarak tescil edilebildiği görülmektedir.⁷⁰

1.1.3. Tabiat Kavramı ve Tabiat Varlıkları

Türk Dil Kurumuna göre tabiat, “*insanın sahip olduğu güce karşılık dış dünyada hüküm sürmekte olan düzenden doğan güç*” anlamına gelmekte olup, “*doğa*” ile eş anlamlıdır.⁷¹ Tüm hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, ovalar, mağaralar, su kütleleri ve insandan bağımsız olarak var olup gelişen her şey doğanın parçasıdır.⁷²

1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme⁷³ doğal varlıkların tüm insanlığın ortak mirası olduğu belirtilmiş olup, “*Bu Sözleşmeye göre aşağıdaki eserler "doğal miras" sayılacaktır:*

Eстетik veya bilimsel açıdan istisnâ evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.

Bilim veya muhafaza açısından istisnâ evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnâ evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.”

Görüldüğü üzere doğal miras sayılan şeylerin bizatihi var olmalarında, kültür varlıklarından farklı olarak, insan müdahalesi bulunmamaktadır. Öte yandan, insanlar tarih

⁶⁹ Ersöz, sayfa 11.

⁷⁰ Çolak, Nusret İlker, “Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği ve Sonuçları”, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=K%DCLT%DCR%20VE%20TAB%DDAT%20VARLIKLARININ%20DEVLET%20MALI%20N%DDTEL%DD%D0%DD%20VE%20SONU%C7LARI&kimlik=1234805414&url=makaleler/icolak-3.htm> (erişim tarihi: 06.03.2024); Süslü, Güven, “Kültür Varlıklarının Korunmasında Mali Kolaylıklar Rejimi”, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Sayı: 2018, Cilt No: 2, s. 40.

⁷¹ “Tabiat”, Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 14.04.2024). Arapça kökenli bu kelime, eski Arapça sözlüklerde “*yaratılış, yaratılıştan gelen asli yapı*” olarak ifade edilir. Bkz. “Tabiat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tabiat> (erişim tarihi: 14.04.2024).

⁷² “Nature”, Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nature> (erişim tarihi: 14.04.2024).

⁷³ Türkiye işbu sözleşmeye 14.02.1983 tarihli ve 17959 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 14.04.1982 tarihli ve 2658 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olmuştur.

boyunca doğa ile etkileşim içerisinde olmuşlardır.⁷⁴ Bununla birlikte, doğal varlıkların insanlar tarafından tahrip veya yok edilmesi söz konusu olabilmektedir.⁷⁵ Kaldı ki, iklim değişikliği nedeniyle de doğal miras zarar görebilmektedir.⁷⁶ Tüm bu nedenlerle, insanlığın ortak değeri olmaları nedeniyle, kültür varlıklarında olduğu gibi, tabiat varlıklarının da korunması gerekmektedir.

2872 sayılı Çevre Kanunu'na göre doğal varlık, *“bütün bitki, hayvan, mikroorganizmalar ile bunların yaşama ortamlarını”* ifade etmekte olup, doğal varlıkların korunmasıyla görevli bakanlık Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığıdır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, kültür ve tabiat varlıkları hukukunun kapsamına giren tabiat varlıkları, 2872 sayılı Kanunda belirtildiği üzere doğanın parçası olmanın ötesinde korunması gereken bir niteliğe sahiptir.⁷⁷ Bu bakımdan tezimizin konusunu oluşturan tabiat varlıkları, 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli olan taşınır ve taşınmaz tabiat varlıklarıdır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun *“Tanımlar”* başlıklı 3/a-2 maddesine göre ise tabiat varlıkları, *“jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.”*

Tanımdan anlaşılacağı üzere bir varlığın tabiat varlığı sayılabilmesi için,

- (i) Jeolojik devirlerle, tarih öncesi veya tarihi devirlere ait olmaları,
- (ii) Ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli olmaları,
- (iii) Yer üstünde, yer altında veya su altında bulunmaları gerekmektedir.

Korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, kanunda yapılan tanıma uygun olan varlıklardan oluşur. 2863 sayılı Kanunun *“Tanımlar”* başlıklı 3/a-2 maddesinde yapılan genel tanımın yanı sıra *“Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları”* başlıklı 6.

⁷⁴ Örneğin, özü itibarıyla bir Kafkas topluluğu olan Çerkesler, yerleşim yerlerinin çevresine son derece önem verirler. Zira onların kültürüne göre yaşadıkları topraklar doğa tarafından yaratılmış bir tapınak gibidir. Kültürlerinde çevre ile ilgili çok sayıda ritüel bulunması nedeniyle bulundukları bölgedeki ormanların da bu doğrultuda korunduğu görülmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Akça, Saniye, “Geleneksel Kültürün Doğal Miras Alanlarının Korunması ve Sürdürülebilirliği Üzerindeki Etkisi: Çerkes Kültürü Örneği”, Kültür Araştırmalar Dergisi, Sayı: 16, 2023, sayfa 261-265.

⁷⁵ 14.02.1983 tarihli ve 17959 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 14.04.1982 tarihli ve 2658 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olunan 1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme.

⁷⁶ UNESCO Dünya Miras Komitesinin İklim Değişikliğine ilişkin faaliyetleri hakkında bkz. Özkerim Güner, Neslihan, “İklim Değişikliği ve Dünya Mirasının Korunması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 2, 2021, s. 271-274.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, 1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme'de iklim değişikliğinden bahsedilmemektedir. Sözleşmede bahsi geçen yok etme veya tahrip etme insan faaliyetlerini kastetmektedir.

⁷⁷ Bilgin, Sakine Nilüfer, Tabiat Varlıklarını Koruma, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2014, sayfa 9.

maddede de düzenlenmekte olup, bu maddenin 3. fıkrasında “*Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri*” taşınmaz tabiat varlıklarına örnek olarak sayılmaktadır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, taşınır tabiat varlıkları hariç olmak üzere doğal mirasın korunmasını düzenleyen “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” de bulunmaktadır. Bu Yönetmeliğin “*Tanımlar ve Kısaltmalar*” başlıklı 4/1. maddesinin,

a bendine göre, “*Anıt ağaç: Yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan ve/veya yöre folklorunda, kültür ve tarihinde özel yeri bulunan ve/veya geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek doğal ve uzun ömre sahip olan ağaçları,*”

e bendine göre, “*Doğal mağaralar: Dolomitik kireçtaşı, dolomit, karbonat çimentolu konglomera ve kumtaşı gibi karbonatlı kireçtaşı, sülfat (jips) ve klorürlü (tuz) ana kayaların oluşurken veya oluşuktan sonraki fiziko-kimyasal olaylarla yeraltı suları tarafından aşındırılması sonucu oluşan mağaraları,*”

f bendine göre, “*Doğal sit: Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan korunması gerekli alanları,*”

u bendine göre, “*Sulak alan: Doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerleri,*”

ü bendine göre, “*Tabiat anıtı: Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını,*”

v bendine göre, “*Tabiat parkı: Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını,*”

y bendine göre, “*Tabiat varlıkları: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan değerleri,*” ifade eder.

Yönetmeliğin “*Tabiat Varlıklarının Tespit İlke ve Esasları*” başlıklı 10. Maddesine göre tabiat varlıkları şu özelliklerinden bir veya birkaçına sahiptir:

“a) Tabiat varlıkları ender bulunan değişik özelliklere sahiptir.

b) Tabiat varlıklarının ilmi araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topoğrafik yapı hususlarında özellikleri bulunur.

c) Doğal ve kültürel öneme, estetik değere, ender olmasından kaynaklanan tekil olma özelliklerine ve olağandışı niteliklere sahiptir.”

Yönetmeliğin “Anıt Ağaçların Ayırt Edici Özellikleri” başlıklı 11. Maddesine göre anıt ağaçlar şu özellikleri taşır:

- a) Yaş, çap, boy ve silüet özelliği itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçütleri üzerinde boyutlara sahip olan kuşaklar arasında bağ kurabilecek uzunlukta doğal ömre sahip olması.
- b) Yöre kültüründe olumlu veya olumsuz, gerçek veya hayal ürünü, mistik veya folklorik bir öyküye sahip olması.
- c) Yöresel veya ulusal tarihte kimi olaylar ile özdeş hale gelmesi ve onlara tanıklık etmesi.”

Yönetmeliğin “Mağaraların Ayırt Edici Özellikleri” başlıklı 12. Maddesine göre ise mağaralar şu özelliklerden bir veya birkaçına sahiptir:

- a) Tabiat varlığı olarak belirlenecek olan mağaralar, oluşumunda insan etkisinin bulunmadığı doğal oluşumlardır.
- b) İçinde mağara ekosistemini oluşturan ve belirgin özellikleri ile kendini belli eden şekil ve yapılarıdır.
- c) İçinde, birbiriyle yaşamsal bağı olan canlı toplulukları bulunur.
- d) Gelişen veya canlılığını devam ettiren karakteristik fiziksel ve kimyasal çökeller bulunur.
- e) Herhangi bir müdahalede gelişim döngüsü bozulacak hassas bir yaşam alanı bulunur.
- f) Mağara sistemini oluşturan yeraltı nehirleri veya suları, belirgin çatlaklar veya dar geçitlerle birbirine bağlantılı galeriler gibi iç ve hava, toprak, bitki örtüsü, canlılar gibi dış ekosistem ile etkileşim içerisinde olan alanlardır.
- g) Mağarada bölgenin jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik, iklimik, biyolojik ve antropolojik oluşum ve gelişimini karakterize edecek veya aydınlatacak şekil ve yapılar bulunur.”

Yönetmeliğin “Doğal Sitlerin Tespit, İlke ve Kriterleri” başlıklı 6/1. Maddesine göre ise doğal sit alanları şu özelliklerden bir veya birkaçına sahiptir:

- a) Ekosistem işlevlerini sürdürebilecek yeterli büyüklükte olan.
- b) Tür, genetik, habitat ve ekosistem çeşitliliği açısından önemli biyolojik çeşitlilik değerlerine sahip.
- c) Bölgesel, ulusal veya dünya ölçeğinde nesli tehdit ve tehlike altında olan, dar yayılımlı veya endemik türleri barındıran veya bu türlerin yaşamlarının belirli bir dönemini geçirdikleri habitatları içeren.
- d) Tehdit altındaki ekosistemlerin veya yok olma tehlikesi altında bulunan türlerin korunması açısından bu türleri temsil etme kabiliyetine sahip.
- e) Kaynak ve peyzaj bütünlüğünü sağlayan sosyal, kültürel ve rekreasyonel değere sahip.
- f) İnsan müdahalesinin olmadığı veya sınırlı müdahalenin olduğu doğal yapısını muhafaza edebilen.
- g) Tipik, doğal, nadir özellikler taşıyan.
- h) İçerdiği tür ya da habitatları diğer tür ya da habitatlara göre daha ilgi çekici olan.
- ı) Hidrolojik-hidrojeolojik açıdan ekolojik önemi bulunan yer üstü ve yeraltı su kaynaklarına sahip.
- i) Göçmen kuş türlerine ait bir habitatı temsil eden.
- j) Mevcut ve potansiyel habitat tiplerini içine alacak biçimde ekolojik rehabilitasyon veya ekolojik restorasyon çalışmaları ve ıslah yöntemleri ile yeniden kazanılabilen.
- k) Biyolojik çeşitliliğin uzun vadeli devamlılığını sağlayacak doğal süreçleri ve türleri muhafaza eden.”

Aynı maddenin 2. Fıkrasına göre ise doğal sit alanları; i) Kesin Korunacak Hassas Alanlar (I. Derece Doğal Sit Alanı), ii) Nitelikli Doğal Koruma Alanları (II. Derece Doğal Sit

Alanları) ve iii) Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanları (III.Derece Doğal Sit Alanları) olmak üzere üçe ayrılır.

I.Derece Doğal Sit Alanları, Yönetmeliğin “*Kesin Korunacak Hassas Alanların Ayırt Edici Özellikleri*” başlıklı 7/1. Maddesinde şu şekilde tanımlanır: “*Kesin korunacak hassas alanlar; kaynak değerlerinin korunması için; alan kullanımı ve alana tüm etkilerin sınırlandırıldığı, gerektiğinde insanların bölgeye girişlerinin engellendiği, bilimsel araştırma, eğitim ya da çevresel izleme amacıyla özel önlemler alınarak korunacak kara, su, deniz alanları olup, Cumhurbaşkanlığı kararı ile ilan edilen mutlak korunması gereken alanlardır.*”⁷⁸

II.Derece Doğal Sit Alanları, Yönetmeliğin “*Nitelikli Doğal Koruma Alanlarının Ayırt Edici Özellikleri*” başlıklı 8/1. Maddesinde şu şekilde tanımlanır: “*Doğal yapısı değişmemiş veya az değişmiş, modern yaşam ve önemli ölçüde insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, doğal süreçlerin hakim olduğu, koruma amaçlarına uygun olarak yörede yaşayanların alanın mevcut kaynaklarını kullanmasını sağlayarak doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu kara, su, deniz alanlarıdır.*”⁷⁹

III.Derece Doğal Sit Alanları, Yönetmeliğin “*Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanlarının Ayırt Edici Özellikleri*” başlıklı 9/1. Maddesinde şu şekilde tanımlanır: “*Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları; bölgenin doğal yapısı, ekolojik değerleri, silueti, doğal peyzajı ve benzeri ayırt edici özellikleri göz önünde bulundurularak faaliyetlerin niteliğine ve içeriğine ilişkin Bölge Komisyonu tarafından yapılacak değerlendirmeye göre; kesin korunacak hassas alanlarda ve nitelikli doğal koruma alanlarında izin verilen faaliyetlere ek olarak doğal ve kültürel bakımdan uyumlu düşük yoğunlukta faaliyetlere, tarım ve hayvancılık amaçlı entegre tesislere, hidroelektrik, rüzgâr ve güneş enerji santralleri ile turizm ve yerleşimlere izin verilen alanlardır.*”⁸⁰

Görüldüğü üzere taşınmaz tabiat varlıkları, 2863 sayılı Kanunda genel olarak düzenlenmiş ve örnek olarak sayılmış olmakla birlikte, detaylı açıklamalar Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikle düzenlenmektedir. Bu Yönetmelikte taşınır tabiat varlıkları hariç olmak üzere, taşınmaz tabiat varlıklarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiş ve tanımlamalar yapılmıştır. Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, 2863 sayılı Kanunda sayılan ve Yönetmelikte düzenlenen tüm taşınmaz tabiat varlıkları

⁷⁸ I. Derece Doğal Sit Alanı sayılmanın kriterlerine ilişkin olarak bkz. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “*Kesin Korunacak Hassas Alanların Ayırt Edici Özellikleri*” başlıklı m.7/2.

⁷⁹ II.Derece Doğal Sit Alanı sayılmanın kriterlerine ilişkin olarak bkz. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “*Nitelikli Doğal Koruma Alanlarının Ayırt Edici Özellikleri*” başlıklı m.8/3.

II.Derece Doğal Sit Alanında izin verilen faaliyetlere ilişkin olarak bkz. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “*Nitelikli Doğal Koruma Alanlarının Ayırt Edici Özellikleri*” başlıklı m.8/2.

⁸⁰ III.Derece Doğal Sit Alanı sayılmanın kriterlerine ilişkin olarak bkz. Nitelikli Doğal Koruma Alanında izin verilen faaliyetlere ilişkin olarak bkz. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “*Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanlarının Ayırt Edici Özellikleri*” başlıklı m.9/2.

sınırlı sayıda olmayıp, örnek niteliğindedir.⁸¹ Bu bakımdan, yasal düzenlemelerde açıkça sayılmamış olsa dahi, 2863 sayılı Kanunda yer alan genel tanım kapsamında bir varlığın taşınmaz tabiat varlığı sayılması her zaman mümkündür.⁸²

Taşınır tabiat varlıkları ise, 2863 sayılı Kanunun “*Tanımlar*” başlıklı 3/a-14 sayılı maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır: “*jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır tabii değerlerdir.*”

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmeliğin “*Tanımlar*” başlıklı 3/1-ğ maddesinde yapılan taşınır tabiat varlıkları tanımı ise şu şekildedir: “*Jeolojik devirlerden zamanımıza intikal eden, özellikleri ve eskilik ölçüleri bakımından korunması gerekli insan yapısı olmayan taşınırlar*”.

1.1.4. Devletin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yükümlülüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği

Kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin olarak hem 1982 Anayasasında hem de kanunlarda yasal düzenlemeler öngörülmüştür. 1982 Anayasasının “*Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması*” başlıklı 63. Maddesine göre devlet, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamakla ve bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler almakla yükümlüdür.⁸³

Bu noktada kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin yasal düzenlemelere değinmeden önce devletin “sosyal devlet” niteliğinden bahsetmek gerekmektedir.⁸⁴ Sosyal devlet olmanın bir gerekliliği olarak, insanların hak ve özgürlüklerini gerektiği gibi kullanabilmesini teminen devletin birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır. Kültür ve tabiat varlıkları bakımından devletin yükümlülüğü, “*Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması*” başlıklı 63. Maddede öngörülen “*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.*” hükmü ile ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, devletin tüm kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını

⁸¹ Çelik, M. Lamih, “**Kültürel Miras Hukuku**”, in Kültürel Mirasın Mülkiyeti ve Kamulaştırma, Editörler: Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 272.

⁸² Taşınmaz tabiat varlığı sayılmanın esaslı kriterleri ise, 2863 sayılı Kanununun “*Tanımlar*” başlıklı 3/a-2 maddesinde yer alan tanım doğrultusunda ortaya konmuştur.

⁸³ Devletin bu yükümlülüğü sosyal devlet olmasından kaynaklanmaktadır. Anayasa hükmünün lafzından da anlaşılacağı üzere bu yükümlülük, devletlere “gerçekleştirme” ödevi yüklemektedir.

⁸⁴ Sanayi Devrimini müteakip dünyada son derece hızlı ekonomik ve toplumsal gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan tüm gelişmeler sonucunda, sosyal devlet anlayışının, insan onuruna yaraşır yaşam standartlarının devlet tarafından tüm vatandaşlara sunulması gerektiği bilincinin oluşmasıyla birlikte ortaya çıktığı ifade edilir. Bkz. Savcı Yörük, Ecem, “Sosyal Devlet Anlayışı ve Türkiye’deki Gelişimi”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 11, 2021, s.167-169.

sağlama, bunların korunması amacıyla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Bu kapsamda ele alınması gereken bir diğer husus ise taşınmaz kültür varlıklarının korunmasını teminen alınan katkı payıdır. Söz konusu katkı payının yasal dayanağını 2863 sayılı Kanunun “*Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanması ve Katkı Payı*” başlıklı 12. maddesi ile oluşturmaktadır. Anılan maddenin 3. fıkrasında 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu’nun ilgili maddeleri uyarınca tahakkuk ettirilecek emlak vergilerinde %10 oranında Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı alınmasına ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Yine aynı düzenlemede alınacak katkı payının ilgili belediye tarafından tahsil edileceğine yer verilmiştir.

Konuya ilişkin olarak ayrıca Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik hazırlanmıştır.⁸⁵ Yönetmeliğin amacı taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi için mali bir kaynak oluşturulmasıdır.⁸⁶ Anılan Yönetmeliğin “*Katkı Payının Tarh, Tahakkuku ve Tahsili*” başlıklı 5/1. maddesine göre “*Katkı payı, bina, arsa ve araziler için, mükellefiyetin başlangıç yılında tespit edilen vergi değeri üzerinden; mükellefiyetin başlangıç yılını takip eden yıldan itibaren ise, her yıl, bir önceki yıla ait vergi değerinin 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca aynı yıl için tespit edilen yeniden değerlendirme oranının yarısı nisbetinde artırılması suretiyle tespit olunacak değer üzerinden, yıllık olarak tarh, tahakkuk ve tahsil edilen emlak vergisinin yüzde on (%10)’u oranında, emlak vergisiyle birlikte tarh, tahakkuk ve tahsil edilir.*” Yönetmelikteki usule uygun olarak tahsil edilen katkı payları, tahsilatı sağlayan belediye tarafından katkı payına özel açılan hesaba aktarılır. Yönetmeliğin “*Katkı Payının Kullanımı*” başlıklı 7/2. maddesi “*Katkı payları belediyeler, il özel idareleri ve yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarınca taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan planlama, proje, uygulama ve kamulaştırma işlerinin (KDV dahil) maliyetinin katkı payı hesabında toplanan tutar yeterli olmak şartıyla %95’ini aşmamak kaydıyla mevcut taşınmaz kültür varlığı sayısı, mevcut durumu, ilin kültürel değerlerine katkısı dikkate alınarak Valilik tarafından hakkaniyet ölçüsünde kullanılır.*” hükmünü haizdir. Söz konusu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere, toplanan katkı paylarının taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılması esastır. Keza bu husus Yönetmeliğin “*Katkı Payı Hesabı*” başlıklı 6/4. maddesinde “*(...) katkı payının başka amaçla kullanılması halinde sorumlular hakkında yasal işlem yapılır.*” hükmüne yer verilmek suretiyle katkı payını amacı dışında kullanılmasının müeyyideye tabi olduğu belirtilerek de düzenlenmiştir.

Katkı payından yararlanmak isteyenler Yönetmeliğin “*Başvuru, Değerlendirme ve Ödemeye İlişkin Esaslar*” başlıklı üçüncü bölümünde yer alan hükümler uyarınca usulüne

⁸⁵ 22.08.2015 tarihli ve 29453 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁸⁶ Çolak, s. 7.

uygun olarak başvuruda bulunur. Başvuruda istenilen belgeler ve katkı payı ödenecek projelerde aranan nitelikler de anılan bölümde düzenlenmektedir.⁸⁷

Öte yandan, ülkemizdeki kültürel zenginlik göz önünde bulundurulduğunda, her kültür ve tabiat varlığının layıkıyla korunmasının mümkün olmadığı da ortadadır. Zira sosyal devlet ilkesi uyarınca Anayasada her bir alanda devlete birtakım yükümlülükler yüklenmiş bulunmaktadır. Bu noktada, devletin sosyal devlet ilkesi kapsamında her bir hakkın layıkıyla kullanılabilmesini teminen gerçekleştirme yükümlülüğünü olduğu kabul edilmekle birlikte, maddi imkanların kısıtlı olduğu da göz önünde bulundurularak 1982 Anayasasının “*Devletin İktisadi ve Sosyal Ödevlerinin Sınırları*” başlıklı 65. Maddesinde şöyle bir düzenleme yapılmıştır: “*Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.*”

Bu itibarla, her ne kadar her bir kültür ve tabiat varlığı, kamu malı niteliğini haiz olsa da -tüm bu varlıkların eşit şekilde korunması mümkün olmadığından- devlet, görevlerini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir. Nitekim ilgili maddenin gerekçesinde mali kaynakların yetersiz olmasına rağmen sınırsız bir şekilde sosyal devlet harcamalarına ayrılması halinde ekonomik istikrarın bozulmasının kaçınılmaz olduğu, ekonominin bozulmasının sonucunda ise devletin yalnızca sosyal devlet olmaktan kaynaklanan görevlerini değil, hiçbir görevini layıkıyla yerine getiremeyeceği belirtilir.⁸⁸

2863 sayılı Kanununun “*Devlet Malı Niteliği*” başlıklı 5. Maddesi ile kültür ve tabiat varlıklarının kural olarak devlet malı niteliğinde olduğu öngörülmüştür. Kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı sayılmasının amaçlarından biri, bu varlıkların yurt dışına kaçırılmasının engellenmesi ve hâlihazırda kaçırılan malların iadesinin devlet aracılığıyla sağlanabilmesidir.⁸⁹ Dolayısıyla kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı sayılması, onların özel kişilerce iktisabını engellemek amacına hizmet etmektedir.

Öte yandan, kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olmasının temel nedeni, kültür ve tabiat varlıklarının yalnızca bir veya birkaç kişiye değil, tüm topluma ait ortak bir değer olmasıdır. Yani kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde sayılması, esas itibarıyla ortak değerlerin layıkıyla korunarak bir sonraki nesillere aktarılmasını sağlamak

⁸⁷ Tüm sürece ilişkin basitleştirilmiş bir tablo örneği için bkz. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi**, s. 70-75.

⁸⁸ T.C. Anayasa Mahkemesi, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2021, sayfa 355.

⁸⁹ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, s. 110

amacına hizmet etmektedir.⁹⁰ Bu bakımdan, ülkemizde kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını amaçlayan Asar-ı Atika Nizamnamelerinden başlayarak günümüze kadar kaleme alınan tüm yasal düzenlemelerde, kültür ve tabiat varlıklarının kamu malı olarak korunduğunu belirtmekte yarar vardır.⁹¹

Nitekim kamu malları, herhangi bir kamu tüzel kişisine ait olup, kamunun doğrudan kullanımına tahsis edilen veya kamu hizmetinin yerine getirilmesi amacına hizmet eden mallardır.⁹² Kamu mallarının mülkiyetinin kamu tüzel kişisine ait olup olmadığı hususu öğretilerde tartışmalıdır.⁹³ Bir görüşe göre kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerinde mülkiyet hakkı yoktur. Zira mülkiyet hakkı; malike i) kullanma, ii) yararlanma ve iii) tasarrufta bulunma yetkisi veren bir haktır.⁹⁴ Ayrıca mülkiyet hakkı kapsamında bir şeyin maliki tarafından devredilmesi, yok veya tahrip edilmesi de söz konusu olabilir. Oysa bir varlığın kamu malı olmasının yegâne amacı, bu malın insanlar tarafından ortak bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır.⁹⁵ Dolayısıyla bu görüşün Savucuları tarafından kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerinde mülkiyet hakkı bulunmadığı savunulmaktadır. Burada kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerindeki, o şeyin korunması ve gözetilmesi bakımından tüzel kişiye ödevler yükleyen bir haktır.⁹⁶

1800’lerde kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerinde mülkiyet hakkının olmadığı yönündeki görüşün Fransa’da ortaya çıkmasını müteakip, yine aynı ülkede bu görüşün anti tezi niteliğinde yeni bir görüş ortaya çıkmıştır.⁹⁷ Bu görüşe göre, kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerinde mülkiyet hakkı bulunur. Zira bir kamu malından gelir elde eden, yarar sağlayan kişi, onun maliki olan kamu tüzel kişisidir. Ayrıca kamu malı nedeniyle ortaya bir sorun çıkması halinde bunu çözen ve zararlardan sorumlu olan kişi de kamu tüzel kişisidir. Fransız yargısı da bu teori doğrultusunda karar vermekte olup, Fransa’da kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerinde mülkiyet hakkına sahip olduğunu öngören yasal düzenlemeler de bulunmaktadır.⁹⁸

⁹⁰ Dülger, Murat Volkan, **Kültürel Miras Hukuku**, in Kültür Varlığı Olmanın Hukuki Sonuçları, Editörler: Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, sayfa 88.

⁹¹ **Ersöz**, s. 168.

Kültür ve tabiat varlıklarının “kamu malı” olması ile “kamu malı niteliğinde” olması arasında fark olup olmadığına ilişkin doktrinel görüşler için bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, s. 110 vd.

⁹² Gözler, Kemal, **İdare Hukuku Cilt II**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Bursa, 2019, sayfa 846.

⁹³ Bu noktada belirtmek gerekir ki, bu husus esasen Fransız İdare Hukukunda tartışmalıdır. Türk İdare Hukuku, Fransız etkisinde olduğundan, Fransa’daki tartışma ülkemizde de sürmektedir.

Benzer yönde bkz. Şimşek, Suat, “*Kamu Mallarının Özel Mülkiyete Konu Olmaması İlkesinin Mülkiyet Hukukuna Yansımaları*”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 92, 2014, sayfa 94.

⁹⁴ Öğretilerdeki bu görüşe ilişkin detaylı bilgi için bkz. **Gözler**, s. 861.

⁹⁵ **ibid**, s. 849.

⁹⁶ **Şimşek**, s. 96-97.

⁹⁷ Öğretilerdeki bu görüşe ilişkin detaylı bilgi için bkz. **Gözler**, s. 862.

⁹⁸ **ibid**, s. 863.

Ülkemizde de kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerinde mülkiyet hakkının bulunduğu kabul edilmekle birlikte, bu mülkiyet hakkının özel hukuk anlamında bir mülkiyet hakkı olmadığı ve idare hukukuna özgü bir kavram olduğu vurgulanmaktadır.⁹⁹ Nitekim Uyuşmazlık Mahkemesinin 12.11.2001 tarihli ve 2001/70 E. 2001/79 K. sayılı kararında da devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan malların özel mülkiyete konu edilemediği, devletin kamu malları üzerindeki mülkiyet hakkının idare hukukundan kaynaklanmakla birlikte bu mülkiyet hakkının “*bir nevi idare hukuku mülkiyeti*” niteliğinde olduğu vurgulanmıştır. Bu itibarla, kamu tüzel kişilerinin kamu malları üzerindeki mülkiyet hakkına “kamu mülkiyeti”, “kamusal mülkiyet” ya da “idari mülkiyet” isimleri verilmiştir.¹⁰⁰ Kamu mülkiyeti, özel hukuktaki mülkiyet hakkından farklı olarak, malike sınırlı tasarruf hakkı bahşeder.¹⁰¹ Örneğin Anayasanın ilgili maddeleri uyarınca kamu malı statüsünde olan malların bu statüsü daha sonradan başka bir yasal düzenleme ile kaldırılamaz. Benzer şekilde, bu malların başkasına devredilmesi mümkün değildir.¹⁰² Dolayısıyla kamu mallarının yönetiminde -her ne kadar mülkiyeti hakkı devlette de olsa- özel hukuk anlamındaki mülkiyet hakkı doğrultusunda devletin bu malları devretme, statüyü sona erdirmeye vb. hususlarda söz hakkı bulunmamaktadır.¹⁰³

Öte yandan, Anayasa’da yer verilmeyen kamu mallarının üzerinde devletin tasarruf yetkisi daha geniştir. Kanunla kamu malı niteliği kazandırılan malların, kanun koyucunun bu konuda ayrıca bir yasak koymaması halinde idare tarafından devredilmesi ve bu statüsünün sona erdirilmesi söz konusu olabilir.¹⁰⁴

Sonuç olarak Anayasada kültür ve tabiat varlıklarının korunması ödevi devlete verilmiş, bu kapsamda 2863 sayılı Kanunla bu varlıkların kamu malı niteliğinde olduğu düzenlenmiştir. Devletin koruma yükümlülüğünün sınırları kanunla çizilmektedir. Bu kapsamda, kültür ve tabiat varlıklarına getirilen tanımlamalar, zamansal ve mekânsal sınırlamalar devletin koruma yükümlülüğünün kapsamını belirlemektedir. Buna göre hukukumuzda, kültür ve tabiat varlıklarının sayıca çokluğu ve her birine eşit derecede ihtimam göstermenin mümkün olmayışı nedeniyle kültür ve tabiat varlıklarının sınıflandırılmasına/derecelendirilmesine gidilmektedir. Farklı derecelerdeki taşınmazlarda farklı korunma prensipleri benimsenmektedir.

⁹⁹ *ibid*, s. 863.

¹⁰⁰ *ibid*, s. 863-864.

¹⁰¹ Şimşek, s.96.

¹⁰² *ibid*, s.97.

¹⁰³ *ibid*, s.97.

¹⁰⁴ *ibid*, s.100.

Kültür ve tabiat varlıklarının kamusal mal olarak nitelendirilme amacı göz önünde bulundurulduğunda; kamusal mal niteliğinin, devletin kültür ve tabiat varlıkları üzerinde tam bir mülkiyet sahibi olduğu anlamına gelmediği anlaşılr.¹⁰⁵ Bu bakımdan, mülkiyet hakkının klasik olarak kapsamında değerlendirilen kullanma, yararlanma, tüketme, yok etme gibi yetkiler kültür ve tabiat varlıklarının kamu malı sayılması durumunda kıyasen uygulanamaz.¹⁰⁶ Zira buradaki kamu malı niteliği, yalnızca ve yalnızca kültür ve tabiat varlıklarının daha etkili korunabilmesini teminen öngörülmüştür.

1.1.5. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin olarak yapılan yasal düzenlemeler ulusal ve uluslararası olmak üzere ikiye ayrılır. 1982 Anayasasına göre usulüne uygun olarak yürürlüğe giren uluslararası sözleşmeler kanun hükmünde sayılır. Bu bakımdan, bu bölümde öncelikle ülkemizin de tarafı olduğu uluslararası sözleşmeler sayılacak olup ardından diğer yasal düzenlemeler hakkında bilgi verilecektir.

1954 tarihli Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunması Sözleşmesi,¹⁰⁷ UNESCO tarafından hazırlanmıştır. İşbu sözleşme, II. Dünya Savaşından sonra akdedilmiş olup, kültür ve tabiat varlıklarının korunması noktasında insanların bilinçlenmeye başladığını ve etkili bir koruma sağlanabilmesini teminen yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.¹⁰⁸ Bu bakımdan, söz konusu sözleşme kültür ve tabiat varlıklarının korunması hukukunda bir dönüm noktası niteliğindedir. Ülkemiz de sözleşmeye taraf olup, 563 sayılı Kanun ile 08.11.1965 tarihli ve 12145 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme,¹⁰⁹ UNESCO tarafından hazırlanmış ve Paris'te kabul edilmiştir. Ülkemiz sözleşmeye 14.04.1982 tarihli ve 2658 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme Bakanlar Kurulu'nun 23.05.1982 tarihli ve 8/4788 sayılı Kararıyla onaylanmak suretiyle 14.02.1983

¹⁰⁵ Dülger, s.88.

¹⁰⁶ Benzer yönde bkz. *ibid*, s.88.

¹⁰⁷ Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunması Sözleşmesi, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263666/silahli-bir-catisma-halinde-kultur-mallarinin-korunmasina-dair-sozlesme.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹⁰⁸ Özel, s. 46.

¹⁰⁹ Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

tarihli ve 17959 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. İşbu sözleşme kapsamında kültürel ve doğal mirasın nelerden oluştuğu konusunda düzenleme yapılarak devletlere bu mirasın tespiti ve korunması konusunda yükümlülükler getirilmiştir. Sözleşme kapsamında tüm insanlığın ortak mirası kabul edilen UNESCO Dünya Miras Listesi oluşturulmuştur.¹¹⁰ Oluşturulan bu listenin önemi, tüm insanlığın mirası kabul edilen alanların bir sonraki nesillere aktarılmasını ve daha iyi şartlarda koruma sağlanmasını teminen söz konusu ülkelere UNESCO tarafından maddi ve teknik yardımda bulunulmasından gelir.¹¹¹ Ülkemizin bu listede halihazırda kayıtlı bulunan 21 miras alanı¹¹² bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
- İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
- Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
- Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
- Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
- Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
- Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
- Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
- Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
- Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
- Efes (İzmir) 2015
- Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
- Aphrodisias (Aydın) 2017
- Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018

¹¹⁰ UNESCO Dünya Miras Listesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (erişim tarihi: 15.04.2023)

Geçici Miras Listesinde bulunan ülkemiz kültür ve tabiat varlıkları için ayrıca bkz. UNESCO Dünya Miras Geçici Listesinde Türkiye, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44395/dunya-miras-gecici-listesi.html> (erişim tarihi: 15.04.2024)

¹¹¹ Özel, Kadir Can, “**Kültürel Miras Hukuku**”, in Kültür Varlıklarına İlişkin Düzenlemelerin Anayasalardaki ve Uluslararası Sözleşmelerdeki Gö Mirasın Mülkiyeti ve Kamulaştırma, Editörler: Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 272.

¹¹² İşbu alanların UNESCO Dünya Miras Listesinde yer aldığına dair UNESCO Sertifikalarını görmek için bkz. UNESCO Dünya Miras Listesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, <https://www.unesco.org.tr/Home/Gallery/3> (erişim tarihi: 15.04.2024).

- Arslantepe Höyüğü (Malatya) 2021
- Gordion (Ankara) 2023
- Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Hipostil Camiileri (Konya-Eşrefoğlu Camii, Kastamonu-Mahmut Bey Camii, Eskişehir-Sivrihisar Camii, Afyon-Afyon Ulu Camii, Ankara-Arslanhane Camii) 2023.

1985 tarihli Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi,¹¹³ Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 13.04.1989 tarihli ve 3534 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme Bakanlar Kurulu'nun 18.05.1989 tarihli ve 89/14165 sayılı kararıyla onaylanmak suretiyle 22.07.1989 tarihli ve 20229 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Söz konusu sözleşme tüm dünya ülkeleri bakımından uluslararası nitelik arz etmemekte olup, Avrupa'da bölgesel koruma sağlamaktadır. Sözleşme kapsamında mimari mirasın nelerden oluştuğu ve bunlar için nasıl bir koruma sağlanacağı hususları düzenlenmektedir.

2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi,¹¹⁴ UNESCO tarafından hazırlanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 19.01.2006 tarihli ve 5448 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme 21.01.2006 tarihli ve 26056 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir. Sözleşme ile taşınır veya taşınmaz nitelik arz etmeyen ve insan zekasıyla ortaya koyarak bir toplum tarafından uygulanılagelen eylemlerin de kültürel miras olarak tanınması konusunda yasal düzenleme yapılmıştır.

1969 tarihli Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi,¹¹⁵ Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 05.08.1999 tarihli ve 4434 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme Bakanlar Kurulu'nun 17.09.1999 tarihli ve 99/13375 sayılı kararıyla 13.10.1999 tarihli ve 23845 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir. İşbu sözleşme uluslararası bir nitelik arz etmemekte olup, Avrupa bölgesinde arkeolojik mirasın korunmasını hedeflemektedir.

¹¹³ Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹¹⁴ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-294289/somut-olmayan-kulturen-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹¹⁵ Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263663/arkeolojik-mirasinin-korunmasina-iliskin-avrupa-sozlesmesi.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

1970 tarihli Kültür Varlıklarının Yasa Dışı İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin  nlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme,¹¹⁶ UNESCO tarafından hazırlanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 25.12.1979 tarihli ve 2256 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme 06.01.1980 tarihli ve 16861 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle y r rl ge girmiştir. Bu sözleşme, kültür ve tabiat varlıklarının savaş zamanında korunmasını düzenleyen 1954 tarihli Silahlı  atışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşmeden farklı olarak, barış zamanında da kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını amaçlamaktadır. Bu bakımdan 1970 tarihli işbu sözleşme, 1954 tarihli sözleşmenin tamamlayıcısı niteliğindedir denilebilir.¹¹⁷

1971 tarihli özellikle Su Kuşlarının Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası  neme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi),¹¹⁸ İran'ın Ramsar şehrinde imzalanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 28.12.1993 tarihli ve 3958 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme Bakanlar Kurulu'nun 15.03.1994 tarihli ve 94/5434 sayılı kararıyla 17.05.1994 tarihli ve 21937 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmak suretiyle y r rl ge girmiştir. İşbu sözleşme devletlere su kuşlarının yaşam alanlarını belirleme yükümlülüğü getirmekte olup, Sözleşme kapsamında koruma altına alınan alanlara  lkemizde ‐Ramsar Alanı‐ denilmektedir.¹¹⁹

2000 tarihli Avrupa Peyzaj Sözleşmesi,¹²⁰ Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 10.06.2003 tarihli ve 4881 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme 27.07.2003 tarihli ve 25181 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmak suretiyle y r rl ge girmiştir.

1982 tarihli Akdeniz'de  zel Koruma Alanları ve Biyolojik  eşitliliğe İlişkin Protokol,¹²¹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında hazırlanmıştır. Sözleşme, Bakanlar Kurulu'nun 07.10.1988 tarihli ve 88/13151 sayılı kararıyla 23.10.1998 tarihli ve

¹¹⁶ Kültür Varlıklarının Yasa Dışı İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin  nlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?2D2E2375C71F8EA50839B461C506A3C6> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹¹⁷ özel, s.47.

¹¹⁸ özellikle Su Kuşlarının Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası  neme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263672/ozellikle-su-kuslari-yasama-ortami-olarak-uluslararasi-oneme-sahip-sulak-alanlar-hakkinda-sozlesme.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹¹⁹ özel, s.47.

¹²⁰ Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Tarım ve Orman Bakanlığı, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararasi/C4%B1%20S%C3%B6zleşme/C5%9Fmeler/6%20AVRUPA%20PEYZAJ%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹²¹ Akdeniz'de  zel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263669/akdenizde-ozel-koruma-alanlarına-iliskin-protokol.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

19968 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir. Söz konusu sözleşme uluslararası bir nitelik arz etmemekte olup, Akdeniz havzasında biyolojik çeşitliliğin korunmasını konu almaktadır.

1979 tarihli Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi,¹²² Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 24.12.1979 tarihli ve 7/18658 sayılı Onay Kararnamesi ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme Bakanlar Kurulu'nun 09.01.1984 tarihli ve 84/7601 sayılı kararıyla onaylanmak suretiyle 20.02.1984 tarihli ve 18318 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Sözleşme uluslararası bir nitelik arz etmemekte olup, Avrupa bölgesinde yaban hayatın ve yaşama ortamlarının korunmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Sözleşme devletlere yaşama ortamlarını listeleyerek önem derecelerine göre koruma önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir.

1950 tarihli Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme,¹²³ 1902 tarihli Ziraate Faydalı Kuşların Himayesine Dair Sözleşme metni üzerinden yapılan değişiklikler sonucunda ortaya çıkmış olup Paris'te imzalanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 25.12.1979 tarihli ve 2256 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme 06.01.1980 tarihli ve 16861 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

1992 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi,¹²⁴ Brezilya'nın Rio de Janerio şehrinde imzalanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 29.08.1996 tarihli ve 4177 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, 21.11.1996 tarihli ve 96/8857 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 27 Aralık 1996 tarih 22860 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

1973 tarihli Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme,¹²⁵ Washington'da imzalanmıştır. Ülkemiz sözleşmeye 27/09/1994 tarihli ve 4041 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile taraf olma kararı almış olup, sözleşme 27/04/1996 tarihli ve 96/8125 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla 20.06.1996 tarihli ve 22672 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amacı biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı ve korunmasıdır.

¹²² Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı <https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?09E2753B575D1572A4F189EBBF8A5732> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹²³ Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263673/kuslarin-himayesine-dair-milletlerarasi-sozlesme.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹²⁴ Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, T.C. Adalet Bakanlığı, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020101029bm_51.pdf (erişim tarihi: 18.04.2024).

¹²⁵ Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme, Teftiş Kurulu Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?0DC498A6BC8016F57E5AAB552412F578> (erişim tarihi: 18.04.2024).

Uluslararası sözleşmelerin yanı sıra, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda ülkemizde de yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Normlar hiyerarşisine uygun olarak ülkemizde kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu alan en üst düzeydeki düzenleme, 1982 tarihli Anayasamızda yer almaktadır. Anayasanın 63. Maddesi açık bir şekilde kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu konuda destekleyici ve teşvik edici tedbirlerin alınması ödevini devlete yüklemiştir.

Kanun düzeyinde doğrudan kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda yapılan düzenleme ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkında Kanun'dur. İşbu kanun, 23.07.1983 tarihli ve 18113 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiş olmakla birlikte, o günden bu yana çok sayıda değişiklik yapılmıştır.

Kültür ve tabiat varlıklarını konu alan çok sayıda yönetmelik bulunmakta olup, bunlardan başlıcaları şu şekilde sayılabilir:¹²⁶

- Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik,
- Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik,
- Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği,
- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği,
- Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik,
- Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, kültür ve tabiat varlıkları hukukuna ilişkin yasal düzenlemeler oldukça dağınıktır. Üstelik her bir yasal düzenleme bakımından söz konusu değişiklikler metnin tamamıyla bütünlük arz etmemektedir. Bu düzenlemeler arasında kimi durumlarda terim bütünlüğü bile bulunmamaktadır. Bu özensizliğin giderilerek tüm düzenlemelerin tek bir yerde toplanmasında fayda vardır.¹²⁷

1.2.Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasındaki Amaç ve Gereklilik

¹²⁶ Konuya ilişkin diğer yönetmeliklerin listesi için bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, s. 102—103.

¹²⁷ Benzer yönde bir eleştiri için bkz. **ibid**, s. 102-104.

İnsanların birbirlerinden edindikleri bilgiler doğrultusunda, bulundukları topluluk içerisindeki tüm hareketleri kültürün bir parçasını oluşturur. Bu anlamda kültür, “kolektif beyin/hafıza” olarak değerlendirilebilir. Zira insanlar toplu halde yaşamaya meyillidir.^{128 129} İşte insanların bu toplu halde yaşama ihtiyacı, onları toplum içerisinde kabul gören şekilde davranmaya zorlamaktadır.¹³⁰ Bu da kültürü insanların yaşantı birikintileri haline getirmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında, kültürün, kişilerin toplumsal kimliğini oluşturan nesnel bir kaynak olduğu da söylenebilir.¹³¹

Topluları şekillendiren ve diğer toplumlardan ayıran en önemli unsur kültürdür. Nitekim kültür, kimliğin bir nevi kaynağıdır. Avcı-toplayıcı dönemde gerçekleşen toplu göçler sonucunda her insan topluluğu, yaşadığı çevrenin koşullarına ayak uydurmuş, o coğrafyada hayatta kalmak için gerekli bilgileri deneme-yanılma yoluyla edinmiş ve bu bilgi birikimini bir sonraki nesillere aktararak mevcut bilgilerin adeta bir kartopu gibi büyümesine vesile olmuştur.

Örneğin yağmur ormanlarında yaşayan insan topluluğu, orman içerisinde tiz seslerin derhal havaya karıştığını gördüğünden, alçak ve yüksek tonlamadaki hecelerle dillerini şekillendirmiştir. Benzer şekilde, tarım topluluklarında insanların yetiştirdiği besinler genellikle sert formda olduğu için ısırp koparma eylemini nesillerce tekrarladıklarından, etçil beslenen topluluklara kıyasla üst çenelerinin daha önde olduğu, kafataslarının da bu şekilde evrim geçirdiği, bu nedenle bir kafatasının şekline bakarak tarım toplumunda mı etçil topluluktan mı geldiğini anlamanın dahi mümkün olduğu görülmektedir.¹³² İlk insanların sayı

¹²⁸ Işık, Erman, **Toplumsal Kimlik Oluşumunda Gelenekleri Rolü**, Toplumsal İletişim Dili Olarak Kimlikler başlıklı kısım, Motto Yayınları, İstanbul, 2020, sayfa 30.

¹²⁹ Avcı-toplayıcı dönemde insanlar kümeler halinde hareket ederek dünyanın farklı noktalarına göçmüşlerdir. Göçtükleri yerlerde ise birbirlerinden uzaklaşmamışlar, aksine birlikte hareket ederek hareket ederek hayatta kalmanın yolunu aramışlardır. Bu dönemlerde insanlar arasında görülen işbirliği, birlikte hareket etmenin hayatta kalma şansını artırmasından kaynaklanmaktadır. Benzer yönde **ibid**, sayfa 25 vd.

¹³⁰ Joseph Henrich, makalesinde insanların genetik olarak üç tür sosyal adaptasyonla evrimleştiğini iddia eder: i) norm psikolojisi, ii) kendini evcilleştirme, iii) karşılıklı bağımlılık psikolojisi. İnsanların hayatta kalabilmeleri iş birliği yapma kapasitelerine bağlıdır. İşbirliğinin neleri kapsayacağı insan topluluklarının nerede yaşadığına göre değişkenlik göstermektedir. Nitekim kutuplarda yaşayan insan toplulukları avlanmadan, savaşa, oyundan uyumaya çoğu işini birlikte gerçekleştirme eğilimindedir. İklim şartlarının daha elverişli olduğu bölgelerde ise, insanlar genellikle yalnızca toplu ritüeller için işbirliği yapma yoluna gitmektedir. Yani, insanların bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak ortak hareket etmek suretiyle gerçekleştirdikleri tüm eylemler onların kültürünü oluşturmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz. **Henrich**, sayfa 414.

¹³¹ Bir teoriye göre, kişilerin toplumsal kimliğinin oluşmasında öznel ve nesnel olmak üzere iki kaynak bulunmaktadır. Öznel kaynak; kişilerin inançları, tercihleri ve iç dünyalarından beslenir. Nesnel kaynak ise, kişilerin yaşadığı zaman ve çevrede hakim olan kültürdür.

¹³² **ibid**, sayfa 415.

sistemi, renkler, semboller gibi temel kavramları keşfetmesi, adlandırması ve kullanması da bir sonraki nesile aktararak geliştirdikleri bilgilerdir.¹³³

Her bir insan topluluğu bakımından farklı kültürler söz konusudur. Zira farklı iklimler ve farklı coğrafyalar insanların, bulundukları bölgelere farklı şekillerde adapte olmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla kültür her insan topluluğu bakımından değişik anlamlar ifade eder. Bu durum, kültürün herkes tarafından kabul görecektir bir şekilde tanımlanmasını zorlaştırır.¹³⁴ Zira kültür, her bir insan topluluğu bakımından farklı anlamlar ifade eder.

İnsanların konuştukları dile bağlı olarak algılarının nasıl değiştiğine ilişkin benzer bir deney daha bulunmaktadır.¹³⁵ Bu deney¹³⁶ sonucunda, insanların anadillerine bağlı olarak kasten gerçekleştirilmeyen eylemleri etken veya edilgen bir dille ifade ettikleri ve buna bağlı olarak da dil nedeniyle bilinçaltılarında failin olaydaki kusur oranı konusunda bir önyargıya sahip oldukları ortaya konmuştur.

Dil, tamamen insanlar tarafından üretilmiş bir iletişim aracıdır.¹³⁷ Soyut ve/veya rasyonel düşünceleri insanlar tarafından çıkarılan birtakım seslerle eşleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.¹³⁸ Bu açıdan bakıldığında, dillerin yapay nitelikte olduğu ve farklı insan

¹³³ Nisbett, Richard E./ Norenzayan, Ara, **Culture and Cognition, Stevens' Handbook of Experimental Psychology**, Third Edition Vol. 2 Chapter 13th, 2002, p. 561-566.

¹³⁴ Turhan, Turgut, **Ortographiam (Kültür/Sanat Yazıları)**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, sayfa 2-3.

¹³⁵ Fausey, C./ Boroditsky, L., "Who dunnit? Cross-linguistic differences in eye-witness memory.", *Psychonomic Bulletin & Review*: Volume 18, Issue 1, 2011, p. 150-157.

¹³⁶ Anılan makalede, deneyde gösterilen videoların konusu diller üstü bir üslupla şöyle anlatılmaktadır: "Birinci videoda, vazoyu kırma kolonunun yanlarında bir insan bulunmaktadır. İnsan vazoyu kasıtlı olarak itmesi sonucu çarpmaktadır ve vazoyu kırılmaktadır. İkinci videoda ise insan vazoyu kırma kastı olmadan vazoya çarpmakta ve kırılmasına neden olmaktadır."

Deney kapsamında olayın gerçekleşme şekli video üzerinden izletilmekte olup, video bittikten sonra insanlardan ne gördüklerini anlatmaları talep edilmektedir. Buna göre, anadili fark etmeksizin insanlar kasıtlı olarak gerçekleştirilen eylemleri benzer şekilde algılamakta ve ifade etmektedirler. Kasıtsız olarak gerçekleştirilen eylemler bakımından ise deney sonuçları oldukça ilginçtir. Anadillerine bağlı olarak, kasten gerçekleştirilmeyen eylemlerin insanlar tarafından sadece "vazo kırıldı" ya da "o kişi vazoyu kırdı" şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Buradan çıkan sonuç, anadilimize bağlı olarak bir kişinin yanlışlıkla gerçekleştirdiği bir eylemden sorumlu olup olmadığına dair bilinçaltımızda bir önyargı olduğudur. Kastan gerçekleşmeyen eylemi "vazo kırıldı" şeklinde ifade edenler, kişiyi vazoyu kırılmasından sorumlu görmemektedir. Öte yandan, "o kişi vazoyu kırdı" diyenler, eylemin kasten gerçekleşmediğini göz ardı ederek o kişinin sorumluluk üstlenmesini beklemektedir. Bu deney bulgularını çoğu hukuk düzeninde mevcut olan tanık deliliyle birlikte değerlendirdiğimizde; anadili gereği kasten gerçekleşmeyen eylemleri edilgen dille ifade eden bir ülkede, tanığın, faili gerçekleşen eylemden sorumlu görmediği ve aynı durumu etken bir dille ifade eden ülkede ise, tanığın, faili gerçekleşen eylemden sorumlu gördüğü yönünde önyargısının bulunduğu görülecektir.

Deney hakkında daha detaylı bilgi için bkz. **ibid**, p. 150-157.

¹³⁷ Bir görüşe dil, yalnızca insanların birbiriyle iletişim kurmasına değil, aynı zamanda kendinde mevcut olan düşüncelerin derinleştirilmesine de fayda sağlayan bir araçtır. Bu anlamda, dilin iletişim fonksiyonu i) iç konuşma ve ii) dış konuşma olarak sınıflandırılabilir. Birinci işlevine göre dil, insanların düşünceleri üzerine tefekkür ederek onları derinleştirip geliştirmesini sağlar. İkinci işlevine göre ise, dış konuşma aracıdır. Bu yöntemle insanlar düşüncelerini başkalarına iletebilmekte ve bu yolla karşılıklı fikir alışverişiyle mevcut düşünceler geliştirilebilmektedir. Dil ve düşünce, birbirini besleyip büyütürken insanları birleştirici bir unsura haline gelmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. Solmaz, İbrahim, 1924 Anayasasının Öz Türkçeleştirilmesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, sayfa 26-36.

¹³⁸ Culture, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/culture> (erişim tarihi: 05.01.2024) .

toplulukları tarafından birbirinden farklı birçok özellikte üretilmesinin insanların kapasitesinin ne derece yüksek bir potansiyel vaat ettiği açıkça görülecektir. Etrafımızdaki her şeyi görme ve ona anlam yüklememiz dilimize bağlı olarak gerçekleşmektedir. Benzer şekilde içinde büyüdüğümüz toplumun geçmişten beridir uygulayageldiği kurallar biz farkında dahi olmadan birçok davranışımızı etkilemektedir. Nitekim her millet, sosyal ortamlarda nasıl davranacağını, nasıl konuşacağını, nasıl oyun oynayacağını, nasıl avlanacağını, nasıl kendini koruyacağını hep birbirlerini etkileyerek ve bir sonraki nesillere aktararak ortaya koymuştur.¹³⁹

İnsanın ne tür bir yaşama biçimi, ne tür bir var olma programı, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği hep kültürdür: Konuştuğumuz dil¹⁴⁰, matematiksel düşünme becerilerimiz¹⁴¹, mensubu olduğumuz din¹⁴², adab-ı muaşeret kuralları¹⁴³, ölümlerin ne şekilde defnedildiği¹⁴⁴, estetik ve güzel bulduğumuz her şey¹⁴⁵, yediğimiz yemekler¹⁴⁶, giydiğimiz kıyafetler, ettiğimiz danslar, çocuklarımıza anlattığımız hikayeler ve destanlar, müzikler, yaşadığımız evler, hasta olunca bizi iyileştireceğini düşünerek içtiğimiz şifa veren içecek ve yiyecekler ve saire hep kültürümüzün bir parçasıdır.

¹³⁹ Nisbett/Norenzayan, p.

¹⁴⁰ Bir iletişim aracı olarak dilin evrimine ilişkin olarak bkz. **Henrich**, 411-413. Dil ve kültür arasındaki ilişki hakkında bilgi için ayrıca bkz. **Language and Culture**, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/language/Language-and-culture> (erişim tarihi: 05.01.2024).

¹⁴¹ Nisbett/ Norenzayan, p. 569-560.

¹⁴² **Işık**, sayfa 32.

¹⁴³ Bir insan topluluğunun toplum içerisinde nasıl davranılacağına ilişkin olarak ortaya koyduğu tüm davranışlar adab-ı muaşeret kurallarını oluşturur. Adab-ı muaşeret kuralları toplumdan topluma farklılık gösterir. bkz. Smith, Adam, **Ahlaki Duygular Kuramı**, İng. Aslından Çeviren Tartıcı, Berkay, Liberus Plus Yayınları, İstanbul, 2022, sayfa 24-28.

¹⁴⁴ Türk kültüründe ölüm törenlerinin, Orta Asya Türk kültürü ve İslam dini etkisinde nasıl bir evrim geçirdiği hk. Bknz. Mezkit Saban, Gülperi, **Türk Kültüründe Şehitlik**, Erikan Yayınevi, Ankara, 2020, sayfa 13-26.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, aynı kitapta şehitlik kavramı ve ölümün yalnızca Türk kültüründe değil, her toplumda kabul gören bir olgu olduğundan bahsedilir. Nitekim bundan yüzyıllar önce Horatius tarafından söylenen “dulce et decorum est patria mori” (*vatan için ölmek hoş ve yerinde bir davranıştır*) şeklindeki söz, Antik Yunan ve Roma dönemlerinden başlayarak birçok kültürde vatan için ölmenin kutsal sayıldığını bizlere göstermektedir.

¹⁴⁵ Bir toplumda neyin güzel olduğu o toplulukta güçlü olan kimselerin diğerlerinden farklı olarak nasıl davrandığı ve ne yaptığı ile belirlenir. Gücün kaynağının fiziki, maddi veya başka bir kaynak olması fark etmeksizin çoğunluktan ayrılan ve çoğunluk tarafından etkileyiciliği kabul gören davranış ve edimler neyin güzel olduğunu belirler.

Güzel ve estetik olan eşyalar/şeyler güçlü insanlara bağlı olmakla birlikte, bir insanın bizzatı kendi güzelliğinin güç ile alakası yoktur. Güzel insan, mensubu olduğu topluluğun genel fiziki özelliklerinin en orta ayarında olanına sahip olandır. Çirkin insanlar ise o topluluğun genel fiziki özelliklerinin en tekil ve ayıksı uzuvlarına sahip olandır. Daha detaylı bilgi için bkz. **Smith**, sayfa 225-231.

¹⁴⁶ Hayatta kalmak için tüm insanların yeme ve içmesi gerekmektedir. Bu nedenle yeme içmenin kendisinin kültürel bir yönü bulunmamaktadır. Ancak hangi zaman dilimlerinde beslenildiği, genellikle hangi ürünlerin tüketildiği gibi etkenler insanların yeme içmeye dair kültürel alışkanlıklarını ortaya koyar. Ayrıca belirtmek gerekir ki, insanlar bulundukları bölgede yetişen her şeyi tüketmeyebilirler. Tüketilen yiyecekler kadar tüketilmesi tercih edilmeyen yiyecekler de kültürü oluşturur.

Dolayısıyla kültürün korunması aslında insanın hayatta kalmasının bir yoludur. Yani kültürümüzü korumak, aslında hepimizin içgüdüsel olarak gerçekleştirdiği bir eylemdir.¹⁴⁷ Kültür, her birimizin sorgulamadan korumayı seçtiği çok temel bir bilgi yığıdır. Onun varlığı, bizim hayatı algılama ve anlamlandırmamızı, hayatı idame ettirmemizi şekillendirir. Kültür, hayatın yaşanma şeklidir.¹⁴⁸ Bu itibarla, kültürün korunmasının insana dair en temel içgüdülerden biri olduğunun bilincinde olmak gereklidir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması da, kültürün bir parçası olmaları nedeniyle oldukça temel bir meseledir. Kültür varlıkları, yukarıda tartışıldığı üzere somut veya soyut, taşınır veya taşınmaz olabilir. Tüm bu varlıklar, her halükârda bizi biz yapan temel değerlerden oldukları için ve bize ait oldukları için bir sonraki nesle aktarılmaya devam etmelidir. Kültür sürekli bir devinim içerisinde, kültür durağan değil değişkendir. Zira topluluk içerisinde aktarılan bilgi, o nesil tarafından işlenirken aynı zamanda daha da pratikleştirmek için farklı uygulamalara gidilebilmektedir. Neyin kültür olarak kabul edilip edilmeyeceği toplumdan topluma değişse veyahut bir toplumun kültürü zaman içerisinde kendiliğinden değişse ya da toplum farklı tabaklara bölünse aynı toplumda sınıfsal birçok alt kültür türese de kültürün devamlılığı hiçbir zaman durmaz. Kültür bir sonraki nesle her halükârda aktarılmaya devam edilir.

Görüldüğü üzere kültür içgüdüsel olarak yaşatılır ve bir sonraki nesle aktarılır. Bu aktarma sırasında ise genel olarak kültürün neden aktarıldığı ya da neden korunması gerektiğine ilişkin herhangi bir muhakemede bulunulmaz. Bu nedenle, kültürün korunmasındaki amacın ne olduğu hususunda birçok farklı teori¹⁴⁹ ortaya konmuş olmakla birlikte, ortak bir kanaate¹⁵⁰ varılmamıştır¹⁵¹. Ancak elimizdeki somut veriler bize kültür ve kültür varlıklarının her toplum tarafından korunmaya devam ettiğini göstermektedir.

¹⁴⁷ **Henrich**, p. 414. Nitekim bu makalede yazar, insanların bireysel olarak ürettiği çözümler olsa dahi topluluğa uymayı tercih ettiğinden bahseder.

¹⁴⁸ Culture, Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture> (erişim tarihi: 05.01.2024).

¹⁴⁹ Korumanın tarihsel süreçte öncelikle dinsel nedenlerle ortaya çıktığı, ardından sanatsal kaygı ve anıtsal bağlılık formuna dönüştüğüne ilişkin olarak bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çıkar**, s. 64.

¹⁵⁰ Chng, Kean Siang/ Narayanan, Suresh, "Culture And Social Identity in Preserving Cultural Heritage: An Experimental Study", International Journal of Social Economics, Vol. 44 No. 8, 2017, pp. 1082.

¹⁵¹ Benzer yönde bkz. **Turhan**, sayfa 2-3.

1.2.1. Kültür ve Tabiat Varlıklarının  nemi

Buraya kadarki açıklamalarımızdan anlaşılabacağı üzere kültürün ve ona ait her şeyin korunması insanlar tarafından son derece içgüdüsel bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla halihazırda korunan bir şeyin yazılı kurallara dökülmesi gerektiği uzun süre hukukçuların ve devletlerin gündeminde olmamıştır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusu, ancak ve ancak bunların yakın bir tehlikede bulunması nedeniyle gündeme gelmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında Avrupa’da çoğu  ehrin baştan a a ıya yıkılmış ya da ağır hasar görmüş olması, bu devletlerin kültür ve tabiat varlıklarının korumasına ilişkin hukuki önlemler almasına öncülük etmiştir. Bu alanda akdedilen ilk uluslararası sözleşme 1954 tarihli Lahey Silahlı  atışma Durumunda Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Protokolüdür. Dünya barışının yeniden sağlanması teminen kurulan Birleşmiş Milletler bünyesinde ise, bu konuya ilişkin olarak UNESCO (*Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu*), UNESCO World Heritage Centre (*UNESCO Dünya Miras Merkezi*), ICCROM (*Uluslararası Kültürel Varlıkları Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi*), ICOM (*Uluslararası Müzeler Birliği*), OWHC (*Dünya Miras Şehirleri  rg t *) gibi çeşitli kuruluşlar kurulmuştur.

Kültür varlıklarının korunmasına ilişkin diğer kuruluşlar ise  u şekildedir: ICOM (*Uluslararası Müzeler Konseyi*), ICOMOS (*Anıtlar ve Sitler Konseyi*), WMF (*World Monuments Fund-Dünya Anıtlar Vakfı*), GCI (*Getty Koruma Enstitüsü*).

Devletlerarası sahada atılan bu adımlar sayesinde zaman içerisinde tüm insanlık tarafından kültürün korunması konusunda ortak ilkeler benimsenmiş ve bu sayede kültür ve tabiat varlıklarının insanlığa ait ortak miras olarak korunması noktasında elbirli iyle hareket edilmesinin  n  açılmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda hukuki anlamda somut adımların atılması savaş ve çatışmalara binaen olmuştur. Günümüzde ise kültür ve tabiat varlıklarına karşı çok farklı alanlarda tehlikeler olduğundan bahsedilmekte ve bunların hepsine karşı önlemler almak gerektiği söylenmektedir. UNESCO tarafından kültür ve tabiat varlıkları için muhtemel tehlikeler  u şekilde sıralanmaktadır¹⁵²:

1. Savaş ve  atışma: Yapılan araştırma ve incelemeler, siyasi istikrarsızlıklar ve çatışma bulunan bölgelerde kültür ve tabiat varlıklarının daha kolay ya malandığını ve tahrip

¹⁵² Protecting And Preserving Cultural Heritage, World Affairs Council of Philadelphia The Student Diplomat Program/ Jr. Model United Nations January-May 2017, page 4.

edildiğini göstermektedir.¹⁵³ Kültür ve tabiat varlıklarına karşı somut ve en çok tahribata yol açan tehlike bu olduğundan, koruma konusunda önlem alınan ilk husus da bu olmuştur. Zira kültür ve tabiat varlıkları yeniden üretilmesi mümkün olmayan, sınırlı sayıda bulunan ortak kültürel mirastır. Bu eserlerin bir sonraki nesillere aktarılması, savaş öncesi veya sonrasında elde edilmesi amaçlanan tüm çıkarlardan daha üstün bir çıkardır.

Daha önce de belirtildiği üzere, savaş ve çatışmalara ilişkin olarak II. Dünya Savaşı'nı müteakip imza edilen 1954 tarihli Lahey Silahlı Çatışmalarda Kültürel Mirasın Korunma Sözleşmesi yayınlanmıştır. Sözleşmede savaş sırasında kültür ve tabiat varlıklarının korunabilmesini teminen “mavi kalkan” adı verilen bir işaret öngörülmüş olup, mavi kalkanın uygulanmasını yapacak Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi yanında yerel komitelerin de kurulması kararlaştırılmıştır. Türkiye tarafından henüz böyle bir kuruluş kurulmadığı anlaşılmaktadır.¹⁵⁴ Dolayısıyla her ne kadar ülkemizde aktif bir savaş ya da çatışma bulunmasa da, sözleşmenin gereği olarak savaş ve çatışma hallerinde kültür ve tabiat varlıklarımızın korunmasını teminen ülkemiz tarafından aktif ve etkili bir koruma sağlanmadığı görülmektedir.

Öte yandan, savaş veya çatışma sonucunda tamamen yok olsa dahi, kültür ve tabiat varlıklarının replikalarının üretilerek yeniden inşa edilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır. Zira kültür ve tabiat varlıkları, bulundukları yer ve ait oldukları toplum için anlam ifade eden şeylerdir. Bu nedenle, yıkılmış dahi olsalar, yeniden inşa edilmeleri, onların taşıdığı anlam ve önem itibarıyla tamamen yok olmaları ve yalnızca hatıralarının kalmasından daha evladır. Örneğin, Bosna Hersek'te bulunan Mostar köprüsü, bir yakasında Müslüman Boşnakların diğer yakasının batısında Ortodoks Sırp'lar ve doğusunda Katolik Hırvatların yaşadığı Neretva Nehri üzerine inşa edilmiştir. 1990'lı yıllarda Bosna Hersek'te çıkan iç savaş sonucunda bu ünlü köprü yıkılmıştır. Köprü, yalnızca nehrin iki yakasını değil, birbirinden farklı din ve milliyetlere sahip bu üç halkın da orta noktada buluşmasını sağlayan sembolik bir anlam taşımaktaydı. Bu açıdan bakıldığında köprünün savaş sonucunda yıkılması son derece trajiktir. Bosna Hersek'teki iç savaşın sona ermesini müteakip barışın ve hoşgörünün simgesi olan bu köprünün UNESCO öncülüğünde yeniden inşasına başlanmıştır¹⁵⁵. Mostar köprüsü, Osmanlı döneminde Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında bir yol geçiş güzergahıyken, savaşın sona ermesinden sonra tekrar inşa edilmesiyle farklı din ve milliyetlere mensup Bosna Hersek halkı arasında bir

¹⁵³ Kültür ve tabiat varlıklarının yağmalandığı bölgeler ve tarihleri ile verilen örneklerin, tespitimizle uyduğu yönündeki açıklamalar için bkz. Özüşen, Banu/ Beceren, Ertan, “Kültür Varlıklarının Kaçakçılığı Ve Arkeolojik Tahribat”, Cedrus, Cilt: 7, 2019, sayfa 611-613.

¹⁵⁴ Aydın, Mahmut/ Güner, Saadet, “Kültürel Mirasta Risk Yönetimi”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2013, sayfa 74.

¹⁵⁵ Cultural Heritage: 7 Successes of UNESCO's Preservation Work, UNESCO, <https://www.unesco.org/en/cultural-heritage-7-successes-unescos-preservation-work> (erişim tarihi: 10.03.2024)

barış köprüsü olmuştur. Hiç şüphesiz ki, savaş sırasında köprünün yok oluşu, onun anlamına farklı bir boyut katmış ve varlığını daha da anlamlı hale getirmiştir.¹⁵⁶

2. Gelişme ve küreselleşme: Son yüzyıllarda yaşanan ekonomik gelişme sonucunda, ülkeler bölgesel kalkınma projeleri geliştirmekte ve sanayi faaliyetlerini teşvik edici politikalar uygulamaktadır. Böylece ülkenin uzun vadede gelişmeye ve büyümeye devam etmesi hedeflenmekte olup, bu kapsamda şehirlerin tam potansiyelini ortaya koyabilmek adına şehirlere yatırımlar yapılmaktadır. Ülkemizde de merkezi özellik gösteren önemli şehirlere yatırımlar yapılmakta ve ekonomik faaliyetler teşvik edilmektedir. Ülkemizin insanlık tarihi bakımından oldukça eski bir yerleşim yeri olması nedeniyle, günümüzde yatırım ve teşvikte bulunulması uygun görülen şehirler de genellikle hep tarihi ve kültürel değeri yüksek olan şehirlerdir. Bu şehirlerin kültürel ve tarihi dokusuna zarar verilmeksizin şehircilik faaliyetlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Ancak ne yazık ki, uygulamada çok farklı manzaralarla karşılaşmaktadır. Örneğin, İstanbul'da yürütülen yol genişletme ve imar düzenlemesi gibi projeler sonucunda geçmiş yıllarda aralarında Mimar Sinan'a da ait olanların da bulunduğu pek çok sayıda hamam yıkılmıştır. Hatta bu nedenle, İstanbul'da kalıntı halinde olanlar ve Osmanlı tarafından kullanılan hamamlar hariç olmak üzere, Bizans dönemine ait günümüze kadar ulaşan herhangi bir hamama rastlanılmadığı belirtilmektedir.¹⁵⁷

Burada esas sorun, kültür ve tabiat varlıkları ile günümüzde yaşayan insanların daha iyi şartlarda yaşama ihtiyaçlarının karşı karşıya kalıyor olmasıdır. Bu durumda gelişme ve değişim yanlısı olanlar, günümüzde yaşayan insanların daha temel ihtiyaçlarının bile karşılanmadığını ve geçmişte yaşayıp ölmüş insanlara ait eserleri korumak pahasına bu gelişmelerin önlenmemesi gerektiğini vurgularken; kültür ve tabiat varlıklarının korunması yanlıları, kültürel mirasın biricikliğini ve yeniden üretilmeyişi bu nedenle onların korunarak bir sonraki nesillere aktarılmasının daha önemli olduğunu belirtir. İki tarafın da haklı yönleri bulunduğundan, bu iki görüş arasında tercih yaparak taraf tutmak zordur. Zira ne kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından ne de gelişim ve teknolojileşmeye ayak uydurulmasından vazgeçilebilir. Bu nedenle bu iki görüş arasında orta yol bulunarak her bir olay bakımından ayrı bir çözüm getirmek gerekir. Örneğin, Mısır hem tarihi ve kültürel zenginliğe sahip hem de gelişmekte olan bir ülkedir. Mısır'da her yıl belli dönemlerde taşan Nil Nehri'nin sularını kontrol altına almak amacıyla 1970'li yıllarda baraj inşa edilmesine ve aynı zamanda barajdaki

¹⁵⁶ Creating Reconciliation: Mostar Bridge, UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/story-mostar-bridge/> (erişim tarihi: 10.03.2024)

¹⁵⁷ Uğuryol, Drağın/ Uğuryol, Mehmet, "İstanbulun Büyüme ve Dönüşüm Sorunlarının Tarihi Su Yapıları Üzerindeki Olumsuz Etkileri", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 21, Sayı 81, 2022, Sayfa 222.

suyun kuvvetinden yararlanarak hidroelektrik santrali oluşturmaya karar verilmiştir. Bu süreçte kültür ve tabiat varlıklarının zarar görmemesi amacıyla Mısır hükümeti UNESCO ile birlikte proje geliştirmiş ve Nil Nehri'nin hangi noktalarında kültür ve tabiat varlıklarının sular altında kalma riskinin olduğunu tespit etmişlerdir. Buna göre, Ebu Simbel tapınağının¹⁵⁸ bir kısmının sular altında kalabileceği öngörülmüş ve UNESCO öncülüğünde yürütülen çalışmalar sonucunda Ebu Simbel tapınağının girişindeki 4 devasa heykeller taşlardan oyularak çıkartılmış ve bulundukları konumdan 200 metre ötede 65 metre yükseklikte başka bir noktaya aktarılmışlardır.¹⁵⁹

Benzer bir durum ülkemizde de Ilısu Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin inşası sırasında Hasankeyf höyüğünde yaşanmıştır. Roma, Bizans, Sasani, Emevi, Abbasi, Hamdani, Mervani, Artuklu, Eyyubi, Akkoyunlu, Safevi, Osmanlı topraklarına katılmış olan Hasankeyf, Dicle Necri kenarında bulunan eski bir yerleşim yeridir¹⁶⁰. Bölgede çok sayıda cami, türbe, hamam bulunmaktayken, Ilısu Barajı ve Hidroelektrik Santrali Projesi'nin geliştirilmesiyle bunların hepsinin sular altında kalma riski ortaya çıkmıştır. Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, başlangıçta projeyi destekleyen yabancı hükümet ve kurumlar, Hasankeyf'in sular altında kalma riskinin ortaya çıkması üzerine projeden desteklerini çekmiştir ve proje bir süre maddi imkansızlıklar nedeniyle hayata geçirilememiştir¹⁶¹. Aradan geçen zaman zarfında, Hasankeyf'in korunmasına ilişkin alternatif çözümler üretilerek projenin başlaması için krediler sağlanmıştır. Buna göre, Hasankeyf'de bulunan tüm eserlerin Hasankeyf Kültürel Park'ı adı verilen başka bir yere nakli hedeflenmişken, hükümetin Dünya Bankası'ndan talep edilen miktarda kredi çekme şartlarını taşımaması nedeniyle krediyi alamaması üzerine Hasankeyf'teki tüm eserleri kurtarmak da mümkün olmamıştır¹⁶². Hasankeyf'in bulunduğu

¹⁵⁸ Ebu Simbel Tapınağı, 3000 yıl önce II. Ramses tarafından yaptırılmış bir tapınak kompleksidir. Nil Nehri'nin güneyinde bulunan tapınak, sert kaya oyularak inşa edilmiştir. Tapınağın inşa edildiği kayalıklar, tapınak inşa edilmeden önce kutsal kabul edilen bir yer olup, bizatihi bu nedenle tapınağın o noktaya inşa edilmesi uygun görülmüştür. Her yıl 21 Şubat ve 21 Ekim tarihlerinde, güneş tam olarak tapınaklara oyulan tanrı suretleri arasından doğmakta ve bu esnada tapınağı yaptıran II. Ramses'in gölgesi görünmektedir. Ebu Simbel Tapınağının aktarılacağı yeni lokasyonda da aynı tarihlerde II. Ramses'in gölgesinin görünmesini sağlamak amacıyla astronomik ölçümler yapılmış ve yeni yer buna uygun olarak seçilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Epic Engineering Rescued Colossal Ancient Egyptian Temples From Floodwaters, National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/history/history-magazine/article/egyptian-temples-excavation-abu-simbel> (erişim tarihi: 10.01.2024).

Ebu Simbel hakkında ayrıca bkz. Abu Simbel, World History Encyclopedia, https://www.worldhistory.org/Abu_Simbel/ (erişim tarihi: 10.01.2024).

¹⁵⁹ Cultural Heritage: 7 Successes of UNESCO's Preservation Work, UNESCO, <https://www.unesco.org/en/cultural-heritage-7-successes-unescos-preservation-work> (erişim tarihi: 10.01.2024).

¹⁶⁰ Hasankeyf'in tarihine ilişkin kısa bir özet için bkz. Velioglu, Ece, Hasankeyf at the European Court of Human Rights: A Human Rights Based Approach to the Protection of Cultural Heritage, Koc University Graduate School of Social Sciences and Humanities, Unpublished Master's Thesis, 2011, p. 50.

¹⁶¹ **ibid**, p. 45

¹⁶² Bu sürece ilişkin olarak ayrıntılı bilgi için bkz. **ibid**, p. 45-47.

verde korunma ilkesine uygun olarak korunması gerektiği ve Hasankeyf'in taşınması yerine barajın yapılacağı yerin değiştirilmesine ilişkin öğretilerde eleştiriler bulunmasına ve hükümetin karşılaştığı maddi imkansızlıklara rağmen, Hasankeyf'te bulunan büyük yapılar yine Dicle Nehri kıyısında oluşturulan Arkeopark Alanı'na taşınmış olup, geri kalan yapıların baraj suları altında kalmasına göz yumulmuştur.¹⁶³

Öte yandan, daha iyi yaşam koşullarının sağlanması için gerçekleştirilen faaliyetler varlığından yalnızca yazılı eserlerde bahsedilen ve fiziken kalıntıları bulunamayan kültür ve tabiat varlıklarının keşfedilmesine de öncülük edebilir. Nitekim, İran'ın güneyinde yer alan Kuzistan bölgesinde petrol keşfetmek amacıyla yürütülen çalışmalar sırasında, halk arasında Çoğa Zenbil yani "höyük sepeti" olarak bilinen tepenin altında bir ziggurat bulunduğu tespit edilmiştir¹⁶⁴. Benzer şekilde, Kapadokya'da bulunan yeraltı şehri Derinkuyu da, bir vatandaşın evini yenilemeye çalışırken duvarı yıkması sonucunda ortaya çıkan tüneli takip etmeleriyle bulunmuştur.¹⁶⁵

Ülkelerin kalkınmasına ilişkin bir diğer sorun ise, kültür ve tabiat varlıklarının amacına uygun olmayan şekilde kullanılmasıdır. Zira bu durumda kültür ve tabiat varlıklarının özgün durumlarının korunması zorlaşmaktadır. Örneğin, İstanbul'un su sarnıçlarının bir kısmı işyeri deposu, bir kısmı iplik atölyesi, şarap mahzeni olarak kullanılmış olup, bu amaçla kullanılan sarnıçların özgün durumlarının korunmadığı bilinmektedir.¹⁶⁶ Dolayısıyla toplumsal bir fayda gözetilmeksizin ticari amaçlarla ve esas var olma amacına uygun olmayan şekilde¹⁶⁷ kullanılan kültür ve tabiat varlıklarının da korunması gerekmektedir. Bu son cümle kültür ve tabiat varlıklarının hiçbir şekilde amacına uygun olmadan kullanılmayacağı anlamına gelmez. Nitekim, Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesinde kültür ve tabiat varlıklarının yapı planı veya süslemeleri değiştirilmeksizin başka bir amaçla kullanılmasında bir sakınca bulunmadığı düzenlenmektedir. Örneğin, bugün İstanbul'un en güzide kültür sanat etkinliklerine ev sahipliği yapan "Artİstanbul Feshane" bu şekilde faaliyete geçmiştir. Osmanlı zamanında inşa edilerek

¹⁶³ *ibid*, p. 52.

Hasankeyf'deki kaleye ait orta kapının nasıl taşındığına ilişkin olarak ayrıca bkz. Yılmaz, Mesut/ Sevgi, Serap/ Koparan, Cenk/ Çetin, Oğuz, "Hasankeyf Orta Kapı'nın Korunması ve Taşınmasına Yönelik Uygulamalar", Lycus Dergisi, Sayı: 3, 2021.

¹⁶⁴ Yapılan kazılar sonucunda; zigguratın bulunduğu bölgenin, saray ve tapınak kalıntılarının bulunduğu büyük bir kompleks olduğu anlaşılmıştır. Bu kompleks, Elamlar'a ait olan Dur Untaşı şehrinin kalıntılarıdır. Daha detaylı bilgi için bkz. Chogha Zanbil, Britannica, <https://www.britannica.com/place/Chogha-Zanbil> (erişim tarihi: 10.01.2024).

¹⁶⁵ Kapadokya'daki Dünyanın En Büyük Yeraltı Şehri Derinkuyu, Nasıl Dahiyane Bir Şekilde İnşa Edildi?, BB News Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ce9jnqq47y7o> (erişim tarihi: 10.01.2024).

¹⁶⁶ Uğuryol/ Uğuryol, sayfa 218.

¹⁶⁷ Meşhur İstanbul Kapalı Çarşısı, Mısır Çarşısı ve diğer şehir merkezlerimizde yer alan tarihi bedestenler de günümüzde ticari amaçla kullanılmaya devam edilmektedir. Buradaki fark, yapının halihazırda bu amaçla kullanılmak üzere inşa edilmiş olmasıdır.

farklı dönemlerde hem sanayi binası hem de okul olarak kullanılan yapı, büyükşehir belediyesinin projesiyle tarihi dokusu korunarak çok fonksiyonlu bir sanat kompleksine dönüştürülmüştür.¹⁶⁸ Burdur Doğa Tarihi Müzesi de benzer şekilde Kavaklı Rum Kilisesi'nden dönüştürülerek faaliyete geçmiş bir kültür varlığıdır¹⁶⁹.

Burada bahsedilmesi gereken bir diğer husus ise kentsel dönüşümlerdir. Kentsel dönüşüm sonucunda, çoğu kültür ve tabiat varlığı imar hareketlerinden zarar görmektedir. Zira bu yapılar, çalışmaya engel olmaması nedeniyle ya olduğu yerden başka bir yere nakledilmekte, ya da inşası devam eden yapının içine dâhil edilmektedir¹⁷⁰. Kimi talihsiz durumlarda ise kentsel dönüşüm gerekçesiyle yapının tamamıyla yıkımına da gidilebilmektedir. Nitekim İstanbul'da bulunan çoğu kültürel ve tarihi yapı¹⁷¹ gibi Türkiye'nin ilk opera binası olan Trabzon Opera Binası da Menderes döneminde yol genişletme çalışmaları nedeniyle¹⁷² yıkılmıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, herhangi bir nedenle başka bir yere nakledilmesi halinde kültürel miras, bağlamından koparılmaktadır. İnşası devam eden yapının içine dahil edilmesi halinde ise kültürel mirasın algılanması zorlaşmaktadır. Ayrıca bu durumda, mevcut yapıların arasında kalmaya devam eden kültürel yapı; ses, hava ve ışık kirliliği nedeniyle çok fazla uyarana maruz kalmakta ve uzun vadede daha çok hasar görmeye devam etmektedir.¹⁷³

3. Sürdürülebilir olmayan turizm: Turizm, insanların gezme arzusundan ortaya çıkmış bir sektördür. Diğer sektörlerle kıyasla çok az bir maliyetle oldukça fazla kazanç getirdiğinden, dünya çapında altın yumurtlayan yumurta veya bacasız sanayi olarak ifade edilmektedir.

2008'den bu yana turizmden elde edilen gelirin neredeyse yarısının yalnızca 9 ülke arasında paylaşıldığı, diğer yarısının ise geri kalan dünya ülkeleri tarafından paylaşıldığı görülmektedir¹⁷⁴. Ülkemiz de turizmden gelir elde eden 9 ülke arasında yer almakta olup, geliştirilen farklı projelerle her bölgenin kültürel faaliyetler ve turizm ile kalkınması

¹⁶⁸ SERGİ. İstanbul'un Yeni Kültür-Sanat Mekanı: "Artİstanbul Feshane", Design Architecture Communication, <https://dacistanbul.com/dac-oneriyor/istanbulun-yeni-kultur-sanat-mekani-artistanbul-feshane/> (erişim tarihi: 10.01.2024).

¹⁶⁹ Alpagut, Berna, "Bir Müze Doğuyor: Burdur Doğa Tarihi Müzesi", Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 42, 2016, sayfa 35-36.

¹⁷⁰ Örnek olarak bkz. **Uğuryol/ Uğuryol**, sayfa 214-215.

¹⁷¹ Menderes döneminde yıkılan eserler hakkında bkz. Esmer, Mine, "1956-1960 İMARİ: Karaköy-Beşiktaş Sahil Aksında Kaybolan / Yıkılan / Taşınan Yapılar", Mimarlık Dergisi, Sayı: 374, 2013.

¹⁷² Yanılmaz, Zeynep/ Yalçinkaya, Şengül, "Yok Olmuş Bir Yapının Bellekteki Yeri: Trabzon Opera Binası", İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt:12, Sayı: 25, 2022, sayfa 10.

¹⁷³ **Uğuryol/ Uğuryol**, Sayfa 223.

¹⁷⁴ Gögebakan, Yüksel, "Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı", Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2015, sayfa 58.

amaçlanmaktadır. Kültür turizminin ülkemiz açısından doğurduğu en önemli tehlike, turistlerin ziyaretine açılan bölgelerde gerekli önlemlerin alınmaması nedeniyle kültürel mirasın uzun vadede devamlılığının ortadan kalkması tehlikesidir. Zira günübirlik kazanç kaygılarıyla, eserlerin gerekli ihtimam gösterilmeden ziyarete açılması da sergilenmesi de kültürel eserlerin geri dönülemez şekilde zararına yol açabilir. Bu nedenle, kültürel turizmin sürdürülebilir şekilde planlanması ve uygulamaya konulması gerekmektedir¹⁷⁵. Örneğin, ülkemizde sürekli ziyarete açık olan kültür ve tabiat varlıklarının gerekli ışık ve nem dengelerinin sağlanıp sağlanmadığı, mevcut düzenin sürdürülebilir olup olmadığı konusunda yeterince araştırma yapılmamaktadır. Nitekim Ayasofya'nın yüzeyinde tespit edilen kılcal çatlakların geçmişten beri olagelmediği ve ziyaretçilerden kaynaklandığı tespit edilmiş olmakla birlikte¹⁷⁶, turizm nedeniyle yapının gördüğü hasarın önlenmesinde ziyaretçiler bakımından yeterince önlem alınmadığı görülmektedir.

4. İllegal aktiviteler: Kültür ve tabiat varlıkları sınırlı sayıdadır, bunların yeniden üretilmesi veya çoğaltılması söz konusu olamaz. Bu nedenle her bir varlığın değeri gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. Kültür ve tabiat varlıklarının bu ekonomik potansiyelini gören üçüncü kişiler, kültür ve tabiat varlıklarını uygun olmayan koşullarda ticari meta olarak kullanmaktadır. Örneğin, kültür ve tabiat varlıklarının çok olduğu bölgelerde define avcılığı görülebilmektedir. Ülkemiz oldukça eski bir yerleşim yeri olduğundan, çoğu bölgede önemi yüksek eserlerle karşılaşılabilir. Bunun doğal bir sonucu olarak özellikle gayrimüslimlerin yaşadığı bölgelerde gerek yerel halk gerek yabancılar tarafından gerçekleştirilen define avcılığı da önlenememektedir. Bu nedenle ülkemizde define avcılığının kontrol altında tutulabilmesini teminen Define Arama Yönetmeliği¹⁷⁷ oluşturulmuştur. Ancak ne yazık ki bu konuda hukuki düzenlemenin bulunması, kültür ve tabiat varlıklarının

¹⁷⁵ Örneğin, Fransa'daki Lascaux Mağarası, ilk insan topluluklarının resimlerine ev sahipliği yaptığından, tarihi ve kültürel açıdan öneme sahiptir. Bu mağara, insanlığın ortak mirası olarak turizme kazandırılmış ve insanlar tarafından ziyarete açılmıştır. Ancak bir süre sonra mağaraya sürekli giriş çıkış yapılması, içeride bulunan insanların nefesleri ve terleri nedeniyle mağara içindeki resimlerin zarar görmeye başladığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine, tarihi mağaranın hemen yanında yer alan başka bir mağaraya ilk insanların resimlerinin birebir kopyası çizilmiştir. Fransız hükümeti bu mağarayı turistlere açarak kültürel mirasın orijinalinin hasar görmeden korunmasına özen göstermiştir. Bknz. Next To The Original, France Replicates Prehistoric Cave Paintings, NPR, <https://www.npr.org/sections/parallels/2017/01/02/507549682/next-to-the-original-france-replicates-prehistoric-cave-paintings> (erişim tarihi: 04.01.2024).

¹⁷⁶ Belce, Efecan, "Ayasofya Müzesi Zemin Yüzey Deformasyonunun Yeraltı Radarı (GPR) İle İncelenmesi", Academic Platform Journal of Engineering and Science, Cilt: 7, Sayı:3, 2019, sayfa 365-366.

¹⁷⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki, definelerin nelerden ibaret olduğu 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenmektedir ve defineler esas itibarıyla kültür ve tabiat varlığı değildir. Ancak define avcılığı sonunda ortaya çıkan gömünün kültür ve tabiat varlığı niteliğinde olması mümkündür. Bu nedenle kültür ve tabiat varlıkları ile defineler arasında doğrudan doğruya bağlantı bulunmasa da, yakın bir ilişki bulunduğu bahsedilebilir. Bknz. Kuşçu, Döndü, "Define Arama Yönetmeliğinde Yapılan Değişikliklere Dair Değerlendirmeler", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, sayı 50, sayfa 101.

korunmasında yeterli olmamaktadır. Örneğin, basında da yer almış Dipsiz Göl örneğinde¹⁷⁸, esas itibarıyla usulüne uygun izin alınmış olmakla birlikte, Dipsiz Göl'ün kurumasına engel olunamamıştır. Define avcılığının izne bağlanmasının bizatihi sebebi kültür ve tabiat varlıklarının kaçak kazılarla zarara uğramasını engellemek olmakla birlikte, Dipsiz Göl'de yapılan kazı sonucunda görülmüştür ki, izin verilen kazılar sonucunda da kültürel mirasın zarar görmesi mümkündür¹⁷⁹.

5. Doğal afetler: Sonuçları itibarıyla insanların yaşam faaliyetlerini zorlaştıran her türlü doğa olayına doğal afet denilir. Doğal afetler yıkıcı etkilere sahiptir ve tek seferde büyük çevreleri olumsuz etkiler. Dolayısıyla doğal afetlerin kaçınılmaz olduğu ifade edilir, ancak önlenemez veya etkileri hafifletilemez değildir. Çoğu durumda, gerekli önlemler alınarak doğal afetlerin insanlar üzerindeki etkileri hafifletilebilir. Öğretide her bir doğal afetin ne tür kültür ve tabiat varlıkları üzerinde potansiyel tehlike oluşturduğu konusunda tespitlerde bulunmaktadır.^{180 181} Bu tespitler sonucunda, ülkemizde görülmesi mümkün olan doğal afetlere karşı kültür ve tabiat varlıklarının korunabilmesini sağlamak amacıyla afetlere ilişkin kanun tasarısına eklemelerde bulunulmuştur. Ancak ne var ki tasarıda yer alan düzenlemeler isabetsiz olarak 7269 sayılı Afetler Kanun metninde yer almamaktadır.¹⁸² Yine de kültür ve tabiat varlıklarının korunması devletin anayasal bir ödevi olduğundan, afetler kanununda buna ilişkin bir düzenleme bulunmasa dahi devletin koruma yükümlülüğü devam etmektedir. Özellikle taşınmaz nitelikteki kültür ve tabiat varlıkları doğal afetler nedeniyle geri dönülemez hasarlar alabildiğinden, potansiyel tehlikelerin tespit edilerek bunlara karşı önlemlerin alınması gerekmektedir.

6. İklim Değişikliği: Son yüzyıllarda insan faaliyetleri sonucunda dünya genelinde olağan iklim özelliklerinden sapmalar görülebilmektedir. Bu nedenle iklim değişikliklerine ilişkin olarak da uluslararası işbirliği yapılmasını teminen sözleşmeler akdedilmektedir. Bu

¹⁷⁸ Gümüşhane'de bulunan Dipsiz Göl, halk arasında meşhur bir göldür. Dipsiz Göl'ün dibinde define olduğu kanısında olan iki vatandaş gölde define aramak üzerine ilgili makamlardan izin almışlardır. Sondaj yoluyla gölün suyu çekilmiş ve gölün dibinde define aranmıştır. Herhangi bir gömüye rastlanmaması üzerine, çukur toprakla kapatılmıştır. Basında Dipsiz Göl'ün kuruduğu haberlerinin çıkması üzerine yönetmelikte bahsi geçen yetkili makamlar tarafından basın açıklamaları yapılmış ve toprakla kapatılan göl çukuru tekrar kazılarak yeniden suyla doldurulmaya çalışılmıştır. Ancak Dipsiz Göl'de artık su bulunmamaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz. **Kuşçu**, sayfa 93-96.

¹⁷⁹ **ibid**, sayfa 93-96

¹⁸⁰ Tercan, Binali, "Koruma Politikaları: Tarihi, Kültür ve Doğa Varlıklarının Afetlere Karşı Korunması", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, 2018, sayfa 311.

¹⁸¹ UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarımızın karşı karşıya olduğu riskler ve bu risklere karşı ne tür önlem alınabileceğine ilişkin olarak bkz. Oktay, Sinem/ Taş, Nilüfer/ Taş, Murat, "Kültürel Miras Alanlarının Korunması ve Afet Yönetimi İlişkisi", Dirençlilik Dergisi, Cilt:4 Sayı:2, 2020, 316-317.

¹⁸² **Tercan**, sayfa 313.

kapsamda akdedilen önemli sözleşmelerden biri olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine göre iklim değişikliği, *“karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik”*tir. Dünya genelinde iklim değişikliğine bağlı olarak sıcaklık artışları görülmektedir. Söz konusu artışlar sonucunda deniz seviyeleri yükselmektedir. Ayrıca artan sıcaklıklar nedeniyle nemlilik de artmaktadır. Artan nem, taşınmaz nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarının dokusu için de bir tehlike teşkil etmektedir. Su seviyelerinin yükselmesi kıyı bölgelerin kısmen veya tamamen sular altında kalma tehlikesini doğurmakta, bu da kıyı kesimde yaşayan insanların zorunlu göç ihtimalini doğurmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle yaşanması muhtemel göçler nedeniyle birtakım kültürlerin daha büyük kültürler içerisinde eriyeceği ve dolayısıyla küçük topluluklara ait yerel kültürlerin ortadan kalkabileceği, buna bağlı olarak da dünya somut olmayan kültürel mirasının da bundan olumsuz etkileneceği yönünde öngörüler de bulunmaktadır¹⁸³.

Yukarıda sınırlı sayıda olmamakla birlikte sayılan tehlikeler esas itibarıyla kontrol edilebilecek ve edilemeyecek olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu durumda, tehlikelere karşı önlem alınıp alınamayacağı veya ne tür önlemler alınabileceği konusu da açıklık kazanmış olur. Nitekim, tehlikelerin farkında olunsa bile bunlara karşı herhangi bir önlem alınmaması da mevcut durumu olduğu gibi devam ettirmektedir. Dolayısıyla kültür ve tabiat varlıklarına karşı tehlikelerin kontrol edilebilir veya edilemez şeklinde ayrılması ve bunlara karşı ne tür önlemler alınabileceğinin tespit edilerek faaliyete geçilmesi, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında önem teşkil etmektedir. Bu nedenle, kültür ve tabiat varlıklarına karşı risklerin kontrol edilebilir olup olmadığı hususu da değerlendirilmelidir.

Kontrol edilebilir riskler, genellikle ihmal nedeniyle ortaya çıkan tehlikelerden doğmaktadır. Örneğin, insanların kültürel mirasın önemine karşı eğitilmemesi ve bilinçlendirilmemesi, tüm kültür ve tabiat varlıklarının korumaya alınmaması, halihazırda korunan kültürel mirasın koruma ilkeleri gözetilmeden korumaya alınmış olması, ekonomik gelişme ve büyüme pahasına eserlerin tahrip edilmesi vb. tehlikeler tamamıyla insan kaynaklı olup, kontrol edilebilir niteliktedir. Bunlar, hiyerarşik bir sistem içerisinde yönetilmesi mümkün olan risklerdir. Zira bizatihi riskin varlığı da insan kaynaklı olduğundan, riskin yönetilmesi de insanlarla mümkündür. Riskin yönetimi için ise kurumsal risk kavramına hâkim olunması

¹⁸³ Daha detaylı bilgi için bkz. Özkerim Güner, Neslihan, “İklim Değişikliği ve Dünya Mirasının Korunması”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XI, S. 2, 2021.

gerekir.¹⁸⁴ Kurumsal risk kültürü, ancak kapsamlı bir çalışma sonucunda ortaya konan malzemelerle oluşabilir. Bu bakımdan, risk kavramına ilişkin olarak detaylı araştırma ve çalışmaların eğitici hale getirilmesi ve insanların bu kavram konusunda eğitilmesi şarttır.

Kontrol edilemeyen riskler ise gerçekleşmesi önlenemeyen riskleri kapsar. Ancak bu riskler bakımından dahi, ne tür önlemler alınarak hasarın azaltılabileceği konusunda çalışmalar yapılması mümkündür. Örneğin, doğal afetler kaçınılmazdır. Bunların gerçekleşmesi önlenemez ancak hasarın azaltılması amacıyla çalışmalar yapılabilir. Bu konuda yapılan çalışmalar arasında en kayda değerlerden biri; ICCROM, ICOMOS, IUCN Dünya Miras Merkezi ortaklığında gerçekleştirilen “Dünya Miraslarının Afet Risklerine Karşı Yönetilmesi” tematik çalışma grubudur. Bu grup tarafından hazırlanan rehber ile afet risk yönetiminin temel ilkeleri ortaya konarak afet öncesi, afet sırası ve sonrasında neler yapılabileceğine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.¹⁸⁵ Uluslararası düzenlemeler doğrultusunda ülkemizde de yasal düzenlemeler yapılarak çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin olarak yeterince önlem alınmamasının en temel nedenlerinden biri farkındalığın olmayışıdır. Zira kültürel miras, yukarıda açıklandığı üzere içgüdüsel bir şekilde bir sonraki nesillere aktarılarak bugünlere ulaşmıştır. Dolayısıyla halihazırda korunan bir şey, yasal düzenlemelere konu olmamıştır.

Kültürel mirasın korunmasında tehlikelerin farkında olmanın ve bunlara karşı ne tür önlemler alınabileceğinin bilincinde olmak son derece önemlidir. Zira şüphesiz ki kültür ve tabiat varlıklarına karşı en büyük tehlike, insanların yeterince farkındalığının olmaması nedeniyle bizatihi kendi kültürel mirasını tahrip veya yok etmesidir. İnsanlar tarafından oluşturulan arkeolojik tahribatın kaynağına dair çeşitli tahminlerde bulunarak analizler yapılıyor olsa da, şüphesiz ki tahribatın artmasının en önemli nedeni kültür ve tabiat varlıklarının halihazırda korunmuyor oluşu ve insanların da bu konuda bilinç ve farkındalığının olmayışıdır.¹⁸⁶ Bu noktada, kültür ve tabiat varlıklarının, kayıtsız kalma ya da kasten tahrip edilme^{187 188} yoluyla zarar görebildiğinden de bahsetmek gerekir. Kültür ve tabiat varlıkları

¹⁸⁴ Aydın, Mahmut/ Güner, Saadet, “Kültürel Mirasta Risk Yönetimi”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2013, sayfa 72.

¹⁸⁵ UNESCO / ICCROM / ICOMOS / IUCN (2010) Managing Disaster Risks for World Heritage, UNESCO World Heritage Centre, UNESCO, June 2010, p. 11.

¹⁸⁶ Benzer yönde bkzn. **Özüşen/ Beceren**, s. 613.

¹⁸⁷ Adnan Menderes’in “İstanbul’u Fethediyoruz” Diye İmara Başlayıp Onlarca Cami ve Tarihi Eseri Yıktığını Biliyor Muydunuz?, Cahilog, <https://www.cahilog.com/galeri/adnan-menderes-istanbul-u-fethediyoruz> (erişim tarihi: 04.03.2024) .

¹⁸⁸ Örneğin, Suriye’de bulunan Palmira Antik Kenti IŞİD tarafından kasten tahrip edilmiştir. Tahribatın ana nedeni olarak ise bunun İslam’a uygun olmadığını ileri sürdükleri görülmektedir. Daha detaylı bilgi için bkzn. Zeybek, Osman/ Arslan, Mükerrerem, “Examining Cultural Heritages Harmed By Religious Fanaticism: Sample of the Palmyra Ancient City”, Journal of Bartın Faculty of Forestry, Cilt: 19 Sayı: 2, 2017, p. 1-10.

yalnızca bulundukları coğrafya ve ait oldukları insan topluluğuna değil, tüm insanlığa ait bir değerdir ve insanlığın ortak mirası sayılır. İlk çağlardan bugüne, insanlar daima bir önceki neslin bilgilerini kullanarak ve bir kartopu gibi o bilginin üstüne koyarak bugünkü bilgi yığını elde etmişlerdir. Bu anlamda insan toplulukları tarafından ortaya konulan kültürel miras, “kolektif hafızamızdır”. Eşi benzeri bulunmayan kültürel mirasın kasten veya ihmal etmek suretiyle zarar görmesinde yalnızca o eserin ait olduğu toplumun değil, tüm insanlığın kolektif hafızasından bir şeyler silinmektedir. Geçmişte ve günümüzde yaşayan insanların emeğiyle ortaya konmuş her türlü eser, insanlığın kültür varlığıdır. Bu kültürel varlıkların kaynağı ne olursa olsun herhangi bir tehlike nedeniyle tahrip ya da yok edilmesi, o toplumun kolektif hafızasından bir şeylerin eksilmesine neden olur. Ancak yok veya tahrip olan eserler nedeniyle yalnızca eseri üreten toplumun değil, tüm insanlığın kültürel birikiminin kaybı da doğmaktadır.¹⁸⁹

Ülkemiz gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış topraklarda çok sayıda kültürel miras bulunduğundan, tüm bu tehlikelere karşı tetikte olmak ve kültürel mirasın layığıyla korunarak bir sonraki nesillere aktarılmasını sağlamak gerekmektedir. Bunun için de tehlikelere karşı önlem alınmalıdır. Ancak yukarıda da açıklandığı üzere, tehlikelere karşı önlem alınabilmesi için öncelikle bunların kültürel mirasa karşı tehdit oluşturduğunun bilincinde olmak gerekmektedir. Ne yazık ki kültür ve tabiat varlıklarının korunması noktasında geçmişte yeterince çalışma yapılmamıştır.¹⁹⁰

Örneğin, insanlarda kültür ve tabiat varlıklarının neden korunması gerektiğine dair bilinç ve farkındalığın oluşmasını teminen, halkın kazılara katılımının sağlanması yoluna gidilebilir. Nitekim Çorum ili Alaca ilçesi Güllücek Köyünde başlatılan kazılara yöre halkının de katılması sağlanmıştır.¹⁹¹ Böylece, kazı ekibiyle etkileşime giren halk, kendi kültür ve tarihi hakkında da bilgilenmiştir. Kazı sonucunda define kazısı veya başka bir yolla hiçbir eserin zarar görmeyişi de halkın kültürel değerleri hakkında bilinçlenmesi halinde onlara doğrudan veya dolaylı yoldan zarar vermediklerinin açık bir göstergesidir.

Bu noktada kültür ve tabiat varlıklarına yönelik algının öneminden de bahsetmek gerekmektedir. Öğretide mevcut yerel halkın kültürel miras algısı üzerine yapılan araştırmalar¹⁹², kültürün insanlar tarafından çok çeşitli şekillerde algılanabildiğini

¹⁸⁹ Benzer yönde bkz. **Özüşen/ Beceren**, p. 611.

¹⁹⁰ Kahya, Nimet Candaş/ Sağsöz, Ayşe/ Al, Selda, “Türkiye’de Korumacılık ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bilincinin Gelişimi: 1938-1960 Dönemi”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 9, Issue 10, 2014, p. 280

¹⁹¹ **Özüşen/ Beceren**, p. 621.

¹⁹² Yerel halkın kültür ve tabiat varlıklarına karşı algılarına ilişkin olarak öğretide mevcut çalışmalar hakkında kısa bir özet için bkz. Yavaş, Burhan, Yerel Halkın Kültürel Mirasa Yönelik Algı ve Tutumunun Mekana Bağlılık

göstermektedir. Turizme ilişkin olarak yapılan çalışmalardan çıkan sonuç ise, bir bölge turistler tarafından ne denli ziyaret edilirse yerel halkın kültürel mirasına o kadar sahip çıktığını ve farkındalığının o denli arttığını göstermektedir.

Bu konuya ilişkin olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus da göçlerdir. Göç, Anadolu topraklarında bulunan ülkemiz için son derece sıradandır. Zira Anadolu, tarih boyunca bir göç güzergahı olagelmıştır. Kimi topluluklar bu rotayı yalnızca bir yerden bir yere ulaşmak amacıyla kullanmışken, kimi topluluklar ise Anadolu'ya yerleşmiştir.¹⁹³ Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren, farklı bölgelerden Anadolu'ya ve Anadolu'nun içinde de bir yerden bir yere göç etmenin son derece yaygın olduğu görülmektedir. Bu göçler sonucunda mevcut yerleşim yerlerinde yeni mahalleler ve yeni köyler oluşmuştur. Son yüzyıllarda gerçekleşen bu sürekli göçler nedeniyle, insanlar geçmişten ve atalarından bahsedildiği zaman yalnızca ailesi ve bunun en fazla 2 kuşak ötesini düşünebilmektedir.¹⁹⁴ Bu nedenle, göçen insanlar, bulundukları topraklara ait kültürü ve kültür ve tabiat varlıklarını özümsemekte güçlük çekebilmektedir. Zira, göçenler göçmüş olsalar dahi göçtükleri mekâna bir bağlılık hissetmemekte ve kuşaklar boyunca göçtükleri topraklara aidiyet bağlarını ayakta tutmaktadırlar. Göç etmemiş insanlar bakımından ise, fütursuzca koruma altına alınan kültür ve tabiat varlıklarının bağlamlarından koparılmaları nedeniyle insanlarla aralarındaki kültürel bağın zamanla zayıfladığı ve yok olduğu görülmektedir. Bu nedenle, kültür ve tabiat varlıklarının evrenselliğine ve ortak miras oluşuna vurguyla insanların bilinçlendirilmesi yönünde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Ancak ayrıca belirtmek gerekir ki, bilinçlendirme çalışmalarının yüzeysel kalma riski de bulunmaktadır. Dolayısıyla bilinçlendirme faaliyetleri sırasında yöre halkının da yürütülen çalışmalara dahil edilmesi son derece önem arz etmektedir.¹⁹⁵ Yöre halkında özel bir mekânda yaşadıkları hissini oluşması da halkın kültürel miras algısına ve mekâna bağlılığına olumlu etkide bulunacaktır.¹⁹⁶

Düzeyi Üzerindeki Etkisi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, sayfa 59-60.

¹⁹³ Nitekim günümüz Anadolu insanları, Anadolu topraklarında görülen göç hareketlerini yansıtan bir genetik çeşitliliğe sahiptir. Daha detaylı bilgi için bkz. Kars M. Ece/ Başak, A. Nazlı/ Onat, O. Emre/ Bilguvar, Kaya/ Choi, Jungmin/ Itan, Yuval/ Çağlar, Caner/ Palvadeau, Robin/ Casanova, Jean-Laurent/ Cooper, David N./ Stenson, Peter D./ Yavuz, Alper/ Buluş, Hakan/ Günel, Murat/ Friedman Jeffrey M./ Özçelik, Tayfun, "The Genetic Structure of the Turkish Population Reveals High Levels of Variation and Admixture", Proceedings of the National Academy of Sciences USA, Vol. 118, Issue 36, 2021, p. 7-8

¹⁹⁴ Anket ve araştırma Yenişehir'de yapılmış olup, detaylı bilgi için bkz. Aksoy, Belgin/ Özügül, Ayşın, "Kültür Varlığı Algısı ve Tahribat: Bursa Yenişehir Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme", Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 27, 2014, sayfa 303.

¹⁹⁵ *ibid*, sayfa 304.

¹⁹⁶ **Yavaş**, sayfa 82-83.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında esas önemli nokta, halkın ve idarenin bu konuda yeterince bilinçli ve donanımlı olmasıdır. Zira bilinçli bir toplumda her kademedeki insanlar, kültürel miraslarının korunması için gerekli tüm önlemleri alır ve böylece kontrol edilebilir riskler tamamıyla, kontrol edilemeyen riskler ise mümkün olduğunca önlenmiş olur.

II. Dünya Savaşı sonucunda özellikle Kara Avrupası'nda yaşanan yıkımlardan sonra Avrupa'da kültür ve tabiat varlıklarının korunması bilincinin ortaya çıktığı görülür. Bu alanda yapılan ilk uluslararası düzenlemeleri II. Dünya Savaşından sonra görmemiz tesadüf değildir. Zira bu savaşta kullanılan silahlı aletlerin teknolojisi ve etki alanı o kadar geniştir ki, diğer savaşlardan farklı olarak kimi şehirlerin tamamıyla yok veya tahrip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, savaş nedeniyle özellikle çoğu şehri yıkılan Avrupa'da, 1954 tarihli Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi başta olmak üzere kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin olarak ilk somut adımlar atılmıştır. Bu dönemde yapılan sözleşmelerin genellikle taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin olması da tesadüf değildir. Zira insanlar yalnızca tehlike altında olduğunu sezdikleri kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik somut adımlar atmışlardır.

İnsanoğlu, bu dönemde gözle görülür bir şekilde zarar gören yapıların onarımına odaklandığı için kültürel mirasın korunması konusu da buna paralel olarak genellikle taşınmaz varlıkların korunması şeklinde gelişim göstermiştir. Öncelikle bir taşınmazın hangi koşullar altında kültürel miras olarak tanınacağı ve ardından bu yapıların nasıl bir program çerçevesinde korumaya alınacağı hususları tartışılmak suretiyle uluslararası anlaşmalar akdedilmiştir. Bu anlamda kültürel mirasın korunmasında ortaya çıkan mevzuat çerçevesinde, koruma ilkelerinin taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin olarak ortaya konduğundan bahsedilebilir. Bu kapsamda, uluslararası sözleşmeler ile ortaya konan temel ilkelerin taşınmaz nitelikteki kültür varlıklarına odaklandığını vurgulayarak açıklamalarımıza başlayalım.

1.2.2. Zarar Vermeden Koruma İlkesi

Taşınmaz kültürel varlıkların korunmasında benimsenen en temel ilkelerden birisi zarar vermeden koruma ilkesidir. Bu ilke gereğince, bir taşınmazın durumuna bağlı olarak sırasıyla bakım, onarım ve yeniden yapma şeklindeki müdahalelerden birinin gerçekleştirilmesi mümkündür¹⁹⁷. Nitekim 2863 sayılı Kanunun “*Tanımlar ve Kısaltmalar*” başlıklı 3. Maddesinin a bendinde koruma kavramı tanımlanırken, korumanın “*taşınmaz kültür ve tabiat*

¹⁹⁷ Oğurlu, sayfa 34-35

varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon” işlerini kapsadığı belirtilmektedir. Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği’nde ise kültür varlıklarının korunmasına ilişkin olarak daha detaylı düzenlemelere yer verilmektedir.

Kültür varlıklarının sırasıyla bakım, onarım ve yeniden yapma yoluyla zarar vermeden korumanın sağlanabilmesini teminen, öncelikle eksik kısımların orijinal parça ile tamamlanması yollarına gidilmektedir¹⁹⁸. Böylece taşınmaz varlıkların aslına en uygun şekilde korunması sağlanmaktadır. Koruma Kurulu İlke Kararı doğrultusunda, her ne kadar aslına uygun müdahalede bulunulmuş olsa dahi, sonradan gerçekleştirilen bir işlem olması halinde bunun kayıt altına da alınması gerekmektedir. Böylece taşınmazın zaman içerisinde ne tür müdahalelere maruz kaldığı tespit edilebilecektir.

1.2.3. Bulundukları Yerde Koruma İlkesi

Kültür ve tabiat varlıkları, (i) doğal ortamında (in situ) veya (ii) doğal ortamı dışında (ex situ) olmak üzere iki farklı yöntemle korunabilir. Bulundukları yerde (in situ) koruma, kültür ve tabiat varlıklarının ait oldukları doğal çevrede korunması anlamına gelirken; doğal çevresi dışında başka bir yerde (ex situ) koruma, kültür ve tabiat varlıklarının ait oldukları doğal çevreden koparılarak başka yerde (genellikle müzede) sergilenmesi anlamına gelir.

Bulunduğu yerde (in situ) koruma ilkesi, bir kültürel mirasın öncelikle bulunduğu yerde korunmasının tercih edilmesi gerektiği prensibini benimsemektedir. Taşınmaz nitelikteki varlıklar ile bu ilke arasındaki ilişkinin anlaşılması zor olabilir. Zira taşınmaz niteliğindeki bir eserin halihazırda in situ korunacağı varsayılabilir. Ancak insanlık tarihi boyunca taşınmazların dahi kolaylıkla bir yerden başka yere götürüldüğü, zira götürülen taşınmazların galibiyetin nişanesi olduğu ve ganimet olduğu inancının bulunduğu görülmektedir.¹⁹⁹ Galibiyetin nişanesi olan kültürel varlığın esasen taşınmaz nitelikte olması ise tarihte önem arz etmemiştir. Zira çoğu taşınmaz kültür varlığı, yerinden sökülerek dahi olsa galip devletin topraklarına götürülmüştür. Örneğin, Mısır’da bulunan dikilitaşlar Roma İmparatorluğu’nun dört bir köşesine farklı

¹⁹⁸ Örneğin, Burdur Ağlasun’da bulunan Sagalassos Antik Kenti günümüze kadar korunarak ulaşmış bir antik kenttir. Kentin inşasında kullanılan mermerler, çoğunlukla Ağlasun ve civarında bulunan dağlardan getirilmiştir. Bu nedenle, kısmen yıkılan yapıların yeniden inşası sırasında bu civardaki mermerler kullanılmıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Pompeii ve Napoli Körfezi’nde bulunup Vezüv Yanardağı patlamasından etkilenen birkaç antik kent dışında Sagalassos kadar iyi korunan başka bir antik kente rastlamak mümkün değildir. Bkz. Archaeological Site of Sagalassos, UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5409/> (erişim tarihi: 04.03.2024).

¹⁹⁹ Önge, s. 10.

nedenlerle sökülerek götürülmüşlerdir.²⁰⁰ İstanbul Sultanahmet Meydanında bulunan Dikilitaş ya da tam adıyla Theodosius Dikilitaşı, Roma İmparatorluğu döneminde, II. Constantius'un tahta çıkışının 20. Yılı onuruna İstanbul'a getirildiği bilinmektedir.²⁰¹

Kültürün korunması bilinci oluşmadan önceki bu evrede, eşyanın taşınıp bulunduğu yerden götürülmesini önemli kılan düşünce, o eşyanın ait olduğu millet üstünde kurulan hakimiyettir. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonucunda büyük bir kısmı İstanbul'a getirilen kutsal emanetler, Osmanlı'nın İslam alemi üzerinde hakimiyet kurmasının nişanesi olmuştur.²⁰²

Arkeolojiye olan ilginin artmasıyla birlikte, genellikle Avrupalı seyyahlar tarafından başka kültür ve medeniyetleri tanımak adına çok sayıda gezi düzenlenmiş ve gidilen yerlerde göze çarpan eserler ya izinle ya da kaçırılarak kendi ülkelerine getirilmiştir. Louvre Müzesi, British Müzesi gibi müzeler sadece bulundukları ülkenin kültürüne ait eserleri değil, aynı zamanda başka kültürlerle ait çok sayıda eseri de barındırmaktadır. Zira, geçmişte bir ülkeyi fethetmenin en büyük nişanesi olarak o ülkeye ait en görkemli ve gösterişli şeylerin galip gelen ülkeye getirilmesi anlayışı oluşturmaktaydı. Nitekim bu yolla Babillere ait İhtar Kapısı

²⁰⁰ Hiç şüphesiz ki Mısır, dünya üzerindeki tüm medeniyetler arasında kültürel mirası en çok talan edilen ülke konumundadır. Bkz. Zakaria, Nevine Nizar, "Egypt's Cultural Heritage in Conflict Situations: Examination of Past and Present Impact", Polish Archaeology in the Mediterranean, Vol. 28, Issue: 2, 2019, p. 528. Kurduğu uygarlığın eşsizliği ve kendine özgü olduğu nedeniyle Mısır her zaman göz kamaştıran bir ülke olmuştur. Napolyon'un Mısıra düzenlediği seferde, yanında komutandan çok bilim adamı götürdüğü rivayet edilmektedir. Bkz. Bonaparte in Egypt (2): The Scientific Expedition, The History Website of the Fondation Napoleon, <https://www.napoleon.org/en/young-historians/napodoc/bonaparte-in-egypt-2-the-scientific-expedition/> (erişim tarihi: 01.03.2024).

Napoleon's Military Defeat in Egypt Yielded a Victory for History, National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/history/history-magazine/article/napoleon-military-defeat-egypt-yielded-victory-history#:~:text=When%20Napoleon%20invaded%20Egypt%20in,became%20the%20foundation%20of%20Egyptology.&text=By%20the%20end%20of%20the,France%20wanted%20to%20conquer%20Egypt>. (erişim tarihi: 01.03.2024).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Napolyon, Mısır Uygarlığına olan ilgisiyle bilinen bir figürdür. Çoğu kaynak onun Mısırbilim/Mısıroloji'nin gelişmesinde son derece önemli bir rol oynadığını tasdik eder. Bknz. Egyptology (The study of Pharaonic Egypt) , Britannica, <https://www.britannica.com/science/Egyptology> (erişim tarihi: 01.03.2024).

²⁰¹ İstanbul'a getirilmeden önce ise, Karnak Tapınağı'nın bir parçasıydı. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Obelisk of Theodosius, The Byzantine Legacy, <https://www.thebyzantinelegacy.com/theodosius-obelisk> (erişim tarihi: 01.03.2024).

²⁰² Zira İstanbul'a getirilen kutsal emanetlerle birlikte Yavuz Sultan Selim, o güne kadar Memlûklerin elinde bulunan Hilafet makamını da İstanbul'a getirerek ilk Osmanlı Halifesi ünvanını almıştır. bkz. Hilafet, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hilafet> (erişim tarihi: 01.03.2024).

Almanya'ya²⁰³, Beninlere ait Benin Bronzları İngiltere'ye²⁰⁴, Paskalya Adasına ait Moai İngiltere'ye²⁰⁵, dünyanın 7 harikasından biri olan ve ülkemize ait olan Bodrum Mozolesi üzerinde bulunan aslan, at ve insan heykelleri İngiltere'ye²⁰⁶, yine ülkemize ait olan ve Miletos Antik Kenti'ne ait agora (Pazar) kapısı Almanya'ya²⁰⁷, yine ülkemize ait olan Bergama'da bulunan Zeus Sunağı Almanya'ya²⁰⁸, Troya Hazinesi Rusya'ya²⁰⁹ ve daha nice eser ait oldukları topraklardan çok uzaklara götürülmüştür. Bu eserlerin ait oldukları topraklardan koparılarak başka bir ülkeye götürülmeleri, onların bağlamından koparılmasına neden olmuştur. Zira başka ülke topraklarına getirilen bu eserlerin artık geçmişi, bugünü veya yarını kalmamıştır. Hangi amaçla kullanıldığını dahi anlamak çoğu zaman zordur, nitekim bir dönem bu anlayış doğrultusunda gelişen arkeoloji ve müzecilik faaliyetleri sonucunda müzelerde sergilenen eserler adeta soğuk hava deposuna konulmuş meyve sebze gibi olmuşlardır. Onları yalnızca birkaç dakika seyrederek bulundukları yerden ayrılmak, hızlı bir şekilde tüketilmeleri ve en kötüsü de gerektiği kadar anlaşılacaklarına yol açmaktadır.²¹⁰

²⁰³ İhtar Kapısı, Babil Antik Kenti'nin ana girişinde bulunan kapıya verilen isimdir. I. Dünya Savaşı'nı müteakip İhtar Kapısı mermerleri tek tek sökülerek Almanya'ya götürülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. From Fragment to Monument: The Ishtar Gate in Berlin, Staatliche Museen zu Berlin, <https://www.smb.museum/en/exhibitions/detail/from-fragment-to-monument/> (erişim tarihi: 10.03.2024).

²⁰⁴ Benin Krallığı'na (*Günümüzde Nijerya*) ait Benin Bronzları, ataları onurlandırmak ve yeni liderin görevi gelişini meşrulaştırmak için ritüellerde kullanılan bronz heykelciklerdir. Batı Afrika'nın İngilizler tarafından sömürgeleştirilmesi sürecinde, bu eserler bulundukları bölgelerden sergilenmek üzere İngiltere'ye getirilmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Benin Bronzes, The British Museum, <https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story/contested-objects-collection/benin-bronzes> (erişim tarihi: 10.03.2024).

²⁰⁵ Paskalya Adasında bulunan devasa Moai heykelleri, ada sakinlerinin atalarının ruhlarını sembolize etmektedir. Adayı keşfeden İngiliz kaptan Richard Powell öncülüğünde heykellerden birkaçı İngiltere'ye getirilmiştir. Bkz. Moai, The British Museum, <https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story/contested-objects-collection/moai> (erişim tarihi: 10.03.2024).

²⁰⁶ The Mausoleum of Halikarnassos is an Elaborate, Magnificent Tomb Built for a King, The British Museum, https://www.britishmuseum.org/collection/galleries/mausoleum-halikarnassos?_gl=1*1k5rhm1*_up*MQ..*_ga*MTk0NTA4NTg1Mi4xNzEwMDgxNDg1*_ga_JHR77E3EZ1*_MTcxMDA4MTQ4NS4xLjEuMTcxMDA4MTg5NS4wLjAuMA..*_ga_08TLB9R8X1*_MTcxMDA4MTQ4NS4xLjEuMTcxMDA4MTg5NS4wLjAuMA.. (erişim tarihi: 10.03.2024).

²⁰⁷ Diğerlerinden farklı olarak, Miletos Güney Agora Kapısı, II. Abdülhamid'in emriyle Almanlara hediye edilmiştir. Bkz. Architecture of Antiquity: Market Gate of Miletus, Staatliche Museen zu Berlin, <https://www.smb.museum/en/exhibitions/detail/architecture-of-antiquity/> (erişim tarihi: 10.03.2024).

²⁰⁸ Bergama Zeus Sunağı, İzmir'de yaşamış Pergamon Krallığı'na ait anıtsal bir yapıdır. Bu görkemli yapının kalıntıları Almanlar tarafından götürülmüş olup, bugün sergilendiği müzeye adını vermiştir. Pergamon, Latince Bergama demektir ve barındırdığı eserlerle Berlin'deki en gösterişli müzelerdendir. Bergama Zeus Sunağı hakkında detaylı bilgi için bkz. Pergamon Altar- Discover the Famous Altar of Zeus, Art in Context, <https://artincontext.org/pergamon-altar/> (erişim tarihi: 10.03.2024).

²⁰⁹ Osmanlı döneminde yapılan kazılar sonucunda çıkarılan Troyalılara ait 24 parça mücevherat, öncelikle Almanya'ya kaçırılmış olup, bir süre kaybolduğu düşünülmüştür. Aradan geçen yıllar içerisinde kayıp Troya Hazinesinin Rusya'ya götürüldüğü anlaşılmıştır. Hazineye ait parçalar bir süre Rusya'daki Puşkin Müzesi'nde sergilenmiştir. Rusya ve Türkiye arasındaki müzakereler sonunda Troya Hazinesi ülkemize iade edilmiştir. Bkz. Troya Hazinesi Yüzyıl Sonra Ait Olduğu Topraklarda, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70445/troya-hazinesi-yuzyil-sonra-ait-oldugu-topraklarda.html> (erişim tarihi: 10.03.2024).

²¹⁰ Bu sorun yalnızca bulunduğu yerden başka ülkeye götürülen eserler için değil, müzelerde sergilenen tüm eserler için ortak bir sorundur. Müzede bulunan eserlerin ne amaçla inşa edildiğini, ne için kullanıldığını, nasıl bir kültüre ait olduklarını algılamak oldukça zordur.

Zira eserler hakkında müzede verilen bilgiler ne yazık ki genel olarak yeterli olmamaktadır. Bu eserlerin hakkıyla sergilenebilmesi ve anlamının ortaya konabilmesi için ait oldukları kültürde ve bağlamda değerlendirilmeleri gerekmektedir. Nitekim bu düşüncenin kökleri antik yunana kadar dayanmaktadır. Nitekim Polybius, (başka milletlere ait) altın ve gümüş dışındaki zenginliklerin oldukları yerde bırakılmalarının daha şanlı olduğunu dile getirmiştir.²¹¹

Kültür ve tabiat varlıkları ancak ve ancak ait oldukları kültürü meydana getiren insanların onları ne amaçla kullandığı, o kültürün ne tür bir coğrafyada yaşadığı, insanların birbirleriyle ve doğayla ilişkisi, insanların çevrelerinden yararlanma şekillerinin ortaya açık bir şekilde konulması halinde anlam ifade edecektir. Bu eserlerin ait olduğu topraklardan ve insanlardan kopararak başka bir yere götürülmesi ne yazık ki o eseri derin dondurucuda muhafaza edilen ürünlerden farklı kılmaz. Bu nedenle, kültür ve tabiat varlıklarının bulundukları yerde (in situ) korunmaları, ex situ yani bulundukları doğal çevreden başka bir yerde korunmalarına kıyasen tercih edilen temel bir ilke olmuştur.

Nitekim 1992 Valetta Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde de kültürel mirasın mümkün olduğunca bulunduğu yerde (in situ) korunması gerektiğine dair hüküm ilk kez metne alınmıştır.

1.2.4. Koruma-Kullanma Dengesinin Sağlanması İlkesi

Koruma-kullanma dengesi, kültür ve tabiat varlıklarının günümüzdeki işlevselliklerinin sürdürülmesi ve kültürel mirasın korunarak bir sonraki nesillere aktarılması düşüncelerinin çatışmasından doğan sorunun iki fikir arasında denge kurularak çözüme gidilmesine dayanır. Buna göre, her bir kültür ve tabiat varlığı bakımından onun biricikliği göz önünde bulundurularak yapılacak bir değerlendirme sonucunda, koruma ya da kullanma fikirlerinden

Günümüzde yapay zeka teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, bu soruna bir çözüm olarak deneyimsel ve interaktif müzecilik uygulamalarına gidilmektedir. Deneyimsel ve interaktif müzecilik, teknoloji sayesinde ziyaretçilere görsel bir şov sunmakta ve canlı bir deneyim yaşatmaktadır. Türkiye'de de teknoloji odaklı tarihsel deneyim müzeleri bulunmakta olup, bunlar şu şekildedir:

1. Efes Deneyim Müzesi
 2. Ayasofya Tarih ve Deneyim Müzesi
- Türkiye'de bulunan DEM müzelerin tanıtımının yapıldığı youtube kanalı linki: <https://www.youtube.com/@demmuseums> (erişim tarihi: 10.03.2024).

Deneyim müzeciliğinin de hızlı tüketim kültürüne hitap ettiğine yönelik eleştiriler hakkında ayrıca bkz. Öztürk, Gülfem, "İstanbul'da Bulunan Özel Müzelerin Deneyim Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi", Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 15, 2021, sayfa 131-135.

²¹¹ Çelikaş Türkbay, sayfa 1456.

biri ağır basacak ve fakat nihai kertede kültürel mirasa zarar verilmeyecek bir çözüm bulunacaktır. Zira, günümüzde yaşayan insanlar da bir sonraki nesiller kadar mevcut kültürel mirastan yararlanma hakkına sahiptir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bir kültürel varlığın yalnızca bir sonraki nesillere aktarılmak üzere tamamen insanların kullanımından tecrit edilmesi doğru bir yaklaşım da değildir. Koruma-kullanma dengesi sağlanmak suretiyle kültürel varlıkların insanlar tarafından kullanıma açılması, insanların o kültürel mirası benimsemesi ve sahiplenmesi konusunda da yapıcı niteliktedir.

Örneğin, ülkemizde tümülüs ve mezarların üstünde rüzgâr santrali inşa edilmesinin uygunluğu hakkında karar²¹² alınabilmekte, tarihi yapıların merkezileşme ve kentleşme önünde bir engel oluşturduğu iddia edilerek yıkılabilmektedir²¹³. Tüm bu işlemler, taşınmaz kültürel mirasın koruma-kullanma dengesi ilkesi çerçevesinde değerlendirilerek kullanma yönü ağır basan kararlar verilmesi sonucunda uygulamaya konulan işlemlerdir. Bu işlemlerin koruma-kullanma dengesinde kullanmayı önceliklediği açık olmakla birlikte, alınan kararların uzun vadede kültürel mirasın korunabilirliği açısından ne derece yerinde olduğu tartışmalıdır. Yalnızca günümüzle sınırlı olarak düşünmek ve günü kurtaran müdahalelere müsaade ederek, alternatif yollar aramadan söz konusu yapıların gününbirlik amaçlar uğruna feda edilmesi doğru değildir.

Öte yandan, koruma-kullanma dengesinde kullanma yönü ağır basan ve fakat uzun vadede kültürel mirasın korunmasına zarar vermeyecek düzenlemeler de bulunmaktadır. Örneğin, antik kentlerde kültürel yapıyla uyumluluğun sağlanması açısından görüntü kirliliği oluşturacak tabelalara müsaade edilmemesi, satıcıların kültürel yapıyla uyumlu işyerleri açabilmesi, antik kent kazılarında tuvalet vb. temel ihtiyaçların karşılanabilmesini teminen kulübeler inşa edilmesi tarzında uygulamalar da görülmektedir. Bu işlemlerde, taşınmaz nitelikteki kültürel mirasın korunmasında “koruma-kullanma ilkesinin” yine kullanma yönü ağır basmaktadır. Ancak burada, yukarıdaki örneklerden farklı olarak, koruma-kullanma dengesinin üstün kamu yararı gözetilmek suretiyle, kültürel mirasın bir sonraki nesillere aktarılması fikrinin öncelenerek uygulamaya konulduğu görülmektedir.

Koruma-kullanma dengesinin olumlu veya olumsuz bir şekilde kullanma yönü ağır basacak şekilde yorumlanmasının yanı sıra, koruma yönü ağır basacak şekilde yorumlanması da mümkündür. Ancak bu tür bir koruma söz konusu taşınmaz varlıkların ancak ve ancak

²¹² 20.07.2001 tarihli ve 688 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Kararı.

²¹³ Menderes Dönemi İstanbul’unda İmar Hareketleri ve Arka Planı, Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist/325-menderes-donemi-istanbulunda-imar-hareketleri-ve-arka-planı> (erişim tarihi: 12.03.2024).

geçmişte yaşamış uygarlıkların kültürel mirası olmasına sebebiyet verecektir. Zira bu durumda söz konusu taşınmazlar, derin dondurucuya kaldırılmış ürünlerden farklı olmayacaklardır. Kültürün geçmiş, günümüz ve gelecek arasındaki akışkanlığı göz önünde bulundurulunca, bir kültürel mirasa yapılabilecek en kötü şeyin onu kaderine terk etmek olduğu görülecektir. Uzun vadede bu tutum, insanların söz konusu kültürel mirası kendilerine ait görmemesi ile sonuçlanacaktır. Bu itibarla, kültürel mirasın korunmaya devam edilmesi de son derece önem arz etmektedir. Bu anlamda, koruma-kullanma dengesini koruyarak kültürel mirası korumak gerekmektedir.

Örneğin, Aspendos Antik Tiyatrosu²¹⁴, müze olarak ziyaret edilebilmenin yanı sıra, zaman zaman konserlerin de düzenlenebildiği ve böylece insanların kullanımına açılabilirdiği bir tiyatrodur. Benzer şekilde, Hierapolis Antik Kent Tiyatrosu²¹⁵ da müze olarak kullanılmasının yanı sıra, konserler düzenlenebilen bir tiyatrodur. Bu tiyatrolarda dönem dönem konserler düzenlenmesi ve bunların halka açılması, onların geçmişe ait kültürel bir değer olduğunu değiştirmeyip, aynı zamanda geçmiş ile günümüz arasındaki bağın kopmasını önlemektedir. Zira mevcut kültürel yapıların, insanların olağan yaşantısında bir şekilde yer alması, insanların o yapıyı ve ait olduğu kültürü benimsemesi, kendine yakın görmesi ve sahiplenmemesiyle sonuçlanır. Bu nedenle her kültür varlığının durumu ayrı ayrı değerlendirilecek ve hangilerinin ne şekilde kullanılmasını uygun olacağı tespit edilerek halkla eserler arasında bağ kurmanın bir yolu bulunmalıdır.

Kültür varlıklarının koruma-kullanma dengesine uygun olarak kullanıma açılmasına ilişkin olarak ülkemizde en tartışmalı örnek hiç şüphesiz ki Ayasofya'dır.²¹⁶ Zira Ayasofya'nın

²¹⁴ Aspendos Antik tiyatro, Asya Minörde (Anadolu yarımadasında) bulunan antik tiyatrolar arasında günümüze kadar en iyi şekilde korunarak ulaşan antik tiyatrodur. Bkz. The Theatre and Aqueducts of the Ancient City of Aspendos, UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6036/> (erişim tarihi: 11.03.2024).

²¹⁵ Aspendos Antik tiyatrosundan farklı olarak, Hierapolis Antik Kent Tiyatrosu bölgede gerçekleşen depremler nedeniyle tamamen yıkılmıştır. 2010-2013 yılları arasında yürütülen restorasyon çalışmaları sırasında her bir taş arkeologlar tarafından tek tek incelenmiş ve nerede oldukları tespit edilerek yeniden bir araya getirilmiştir. Hierapolis Antik Kent Tiyatrosu, Türkiye'de sahne binası restore edilen tek tiyatro unvanına sahiptir. Detaylı bilgi için bkz. Pamukkale Hierapolis, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <https://denizli.ktb.gov.tr/TR-211745/pamukkale-hierapolis.html> (erişim tarihi: 11.03.2024).

²¹⁶ Ayasofya, Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edilmesini müteakip 532-537 yılları arasında inşa edilmiş döneminin şartlarına göre inşası neredeyse bir mucize olan devasa kubbesiyle öne çıkan son derece ihtişamlı bir kilisedir. 1520 yılında Sevilla Katedrali inşa edilene kadar yaklaşık 1000 yıl boyunca dünyanın en büyük kilisesi unvanını taşımıştır. (bkz. *This Church Supplanted Hagia Sophia as World's Largest Cathedral, Aleteia*, <https://aleteia.org/2023/06/06/this-church-supplanted-hagia-sophia-as-worlds-largest-cathedral/>) (erişim tarihi: 11.03.2024).

Ayasofya, kelime olarak Kutsal Bilgelik anlamına gelir. Bugünkü binası, Ayasofya'nın bulunduğu yerden Ayasofya adıyla inşa edilmiş üçüncü yapıya aittir. Roma İmparatorluğu'nda yaşanan mezhep bölünmesinden sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun En Büyük Ortodoks Kilisesi olarak kullanılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra camiye çevrilmiş olup, yaklaşık 600 yıl boyunca böyle kullanılmıştır. 1947 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye dönüştürülen yapı, 2020 yılında bir cumhurbaşkanlığı kararıyla yeniden camiye çevrilmiştir.

binası İslamiyet'in bizatihi kendisinden yaşlı olmasına karşın, günümüzde bir cami olarak kullanılmaktadır.²¹⁷

Bir makale kapsamında yapılan anket sonucunda yazarlar, kültürel eserlerin geçmişi hakkında eğitilen ve/veya bizzat o kültüre ait olan insanların, o kültürle daha yakın bağ kurduğunu ve o kültürle gurur duyduğunu tespit etmişlerdir.²¹⁸ Bu çıkarım, bize kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında insanların geçmiş hakkında eğitilmesinin ve geçmişle günümüz arasında bir köprü kurularak günümüzdeki insanların o kültürün kendilerine ait olduğunu bilmelerinin önemini göstermektedir. Bu itibarla, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında benimsenilebilecek en önemli ilkenin farkındalığın artırılması olduğunu vurgulayarak bir sonraki bölüme geçelim.

Ayasofya yaklaşık 15 yüzyıl boyunca bilfiil ibadethane olarak kullanılmış olup, halen bu amaçla kullanılmaya devam etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Hagia Sophia, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Hagia-Sophia> (erişim tarihi: 11.03.2024).

²¹⁷ İslam hukukunda esas itibarıyla gayrimüslimlerin mabetlerinin korunacağı prensibi hakimdir. Ancak İslamiyet'te, yeni fethedilen bir şehrin en büyük ve görkemli mabetinin müslümanların kullanımı için camiye çevrilmesi geleneği de mevcuttur. Bu noktada "gayrimüslimlerin mabetlerinin korunması" prensibi ile "gayrimüslimlerin en büyük ve görkemli mabetlerinin camiye çevrilmesi" uygulaması arasında bir çelişki bulunmaktadır. Zira birinin varlığı, diğerinin uygulanmasına engel teşkil edecek niteliktedir. Bu bakımdan, "gayrimüslimlerin mabetlerinin korunması" prensibi ile ne kastedildiğinin ayrıca araştırılması gerekmektedir. Buna göre İslam hukukunda "gayrimüslimlerin mabetlerinin korunmasından" kasıt, gayrimüslimlere ve onların ibadethanelerine zarar vermemektir. Zira İslam hukukuna göre yöneticinin/idarecinin mabetlerin yerini değiştirme, gayrimüslimlerin yaşadığı yeri değiştirme, yeni bir mabet inşasına izin verme gibi hakları bulunmaktadır. Dolayısıyla yeni fethedilen bir şehirde, gayrimüslimlerin en büyük ve görkemli mabetleri camiye çevrilmekte ve fakat bu gayrimüslimlerin ibadetlerini devam ettirebilmesi amacıyla başka bir çözüm yolu bulunmasına gidilmektedir. Böylece birbiriyle çatışır gibi görünen prensip ve uygulama aynı anda işleyebilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. **Akgün**, sayfa 1101.

²¹⁸ **Chng/ Narayanan**, p. 1082.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASINDA İDARİ TEŞKİLATLANMANIN KURULUŞU, KURUMSAL YAPISI, HUKUKİ NİTELİĞİ, GÖREV VE YETKİLERİ

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında 2011 yılı bir dönüm noktası niteliğindedir. Zira bu tarihten önce tüm kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli idari teşkilat 2863 sayılı Kanun uyarınca Koruma Yüksek Kurulu idi. Bakanlık düzeyinde korumadan ise Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluydu.

17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren “648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görev ve yetki alanında değişikliğe gidilmiş olup, bu KHK ile 2863 sayılı Kanunda da birtakım yenilikler öngörülmüştür.

Böylece söz konusu KHK ile, kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının korunmasında, “kültür varlıkları” ve “tabiat varlıkları” olmak üzere ikili bir ayrıma gidilmiş ve bu ayrımla paralel olarak kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu bakanlıklar da birbirinden ayrılmıştır. Buna bağlı olarak bu varlıkların korunmasından sorumlu kurul ve komisyonlar da birbirinden ayrıştırılmıştır.

2011 yılında gerçekleşen bu değişiklik sonucunda kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından görevli idari teşkilat köklü bir değişikliğe uğramış olup, bununla paralel olarak bu bölümde kültür varlıkları ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu teşkilat ayrı ayrı tanıtılacaktır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu bölümde tanıtılan idari kuruluşların asli görevleri kültür ve tabiat varlıklarının korunması olup, bu kuruluşlar esas itibarıyla 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkında Kanunda düzenlenmektedir. Öte yandan, asli görevi kültür ve tabiat varlıklarının korunması olmamakla birlikte, görev ve yetki alanı içerisinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu bulunan idari kuruluşlar da mevcuttur.²¹⁹ Örneğin, milli sarayların korunmasından ve düzenlenmesinden sorumlu idari kuruluş olan T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar Başkanlığı; esasen vakıfları denetlemekten görevli olan ve

²¹⁹ Esas görevi kültür ve tabiat varlıklarının korunması olmamakla birlikte, görev ve yetki alanı içerisinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından da sorumlu bulunan idari teşkilat için ayrıca bkz. **Ersöz**, s. 248-249; **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, sayfa 680-685.

fakat kendisine bağılı bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam gibi yapıların korunması ve değerlendirilmesinden de sorumlu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar bu bölümde yer almamaktadır.

Bu bölümde esas itibarıyla 2863 sayılı Kanunda düzenlenen ve kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından asli sorumlu olarak öngörülen idari kuruluşların tanıtıldığını ve tezin kapsamının bununla sınırlı olduğunu belirtmek suretiyle açıklamalarımıza başlayalım.

2.1. Kültür Varlıkları Yönünden

2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli kültür varlıklarının korunmasından sorumlu en üst idari birim Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. Bakanlık içerisinde bu varlıklarla ilgilenen esas birim ise Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüdür. Somut olmayan kültürel mirasın korunmasından sorumlu birim ise Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğüdür. Bunlara ek olarak aşağıda yer alan kurul ve komisyonlar da kültür varlıklarının korunması amacıyla faaliyet göstermektedirler:

- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu,
- Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu,
- Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB),
- Su Altında Koruma Komisyonu,
- Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi.

Kültür ve tabiat varlıklarının bir arada bulunduğu özel nitelikli alanlarda bütüncül bir korumanın sağlanması amacıyla oluşturulan Alan Başkanlıkları da bu başlık altında incelenecektir.

2.1.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmuştur.²²⁰

²²⁰ Eskiden Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı olmak üzere iki ayrı bakanlık varken bunlar 2003 yılında isabetsiz bir kararla birleştirilmiştir. Zira bu iki bakanlığın görev alanları birbirinden son derece farklıdır. Kültür bakanlığı kültür varlıklarını korumak üzere faaliyet gösterirken, turizm bakanlığının turist çekmek amacıyla daha ekonomik çıkarları gözetken kararlar alır. İki farklı bakanlık tarafından alınan kararlar ve yürütülen projelerle kültür ve tabiat varlıklarının koruma kullanma dengesinin bir nevi sağlandığı söylenebilir. Zira alınan kararlar ve bunların uygulanması birbirinden farklı idari kuruluşlar tarafından yürütüldüğünden, nihai kerte bir denge sağlandığından bahsedilebilir.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Kültür ve Turizm Bakanlığı*” başlıklı onuncu bölümünün “*Görev*” başlıklı 277. Maddesinde Kültür ve Turizm Bakanlığının görevleri arasında tarihi ve kültürel varlıkları korumak da sayılmaktadır. Bu bakımdan Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür varlıklarının korunmasından görevli en üst idari kuruluştur.

Anılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca Bakanlık; merkez, taşra ve yurtdışı şeklinde teşkilatlanmakta olup,²²¹ bakanlığın görev ve yetki alanında bulunan konular Bakanlık bünyesinde hizmet birimlerine, ülke genelinde ise taşra teşkilatına dağıtılmaktadır. Bununla paralel olarak kültür varlıklarının korunmasından sorumlu kılınan hizmet birimi Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüdür.

2.1.1.1. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Hizmet Birimleri*” başlıklı 279. Maddesinin b bendinde yer almaktadır.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü*” başlıklı 281. Maddesine göre, müdürlüğün temel görev ve yetkileri şu şekildedir:

- “a) Yurdumuzdaki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının arkeolojik araştırma ve kazılarla açığa çıkarılmasını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtılmasını sağlamak, tahribini ve kaçırılmasını önleyici tedbirleri almak,
- b) Gerekli görülen yerlerde müzeler, rölöve ve anıtlar müdürlükleri, restorasyon ve konservasyon laboratuvarları kurulmasını teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek, özel müzelerin kurulmasına rehberlik etmek, desteklemek ve belirli esaslar çerçevesinde bunları kontrol altında bulundurmak,
- c) Milli sınırlarımız dışında kalan, korunması gerekli, ata yadigârı taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmek, karşılıklı kültürel anlaşmalar ve kültürel mübadele programları çerçevesinde bunların bakım ve onarımlarını sağlayıcı tedbirleri almak,

Öte yandan, bu bakanlıkların birleştirilmesinden sonra ise tüm kültür varlıkları ekonomik gelir kaynağı olarak görülmeye başlanmış olup, kültür varlıklarının her birinin yalnızca turist çekerek ekonomik gelir elde etmek amacıyla korunmaya başlandığı görülmüştür. Bu durum, koruma kullanma dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Zira kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının yegâne amacı bunu bir sonraki nesillere aktarmaktır. Günümüzde ise, bu varlıkların hoyratça kullanılmalarına şahit olabiliyoruz.

Benzer yönde bir eleştiri için bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, sayfa 637.

²²¹ İlgili madde için bkz. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Teşkilat*” başlıklı m.278.

- c) Müzelerin geliştirilmesi, korunması gerekli kültür varlıklarının bakımı ve restorasyonu konularında gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,
- d) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurullarına verilen görevlerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla araştırma, inceleme, tespit, değerlendirme ve planlamaya yönelik hizmetleri yapmak veya yaptırmak,
- e) Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kararlarının alınmasına ve uygulanmasına dair işlemlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamak,
- f) Gerekli görülen yerlerde kültür varlıkları koruma kurulları ile büro müdürlükleri kurulmasını Bakanlık makamına teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek,
- g) Her türlü imkan ve araçtan faydalanarak, koruma kültürünün geliştirilmesini sağlamak, kültür yatırımları ve girişimlerinin belgelendirme işlemlerini ilgili birimlerin koordinasyonunda yürütmek, bunların faaliyetlerini denetlemek, kültür varlıklarının tahsis, restorasyon, restitüsyonlarıyla ilgili ihale ve kontrollük işlerini yapmak veya yaptırmak,
- ğ) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Madde metninden görüleceği üzere özellikle d ve e bentleri, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 2863 sayılı Kanun kapsamında kurulan tüm kuruluşların koordinasyonlarını sağlamak suretiyle hiyerarşik anlamda üstünde yer aldığını açıkça düzenlemektedir. Bu bakımdan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, kültür varlıklarının korunmasından görevli en üst idari kuruluştur.²²²

2.1.1.1.1. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 2863 sayılı Kanun kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak anılan Kanunda belirtilen görevleri bilimsel esaslara uygun olarak yerine getirmek üzere kurulmuştur.²²³ 2863 sayılı Kanunda Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, “Koruma Yüksek Kurulu” olarak anılmaktadır. Öte yandan, halk arasında Kurul’a “Anıtlar Yüksek Kurulu” da denilmektedir.²²⁴

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Koruma Yüksek Kurulu, Bakanlık nezdindeki Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bağlı olup Kültür ve Turizm Bakanlığı binası nezdinde faaliyet göstermektedir.²²⁵

²²² Ünal, sayfa 154.

²²³ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, sayfa 625; Ersöz, sayfa 250.

²²⁴ Karaaslan, Mehriban, *Kültürel Miras Hukuku*, in Yüksek Kurul ve Bölge Kurullarının Oluşumu, İşleyişi ve Kararları, Editörler: Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 169.

²²⁵ Karaaslan, sayfa 170; Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, sayfa 625; Ersöz, sayfa 250.

Koruma Yüksek Kurulu hakkındaki yasal düzenlemeler sırasıyla (i) 2863 sayılı Kanunda, (ii) 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde, (iii) Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği ve (iv) Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin Çalışma Esasları ile Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Çalışmalarına İlişkin Yönerge’de bulunmaktadır.

2.1.1.1.1.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği

Koruma Yüksek Kurulu’nun kuruluşu esas itibarıyla 2863 sayılı Kanunun 51. maddesinde düzenlenmektedir. Anılan maddede Koruma Yüksek Kurulu’nun Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olduğu belirtilmekle birlikte; Kurul, 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde yer almamaktadır.

Öte yandan, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin “*Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü*” başlıklı 281. Maddesinde Koruma Yüksek Kurulu kararlarının alınması ve uygulanması sürecinde Kültür ve Turizm Bakanlığı nezdindeki Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün koordinasyonu sağlamakla görevli olduğu belirtilmektedir. Bu bakımdan, Koruma Yüksek Kurulu’nun Bakanlığa bağlı, ilgili ya da ilişkili bir kuruluş olmaktan ziyade Bakanlık Merkez Teşkilatı içerisinde yer alan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bağlı bir birim olduğu söylenebilir.

Koruma Yüksek Kurulu’nun Bakanlık merkez teşkilatı içerisinde yer alıyor olmasının doğal sonucu, devlet tüzelkişiliğinin bir parçası olmasıdır. Bu itibarla, Koruma Yüksek Kurulu’nun kamu tüzel kişiliğinin bulunmadığını belirtmek gerekir. Kurulun kamu tüzelkişiliği bulunmamasının doğal sonucu ise, diğer tüzel kişiliklerin sahip olduğu hak ve fiil ehliyetlerine sahip olmamasıdır. Koruma Yüksek Kurulu, kamu gücü ve ayrıcalığından yararlanan ve aynı zamanda kamu gücünden kaynaklanan yükümlülöklere sahip olan kamu hukukuna tabi bir kuruluştur.

Merkez teşkilatı içerisinde yer almasının doğal bir sonucu olarak Koruma Yüksek Kurulu, 2863 sayılı Kanunla kurulan diğer kurul ve kuruluşların hiyerarşik olarak üstünde yer almaktadır. Koruma Yüksek Kurulu’nun hiyerarşik olarak 2863 sayılı Kanunla kurulan diğer kuruluşlardan üstte yer aldığı gerek 2863 sayılı Kanunun “*Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Bölge Kurulları*” başlıklı 51. Maddesinde gerekse Kültür Varlıklarını

Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği'nin “*Koruma Yüksek Kurulunun Görevleri*” başlıklı 6. maddesinde açıkça düzenlenmektedir.

Öte yandan, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli çok sayıda kurul bulunması ve her birinin farklı kanunlar dayanak gösterilerek farklı şekillerde örgütlenmesi nedeniyle, bunlar arasındaki ilişkinin tek bir hiyerarşiye bağlı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Nitekim, öğretilerde Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararlarının ülke genelinde uygulandığı, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli kurulların da bu ilke kararlara riayet ettiği, bu hususun yerel kurulların Yüksek Kurula bağlı olduğunu gösterme açısından önem arz ettiği vurgulanmakla birlikte, ilke kararlar dışında Koruma Yüksek Kurulunun diğer kurulların kararlarına müdahalede bulunmadığı da belirtilmektedir.²²⁶ Bu bakımdan Koruma Yüksek Kurulunun hiyerarşik konumunun diğer idari kuruluşlarındaki ile paralellik arz etmediği de açıkça ortadadır. Nitekim Koruma Yüksek Kurulu, belirtildiği üzere resen denetim yapabilen bir kuruluş değildir. Ancak itirazda bulunulması halinde hiyerarşik olarak altında bulunan kuruluşların kararlarını denetleyebilmekte ve tavsiye niteliğinde ilke kararlar alabilmektedir.

2.1.1.1.1.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi

Koruma Yüksek Kurulu üyeliği esas itibarıyla 2863 sayılı Kanunun “*Koruma Yüksek Kurulu Üyeliği*” başlıklı 53. maddesinde²²⁷ düzenlenmiş olmakla birlikte; söz konusu madde, 7 Temmuz 2018 tarihli ve 30471 sayılı Resmî Gazete ile yürürlüğe giren 700 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 78. maddesiyle mülga edilmiştir.^{228 229}

²²⁶ Resuloğlu, Semiha, Koruma Olgusu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının Yaklaşımı, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, sayfa 165.

Yazar ayrıca, Koruma Yüksek Kurulunun yalnızca ilke kararlar alan bir yön göstericiden ziyade, denetleyici bir makam olması gerektiğini belirterek Kurulun Bakanlığa bağlı olmayan tam bağımsız nitelikte bir kuruluş olması gerektiğini de ifade etmektedir. Bkz. **Resuloğlu**, sayfa 166.

²²⁷ 2863 sayılı Kanunun ilk halinde 53. Madde hükmü uyarınca Koruma Yüksek Kurulu üyeleri doğal ve temsilci üyeler olmak üzere ikiye ayrılıyordu. 1987 yılında yapılan değişiklikte temsilci üyelere ilişkin düzenlemeler metinden çıkarılarak Kuruldaki doğal üye-temsilci üye ayrımına son verildi. 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesini müteakip, mevcut tüm yasal düzenlemelerde yapılan uyarlamalar sırasında 53. Maddenin tamamıyla Kanundan çıkarılmasına karar verildi. Detaylı bilgi için bkz. **İlhan**, s. 62.

²²⁸ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, sayfa 625.

²²⁹ 2863 sayılı Kanunun “*Temsilci Üyelerin Nitelikleri*” başlıklı 54. Maddesi ise halen yürürlükte olup, madde metninde mülga 53. Maddeye atıfta bulunmaktadır. Şüphesiz bu durum kanun yapma tekniğine de uygun düşmez. Zira kanun bir bütün halinde anlam ifade eder. Bu itibarla, kanun koyucunun iradesi 53. Maddenin yürürlükten kaldırılması yönünde ise 54. Maddenin de ilgili kısmının metinden çıkartılması gerekirdi. Bilinçsiz bir şekilde metinde bırakılan kısım, kanunun bütünlüğünü bozmakta ve kanunun yorumunu zorlaştırmaktadır.

2863 sayılı Kanunda ilgili maddenin mülgasını müteakip kanun düzeyinde herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.²³⁰ Bununla birlikte, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*İdari Kurul, Konsey ve Komisyonlar*” başlıklı onuncu bölümünün “*Amaç ve Kapsam*” başlıklı 521. Maddesi ile, muhtelif kanunlarla görevlendirilmiş idari kurul, komisyon ve konseylerin korunmasına ilişkin olarak düzenlemeler yapıldığı, Koruma Yüksek Kurulu’nun da hüküm kapsamında bulunduğu görülmektedir. Anılan Kararnamenin “*Kurulların Oluşumu*” başlıklı 552/1-b maddesine göre Koruma Yüksek Kurulu,

- Kültür ve Turizm Bakanlığı Bakan Yardımcısı,
- Kültür ve Turizm Bakanı tarafından Bakanlıktan görevlendirilecek üç üye,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Koruma Bölge Kurulu üyeleri arasından seçilecek altı üye,

- Cumhurbaşkanı tarafından Cumhurbaşkanlığından görevlendirilecek bir üye,
- Vakıflar Genel Müdürü veya yardımcısı,
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının ilgili genel müdürü,
- Orman Genel Müdürü veya yardımcısı,
- Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürü veya yardımcısı,
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya yardımcısı,

olmak üzere toplam on altı üyeden oluşur.²³¹ Sayılan üyeler arasında bulunan Bakan Yardımcısı, Koruma Yüksek Kurulu’nun da başkanıdır.²³²

Görüldüğü üzere Koruma Yüksek Kurul’undaki üyelerden on tanesi kurum temsilcisi üye niteliğindeki geri kalan altı tanesi Bakanlıkça Koruma Bölge Kurulu üyeleri arasından seçilen kimselerdir.²³³ Seçilen üyelerde aranan nitelikler ve bu doğrultuda seçilen kişilerden, her bir üyenin esas görevinin yanı sıra Koruma Yüksek Kurulu üyeliği yaptığı açıkça anlaşılmaktadır. Ancak üyelerin asli işinin Koruma Yüksek Kurulu üyeliği olmaması, aslında

Bu bakımdan, mülga edilen hüküm yerine yeni bir düzenleme getirilmemesinin ve mülga hükme atıf yapan diğer maddelerden atıflı kısmın çıkarılması konusunda da herhangi bir düzenleme yapılmamasının isabetli olmadığını ifade etmek gerekir. Benzer yönde bir eleştiri için bkz. **İlhan**, 63.

²³⁰ **İlhan**, s. 62.

²³¹ İçerik olarak aynı düzenleme Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinin “*Koruma Yüksek Kurulunun Oluşumu, Üyelik Süresi, Üyeliliğin Sona Ermesi*” başlıklı 5/1. Maddesinde de yer almaktadır.

²³² 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Kurulların Oluşumu*” başlıklı m. 552/1-b.

²³³ Koruma Yüksek Kurulu, taşınmaz varlıklara ilişkin olarak ülke çapında ilke karar alma yetkisi olan bilimsel bir kuruldur. Aldığı kararlar, benzer diğer kuruluşlar tarafından yeniden incelenemez ve doğrudan uygulanır. Dolayısıyla kararlarıyla bu kadar etkin ve etkili bir şekilde kültür varlıklarının korunmasını etkileyen bir kuruluşta hukukçu bir üyenin yer olmaması oldukça isabetsizdir. Benzer yönde bkz. **Ersöz**, s. 254.

Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınacak kararların sıhhatini de etkilemektedir. Nitekim öğretime, üyelerin asli görevlerinin yoğunluğu nedeniyle Koruma Yüksek Kurulu toplantılarına hızlı adapte olamadığı, nitekim üyelerin bu nedenle asli görevlerini ifa ettikleri idari kuruluşla ilgisi olmadığı müddetçe toplantılara katılım göstermediği, Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınacak kararlarda çoğu zaman pasif üye durumuna düştüğü, kaldı ki aktif katılım gösterecekleri dahi toplantı gündemindeki konuların ele alınış itibarıyla tartışmaya dönüştüğü, konuların ana temelleri dışına saptırılarak değerlendirildiği, bu nedenle Koruma Yüksek Kurulu'nun aldığı kararlarda bilimsel yaklaşımdan ziyade “mağduriyetin giderilmesine” odaklanıldığı, tüm bu nedenlerle Kurulun politik figürlerden arındırılarak bilimsel çalışmalar yürüten üyelerden oluşturulması gerektiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır.^{234 235}

Ayrıca belirtmek gerekir ki Koruma Yüksek Kurulu'nun görev alanı içerisinde bulunan taşınır ve taşınmaz tabiat varlıklarının korunması ödevi, 17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren “648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile 2863 sayılı Kanunda yapılan bir değişiklik sonucunda Koruma Merkez Komisyonu'na devrolunmuştur. Bu itibarla 2011 yılından bu yana tabiat varlıklarının korunmasında Koruma Yüksek Kurulu'nun herhangi bir sorumluluğu ya da yükümlülüğü bulunmamakta olup, bu durumda Koruma Yüksek Kurulu'nda neden hala tabiat varlıklarının korunması ile ilişkilendirilebilecek üyelerin bulunduğu anlaşılamamaktadır. Zira bu üyelerden ifa ettikleri görev itibarıyla kültür varlıklarının korunması konusunda bilgi ve donanım sahibi olmaları da beklenemez. Bu nedenle halen Koruma Yüksek Kurulu'nda faaliyet göstermekte olan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü, Orman Genel Müdürü, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü olan üyelerin üyeliklerinin derhal

²³⁴ **Resuloğlu**, sayfa 163-164; **Ersöz**, sayfa 267-270; **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, sayfa 626; Eyüboğlu Erşen, Aysun, Tarihi Kentlerin Korunmasında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararlarının Edirne Kent Örneğinde Değerlendirilmesi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, sayfa 141.

²³⁵ Öğretime 2863 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle mülga olan 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun döneminde Anıtlar Yüksek Kuruluna (bugünkü Koruma Yüksek Kuruluna) seçilen üyelerin çoğunlukla üniversite öğretim üyelerinden oluştuğu, zamanla kanunda değişiklikler yapıldığı ve üniversite öğretim üyeleri arasından Koruma Yüksek Kurulu'na seçilecek üye sayısının öncelikle düşürüldüğü, ardından da Koruma Yüksek Kurulu'na üniversite öğretim üyesi arasından üye seçilmesi zorunluluğunun kaldırıldığı belirtilir.

Koruma Yüksek Kurulu'nun kültür varlıklarının korunmasında görevli bilimsel bir kuruluş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, alanında uzman ve yetkin akademisyenlerden teşekkül etmiş bir yapıya sahip olması gerektiği, zira Koruma Yüksek Kurulu'nun ancak bu şartlar altında bağımsız ve bilimsel bir şekilde çalışabileceği, mevcut üyelerle Koruma Yüksek Kurulu tarafından “*kültürel bir varlığın niteliği konusunda bağımsız ve ilmi karar verebilme ihtimali(nin), en azından bir öğretim üyesinin bu şekilde karar vermesi ihtimaline kıyasla çok daha*” düşük olduğu isabetli bir şekilde vurgulanır. Bkz. **Ersöz**, 267-268.

düşürülmesi ve ilgili yasal düzenlemelerden de bu ünvana sahip kimselerin Koruma Yüksek Kurulu üyeleri arasında yer alacağı hükmünün de ivedilikle çıkarılması gerekmektedir.

Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin çoğunlukla bürokratlardan oluşması, alınacak kararlarda bürokrasinin etkinliğinin artmasına neden olabilir.²³⁶ Nitekim öğretilde Koruma Yüksek Kurulu'nun amacının kültür ve tabiat varlıklarını korumak olduğu, korumanın etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinde kurulların da önem arz ettiği, kurul üyelerinin atanma ve görevden alınmalarında bürokrasinin baskın olmasının, alınan kararlarda da aynı ölçüde bürokrasi etkinliği sonucunu doğurduğu vurgulanmaktadır.²³⁷

Öte yandan, 2863 sayılı Kanunun şimdi mülga 53. Maddesinin vakti zamanında iptalini teminen Anayasa Mahkemesine başvurulmuş olup, Anayasa Mahkemesinin 28.06.1988 tarihli ve 1987/21 E. 1988/25 K. Sayılı kararında “*Maddede, Koruma Yüksek Kurulu’nu oluşturacağı belirtilen üyelerin büyük çoğunluğu, konuyla yakından ilgili dairelerin başında bulunan, konunun uzmanı olması gereken bürokratlardır. (...)*

Buna göre, büyük çoğunluğu konunun uzmanları arasından seçilmiş olan Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin mesleki ve vicdani kanaatlerini bir tarafa bırakarak Bakan’ın emirlerine uyacakları; Bakan’ın da, görevini kötüye kullanarak, bu Kurula kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını tehlikeye düşürecek bazı yanlış kararlar almak hususunda baskı yapacağı, delili ve dayanağı bulunmayan bir varsayımdan ibarettir.

Böyle bir varsayımla, sözü geçen 53. Maddenin Anayasa’ya aykırı olduğunu kabul etmek mümkün bulunmadığından, davacının iptal istemi yerinde görülmemiştir.” denilmek suretiyle üyelerin çoğunluğunun bürokratlardan oluşmasında doğrudan bir sakınca bulunmadığı vurgulanmıştır.

Koruma Yüksek Kurulu’na seçilmesi uygun görülen üyeler hakkındaki açıklamalarımız bundan ibarettir. Bundan sonraki kısımda üyelerin seçimine, üyelik sürecine ve sona ermesine ilişkin açıklamalarda bulunulacaktır.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde ve Yönetmelikte gördüğümüz “kurum temsilcisi-Bakanlıkça seçilen koruma bölge kurulu üyesi” ayrımı, üyelerde aranan nitelikler ve görev süreleri bakımından da söz konusudur. Bu bakımdan kurum temsilcisi üyeler ile Bakanlıkça seçilen koruma bölge kurulu üyeleri bakımından ayrı değerlendirmelerde bulunulması gerekmektedir.

Kurum temsilcisi üyeler, Yönetmelikte anılan idari kurumlarda görevli olanlar arasından seçilmektedir. 2863 sayılı Kanunun “*Temsilci Üyelerin Nitelikleri*” başlıklı 54.

²³⁶ **Ersöz**, sayfa 269.

²³⁷ Yazar, mesleki etik kaygıları yüksek ve dürüstçe hizmet eden uzman kurullara ihtiyaç olduğundan da bahsetmektedir. Bu husus ve yukarıdaki eleştiriler için bkz. **Resuloğlu**, sayfa 166-169.

Ayrıca öğretilde Koruma Yüksek Kurulu’nun halihazırda bilimsel nitelikte bir kuruluş olduğundan bahisle, kurulun akademik kimliğe uygun olmayan bir şekilde üyelerinin yalnızca bürokratlar arasından seçildiğinden ve akademik bilgi ve birikime sahip kimselerin kurulda bulunmadığından da bahsedilmektedir. Bu husus ve bunun neden olduğu sonuçlara yönelik eleştiriler için bkz. **Ersöz**, sayfa 254.

Maddesine göre, Koruma Yüksek Kurulunda yer alacak temsilci üyelerin yükseköğrenim görmüş ve tercihen yurtiçi ya da yurtdışında eserler vermiş olması gerekmektedir.²³⁸ 2863 sayılı Kanunun “*Koruma Yüksek Kurulu Ve Koruma Bölge Kurulu Üyeliğinin Sona Ermesi, Süresi Ve Huzur Hakkı*” başlıklı 55/1. Maddesi uyarınca, temsilci üyelerin üyelikleri, temsilcisi oldukları idari kurumlarındaki görev süreleriyle paralellik arz eder. Temsilci üyelerin herhangi bir nedenle bünyesinde çalıştıkları idari kurumda bulunmamaları halinde ise, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinin “*Koruma Yüksek Kurulunun Oluşumu, Üyelik Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı 5/4. Maddesine göre Koruma Yüksek Kurulu toplantılarına temsilci üyenin görevlerini fiilen yerine getiren kimse katılır.²³⁹

Temsilci üyelerden farklı olarak, Bakanlıkça Koruma Bölge Kurulu üyelerin arasından seçilen üyelerin görev süreleri 2683 sayılı Kanunun “*Koruma Yüksek Kurulu Ve Koruma Bölge Kurulu Üyeliğinin Sona Ermesi, Süresi Ve Huzur Hakkı*” başlıklı 55/2. Maddesiyle 3 yıl olarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Bakanlıkça seçilen Koruma Bölge Kurulu üyelerinin Koruma Yüksek Kurulu toplantılarına katılımına ilişkin düzenleme, Koruma Bölge Kurulu toplantılarına katılımlarına ilişkin olan düzenlemelerle paralellik arz eder.²⁴⁰ Buna göre, Bakanlıkça seçilen Koruma Bölge Kurulu üyelerinin, yıllık ve mazeret izinleri ile raporlu günler hariç olmak üzere bir yıl içerisinde toplam dört veya üst üste iki toplantıya katılmaması halinde üyelikleri kendiliğinden sona erer.²⁴¹

Yine aynı maddeye göre ne şekilde Koruma Yüksek Kurulu üyesi seçildiği fark etmeksizin tüm üyelerin, Koruma Yüksek Kurulu’nun görev ve yetki alanına giren konularda herhangi bir şekilde taraf olması ve menfaat sağlaması yasaklanmış olup, söz konusu yasaklara uymadığı tespit edilen üyelerin üyeliklerinin Bakanlıkça sonlandırılacağı hüküm altına alınmıştır. Benzer şekilde aynı maddede ne şekilde Koruma Yüksek Kurulu’na seçildiği fark etmeksizin tüm Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin huzur hakkı alacağı da düzenlenmektedir.²⁴²

2863 sayılı Kanunun “*Kurul Üyelerinin Yolluk ve Gündelikleri*” başlıklı 62. Maddesine göre, memuriyet mahalleri dışında Koruma Yüksek Kurulu toplantılarına katılım sağlamak amacıyla seyahat eden kurum temsilcisi üyelerin yol giderleri ve gündeliklerinin mensubu oldukları idari kurumlarca ödenir. Aynı maddeye göre, Bakanlıkça Koruma Bölge Kurulu

²³⁸ Bu maddede esas itibarıyla mülga 53. Maddeye yapılmış bir atıf da bulunmaktadır. Söz konusu madde mülga olduğundan, atıf hükmü halen yürürlükte bulunmasına karşın hukukun genel ilkeleri uyarınca burada bunun da mülga edilmiş gibi muamele edilmesi gerekmektedir.

²³⁹ Benzer yönde bkz. **Karaaslan**, sayfa 170.

²⁴⁰ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, sayfa 626.

²⁴¹ 2863 sayılı Kltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m. 55/5

²⁴² Huzur hakkının nasıl hesaplanacağına ilişkin olarak ayrıca bkz. 2863 sayılı Kanun m. 55/3.

üyeleri arasından seçilen üyelerin memuriyet mahalleri dışındaki Koruma Yüksek Kurulu toplantılarına katılmak amacıyla seyahat etmesi halinde ise yol giderleri ve gündelikleri Bakanlıkça ödenecektir.

2.1.1.1.1.3. Görev ve Yetkileri

Kültür ve tabiat varlıklarının neleri kapsadığı 2863 sayılı Kanunda belirtilmiş ve Koruma Yüksek Kurulu da bu kanun kapsamında kurulmuş olmasına karşın, Koruma Yüksek Kurulunun yetki alanı 2863 sayılı Kanun kapsamına giren tüm kültür ve tabiat varlıklarını kapsamamaktadır. 2863 sayılı Kanuna göre, Koruma Yüksek Kurulu yalnızca ülkemiz sınırları içerisinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumludur.²⁴³ Kanunun “Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” başlıklı 51. Maddesine göre, Koruma Yüksek Kurulu tarafından taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında ise bilimin esas alınacağı belirtilmiştir.

Yine aynı maddede Koruma Yüksek Kurulu’nun görev ve yetkileri şu şekilde düzenlenmektedir:²⁴⁴

- “a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- b) Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

²⁴³ Nitekim bu husus, 2863 sayılı Kanunun “Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Bölge Kurulları” başlıklı beşinci bölümün “Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” alt başlıklı 51. Maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir:

“Yurtiçinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı “Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları” kurulur.”

Koruma Yüksek Kurulu’nun yalnızca ülkemiz sınırları içerisinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarını korumakla yükümlü olduğuna ilişkin olarak ayrıca bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s. 625. Benzer yönde bkz. **Karaaslan**, s. 169.

²⁴⁴ 17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren “648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile 2863 sayılı Kanunda birtakım değişiklikler yapılarak kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli idari teşkilatlanmada esaslı değişikliklere gidilmiştir. Bu bakımdan Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkilerine ilişkin olarak madde metninde yer alan düzenlemelerin Koruma Yüksek Kurulunun görev alanı içerisinde yer almadığı akıldan çıkarılmamalıdır.

c) Uygulamada doğan genel sorunları²⁴⁵ değerlendirerek görüş vermek²⁴⁶ suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak.

d) Bakanlıklarca Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek.”

Kanununda sayılan bu görevlere ek olarak Yönetmeliğin “Koruma Yüksek Kurulunun Görevleri” başlıklı 6. maddesinde düzenlenen iki ek görev ve yetki daha bulunmakta olup²⁴⁷ bunlar şu şekildedir:

“d) Mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bağlı, ilgili veya ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesini istedikleri konularda karar vermek.

e) Koruma bölge kurullarınca alınan kararlara karşı kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce yapılan itirazları değerlendirerek karar vermek.”

Ayrıca, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “İdari Kurul, Konsey ve Komisyonlar” başlıklı onuncu bölümünün “Kurulların Görevleri” başlıklı 523. Maddesinde işbu kurul, konsey ve komisyonların ilgili kanunlarda belirtilen görevlerinin yanı sıra, Cumhurbaşkanınca verilen görevleri de yerine getirmekle görevli olduğu düzenlenmiştir. Bu itibarla, Koruma Yüksek Kurulu da 2863 sayılı Kanunda belirtilen görevlerin yanı sıra, Cumhurbaşkanınca görev verilmesi halinde bu görevleri de yerine getirmekle yükümlüdür.

Koruma Bölge Kurulları, 2863 sayılı Kanunun “Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Bölge Kurulları” başlıklı beşinci bölümünün “Kuruluş, Görev, Yetki Ve Çalışma Şekli” alt başlıklı 51. Maddesi uyarınca kurulmaktadır. Buna göre Koruma Bölge Kurulları, Kültür ve Turizm Bakanlığınca belirlenen bölgelerde kurulur.

Koruma Bölge Kurulları, Koruma Yüksek Kurulu’nun aldığı ilke kararlara uygun olarak kültür varlıklarının korunmasında doğrudan rol oynayan alanında uzman idari bir kuruluştur.²⁴⁸

Koruma Bölge Kurulları hakkındaki yasal düzenlemeler sırasıyla (i) 2863 sayılı Kanunda, (ii) Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği ve (iii) Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin

²⁴⁵ Aynı görev Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinde de düzenlenmiş olmakla birlikte, “Koruma Yüksek Kurulunun Görevleri” başlıklı 6. Maddenin c bendinde “uygulamadan doğan sorunlar” kavramı ile neyin kastedilmekte olduğu şu şekilde netleştirilmiştir: “Koruma Bölge Kurullarınca alınan kararlar nedeniyle uygulamada doğan genel sorunlar”.

²⁴⁶ Ayrıca belirtmek gerekir ki, Koruma Yüksek Kurulu’nun uygulamada doğan genel sorunlara ilişkin verdiği görüşlerin icrailiği bulunmamakta olup, yalnızca Bakanlığa iletilmektedir. Somut olaya uygun değerlendirme yaparak karar veren esas makam Bakanlıktır. Bkz. **Karaaslan**, sayfa 173.

²⁴⁷ Koruma Yüksek Kurulu’nun görev ve yetkilerinin yönetmelikle genişletilmiş olmasına ilişkin eleştirel bir yaklaşım için bkz. **Ersöz**, s. 251.

²⁴⁸ **ibid**, sayfa 266.

Çalışma Esasları ile Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Çalışmalarına İlişkin Yönerge’de bulunmaktadır.

2.1.1.1.2. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının kuruluşu, kurumsal yapısı, görev ve yetkileri, üyelerinin seçimi, üyelerin görev süresi ve halihazırda faaliyet göstermekte olan Koruma Bölge Kurullarının nerelerde bulunduğu aşağıda başlıklar halinde işlenecektir.

2.1.1.1.2.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği

Koruma Bölge Kurulları esas itibarıyla 2863 sayılı Kanunda düzenlenmekte olup, ilgili Kanunda işbu kurulların Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın uygun gördüğü yerlerde ve Bakanlıkça kurulacağı belirtilmektedir.²⁴⁹ Kanuna paralel olarak 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Taşra Teşkilatı*” başlıklı 296/1. Maddesi de Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın taşra teşkilatı kurmaya yetkili olduğunu düzenlemekte olup, koruma bölge kurullarının oluşturulmasından görevli idarenin Bakanlık olduğu belirtilmektedir.

Ancak ne var ki, Anayasanın “*F. Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Cumhurbaşkanına Vekalet ve Bakanlar*” başlıklı 106/11. maddesine göre, Bakanlıkların taşra teşkilatının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir. Bu hüküm, mevcut diğer düzenlemeler ile birlikte değerlendirildiğinde iki farklı şekilde yorumlanabilir.²⁵⁰

Normlar hiyerarşisi göz önünde bulundurulmak suretiyle Anayasa, 2863 sayılı Kanun ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin anılan maddelerinin birlikte değerlendirilmesinden çıkan ilk sonuç; Koruma Bölge Kurullarının kurulmasında normlar hiyerarşisine uygun olarak esas yetkinin Cumhurbaşkanına ait olduğu, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde de Bakanlığın yetkili kılındığı, bu düzenlemenin 2863 sayılı Kanunla da uyumlu olduğu, buna göre sonuç itibarıyla Koruma Bölge Kurullarının Bakanlıkça kurulabileceği ve ayrıca Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle de düzenlenmesinin mümkün olduğu yönündedir.

²⁴⁹ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, sayfa 586.

²⁵⁰ Mevcut hükümlerin yorumlanmasına gidilmemekle birlikte, düzenlemeler arasında uyumsuzluk bulunduğundan öğretide de bahsedilmektedir. Bkz. *ibid*, sayfa 587.

Anılan düzenlemelerin yorumundan çıkan ikinci sonuç ise, yine normlar hiyerarşisine uygun olarak Koruma Bölge Kurullarının kurulmasında esas yetkinin Cumhurbaşkanına ait olduğu ve dolayısıyla Koruma Bölge Kurullarının Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulabileceği, ancak ne var ki 2863 sayılı Kanuna göre Koruma Bölge Kurullarının kurulmasında Bakanlığın yetkili olarak gösterildiği, dolayısıyla Anayasa ve Kanun hükmü arasında çelişki bulunduğu, kaldı ki 2863 sayılı Kanunda böyle bir hüküm bulunmasa dahi, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin yetkiyi Bakanlığa verdiği ve Anayasanın da yetkiyi Cumhurbaşkanına verdiği, dolayısıyla burada da hükümler arasında çelişki bulunduğu yönündedir.

Ayrıca, mevcut Koruma Bölge Kurullarının görev alanlarının hangi illeri kapsayacağı hususunda değişiklik yapma yetkisi de benzer şekilde tartışmalıdır. Nitekim bu hususta da kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, koruma bölge kurullarının doğrudan merkezi teşkilata bağlı olarak çalışan bir taşra kuruluşu olduğu söylenebilir.²⁵¹ Doğrudan merkeze bağlı bir taşra teşkilatı olduğundan, koruma bölge kurullarının devlet tüzelkişiliğinin bir parçası olduğundan bahsedilebilir. Bu itibarla, Koruma Bölge Kurullarının kamu tüzel kişiliğinin bulunmadığını belirtmek gerekir. Kurulun kamu tüzel kişiliği bulunmamasının doğal sonucu ise, diğer tüzelkişiliklerin sahip olduğu hak ve fiil ehliyetlerine sahip olmamasıdır. Koruma Bölge Kurulları, kamu gücü ve ayrıcalığından yararlanan ve aynı zamanda kamu gücünden kaynaklanan yükümlülöklere sahip olan kamu hukukuna tabi kuruluşlardır.

Koruma Bölge Kurulları, hiyerarşik olarak Koruma Yüksek Kurulu'nun altında yer alır. Bölge Koruma Kurullarının hiyerarşik olarak altta yer aldığı, Koruma Yüksek Kurulu'na hakkında karar verilen konularda yeniden görüşme yapamamaları ve karar alamamalarından anlaşılmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Koruma Bölge Kurulu kararlarına karşı itiraz için yetkili makam Koruma Yüksek Kurulu'dur. Bu husus da Koruma Bölge Kurullarının hiyerarşik

²⁵¹ Koruma Bölge Kurullarının doğrudan merkeze bağlı taşra teşkilatı olduğundan öğretide de bahsedilmektedir. **ibid**, sayfa 586.

Bununla birlikte, aynı kitabın 640. sayfasında “Belirtelim ki, KBK üzerinde, bakanlığın idari vesayet denetiminden söz edilemez. Çünkü idari vesayet merkezi idarenin, yerinden yönetim kuruluşları üzerinde gerçekleşen, yasa ile uygulanabilen yatay bir idari denetim ilişkisini ifade eder. İki ayrı kamu tüzel kişiliği arasında ve daima merkezden yerinden yönetim kuruluşlarına doğru olur. Oysa burada tek tüzel kişilik olan bakanlık bünyesindeki bir örgütlenme söz konusudur. Belirtelim ki, Bakanlığın, Koruma Bölge Kurulu üyeleri üzerinde hiyerarşik bir denetiminden de söz edilemez. KBK karar almada özerk bir yetkiye sahiptir. Buna hiyerarşik, dikey ilişki ile müdahale edilemez.” Açıklamalarına yer verilmektedir.

Ayrıca ilgili kitabın 589. Sayfasında Koruma Bölge Kurullarının kuruluşları itibarıyla özerk olduğu dile getirilmektedir.

Bu bakımdan, doğrudan merkeze bağlı taşra teşkilatı olarak adlandırılmasına karşın, Koruma Bölge Kurullarının idare hukuku anlamında tanımlanmasının oldukça zorlayıcı görünmektedir.

olarak altta bulunduğunu tasdikler niteliktedir. Bununla birlikte, Koruma Yüksek Kurulu yalnızca koruma politikasını ortaya koyan ilkeler belirlemekte olup, somut olay bazında karar alarak söz konusu ilkeleri fiiliyatta uygulayan makam Koruma Bölge Kurullarıdır.²⁵² Bu bakımdan, iki idari kurul arasındaki ilişkinin idare hukuku anlamında hiyerarşiye birebir uygunluk arz ettiğinden bahsetmek ne yazık ki mümkün değildir.²⁵³

2.1.1.1.2.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi

Koruma Bölge Kurulu üyeleri, 2863 sayılı Kanunun “Koruma Bölge Kurullarının Oluşumu” başlıklı 58/1. maddesi uyarınca, “*arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek yedi*” üyeden oluşur.^{254 255}

Anılan kanunun aynı maddesine göre Koruma Bölge Kurulu toplantısında görüşülecek konuya bağlı olarak, ilgili idari makamı temsilen bir de temsilci üye toplantıya katılır.²⁵⁶ Öte yandan, yasal düzenlemelerde Koruma Bölge Kurulunda hukukçu bir uzman üyeye yer verilmemesi isabetli olmamıştır. Zira hukukçu bir uzman üyenin bulunması halinde, alınan kararların Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararlarına uygun olmasının ve diğer yasal düzenlemelere aykırılık teşkil etmemesinin sağlanmasının yanında, alınacak kararın uygulanabilirliği yüksek ve itirazda bulunulması ihtimali daha düşük bir karar olması da mümkün olacaktır.²⁵⁷

Görüleceği üzere Koruma Yüksek Kurulundan farklı olarak, Koruma Bölge Kurullarında bürokratlardan çok uzmanlar görev almaktadırlar.²⁵⁸ Koruma Bölge Kurullarında görev alan üyelerin bilim ve sanat insanlarından oluşması, kurulun bilimsel nitelikte karar almasını sağlar. Zira bürokratların çoğunlukta olduğu bir kurulda, kültür ve tabiat varlıklarının

²⁵² Eyüboğlu Erşen, sayfa 140-141.

²⁵³ Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Bölge Kurullarının arasındaki idari ilişkinin açıklığa kavuşturulmaya muhtaç olduğu yönünde bkz. Ersöz, 270.

²⁵⁴ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “Koruma Bölge Kurullarının Oluşumu” başlıklı m. 9/1-a.

²⁵⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki, yedi kişinin bu uzmanlık alanlarına göre dağılımı bir Koruma Bölge Kurulundan diğerine farklılık göstermektedir.

²⁵⁶ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “Koruma Bölge Kurullarının Oluşumu” başlıklı m. 9/1-b.

²⁵⁷ Benzer yönde bkz. Eyüboğlu Erşen, 142.

²⁵⁸ Bu noktada öğretilde, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararlarını uygulayan Koruma Bölge Kurullarında uzmanlar çalıştığından; uzmanlar tarafından alınacak Koruma Bölge Kurulu kararlarını denetleyecek Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin evleviyetle uzmanlardan oluşması gerektiği, nitekim Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin bilgi, farkındalık ve deneyimlerinin Koruma Bölge Kurulu üyelerinden de üst seviyede olması gerektiği belirtilmektedir. Bkz. Eyüboğlu Erşen, 141.

korunmasından ziyade politik amaçlar doğrultusunda farklı nitelikte kararlar alınması da söz konusu olabilmektedir.²⁵⁹

2863 sayılı Kanunun “*Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulu Üyeliğinin Sona Ermesi, Süresi ve Huzur Hakkı*” başlıklı 55/1. maddesine göre, mensubu oldukları idari kurumu temsilen toplantıya katılan Koruma Bölge Kurulu üyelerinin üyelikleri görevleri süresince devam eder.

Öte yandan, aynı maddenin üçüncü fıkrasında Bakanlıkça seçilen üyelerin görev sürelerinin üç yıl olduğu düzenlenmiştir. Ancak, Koruma Bölge Kurullarının merkeze bağlı bir taşra teşkilatı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kurulun sorumlu olduğu bölgenin üyeler tarafından bilinmesinde yarar olduğu görülecektir.²⁶⁰ Bu bakımdan, Koruma Bölge Kurulu üyelerinin kısa bir sürede değişiyor olması, özellikle başka bir çevreden atanarak göreve başlayan üyelerin bölgeye hakim olma sürecinde alınacak kararları olumsuz etkileyebilir.²⁶¹ Bu noktada öğretide, diğer illerden Koruma Bölge Kuruluna üye ataması yapılması halinde, bu üyelerin çevreyi tanıyabilmesi için kısa da olsa bölgeyi üyelere tanıtım programı yapılmasının faydalı olacağını önerir.²⁶²

Koruma Bölge Kurulu üyelerinin, Koruma Yüksek Kurulu üyelerinde olduğu gibi, görev ve yetki alanlarına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olması ve menfaat sağlaması yasaktır.²⁶³ Anılan maddenin dördüncü fıkrasına göre yasağa uymadığı tespit edilen üyelerin Kurul üyelikleri Bakanlıkça sona erdirilecektir.

Anılan maddenin son fıkrasına göre, yıllık ve mazeret izinleri ile raporlu günler hariç olmak üzere bir yıl içerisinde dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan Koruma Bölge Kurulu üyelerinin üyelikleri kendiliğinden sona erecektir.

2863 sayılı Kanunun “*Kurul Üyelerinin Yolluk ve Gündelikleri*” başlıklı 62. Maddesine göre, memuriyet mahalleri dışında Koruma Yüksek Kurulu toplantılarına katılım sağlamak amacıyla seyahat eden temsilci üyelerin yol giderleri ve gündeliklerinin mensubu oldukları idari kurumlarca ödeneceği düzenlenmektedir. Aynı maddeye göre, Bakanlıkça Koruma Bölge Kurulu üyeleri arasından seçilen üyelerin memuriyet mahalleri dışındaki Koruma Yüksek Kurulu toplantılarına katılmak amacıyla seyahat etmesi halinde ise yol giderleri ve gündelikleri

²⁵⁹ *ibid*, 141.

²⁶⁰ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, s. 588.

²⁶¹ Eyüboğlu Erşen, 141. Benzer yönde bkz. Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, s. 589.

²⁶² Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, s. 588.

²⁶³ 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m. 55/4.

Bakanlıkça ödenecektir. Ayrıca, Koruma Bölge Kurulu üyelerinin huzur hakkı alacağı da 2863 sayılı Kanunda düzenlenmektedir.²⁶⁴

2.1.1.1.2.3. Görev ve Yetkileri

Koruma Bölge Kurullarının görev ve yetkileri 2863 sayılı Kanunun “*Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli*” başlıklı 57. Maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarına uygun olmak kaydıyla Koruma Bölge Kurullarının görev ve yetkileri şu şekildedir:²⁶⁵

- “a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,²⁶⁶
- b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,
- c) Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,²⁶⁷
- d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,²⁶⁸
- e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının²⁶⁹ koruma alanlarının tespitini yapmak,
- f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,

²⁶⁴ Huzur hakkının nasıl hesaplanacağına ilişkin olarak ayrıca bkz. 2863 sayılı Kanun m. 55/3.

²⁶⁵ 17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren “648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile 2863 sayılı Kanunda birtakım değişiklikler yapılarak kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli idari teşkilatlanmada esaslı değişikliklere gidilmiştir. Bu bakımdan Koruma Bölge Kurullarının görev ve yetkilerine ilişkin madde okunurken bu değişiklikler her daim göz önünde bulundurulmalı ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin olarak madde metninde yer alan düzenlemelerin Koruma Bölge Kurulunun görev alanı içerisinde yer almadığı akıldan çıkarılmamalıdır.

²⁶⁶ Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Görevleri*” başlıklı m.11/1-a maddesinde işbu görevin kapsamı genişletilerek “*Vakıflar Genel Müdürlüğünce tespit edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının, arkeolojik, kentsel, kentsel arkeolojik ve tarihi sit alanlarını tescilini yapmak*” da Koruma Bölge Kurulunun görevleri arasına eklenmiştir.

²⁶⁷ Kanunda düzenlenen geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemenin yanı sıra, Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Görevleri*” başlıklı m.11/1-c maddesi ile “*Sit alanlarının, tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını belirlemek*” de Koruma Bölge Kurulunun görevleri arasına eklenmiştir.

²⁶⁸ Kanunda herhangi bir süre sınırlaması bulunmamasına karşın, Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Görevleri*” başlıklı m.11/1-ç maddesinde koruma amaçlı imar planlarının ve bunlara ait her türlü değişikliğin 6 ay içerisinde incelenerek Kurul tarafından karar verilmesi gerektiğinden bahseder.

²⁶⁹ Kurulun görevi, Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Görevleri*” başlıklı m.11/1-f maddesinde taşınmaz kültür varlıklarının koruma alanlarının tespiti yapmakla sınırlıyken kanunda yalnız taşınmaz kültür varlıkları değil, ayrıca taşınmaz tabiat varlıklarının da koruma alanlarının tespitini yapmaktan bahsetmektedir.

17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren “648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile 2863 sayılı Kanunda birtakım değişiklikler yapılarak kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli idari teşkilatlanmada esaslı değişikliklere gidilmiştir. 2863 sayılı Kanunun ek 4. Maddesine göre işbu hüküm Koruma Merkez Komisyonu’nun görev alanına girmekte olup, Koruma Yüksek Kurulunun görev alanı içerisinde bulunmadığı akıldan çıkarılmamalıdır.

g) *Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak.”*

Kanununda sayılan bu görevlere ek olarak Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Görevleri*” başlıklı 11. maddesinde düzenlenen ek görev ve yetkiler bulunmakta olup, bunlar şu şekildedir:

“d) Uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında en geç üç ay içinde karar almak.

e) Ören yerlerine ilişkin çevre düzenleme projeleri ile bunların her türlü değişikliklerine ilişkin görüş bildirmek.

(...)

ğ) Koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında tescilli taşınmaz kültür varlığı parselinde, planın bulunmadığı sit alanlarındaki tüm parsellerde inşaat ve fiziki müdahalelere; 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi uyarınca ruhsat gerektirmeyen tamirat ve tadilatlar dışında uygulamalara ilişkin karar almak.

h) Sit alanı içinde kalmayan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük kararlar almak.

ı) Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş bildirmek.

i) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerini etkilemeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak.

j) Kanunun 13 ve 14 üncü maddelerinde yer alan konularda koruma kurulu müdürlüğünce talep edilmesi halinde görüş vermek.

k) Kanunun 15 inci maddesi uyarınca, tescilli taşınmaz kültür varlıklarının kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince kamulaştırılması işlemlerinde taşınmazın fonksiyonuna ilişkin karar almak.”

Anılan düzenlemelerle Koruma Bölge Kurullarına getirilen görev ve yetkilerin incelenmesinden görülecektir ki, Koruma Bölge Kurulları somut olaya ilişkin olarak yalnızca karar vermekle yetinmekte ve bu kararların uygulanıp uygulanmadığını denetlememektedir. Şüphesiz ki bu durum da kültür ve tabiat varlıklarının gerektiği gibi korunmasının önünde engel oluşturmaktadır. Zira alınan karara uygun olmayan eylemlerde bulunulması halinde, denetim mekanizmasının bulunmaması nedeniyle kültür ve tabiat varlıklarının geriye dönülemez bir şekilde tahrip edilmesi ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca, gerektiği gibi uygulanmayan karara ilişkin olarak, aynı olay tekrar Koruma Bölge Kurulu ya da Koruma Yüksek Kurulu’nun gündemine getirilecektir. Ülkemizdeki kültür ve tabiat varlıklarının sayıca çokluğu göz önünde bulundurulduğunda, her kültür ve tabiat varlığının korunmasına ilişkin karar almak dahi mümkün değilken, aynı olaya ilişkin olarak ikinci bir inceleme yapılması ve karar alınması da kültür ve tabiat varlıklarının korunması sürecini sekteye uğratacaktır.²⁷⁰

²⁷⁰Benzer yönde bir eleştiri için bkz. **Eyüboğlu Erşen**, 143.

Öte yandan, Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kurulu, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 5. Maddesine göre KUDEB kurulmayan yerlerde i) taşınmaz kültür varlıkları, ii) bunları koruma alanları ve iii) sit alanlarında 3194 sayılı İmar Kanunun 21. Maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratların izin ve denetiminden sorumlu olan birim de Koruma Bölge Müdürlüğüdür

2.1.1.1.2.4. Günümüzde Faaliyet Göstermekte Olan Koruma Bölge Kurulları ile Faaliyet Alanları

Günümüzde faaliyet göstermekte olan Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri şu şekildedir:²⁷¹

1. İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Arnavutköy, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Başakşehir, Bayrampaşa, Beylikdüzü, Büyükçekmece, Çatalca, Esenler, Esenyurt, yenileme alanları da dahil olmak üzere Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Güngören, Küçükçekmece, Silivri, Sultangazi'yi kapsar.

2. İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Yenileme alanları da dahil olmak üzere Beyoğlu'nu ve Şişli'yi kapsar.

3. İstanbul 3 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Beşiktaş, Kağıthane ve Sarıyer'i kapsar.

4. İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Yenileme alanları da dahil olmak üzere Fatih ve aynı şekilde Zeytinburnu'nu kapsar.

5. İstanbul 5 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Adalar, Ataşehir, Kadıköy, Kartal, Maltepe, Pendik, Sancaktepe, Sultanbeyli, yenileme alanları da dahil olmak üzere Tuzla'yı kapsar.

6. İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Beykoz, Çekmeköy, Şile, Ümraniye ve Üsküdar'ı kapsar.

7. İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Balçova, Bayındır, Bayraklı, Beydağ, Bornova, Buca, Çeşme, Çiğli, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karaburun, Karşıyaka, Kiraz, Konak, Menderes, Narlıdere, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı, Urla'yı kapsar.

²⁷¹Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/> (erişim tarihi: 17.03.2024)

8. **İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Aliaga, Bergama, Dikili, Foça, Kemalpaşa, Kınık, Menemen ile Manisa ili ve ilçelerini kapsar.
9. **Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Antalya, Burdur, Isparta ili ve ilçelerini kapsar.
10. **Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Aydın, Denizli ili ve ilçelerini kapsar.
11. **Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Muğla ili ve ilçelerini kapsar.
12. **Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Bursa ili ve ilçelerini kapsar.
13. **Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ili ve ilçelerini kapsar.
14. **Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Çanakkale ili ve ilçelerini kapsar.
15. **Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Kocaeli, Sakarya, Düzce, Yalova ili ve ilçelerini kapsar.
16. **Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Balıkesir ili ve ilçelerini kapsar.
17. **Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Kütahya, Uşak ili ve ilçelerini kapsar.
18. **Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Eskişehir, Afyonkarahisar, Bilecik ili ve ilçelerini kapsar.
19. **Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Konya, Karaman, Aksaray ili ve ilçelerini kapsar.
20. **Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kırıkkale ili ve ilçelerini kapsar.
21. **Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Karabük, Bartın, Zonguldak ili ve ilçelerini kapsar.
22. **Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Samsun, Sinop, Amasya, Ordu ili ve ilçelerini kapsar.
23. **Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Niğde ili ve ilçelerini kapsar.
24. **Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü:** Adana, Mersin ili ve ilçelerini kapsar.

25. Hatay Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Hatay, Osmaniye ili ve ilçelerini kapsar.

26. Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş ili ve ilçelerini kapsar.

27. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Şanlıurfa, Adıyaman ili ve ilçelerini kapsar.

28. Mardin Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Mardin, Şırnak, Siirt ili ve ilçelerini kapsar.

29. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Diyarbakır, Elazığ, Batman ili ve ilçelerini kapsar.

30. Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Van, Hakkari, Bitlis, Muş, Ağrı ili ve ilçelerini kapsar.

31. Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Kars, Ardahan, Iğdır ili ve ilçelerini kapsar.

32. Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Erzurum, Artvin, Bayburt, Erzincan, Tunceli, Bingöl ili ve ilçelerini kapsar.

33. Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Sivas, Tokat, Malatya ili ve ilçelerini kapsar.

Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun ili ve ilçelerini kapsar.

Mevcut Koruma Bölge Kurullarının yetki alanı dahilinde bulunan yerler incelendiğinde, bazı bölgelerin Koruma Bölge Kurullarına fiziken oldukça uzak noktalarda bulunduğu görülebilecektir. Bu bakımdan Koruma Bölge Kurullarının oluşturulması için bazı kriterlerin ortaya konmasında yarar vardır. Zira yetki alanında yalnızca bir il bulunmasına karşın, bölgedeki kültür varlıklarının sayıca çokluğu nedeniyle Koruma Bölge Kurulunda yoğunluk söz konusu olabilir. Keza, fiziken uzakta ve fakat yetki alanında bulunan bir yerde Koruma Bölge Kurulu tarafından yerinde inceleme yapılması mümkün olmayabilir. Bu nedenle, ülkemizin her köşesindeki kültür varlıklarının layıkıyla korunabilmesini teminen, Koruma Bölge Kurullarının oluşturulmasında bazı kriterler ortaya konulmalı ve her Koruma Bölge Kurulunun yetki alanına erişim imkanlarının kolay olduğundan ve tüm kültür varlıklarına aynı koruma imkanının sağlanabildiğinden emin olunmalıdır.²⁷²

²⁷² Benzer yönde bir eleştiri için bkz. Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ ırak, s. 593.

2.1.1.1.3. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)

5226 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (kısaca KUDEB) 2863 sayılı Kanuna dahil edilmiştir.

Kanunla kurulan bu büroların işleyiş usul ve esasları ise “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” ile düzenlenmektedir.

2.1.1.1.3.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği

KUDEB, 5226 sayılı Kanunun 4. Maddesinde yer alan hükümle 2863 sayılı Kanun metnine dahil edilmiştir. KUDEB, herhangi bir makamın onay veya iznine gerek kalmaksızın i) büyükşehir belediyeleri ve ii) il özel idareleri tarafından kurulabileceği gibi, Bakanlığın uygun görmesi halinde ilçe belediyeleri ve büyükşehir belediyesi olmayan diğer belediyeler nezdinde de kurulabilir. İlçe belediyeleri ve diğer belediyeler tarafından KUDEB kurulması talebiyle Bakanlığa başvurulması halinde, Bakanlığın talebi değerlendirirken esas aldığı kriter, o bölgedeki kültür varlıklarının yoğunluğudur.²⁷³

Hangi idari kuruluş bünyesinde yer aldığına bağlı olarak KUDEB farklı müdürlük ve başkanlıklar nezdinde çalışabilmektedir. Yönetmeliğin “Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu” başlıklı 5/2. maddesine göre,

- i) Büyükşehir belediyeleri tarafından kurulan KUDEB, büyükşehir belediyelerinin imar daire başkanlığı bünyesinde veya KUDEB adına kurulacak yeni bir daire başkanlığı bünyesinde,
- ii) İl özel idareleri tarafından kurulan KUDEB, il özel idarelerinin imar daire başkanlığı bünyesinde,
- iii) Bakanlığın uygun görmesi halinde belediyeler nezdinde kurulan KUDEB ise belediyelerin imar müdürlüğü bünyesinde görev yapar.²⁷⁴

²⁷³ Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html> (erişim tarihi: 23.04.2024).

²⁷⁴ Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html> (erişim tarihi: 23.04.2024)
Bu husus, Yönetmeliğin 5/2. maddesinde düzenlenmektedir.

Yönetmelikte büyükşehir belediye sınırları ile il sınırlarının müşterek olduğu durumlarda, o bölgedeki kültür varlıklarının çok sayıda olması ve mevcut KUDEB'lerin de iş yükünün çok olması nedeniyle iş yükünü hafifletmek üzere KUDEB açısından geçerli olan ilke ve esaslara uygun olarak daire başkanlığının kurulabileceği de öngörülmüştür.²⁷⁵

Ayrıca, büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki ilçe belediyelerinin KUDEB kurulmasını talep etmesi halinde, Bakanlıktan izin talep etmeden önce büyükşehir belediyesinin görüşünün alınması gerekmektedir. Büyükşehir belediyesinin de görüşü alınarak Bakanlıktan ilçe belediyesinde KUDEB kurulmasına izin verilmesi mümkündür. Burada izin verilmesinde esas ölçüt, kültür varlıklarının yoğunluğudur. Nitekim bu husus Yönetmelikte de vurgulanmaktadır.

Öte yandan, büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki ilçe belediyelerinde KUDEB kurulamamışsa, ilçe belediyesi sınırları içerisindeki kültür varlıklarına ilişkin izin ve denetim makamı da büyükşehir belediyesi bünyesinde çalışan KUDEB olacaktır.²⁷⁶

KUDEB'lerin yetki alanlarına ilişkin olarak Yönetmeliğin 5/5. Maddesinde mücavir alan kavramından bahsedilmektedir. Buna göre,

- i) İl özel idaresi bünyesinde kurulan KUDEB'ler, belediye ve mücavir alan sınırları dışında,
- ii) Belediye bünyesinde kurulan KUDEB'ler belediye ve mücavir alan sınırları içinde yetkilidir.

3194 sayılı İmar Kanunun "*Tanımlar*" başlıklı 5. Maddesine göre mücavir alan, "*İmar mevzuatı bakımından belediyelerin kontrol ve mesuliyeti altına verilmiş olan alanlardır.*" Bu noktada belirtmek gerekir ki, belediyelerin idari sınırları ile mücavir alanları her zaman örtüşmeyebilir. Dolayısıyla belediyelere mücavir alanlar bakımından da yetki verilmiş olması belediyeler bünyesindeki KUDEB'lerin görev alanlarını genişletmektedir. Öte yandan, il özel idareleri bünyesindeki KUDEB'lerin görev alanı ise, belediye bünyesinde faaliyet gösteren KUDEB'lere göre oldukça dar kapsamlıdır.

Bu kapsamda, KUDEB'in merkezden yönetim içinde mi yoksa yerinden yönetim içerisinde mi yer aldığını, hiyerarşiye mi yoksa idari vesayete mi tabi olduğunu da ayrıca tespit etmek gerekir. Büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyeler bünyesinde faaliyet gösteren KUDEB'lerin, yerinden yönetimin bir parçası olduğu söylenebilir. Bu şekilde kurulan

²⁷⁵Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.5/2

²⁷⁶Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.5/4

KUDEB'ler, hiyerarşi içerisinde yer alırlar. Öte yandan, il özel idareleri bünyesinde kurulan KUDEB'lerin durumu ise farklılık arz eder. Nitekim bu KUDEB'ler, merkezden yönetimin içerisinde valilik bünyesinde faaliyet gösterdiklerinden, burada hiyerarşi değil, idari vesayet söz konusu olacaktır. Görüleceği üzere, her iki ihtimal dahilinde de KUDEB'ler, hiyerarşik olarak Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının altında yer almamakta, bilakis bünyesinde faaliyet gösterdikleri idari kuruluşların altında bulunmaktadır.²⁷⁷ Bunun doğal sonucu ise, KUDEB tarafından alınan kararların Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulu tarafından resen denetlenememesi, ancak KUDEB tarafından alınan karara karşı itirazda bulunulması halinde denetim yapılabilmesidir.²⁷⁸

KUDEB'in kamu tüzelkişiliğinin bulunup bulunmadığı hususu da ayrıca değerlendirilmelidir. KUDEB, kamu gücü ve ayrıcalığından yararlanan ve aynı zamanda kamu gücünden kaynaklanan yükümlülüklerle sahip olan kamu hukukuna tabi bir kuruluştur.

KUDEB, bulunduğu bölgedeki Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun görülen projelerde uygulamayı denetlemekle yükümlüdür. Yönetmeliğin “*Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu*” başlıklı 5. Maddesinde ise, KUDEB'in görevinin taşınmaz nitelikteki kültür varlıklarına ilişkin işlemleri yapmak, uygulamaları yürütmek ve denetimleri yapmak olduğundan bahsedilmektedir.

2.1.1.1.3.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi

Kanunun “*Yetki ve Yöntem*” başlıklı 10/9. Maddesinde sayılan uzmanlık alanları sınırlı sayıda değildir. Yani sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarında uzman kişilerin KUDEB üyeliğine seçilmesi daha yüksek ihtimal olmakla birlikte, bu alanlardan başka alanlarda uzman kişilerin de KUDEB üyesi olması mümkündür. Nitekim Yönetmeliğin “*Koruma, Uygulama Ve Denetim Bürolarında Görev Alacak Uzmanların*

²⁷⁷Ersöz, sayfa 278.

²⁷⁸Ersöz, sayfa 278.

Yazar, İstanbul'un Fatih ilçesinde 10.000 tescilli taşınmaz kültür varlığının Koruma Bölge Kurulunun yetki alanında olduğunu, ancak yasal düzenlemelerde Koruma Bölge Kurulu yerine KUDEB'e verilen yetkiyle bu tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bitişindeki parselde bulunan yapıların (*farazi olarak 50.000 yapının*) Koruma Bölge Kurulu yerine KUDEB yetki alanında kaldığını örnek verir. Bu örnekten görüleceği üzere, aynı bölgede kültür varlıklarının korunması farklı kuruluşlar tarafından hiyerarşik bir ilişki olmaksızın yürütülmektedir. Yazara göre, bulunduğu bölgenin kimliğini oluşturan bu kültür varlıklarının ve çevresinin, bütüncül bir politika ile korunması gerekmektedir.

Yazar ayrıca, Koruma Bölge Kurulu ve Koruma Yüksek Kurulu'nun KUDEB'lere nazaran daha bağımsız nitelikte ve daha heterojen yapıda olduğunu, dolayısıyla bu kurullar tarafından alınacak kararların da bilimsel nitelikte olmasının daha muhtemel olduğunu ifade eder. Bkz. Ersöz, 278.

Nitelikleri” başlıklı 6/1. Maddesinde antropoloji, konservasyon ve restorasyon, ilgili mühendislik dallarında uzman kişilerin de KUDEB’de görev alabileceği bizatihi düzenlenmektedir. Yine anılan maddeye göre KUDEB’in görev aldığı bölgedeki kültür varlıklarının sayısı ve yoğunluğuna bağlı olarak uzmanların sayısında ve niteliğinde artış yapılması da mümkün bulunmaktadır.

Öte yandan, anılan Yönetmelik maddesinde, uzmanlığı nedeniyle tercih edilen üyenin KUDEB’in görev alanına giren işlerde çalışmasının tercih nedeni olacağına ilişkin tavsiye niteliğinde hüküm de bulunmaktadır. Buna göre,

- i) Mimar olması nedeniyle tercih edilen uzmanın taşınmaz kültür varlıklarının onarımında çalışması,²⁷⁹
- ii) Şehir planlaması alanında uzman olması nedeniyle tercih edilen üyenin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik planlama çalışmalarında görev alması,
- iii) Mühendis uzman alınacak olması halinde ise özellikle inşaat mühendisi olmasının tercih nedeni olacağı belirtilmiştir.

Yönetmeliğin “*Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu*” başlıklı 5/6. Maddesine göre, KUDEB’lerde mimarlık, şehir planlama, inşaat mühendisliği, sanat tarihi meslek alanlarında uzman en az birer kişinin görev alması zorunludur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, KUDEB’in görev alanı içerisinde arkeolojik sit alanının bulunması halinde alanın özelliğine göre en az bir arkeoloğun da KUDEB’te görev alması zorunludur.

Aynı maddenin 7. fıkrasına göre, KUDEB’in kurulması ve büroda görev alacak uzmanların belirlenmesini müteakip, bu uzmanlar Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne üç ay boyunca staj yapmak üzere gönderilir. Ancak KUDEB’te görev almak üzere seçilmiş uzmanın daha öncesinde Bakanlıkta veya Vakıflar Genel Müdürlüğünde en az bir yıl görev almış olması halinde, bu uzmanlar stajdan muaf sayılırlar.²⁸⁰

Ayrıca belirtmek gerekir ki, yasal düzenlemelerde yer verilen uzmanlık alanlarından personel seçimi tamamlanmadığı sürece KUDEB’in faaliyete geçmesi mümkün değildir.

²⁷⁹Kanun veya yönetmelikte böyle bir şart yer almamakla birlikte, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Mimarlar Odası Birliği tarafından hazırlanan el kitabına göre KUDEB üyesi olacak mimarda aşağıdaki niteliklerden en az birinin olması gerekmektedir:

- a) Üniversitelerin restorasyon lisansüstü programlarından mezun olmak,
 - b) Üniversitelerin restorasyon lisansüstü programlarında en az üç yıl öğretim elemanı olarak görev yapmak,
 - c) Kamu kurum ve kuruluşlarında taşınmaz kültür varlıklarının korunması alanında en az üç yıl çalışmış olmak,
 - d) Taşınmaz kültür varlıklarının onarımı konularında serbest meslek mensubu olarak en az beş yıl çalışmış olmak.
- Detaylı bilgi için bkz. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı & TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, **Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı**, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005, Ankara, sayfa 27.

²⁸⁰ Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.6/5.

Öte yandan, faaliyet göstermeye başlamış olmakla birlikte, uzman üyesi ayrılan KUDEB’lerde ayrılan üye yerine üç ay içerisinde başka bir uzman görevlendirilmelidir. Aksi takdirde KUDEB faaliyet gösteremeyecek olup, KUDEB’in görev ve yetkileri o bölgede yetkili olan Koruma Bölge Kurulu’na devrolur. Eksik uzman üyenin tamamlanmasını müteakip ise, KUDEB faaliyete kaldığı yerden devam edebilir.²⁸¹

KUDEB üyelerinin Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri tarafından taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin çalışmalarda raportör olarak görevlendirilmesi mümkündür. Ancak görevlendirilen KUDEB üyesi, faaliyet gösterdiği KUDEB’in çalışmalarında veya KUDEB tarafından Koruma Bölge Kuruluna intikal ettirilen çalışmalarda raportör olarak görevlendirilemez. Ayrıca belirtmek gerekir ki, KUDEB üyelerinin görevlendirilebileceği çalışmalarda, Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinden katılım sağlayan raportörlerin, Koruma Bölge Kurulu tarafından çalışmalara katılım sağlamak üzere görevlendirilen KUDEB üyesi raportörlerden sayıca daha fazla olması gerekmektedir.²⁸²

2.1.1.1.3.3. Görev ve Yetkileri

KUDEB’in görevleri Yönetmeliğin “*Koruma, Uygulama Ve Denetim Bürolarının Görevleri*” başlıklı 7. Maddesinde düzenlenmekte olup buna göre,

“KUDEB’ ler, mevzuatta belirlenen kurallar ve süreçlere uymak koşuluyla aşağıdaki görevleri yerine getirirler:

- a) *Taşınmaz kültür varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek,*
- b) *Taşınmaz kültür varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, tadilat ve tamiratların; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek, onarımın tamamlanması sonrasında ön izin belgesini, denetleme sürecinde hazırlanmış raporları, taşınmazın onarım öncesi ve sonrasına ait fotoğrafları ve onarım uygunluk belgesi ile diğer belgelerin birer örneğini bir ay içerisinde ilgili koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek.*
- c) *Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan onarımlarda esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,*
- d) *Taşınmaz kültür varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat*

²⁸¹Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.6/7.

²⁸²Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.8/12.

uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek,

- e) Koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek,
- f) Koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek,
- g) Taşınmaz kültür varlıkları ile bunların korunma alanlarında Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları, koruma bölge kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,
- h) Tescilli kültür varlıklarının mal-i inhidam olmaları halinde can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemleri yaparak durumu koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,
- i) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- j) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak teknik eleman yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek,
- k) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'na aykırı uygulamaların tespiti halinde ilgili idareye bildirimde bulunmak.
- l) Koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından talep edilmesi halinde taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin çalışmalara katılmak.”.

2.1.1.1.3.4. Günümüzde Faaliyet Göstermekte Olan KUDEB’ler ile Faaliyet Alanları

Günümüzde il özel idareleri bünyesinde faaliyet göstermekte olan KUDEB’ler şu şekildedir.²⁸³

1. Ağrı İl Özel İdaresine bağlı Ağrı KUDEB,
2. Amasya İl Özel İdaresine bağlı Amasya KUDEB,
3. Batman İl Özel İdaresine bağlı Batman KUDEB,
4. Bitlis İl Özel İdaresine bağlı Bitlis KUDEB,
5. Çanakkale İl Özel İdaresine bağlı Çanakkale KUDEB,
6. Çorum İl Özel İdaresine bağlı Çorum KUDEB,
7. Isparta İl Özel İdaresine bağlı Isparta KUDEB,

²⁸³Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html> (erişim tarihi: 12.04.2024).

8. Kastamonu İl Özel İdaresine bağlı Kastamonu KUDEB,
9. Kırıkkale İl Özel İdaresine bağlı Kırıkkale KUDEB,
10. Nevşehir İl Özel İdaresine bağlı Nevşehir KUDEB,
11. Niğde İl Özel İdaresine bağlı Niğde KUDEB,
12. Tokat İl Özel İdaresine bağlı Tokat KUDEB.

Günümüzde büyükşehir belediyeleri bünyesinde faaliyet göstermekte olan KUDEB'ler ise şu şekildedir.²⁸⁴

1. Adana Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
2. Ankara Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
3. Antalya Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
4. Aydın Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
5. Denizli Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
6. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
7. Erzurum Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
8. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
9. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
10. Hatay Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
11. İstanbul Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
12. İzmir Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
13. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
14. Kayseri Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
15. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
16. Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
17. Malatya Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
18. Manisa Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
19. Mardin Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
20. Mersin Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
21. Muğla Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
22. Samsun Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
23. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi KUDEB,
24. Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi KUDEB.

²⁸⁴ Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html> (erişim tarihi: 12.04.2024).

Günümüzde Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde faaliyet göstermekte olan KUDEB'ler ise şu şekildedir:²⁸⁵

1. Adana Seyhan Belediyesi KUDEB,
2. Amasya Belediyesi KUDEB,
3. Ankara Altındağ Belediyesi KUDEB,
4. Antalya Alanya Belediyesi KUDEB,
5. Aydın Didim Belediyesi KUDEB,
6. Balıkesir Ayvalık Belediyesi KUDEB,
7. Çanakkale Belediyesi KUDEB,
8. Edirne Belediyesi KUDEB,
9. Elazığ Belediyesi KUDEB,
10. Giresun Belediyesi KUDEB,
11. Hatay Antakya Belediyesi KUDEB,
12. İstanbul Avcılar Belediyesi KUDEB,
13. İstanbul Beşiktaş Belediyesi KUDEB,
14. İstanbul Beyoğlu Belediyesi KUDEB,
15. İstanbul Eyüpsultan Belediyesi KUDEB,
16. İstanbul Fatih Belediyesi KUDEB,
17. İstanbul Kadıköy Belediyesi KUDEB,
18. İstanbul Şişli Belediyesi KUDEB,
19. İstanbul Üsküdar Belediyesi KUDEB,
20. İzmir Konak Belediyesi KUDEB,
21. İzmir Selçuk Belediyesi KUDEB,
22. Kilis Belediyesi KUDEB,
23. Kütahya Belediyesi KUDEB,
24. Manisa Şehzadeler Belediyesi KUDEB,
25. Mardin Artuklu Belediyesi KUDEB,
26. Mardin Midyat Belediyesi KUDEB,
27. Mersin Silifke Belediyesi KUDEB,
28. Mersin Tarsus Belediyesi KUDEB,
29. Muğla Bodrum Belediyesi KUDEB,

²⁸⁵ Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html> (erişim tarihi: 12.04.2024).

30. Muğla Milas Belediyesi KUDEB,
31. Osmaniye Kadirli Belediyesi KUDEB,
32. Şırnak Cizre Belediyesi KUDEB.

Görüldüğü üzere KUDEB teşkilatlanması ağırlık olarak belediyeler bünyesinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte büyükşehir belediyesi olmayan illerimizde ise genellikle il özel idaresi bünyesinde KUDEB kurulduğundan bahsedilebilir. Ancak ne var ki, her şehirde KUDEB'in bulunduğu söz etmek de mümkün değildir. Örneğin, Burdur'da KUDEB bulunmamaktadır. Bazı şehirlerde ise hem belediye hem de il özel idaresi bünyesinde teşkilatlanmış KUDEB'ler söz konusu olabilmektedir. Örneğin, büyükşehir olmamasına karşın Amasya'da hem belediye bünyesinde hem de il özel idaresi bünyesinde KUDEB teşkilatı bulunmaktadır. KUDEB'lerin nitelik olarak aynı faaliyetlerde bulunduğu göz önüne alındığında, kuruluşlarında bu denli çeşitlilik olmasının karmaşaya neden olduğundan söz edilebilir. Zira KUDEB'ler her şehirde bulunmamakta, bulunsada dahi birden fazla şekilde teşkilatlanabilmekte, buna bağlı olarak bilgi alınacak/işlem yürütecek makamın yeri farklılık gösterebilmekte, bu farklılıklarla birlikte yeterince bilgi olmadığından KUDEB'lere ulaşımında güçlük çekilebilmektedir. Tüm bu etkenler KUDEB'lerin faaliyetlerinin tespitinde ve aldıkları kararlara ulaşılmasında da güçlüklerle neden olmaktadır. Keza belediye veya il özel idaresi bünyesinde kurulması fark etmeksizin KUDEB'lerin faaliyetlerine ilişkin güncel bilgilere ulaşılabilen pek az belediye bulunmaktadır.

2.1.1.1.4. Su Altında Koruma Komisyonu

Su Altı Koruma Komisyonu, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki su altı koruma bölgelerinde turizm ve sportif amaçlı dalış alanlarının belirlenmesini teminen kurulur. Kuruluşu ve çalışma esas ve usulleri "Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile düzenlenmektedir.

Yönetmeliğin "Su Altı Koruma Komisyonunun Görevleri" başlıklı 5/1. Maddesine göre, "Su Altı Koruma Komisyonunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Su altı koruma bölgelerinde, turizm ve sportif amaçlı dalış alanlarının belirlenmesi hakkında karar vermek.
- b) Bu Yönetmelik kapsamındaki iş ve işlemlere ilişkin olarak uygulamadan doğan sorunlar hakkında koruma bölge kurulu kararlarını da dikkate alarak görüş vermek.

c) Su altı koruma bölgeleri dışında korunması gerekli su altı kültür varlıklarının tespiti halinde bölgedeki ilgili idari merciler ile koordinasyon sağlayarak kültür varlıklarının korunmasına yönelik gerekli tedbirleri aldirmek.

ç) Su altı koruma bölgelerinde su altında bulunan kültür varlıklarının ziyarete açılmasına yönelik olarak su altı ören yeri, su altı parkı veya arkeopark gibi uygulamalara ilişkin Bakanlıkça hazırlanan veya hazırlatılan projeleri değerlendirip görüş vermek.”

Yönetmeliğin “Su Altı Koruma Komisyonunun Kuruluşu” başlıklı 4/2. Maddesine göre komisyon şu dokuz daimi üyeden oluşur:

- a) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün bağlı olduğu Bakan Yardımcısı,
- b) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü,
- c) Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürü,
- ç) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazılar Dairesi Başkanı,
- d) Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Deniz Turizmi Dairesi Başkanı,
- e) Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürü,
- f) Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından görevlendirilecek bir üye,
- g) Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından görevlendirilecek bir üye,
- ğ) Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından görevlendirilecek bir üye.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, toplantı gündemindeki konuya bağlı olarak,

- Konu ile ilgili kurum veya kuruluşlardan yetkili kimseler,
- Söz konusu su altı koruma bölgesi ile ilgili arkeolojik kazı veya araştırmalara başkanlık yapmış bilim insanları,
- Söz konusu su altı koruma bölgesinin yetki alanı içerisinde bulunduğu Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürü,
- İlgili müze müdürü,

Komisyon toplantısına davet edilebilir.²⁸⁶ Öte yandan, bu kişilerin yalnızca bilgisine başvurulmakta olup, toplantı sonucunda oy kullanma hakları bulunmamaktadır.²⁸⁷

Yönetmeliğin “Su Altı Koruma Komisyonunun Kuruluşu” başlıklı 4/3. Maddesinde Su Altı Komisyonunun başkanı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün bağlı olduğu

²⁸⁶ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “Su Altı Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı m. 6/5, m.6/6 ve m.6/7.

²⁸⁷ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “Su Altı Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı m. 6/5, m.6/6 ve m.6/7.

Bakan Yardımcısı, başkan yardımcısı ise Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü olarak belirtilmiştir.

Yönetmeliğin “*Su Altı Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı 6/2. Maddesine göre işbu komisyon, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerekli görülmesi halinde toplanır. Aynı Yönetmeliğin 3. fıkrasına göre ise, komisyon toplantısı tüm üyelerin varlığında gerçekleştirilmelidir.

Toplantı gündemi Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmekte olup, kararlar oy çokluğu ile alınır.²⁸⁸ Toplantılarda çekimser oy kullanılması ise yasaktır.²⁸⁹

2.1.1.2. Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Hizmet Birimleri*” başlıklı 279. Maddesinin f bendinde yer almaktadır.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü*” başlıklı 286. Maddesine göre, müdürlüğün temel görev ve yetkileri şu şekildedir:

- a) *Halk kültürünün halk edebiyatı, halk mutfağı, geleneksel tiyatro, halk müziği, gelenek görenek ve inançlar, halk sanatları, geleneksel oyun kültürü, giyim, kuşam, süsleme ve benzeri bütün dallarında araştırma, derleme, inceleme ve diğer bilimsel çalışmaları yapmak, yaptırmak, yayımlamak, tanıtmak, kayıt altına almak ve bu hususta gerekli çalışmaları yürütmek,*
- b) *Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak; ülkemizdeki somut olmayan kültürel miras unsur ve taşıyıcılarının araştırılması, tespiti, envantere alınması, tanıtımı, kaydedilmesi, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar ile eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanması, kültürlerarası diyalogun geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmak,*
- c) *Türkiye dışında yaşayan Türklerin kültürel değerlerini kültür anlaşmaları ve kültürel mübadele programları çerçevesinde araştırmak, incelemek, derlemek ve diğer bilimsel çalışmaları yapmak, yaptırmak, bunları yayımlatmak, tanıtmak ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak kayıt altına almak,*

²⁸⁸ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı m. 6/2 ve m.6/4.

²⁸⁹ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı m. 6/4.

- c) Geleneksel el sanatlarını ve Türk süsleme sanatlarını yaşatarak ve tanıtarak yok olmasını önlemek, aslına uygun olarak öğretilip ustalar yetiştirilerek gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak, ilgili meslek ve kamu kuruluşlarıyla gerekli işbirliğini yapmak,
- d) Yurtiçinde ve yurtdışında, kültür ve sanatın bir veya birden çok alanını kapsayan her türden etkinlikler düzenlemek, koordinasyonunu üstlenmek, katkıda bulunmak; bu etkinlikler ile ilgili olarak gerçek ve tüzel kişiler, kurumlar ve kuruluşlarla gerekli iş birliğini yapmak,
- e) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Madde metninden görüleceği üzere Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü, somut olmayan kültürel mirasın korunmasından sorumludur. Buna ilişkin olarak, ülkemizdeki somut olmayan kültürel miras unsurlarının ve taşıyıcılarının araştırılması, tespiti, kayda alınması Genel Müdürlüğün görevleri arasında yer almaktadır.

2.1.1.2.1. Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi

Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü’nün görev ve yetkileri kapsamında, halk kültürüne ilişkin bilgi ve belgeleri saklamak ve korumaktan sorumlu kurum, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezidir. Merkezin çalışma usul ve esasları Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi Hizmetleri Yönetmeliği²⁹⁰ ile düzenlenir.

Yönetmeliğin “*Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi Görevlilerinin Çalışma Esasları*” başlıklı 8. Maddesine göre, görevlilerin sorumlulukları şu şekildedir:

- a) Yararlanan kişinin belgeleri tahrip etmemesini sağlamak.
- b) Belgelerin asıllarını Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi dışına çıkarmamak.
- c) Yangın, hırsızlık, rutubet, su baskını, toz ve her türlü haşaratın tahriplerine karşı gerekli tedbirleri almak, belgeleri uygun koşullarda muhafaza etmek bakımlarının yapılmasını sağlamak.
- d) Yazışma, dosyalama ve istatistiki bilgilerin düzenli tutulmasını sağlamak.
- e) Belgeleri yararlanacak kişilere verirken ve alırken kontrol etmek.
- f) Değerlendirme, Tespit ve Kabul Kurulu tarafından alınan kararları yerine getirmek.
- g) Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi ile ilgili diğer iş ve işlemleri yapmak.”

Yönetmeliğin “*Taşra Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezinin Kuruluşu ve İşleyişi*” başlıklı 13. Maddesine göre ise,

²⁹⁰ 06.04.2024 tarihli ve 32512 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 158 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünün adı Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

Bununla birlikte, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezinin Yönetmeliği üzerinde henüz herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu nedenle, Yönetmelik adında geçen merkez teşkilat biriminin adı güncellenmemiş bulunmaktadır.

“(1) Taşra teşkilatında Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezinin kurulabilmesine; folklor araştırmacısı kadrosunda fiilen görevli personelin bulunması, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezinde yer alacak belgeler ile mekân ve donanım durumu gibi hususlar dikkate alınarak karar verilir.

(2) Taşra Teşkilatı İnceleme Komisyonu İl Kültür Turizm Müdürünün başkanlığında araştırmaya katılan araştırmacıların bağlı olduğu şube müdüründen oluşur. Araştırmacı belgeleri görüşülürken komisyona katılır oy kullanamaz. Bu merkezin görevleri aşağıda belirtilmiştir.

a) Araştırma sonucu elde edilen belgelerin görüntü, netlik, ses kalitesi, formata uygunluğu ve teknik özellikleri incelemek, ön kabulüne karar verilen belgeleri Değerlendirme, Tespit ve Kabul Kurulunda değerlendirilmek üzere Genel Müdürlüğe süresi içerisinde göndermek.

b) Araştırma sonucu elde edilen belgeleri, araştırma bitim tarihinden itibaren deşifreleri ile birlikte altmış iş günü içerisinde Genel Müdürlüğe göndermek. Belirtilen süreler bir defaya mahsus, araştırmacının yazılı başvurusu ve komisyon kararıyla 60 gün uzatılabilir.

(3) Taşra teşkilatında görevli folklor araştırmacılarının yaptıkları tüm araştırma sonuçlarının asılları, bağış ve yarışma sonucu elde edilen bilgi ve belgeler Değerlendirme, Tespit ve Kabul Kurulunda değerlendirilir. Değerlendirme sonucunda alınan kararlar doğrultusunda işlem yapılır.”

2.1.1.3. Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı

Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı, 09.11.2022 tarihli ve 32008 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 112 sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine eklenmek suretiyle kurulmuştur.

1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 292/A sayılı maddesine göre Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığının görev ve yetkileri şunlardır:

“a) Cemevlerinin ve ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapmak, cemevlerindeki hizmetlerin etkin ve verimli yürütülmesini koordine etmek,

b) Cemevlerinin Başkanlıkça belirlenen hizmetlerinin gördürülmesi için yerel yönetimlere veya yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarına ödenek aktarımına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,

c) Alevi-Bektaşilik hakkında tüm yönleriyle, sosyal ve beşerî bilimler bütünlüğü içinde bilimsel araştırmalar yapmak, yaptırmak ve bu konularda seminer, sempozyum, konferans ve benzeri ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenlemek, özgün bilgi üretimi için uygun ortamlar hazırlamak, yayınlar yapmak ve bu alandaki çalışmaları desteklemek,

ç) Alevi-Bektaşilikle ilgili akademik faaliyetleri desteklemek amacıyla üniversiteler ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak,

d) Alevi-Bektaşiliği yurtiçinde ve yurtdışında bilimsel yönüyle araştırmak, derlemek ve bu amaçla yapılan çalışmaları desteklemek,

- e) Görev alanı kapsamında ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların bilimsel çalışmalarını ve bu alandaki yayınlarını takip etmek, gerekli görülenleri tercüme ettirerek basılmasını ve yayımlanmasını sağlamak,
- f) Alevi-Bektaşilikle ilgili eğitim ve kültür faaliyetlerini yürütmek ve desteklemek,
- g) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Aynı maddenin 2. Fıkrasına gereğince ise Başkanlığa yardımcı olmak üzere Danışma Kurulu kurulmuştur. Söz konusu maddenin son fıkrasına göre Danışma Kurulunun çalışma usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir. Bu kapsamda Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır.

Yönetmeliğin “Kurulun Görevleri” başlıklı 5. Maddesine göre, “Kurulun görevleri şunlardır:

- a) Başkanlığın görev alanları ile ilgili hususlarda Başkanlığa bilgi vermek ve tavsiyelerde bulunmak.
- b) Başkanlığın faaliyetleri ile ilgili değerlendirmelerde bulunmak ve bu değerlendirmeleri rapor hâline getirmek.
- c) Başkan tarafından verilen diğer konularda çalışma yapmak ve önerilerde bulunmak.”

Danışma Kurulu, 12 üyeden oluşur. Üyeler, Alevi-Bektaşilik yolunda çalışmış kişiler ile Başkanlığın görev alanına giren konularda araştırma ve çalışmaları bulunan kimseler arasından seçilir. Üyeler, bizatihi Cumhurbaşkanı tarafından seçilmekte olup, görev süreleri 3 yıldır.

Danışma Kurulunun başkanı, Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanıdır. Öte yandan, Kültür ve Turizm Bakanının da gerekli gördüğü hâllerde Danışma Kuruluna başkanlık etmesi söz konusu olabilir. Başkanın görev başında bulunmadığı hallerde ise, Kurula Başkan Yardımcısı başkanlık eder.²⁹¹

Danışma Kurulu en az iki ayda bir Başkanın uygun gördüğü tarihte toplanır. Toplantı gündemi esas itibarıyla Başkan tarafından belirlenmekle birlikte, Kurul toplantıları sırasında üyelerin de gündem önerisinde bulunması mümkündür. Üyeler tarafında önerilen konuların gündeme alınabilmesi için, öneride bulunulan toplantıda üyelerin salt çoğunluğunun kabulü aranır. Toplantı tarihi ve gündemi Başkanlık tarafından üyelere en az bir hafta önceden bildirilir.

Kurul en az iki ayda bir toplantı yapar. Kurul Başkanının gerekli görmesi halinde, olağanüstü toplantılar düzenlenmesi de mümkündür. Olağanüstü toplantıda yalnızca olağanüstü

²⁹¹ 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 292/A-3

Benzer nitelikte bir diğer hüküm için bkz. Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Kurul Başkanı” başlıklı m.6.

toplantılmasına neden olan toplantı gündemi konuşularak karara bağlanır, başkaca konuların toplantıda görüşülmesi hukuken mümkün değildir.²⁹²

Kurul tarafından yapılan toplantılara Bakanlık ve/veya Başkanlık yöneticileri toplantı gündemindeki konulara ilişkin bilgi almak üzere davet edilebilir. Ayrıca, uzman kişilerin de toplantı gündemiyle ilgili olduğu sürece Kurul toplantılarına davet edilmesi mümkündür.²⁹³

Yönetmeliğin “*Toplantı ve Karar Yeter Sayısı*” başlıklı 8/1. Maddesine göre, “*Kurul, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Oyların eşitliği hâlinde Kurul Başkanının kullandığı oy yönünde çoğunluk sağlanmış sayılır.*” Danışma Kurulu tarafından alınan kararların üyeler tarafından açıklanamaz, zira alınan kararları açıklama yetkisi yalnızca i) Kültür ve Turizm Bakanına, ii) Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısına ve iii) Danışma Kurulu Başkanına aittir.²⁹⁴ Kurulca henüz karara bağlanmayan konular ve henüz kamuoyu ile paylaşılmamış kararlar hakkında basın ve yayın organlarına hiçbir şekilde açıklama yapılamaz.²⁹⁵

Danışma Kurulu bünyesinde çalışma gruplarının oluşturulması da mümkündür. Çalışma grupları en az üç en çok beş üyeden oluşabilmekte olup, üyelerin birden fazla çalışma grubunda yer alması mümkündür. Danışma Kurulu üyelerinin kendi talebi veya Başkanın uygun görmesi üzerine resen tüm üyeler çalışma gruplarında görevlendirilebilir. Kuruldaki görevi sona eren üyenin çalışma grubundaki görevi de sona erer.²⁹⁶

Toplantılarını Kurulun toplantı süresinde veya müteakip günlerde yapan çalışma grupları, Kurul tarafından havale edilen işleri sonuçlandırır ve çalışma raporunu Kurula sunar. Süresi içerisinde Kurula rapor sunulmaması durumunda ise, çalışma grubu raporu olmaksızın konu doğrudan Kurul tarafından değerlendirmeye alınabilir.²⁹⁷

2.1.2. Özel Kanunlarla Oluşturulan Kurullar

²⁹² Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Kurul Toplantıları ve Toplantı Gündemi*” başlıklı m.7.

²⁹³ Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Kurul Toplantıları ve Toplantı Gündemi*” başlıklı m.7/6.

²⁹⁴ Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Toplantı ve Karar Usulü*” başlıklı m.9/4.

²⁹⁵ Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Toplantı ve Karar Usulü*” başlıklı m.9/5.

²⁹⁶ Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Çalışma Gruplarının Oluşumu*” başlıklı m.13

²⁹⁷ Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı Danışma Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Çalışma Gruplarının Oluşumu*” başlıklı m.13/8

Kültür varlıklarının korunmasına ilişkin olarak ülkemizde bütüncül bir yaklaşımla koruma sağlanamamaktadır. Nitekim bu husus, kültür varlıklarını korumayı amaçlayan idari kuruluşların yapılanmasından da açıkça görülmektedir. Bu bakımdan, tarihi ve kültürel değeriyle önem arz eden alanlarda birden fazla kuruluşun yetkili olması halinde aynı hiyerarşik düzen içerisinde yer almayan idari kuruluşların birbirlerini denetim mekanizması da bulunmadığından, kültür varlıklarının uzun vadede alınan kararlarla yok veya tahrip edilmesi tehlikesi bulunmaktadır. Bu nedenle, kültür varlıkları ve bunun bulunduğu çevrenin tümüyle önem arz ettiği alanlarda kanunla ayrıca düzenleme yapılmak suretiyle bütüncül bir koruma sağlanmak amaçlanmıştır.

Kanunla özel bir alanın bütüncül bir şekilde korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan üç başkanlık bulunmaktadır. Bu başkanlıklar daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olmayıp, doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığı içerisinde bir başkanlık olarak teşkilatlanmışlardır.²⁹⁸

Bu bölümde öncelikli olarak doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak teşkilatlanan bu üç başkanlık ve ardından 5366 sayılı Kanun uyarınca yenileme alanlarında kurulması öngörülen Koruma Bölge Kurulları da tanıtılacaktır.

2.1.2.1. Alan Yönetimi ve Alan Başkanlıkları

5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun²⁹⁹ ile 2863 sayılı Kanunda birtakım değişiklikler yapılmış olup, bu kapsamda 2863 sayılı Kanuna eklenen Ek Madde 2 ile yönetim alanlarında alan yönetimi oluşturulması öngörülmüştür.

Kapadokya, Uludağ ve Çanakkale Tarihi Gelibolu Yarımadası Alan Başkanlıklarında olduğu gibi bu alan yönetimlerinin oluşturulmasında da kültür ve tabiat varlıklarının bütüncül bir şekilde korunması hedeflenmektedir. Bu kapsamda 2863 sayılı Kanunun Ek 2 Maddesi yasal dayanak gösterilmek suretiyle Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hazırlanmıştır.

²⁹⁸ Nitekim Kültür ve Turizm Bakanlığının teşkilatının düzenlendiği internet sayfasında da bu başkanlıklar Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden ayrı gösterilmektedir. Dolayısıyla bu başkanlıklar Koruma Yüksek Kurulu, Koruma Bölge Kurulu, KUDEB gibi diğer kuruluşlardan farklı nitelik arz etmektedir. Bkz. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Merkez Teşkilatı, <https://www.ktb.gov.tr/TR-183813/merkez-teskilati.html> (erişim tarihi: 25.03.2024).

²⁹⁹ 27.07.2004 tarihli ve 25535 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

Yönetmeliğin “*Tanımlar*” başlıklı 4/1. maddesine göre yönetim alanları, “*sit alanları, ören yerleri, tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve etkileşim-geçiş sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşıatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerleri*” ifade etmektedir.

Yönetmeliğin “*Yönetim Alanının Belirlenmesi*” başlıklı 6. maddesine göre yönetim alanlarının belirlenmesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili olmakla birlikte, Yönetmeliğin “*Yetki ve Yöntem*” başlıklı 8/2. Maddesi uyarınca yönetim alanının belirlenmesi, yönetim alanı sınırlarının tespiti, yönetim planlarının hazırlanması ve alan yönetimi konusunda yapılacak sair çalışmaların tamamı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür.

Bir yerin yönetim alanı olarak belirlenmesini teminen üniversiteler, belediyeler, valilikler ve ilgili sivil toplum örgütleri tarafından da Kültür ve Turizm Bakanlığına başvuruda bulunulması mümkündür. Yönetim alanı olarak belirlenmesi öngörülen alan üzerinde araştırma ve etütler yapılır. Çalışmalar sonucunda ilgili yasal düzenlemelere ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararlarına uygun olarak yönetim alanının önerilen sınırları tespit edilir.³⁰⁰

Ayrıca, yönetim alanı sınırlarının belirlenmesinde ilgili kurum ve kuruluşların, meslek odalarının, üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin ve söz konusu alan üzerinde mülkiyet hakkı bulunan kimselerin önerileri de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından göz önünde bulundurulur. Nitekim Yönetmeliğin “*Yönetim Alanının Belirlenmesi*” başlıklı 6/1-b. Maddesinde Kültür ve Turizm Bakanlığının yönetim alanı sınırlarının tespiti noktasında ilgili kurum ve kuruluşlardan öneri ve görüş talep etmesi gerektiği düzenlenmektedir. Aynı düzenlemede tebliği müteakip 30 günlük yasal süre içerisinde ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığına geri bildirimde bulunulmadığı takdirde mevcut yönetim alanı sınırlarının uygun görüldüğünün varsayılacağı hususuna da yer verilmiştir.

Yönetim alanının sınırlarının belirlenmesini müteakip söz konusu bölgenin yıllık ve beş yıllık uygulama etapları ile bütçesini de gösteren koruma ve gelişim projesi hazırlanır. Bu koruma ve gelişim projesine Yönetmeliğin “*Tanımlar*” başlıklı 4/1.maddesi uyarınca “yönetim planı” adı verilmektedir. Yönetim planı taslağı, Yönetmelikte öngörülen esaslar doğrultusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından atanan yönetim alanı başkanı ile alanın niteliğine bağlı olarak farklı disiplinlerde uzmanlaşmış uzmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından

³⁰⁰ Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Yönetim Alanının Belirlenmesi*” başlıklı m. 6.

hazırlanır. Öte yandan, Yönetmeliğin “Yetki ve Yöntem” başlıklı 8/1. Maddesine göre yönetim alanının tamamına ilişkin plan taslağı doğrudan doğruya Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanması da mümkündür.

Yönetmeliğin “Yönetim Planı Hazırlama Ekibi” başlıklı 10. Maddesine göre kim tarafından hazırlandığı fark etmeksizin planın hazırlanmasını teminen oluşturulacak ekipte;

- Yönetim alanı kentsel sit alanı niteliğindeyse; mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı ve sanat tarihi uzmanlarının,
- Yönetim alanı arkeolojik sit alanı niteliğindeyse; mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı, sanat tarihi ve arkeoloji uzmanlarının,
- Yönetim alanı tarihi sit alanı niteliğindeyse; mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı ve tarih uzmanlarının yer alması zorunludur.

Ayrıca, yönetim alanının niteliği göz önünde bulundurularak farklı uzmanlık alanlarına sahip uzmanların ve yönetim planının oluşturulmasında danışılacak farklı meslek gruplarından kimselerin de ekibe dahil edilmesi mümkündür.

Yönetim planı; i) mevcut durumun tespiti, ii) alanın analizi, iii) alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşturulması, iv) çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi, v) izleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanması başlıklı bölümleri içerir şekilde hazırlanmalıdır.³⁰¹

Yönetim planı taslağı oluşturulduktan sonra alan yönetimi danışma kurulunun önerileri doğrultusunda yeniden gözden geçirilir. Gözden geçirilen plan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alan yönetimi eşgüdüm ve denetleme kuruluna iletilir. İşbu kurul tarafından gerekli görülmesi halinde yönetim planı üzerinde düzeltmeler yaptırılabilir. Yönetim planını onaylama yetkisi eşgüdüm ve denetleme kurulunda olup, plan taslağının kurula tebliğini müteakip en geç altı aylık süre içerisinde tamamlanması gerekmektedir. Yönetim planı aleni nitelikte olup, aleniyeti sağlamak Kültür ve Turizm Bakanlığının sorumluluğundadır.³⁰²

İşbu yasal düzenlemeler doğrultusunda oluşturulmuş yönetim alanları şu şekildedir:

- Bursa Alan Başkanlığı,³⁰³

³⁰¹ İşbu başlıklar altında tam olarak hangi hususların açıklanması gerektiğine dair ayrıca bkz. Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “Yönetim Planının Hazırlanması” başlıklı m. 9.

³⁰² Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “Yönetim Planının Onaylanması” başlıklı m. 12.

³⁰³ Bursa Alan Başkanlığı, <https://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/> (erişim tarihi: 29.05.2024).

- Bergama Alan Başkanlığı,³⁰⁴
- İzmir Tarihi Liman Kenti Alan Başkanlığı,³⁰⁵
- İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı,³⁰⁶
- İznik Alan Başkanlığı,³⁰⁷
- Ayvalık Alan Başkanlığı.³⁰⁸

2.1.2.1.1. Alan Yönetimi Birimleri, Görev ve Yetkileri

Alan yönetimi Alan Başkanlığı tarafından sağlanmakta olup, Alan Başkanlığına bağlı birimler şu şekildedir:

- **Alan Başkanı:** Yönetim alanının tamamından sorumlu olan Alan Başkanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından atanır. Atanacak kişinin; mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı, arkeoloji, sanat tarihi, tarih, hukuk, kamu yönetimi, işletme veya ekonomi alanlarından bir veya birkaçında en az 4 yıllık lisans eğitimi almış olması, yönetim alanı ile ilgili çalışmalar yapmış olması, yönetim alanını tanınması, kültürel miras yönetimi ve yönetim politikaları ve uygulamaları konusunda bilgi sahibi ve deneyimli olması gerekmektedir. Alan Başkanının görev süresi üç yıl ile sınırlıdır. Öte yandan, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından görev süresi dolan Alan Başkanının yeniden ataması yapılabilir.

Başkan ayrıca yönetim planı ve uygulamaya ilişkin her türlü bilgi ve belge talebinde bulunma yetkisini haizdir.

Alan Başkanının görevleri ise şu şekildedir:

- “a) Yönetim planının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi sürecinde ilgili idareler arasındaki eşgüdümü ve gerçekleştirilecek toplantıların organizasyonunu sağlamak,*
- b) Yönetim planının yıllık hedeflerinin gerçekleşmesi için Bakanlık ve ilgili diğer idareler ile birlikte çalışma programlarını hazırlamak ve kaynak araştırması yapmak,*
- c) Yıllık denetim raporlarını hazırlamak ve bu raporları Bakanlığa sunmak,*

³⁰⁴ Bergama Alan Başkanlığı, <https://unesco.bergama.bel.tr/> (erişim tarihi: 29.05.2024).

Bergama Alan Başkanlığının yönetim planını incelemek için ayrıca bkz. Alan Yönetim Planı, Bergama Alan Başkanlığı, <https://unesco.bergama.bel.tr/alan-yonetim-planı-2017-2021/#> (erişim tarihi: 31.05.2024).

³⁰⁵ İzmir Tarihi Liman Kenti Alan Başkanlığı, <http://www.unescoizmir.com/> (erişim tarihi: 29.05.2024). İzmir Tarihi Liman Kenti Alan Başkanlığının yönetim planını incelemek için ayrıca bkz. Alan Yönetim Planı, İzmir Tarihi Liman Kenti Alan Başkanlığı, <http://www.unescoizmir.com/yonetim-alani-management-site/> (erişim tarihi: 31.05.2024).

³⁰⁶ İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/> (erişim tarihi: 29.05.2024). İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığının yönetim planını incelemek için ayrıca bkz. İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/tya/samples/magazine/slider.html> (erişim tarihi: 31.05.2024).

³⁰⁷ İznik Alan Başkanlığı, <https://iznikalanbaskanligi.bursa.bel.tr/> (erişim tarihi: 29.05.2024).

³⁰⁸ Ayvalık Alan Başkanlığı, <https://www.ayvalikmiras.com/> (erişim tarihi: 29.05.2024).

- c) Yönetim planlaması sürecindeki tüm raporların ve belgelerin arşivlemesini yapmak,
 d) Alanın kültürel kaynaklarının yönetimi için ilgili kurum ve kişilerle iş birliğini sağlamak.”³⁰⁹

- **Danışma Kurulu:**³¹⁰ Yönetim alanında uygulanacak planının oluşturulmasını müteakip söz konusu planın karara bağlanması ve uygulanması konusunda tavsiyelerde bulunmak üzere oluşturulur. Danışma Kurulu en az beş üyeden oluşmakta olup, üyeler Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından seçilir. Üyeler; yönetim alanı üzerinde kısmen veya tamamen mülkiyet hakkı bulunanlar, ilgili meslek odası temsilcileri, sivil toplum örgütü temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölümlerinin temsilcileri seçilir. Danışma Kurulunun başkanı üyeler arasından ve üyeler tarafından seçilir.

Kurul, yılda en az bir kez toplantı düzenler. Öte yandan, gerekli görülmesi halinde Danışma Kurulu’nun Bakanlık ya da Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu tarafından olağanüstü toplantıya çağırılması da mümkün bulunmaktadır. Toplantıda görüşülen tüm hususlar ve nihai öneriler tutanak altına alınmak suretiyle Eşgüdüm ve Denetleme Kuruluna iletilir.

- **Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu:**³¹¹ Kurul en az beş üyeden oluşmakta olup, Alan Başkanı kurulun doğal üyesidir. Ayrıca Danışma Kurulu’nda görev alan iki üye de Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunun doğal üyesi sayılmaktadır. Bu iki üyenin kimler olacağı Danışma Kurulu tarafından belirlenir. Geri kalan üyelerin atanmasında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir. Bakanlık, alan yönetiminin idaresinde ve yönetim planının oluşturulmasında hizmetine ihtiyaç duyulacak idarelerden temsilci seçer. Kurum temsilcisi olan üyelerin bağlı oldukları idari kurum bünyesindeki görevleri devam ettiği sürece kurul üyelikleri de devam eder.

Alan Başkanı, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunun da başkanıdır. Toplantı gündemi kurulun başkanı tarafından belirlenir.

Kurul, yılda en az iki kez toplantı düzenler. Öte yandan, gerekli görülmesi halinde Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu’nun Alan Başkanı ya da Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından olağanüstü toplantıya çağırılması da mümkün bulunmaktadır. Kurul salt çoğunlukla toplanmakta olup, katılım sağlayan üyelerin dörtte üçünün oyu ile karar alır.

Kurul, yönetim planı taslağını inceleyerek altı aylık süre içerisinde karara bağlar. Ayrıca yönetim planının uygulanmasını denetlemek de Kurulun görevleri arasında yer almaktadır.

³⁰⁹ Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “Alan Başkanı ve Görevleri” başlıklı m. 14.

³¹⁰ Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “Danışma Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri” başlıklı m. 15.

³¹¹ Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu ve Görevleri” başlıklı m. 16.

- **Denetim Birimi:**³¹² Yönetmeliğe göre kurulması zorunlu olmayıp ihtiyari niteliktedir. Kurulmasının öngörülmesi halinde Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunun denetim görevini yerine getirmesi beklenir.

En az beş kişiden oluşmakta olup, üyeleri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenir. Üyelerin; yönetim planının hazırlanması ve/veya uygulanması sürecinde görev alan denetim elemanları ile mimarlık, şehir ve bölge planlamacılığı, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, ekonomi ve işletme bölümlerinden mezun uzman personel arasından seçilmesi gerekmektedir.

Birimin esas görevi yönetim planının uygulanmasını denetlemektir. Bu kapsamda Denetim Birimi, yönetim alanına yönelik çalışmaların yıllık performans değerlendirmelerini yapar. Bunun yanı sıra, bir sonraki yıl içerisinde uygulanacak çalışma programını hazırlamak da birimin görevleri arasında yer alır. Denetim Birimi tarafından hazırlanan çalışma programının Eşgüdüm ve Denetleme Kuruluna sunulması gerekmektedir.

Birim ayrıca yönetim planı ve uygulamaya ilişkin her türlü bilgi ve belge talebinde bulunma yetkisini haizdir.

2.1.2.1.2. **Kapadokya Alan Başkanlığı ve Kapadokya Alan Komisyonu**

Kapadokya Alan Başkanlığı, 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun ile kurulmuştur.³¹³ Anılan kanunun “*Amaç ve Kapsam*” başlıklı 1. Maddesine göre kanunun amacı, “*Kapadokya Alanının tarihi ve kültürel değerleri ile jeolojik/jeomorfolojik dokusunun ve doğal kaynak değerlerinin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması, planlanması, yönetilmesi ve denetlenmesine ilişkin hususları düzenlemektir.*”

38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi³¹⁴ ile ise, Kapadokya’nın bütüncül bir şekilde korunmasına ilişkin idari teşkilatın görev ve yetkileri

³¹² Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Denetim Birimi ve Görevleri*” başlıklı m. 17.

³¹³ Kanun hakkında genel değerlendirme ve eleştiriler için ayrıca bkz. Solmaz Şakar, Funda, “Kapadokya Alanı Hakkında Kanun, Arka Planı ve Koruma Açısından Değerlendirilmesi”, **Mimarlık Dergisi**, sayı 419, 2021, sayfa 13-17.

³¹⁴ Bilindiği üzere 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 104/17. Maddesi “*Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.*” hükmünü haizdir.

düzenlenmiştir. Çalışma esas ve usulleri ise Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere Kapadokya bölgesinin bütüncül bir şekilde korunabilmesini teminen çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır. Bunun nedeni, Kapadokya'nın arkeolojik, kentsel, kültürel ve tarihi öneme sahip olmasıdır. Bu bölgede yetkiye sahip olan ve fakat aynı hiyerarşik düzen içerisinde yer almayan birden fazla kültür varlıklarını korumayı amaçlayan kuruluşların birbirlerinin idari denetimi olmaksızın karar alabiliyor olması nedeniyle bütüncül olmayan bir şekilde korunması söz konusu olabilecektir.³¹⁵ Bu durum ise, bölgenin uzun vadede arkeolojik, kentsel, kültürel ve tarihi dokusuna zarar verebilecektir.³¹⁶ Bu nedenle, kanunda tanımlanan şekliyle bütüncül bir korumanın sağlanabilmesini teminen oluşturulan ayrı bir idare bulunmaktadır.³¹⁷ İdarenin hiyerarşik olarak altında ise bir komisyon bulunur.³¹⁸

Anılan kanunun “Çeşitli Hükümler” başlıklı 9/1. Maddesine göre, “2863 sayılı Kanun kapsamında kültür varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine, koruma, uygulama ve denetim büroları ile çevre ve şehircilik il müdürlüklerine verilen görev ve yetkiler Kapadokya Alanında, İdare tarafından yürütülür”. Söz konusu hüküm ile Kapadokya Alanında kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tek yetkili idare, 7174 sayılı Kanunda tanımlanan “idare”dir.^{319 320}

Bu nedenle 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanunla Kapadokya bölgesinin korunmasına ilişkin olarak halihazırda kanun düzeyinde düzenleme yapılmışken, bu konunun Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle yeniden düzenlenmesi hukuken mümkün değildir. Dolayısıyla 38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin iptalini teminen Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, 13.12.2022 tarihli ve 2019/87 E. 2022/158 K. Sayılı kararında, öncelikli olarak Anayasanın 123. Maddesine atıf yapmak suretiyle kamu tüzel kişiliklerinin kanun veya cumhurbaşkanı kararnamesiyle düzenlenebileceğini belirtmiş olup, iptal davasına konu kararnamede 7174 sayılı Kanunda bulunmayan bir idarenin kurulduğunu ve bu idarenin kamu tüzel kişiliğini de haiz olduğunu vurgulamıştır.

Konu ve amaçları bakımından kıyaslandıklarında ise; Kanunun konusunun Kapadokya alanı, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin konusunun ise bu alandaki iş ve işlemleri yürütmeye yetkili idarenin kuruluşu olduğunu ifade etmiştir.

Bu açıklamalar doğrultusunda öncelikle Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin tamamının, bunun mümkün olmaması halinde ise birtakım maddelerinin iptalinin talep edildiği davada, söz konusu kararnamenin genel itibarıyla anayasaya aykırılık teşkil etmediği sonucuna ulaşılmış olup, kararnamenin bütünüyle iptal talebinin reddine hükmedilmiştir.

³¹⁵ 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanunun gerekçesinde bölgede birbirinden farklı yetkilere sahip çok sayıda kültür ve tabiat varlıklarını korumaktan sorumlu idari birimin bulunmasının, bölge halkının gündelik yaşamını zorlaştırdığı gibi yatırımcıları da uzun ve ağır bürokratik süreçlere maruz bıraktığı belirtilmektedir.

Benzer yönde bkz. Altıparmak, Cüneyd, “Kültürel Miras Hukuku”, in Kültür Varlıklarına İlişkin İstisnai Düzenlemeler, Editörler: Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, sayfa 327.

³¹⁶ Benzer yönde bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, sayfa 672.

³¹⁷ Nitekim 7174 sayılı Kanunun “Tanımlar” başlıklı 2/1-ç maddesinde idarenin tanımına yer vermekle birlikte, 2863 sayılı Kanunda yer alan hiçbir kültür varlıklarını korumaya ilişkin kuruluş bu kanunda düzenlenmemektedir.

³¹⁸ Komisyon ise aynı kanunun 2/1-g sayılı maddesinde tanımlanmaktadır.

³¹⁹ Dolayısıyla burada Koruma Bölge Kurulu, KUDEB vb. kuruluşların ayrıca yetkisi bulunduğu söz edilemez.

³²⁰ Nitekim 38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Başkanlığın Görev ve Yetkileri” başlıklı 4/2. Maddesinde olağan şartlarda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün görev alanında bulunan doğal sit ve tabiat varlıkları arasında Kapadokya bölgesinde bulunanların bu müdürlük yerine Kapadokya Alan Başkanlığı tarafından korumasının sağlanacağı belirtilmektedir. Kanunda yer alan bu düzenleme, Kapadokya bölgesinin bütüncül bir yaklaşımla

Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, 38 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Başkanlık” başlıklı 3. Maddesi uyarınca Kapadokya bölgesinin korunmasında görevli idare olan Kapadokya Alan Başkanlığının kamu tüzel kişiliğini haizdir.

Kanunun 9/3. Maddesine göre ise “*Kapadokya Alanının sınırları bölgenin kültürel ve doğal varlıkları ile turizm potansiyeli göz önüne alınarak İdarenin teklifi ve Bakanlığın uygun görüşü üzerine Cumhurbaşkanı kararı ile değiştirilebilir.*” Dolayısıyla, idarenin yetki alanının Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile genişletilmesi ve 2863 sayılı kanunda yer alan kültür varlıklarını koruma kurullarının yetki alanlarının ise daraltılması mümkündür.

Kapadokya Alan Başkanlığı’nın görev ve yetkileri 38 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Başkanlığın Görev ve Yetkileri” başlıklı 4. Maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, “(1) Başkanlığın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) *Kapadokya Alanının tarihi ve kültürel değerleri ile doğal kaynak değerlerinin ve jeolojik/jeomorfolojik dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması, planlanması, yönetilmesi, denetlenmesi, alan içindeki turizm faaliyetlerinin planlanması, geliştirilmesi ve teşvik edilmesini sağlamak,*
- b) *Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını hazırlayarak Komisyona sunmak,*
- c) *Kapadokya alan planlarına esas hâlihazır haritaları ve jeolojik/jeoteknik etütleri yapmak veya yaptırmak,*
- ç) *Kapadokya alan planlarını yapmak, yaptırmak, tadil etmek, ettirmek ve üst ölçekli planlar hariç onamak veya resen onamak, meri planların uygulamasını denetlemek,*
- d) *Kapadokya Alanında Komisyonda uygun bulunan projelere ilişkin uygulamaların onaylı projesine uygunluğunu denetlemek,*
- e) *Kapadokya Alanında 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında; kültür varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine, koruma uygulama ve denetim bürolarına ve çevre ve şehircilik il müdürlüklerine verilen görev ve yetkileri yürütmek,*
- f) *(Anayasa Mahkemesinin 13.12.2022 tarih ve 2019/87 E. 2022/158 K. Sayılı kararıyla mülga edilmiştir.)*
- g) *Kapadokya Alanında yer alan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının, peri bacalarının ve yer altı şehirlerinin korunması, tadilatı, tamirâtı ve esaslı onarımları ile iyileştirilmesine yönelik her türlü iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak, gerekli güvenlik önlemlerini almak veya aldirmek,*
- ğ) *Kapadokya Alanında Başkanlık idari binalarının her türlü proje ve uygulamalarını yapmak veya yaptırmak,*
- h) *Kapadokya Alanında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile meri planlara ve Komisyon kararlarına aykırı her türlü uygulamanın giderilmesini sağlamak, gerektiğinde aykırı uygulamaya konu yapı ve tesisleri yıkmak veya yıktırmak,*

korunmasını teminen diğer yasal düzenlemelerle başka idari kurum ve kuruluşlara bırakılan görev ve yetkilerin Kapadokya özelinde, yalnızca Kapadokya Alan Başkanlığı tarafından yerine getirildiğini teyit eder niteliktedir. Benzer yönde bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, sayfa 672.

- i) Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde Kapadokya Alanında turizm amaçlı sportif faaliyette bulunacak turizm işletmelerinde aranacak nitelikleri belirlemek ve bu faaliyetleri denetlemek,
- i) Kapadokya Alanında bulunan Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarının özel mülkiyetindeki taşınmazların satışı, trampası, arsa veya kat karşılığı inşaat yaptırılması, kiraya verilmesi, ön izin verilmesi ve üzerlerinde irtifak hakkı kurulması, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiraya verilmesi, ön izin ve kullanma izni gibi işlemler hakkında görüş bildirmek,
- j) (Anayasa Mahkemesinin 13.12.2022 tarih ve 2019/87 E. 2022/158 K. Sayılı kararıyla mülga edilmiştir.)
- k) Kapadokya Alanında 2863 sayılı Kanun kapsamı dışındaki araştırma, sondaj, kazı ve diğer bilimsel araştırmaları ve etütleri yapmak veya yaptırmak,
- l) Kapadokya Alanının tanıtımına yönelik olarak yurtiçinde ve yurtdışında her türlü yazılı, görsel ve işitsel eserleri yapmak, yaptırmak, hizmete sunmak ve bu eserlerin fikri ve sınai haklarına yönelik iş ve işlemleri yürütmek,
- m) Kapadokya Alanına ilişkin Bakanlıkça talep edilen bilgi, belge ve raporları hazırlamak,
- n) 7174 sayılı Kanunun 8 inci maddesi çerçevesinde, Kapadokya Alanı içinde yasaklanan fiillerin ve bunlara verilecek idari para cezalarının uygulanmasına yönelik iş ve işlemleri yürütmek,
- o) Bakanlığa bağlı ören yerleri ve müzeler dışındaki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma, tanıtma ve ticari gelir elde etme amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının çıkartılması ile ilgili izinlerin verilmesine yönelik iş ve işlemleri yürütmek,
- ö) Kapadokya Alanında işletmelerce yürütülen balonla ticari havacılık faaliyetlerinin yer ve lojistik hizmetlerini projelendirmek, düzenlemek ve denetlemek,
- p) Halkla ilişkiler, basın ve medya konusundaki iş ve işlemleri yürütmek,
- r) Kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve özel sektörle iş birliği yapmak,
- s) Yürütülen hizmetlere ilişkin yıllık çalışma programı ve stratejik planlamaları yapmak,
- ş) Komisyonun sekretarya hizmetlerini yürütmek.”

Anılan kararnamenin “*Başkanlık Teşkilatı*” başlıklı 5/1. Maddesine göre, “*Başkanlık; Başkan, İdari ve Teknik Başkan Yardımcıları ve hizmet birimlerinden oluşur.*”³²¹

Kapadokya Alan Başkanlığının en üst yöneticisi Başkandır. Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “*Başkan ve Başkan Yardımcıları*” başlıklı 5/1. Maddesinde Kapadokya Alan Başkanının Nevşehir Valisi olduğu belirtilmektedir.³²² Nevşehir Valisi, Kapadokya Alan Başkanlığının genel yönetiminden ve temsilinden sorumludur. Kapadokya Alan Başkanı, doğrudan Kültür ve Turizm Bakanına karşı

³²¹ Aynı düzenleme Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “*Başkanlık Teşkilatı*” başlıklı 4/1. Maddesinde de yer almaktadır.

³²² Başkanlık görevinin bölgeyi tanıyan ve bilen, alanında uzman ve yetkin bir kimse yerine sınırlı süreyle bölgede görev yapan ve genellikle alanı tanımayan/ bu alanda uzman ve yetkin olması beklenmeyen il valisine verilmesine yönelik bir eleştiri için bkz. **Solmaz Şakar**, sayfa 16.

sorumludur.³²³ Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, “Başkan, Kanun, Kararname ve diğer mevzuatta kendisine verilen yetki ve görevleri kullanır ve yerine getirir. Başkan, Başkanlık hizmetlerini mevzuat hükümlerine, Başkanlığın amaç ve politikalarına, stratejik plana uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla, Başkanlık birimlerine gereken emirleri verir, bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar.”³²⁴ Ayrıca Başkanın; Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin uygulanmasından doğacak tereddüt ve anlaşmazlıklara ilişkin olarak aksaklıkları giderme ve uygulamayı yönlendirme, ilke ve standart belirleme, uygulama birliğini sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapma, bu hususta gerekli bilgi ve belgeleri talep etme, diğer hizmet birimleriyle işbirliğinin tesis edilebilmesi ve koordinasyonun sağlanabilmesi amacıyla usul ve esas belirleme görev ve yetkileri de bulunmaktadır.³²⁵

Kapadokya Alan Başkanının iki adet yardımcısı bulunur.³²⁶ Anılan Yönetmeliğin 5/4. Maddesine göre, biri idari alanda görevli biri de teknik alanlarda uzman olmak üzere iki Başkan Yardımcısı, Kültür ve Turizm Bakanı tarafından atanır. Aynı maddenin devamında ise Başkan Yardımcılarının Başkana karşı sorumlu olduğu belirtilmek suretiyle Başkan Yardımcılarının Kapadokya Alan Başkanlığı bünyesinde örgütlenen grup başkanlıklarının sevk ve idaresinden sorumlu olduğu düzenlenmiştir. Yine aynı maddenin 7. Fıkrasında, iki Başkan Yardımcısı arasında Başkana vekaletin nasıl olacağı düzenlenmektedir. Buna göre, Başkanın görevde bulunmadığı hallerde, öncelikle teknik alanlarda uzman olan Başkan Yardımcısı Başkana vekalet eder. Hem Başkan hem de teknik alanlarda uzman olan Başkan Yardımcısının görevde

³²³ Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “Başkan ve Başkan Yardımcıları” başlıklı 5/3. Maddesinde yer alan bu düzenleme, Kapadokya Alan Başkanlığı’nın kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen oluşturulan idari teşkilat içerisindeki konumunu anlamlandırmamıza yardımcı niteliktedir.

Kapadokya Alan Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı internet sitesinde de belirtildiği üzere, Kültür Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünden ayrı şekilde teşkilatlanmıştır. Ayrıca Kapadokya bölgesi, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve KUDEB’in görev ve yetki alanında bulunmamaktadır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Kapadokya Alan Başkanlığı, 38 Sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Çeşitli Hükümler” başlıklı 10/1. Maddesi ile 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa ekli (II) sayılı cetvelin “B) ÖZEL BÜTÇELİ DİĞER İDARELER” bölümüne eklenmiştir.

Tahsis edilen bütçeye göre idareler incelenecek olduğunda, özel bütçeli idarelerin bir bakanlığa bağlı veya ilgili olduğu görülecektir. Bu kapsamda, Kapadokya Alan Başkanlığı da özel bütçeli diğer idareler arasında yer aldığından, bakanlığa bağlı veya onunla ilgili olan kuruluşlardır.

Tüm bu düzenlemeler Kapadokya Alan Başkanlığının ayrı bir idari teşkilat olduğunu tasdikler niteliktedir.

³²⁴ Benzer bir hüküm 38 Sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Başkanlık Teşkilatı” başlıklı 5/3. Maddesinde de yer almaktadır.

³²⁵ Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “Düzenleme Yetkisi” başlıklı 12/1. Maddesi.

³²⁶ 38 Sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Başkanlık Teşkilatı” başlıklı 5/4. maddesinde Başkan Yardımcılarının niteliklerine ilişkin olarak detaylı bir hükme yer verilmiş olmakla birlikte, söz konusu hüküm Anayasa Mahkemesinin 13.12.2022 tarih ve 2019/87 E. 2022/158 K. Sayılı karar ile iptal edilmiştir.

bulunmadığı hallerde ise, idari alanda görevli Başkan Yardımcısı Başkana vekalet eder.³²⁷ Başkan Yardımcılarının bizatihi kendilerinin görevde bulunmadığı durumlarda, Yönetmeliğin anılan maddesinin 6. Fıkrasında görevlerin vekaleten yürütüleceği belirtilmiş olmakla birlikte, bu görevin kim tarafından vekaleten yürütüleceği hususunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Başkan Yardımcıları yerine vekaleten görevlendirme yapılması Başkanın onayına tabidir.³²⁸

Kapadokya Alan Başkanlığı'nda yer alan hizmet birimleri Yönetmeliğin "*Hizmet Birimleri*" başlıklı 6/1. Maddesinde şu şekilde sayılmıştır³²⁹:

- "a) Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığı.
- b) Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığı.
- c) Personel ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı.
- ç) Hukuk Müşavirliği."

38 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin "*Hizmet Birimlerinin Görevleri*" başlıklı 6/1-a maddesine göre Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir.³³⁰

- "1) Kapadokya alan planlarına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- 2) Kapadokya alan planlarına esas halihazır haritaları ve jeolojik/jeoteknik etütleri yapmak veya yaptırmak,
- 3) Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını hazırlayarak Komisyona sunmak,
- 4) Komisyonun sekretarya hizmetlerini yürütmek,
- 5) Kapadokya Alanındaki korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının tespitini yapmak,
- 6) Kapadokya Alanının korunması ve geliştirilmesine yönelik her türlü araştırma, projelendirme ve eylem planları hazırlamak ve bunların uygulama esaslarını belirlemek ve izlemek,
- 7) Kapadokya Alanında Komisyonca uygun bulunan projelere ilişkin uygulamaların onaylı projesine uygunluğunu denetlemek,
- 8) Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile meri planlara ve Komisyon kararlarına aykırı uygulamaların giderilmesini sağlamak ve gerektiğinde aykırı uygulamaya konu yapı ve tesisleri yıkmaya veya yıktırma işlemlerini yürütmek,

³²⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki, her iki Başkan Yardımcısının da görevde bulunmadığı farazi bir durumda, Başkanın görevde bulunmadığı süre zarfında kendisine vekâlet etmesini uygun gördüğü Kapadokya Alan Başkanlığı bünyesindeki Grup Başkanlarından birini görevlendirerek görevden ayrılması gerekir.

³²⁸ Bu husus, Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin "*Başkan ve Başkan Yardımcıları*" başlıklı 5/8. Maddesinde yer alan "*Yerine vekâlet edilen göreve başladığı anda vekâlet işlemi kendiliğinden sona erer. Bütün vekâleten görevlendirmeler Başkanın onayına tabidir.*" şeklindeki düzenlemenin yorumundan açıkça anlaşılmaktadır.

³²⁹ Benzer bir hüküm 38 Sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin "*Başkanlık Teşkilatı*" başlıklı 5/6. Maddesinde de sayılmaktadır.

³³⁰ İşbu görev ve yetkiler, Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin "*Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığı*" başlıklı 7/1. Maddesinde de birebir aynen düzenlenmiştir.

9) *Kapadokya Alanında yer alan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının, peri bacalarının ve rezerv peri bacası alanlarının ve yer altı şehirlerinin korunması, tadilatı, tamirâtı ve esaslı onarımları ile iyileştirilmesine yönelik her türlü iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak, gerekli güvenlik önlemlerini almak veya aldirmek,*

10) *Kapadokya Alanında 2863 sayılı Kanun kapsamı dışındaki araştırma, sondaj, kazı ve diğer bilimsel araştırmaları ve etütleri yapmak veya yaptırmak,*

11) *Kapadokya Alanında 2863 sayılı Kanun kapsamında; kültür varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine, koruma, uygulama ve denetim bürolarına ve çevre ve şehircilik il müdürlüklerine verilen görev ve yetkileri yürütmek,*

12) *Kapadokya Alanında bulunan Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarının özel mülkiyetindeki taşınmazların satışı, trampası, arsa veya kat karşılığı inşaat yaptırılması, kiraya verilmesi, ön izin verilmesi ve üzerlerinde irtifak hakkı kurulması, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiraya verilmesi, ön izin ve kullanma izni gibi işlemler hakkında görüş bildirmek,*

13) *Başkan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”*

Anılan Kararnamenin “*Hizmet Birimlerinin Görevleri*” başlıklı 6/1-b maddesine göre Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir:³³¹

“1) *Kapadokya Alanının tanıtımına yönelik yurtiçinde ve yurtdışında her türlü yazılı, görsel ve işitsel eserleri yapmak, yaptırmak, hizmete sunmak ve fikri ve sınai haklarına yönelik iş ve işlemleri yürütmek,*

2) *Kapadokya Alanına ilişkin Bakanlıkça talep edilen bilgi, belge ve raporları hazırlamak,*

3) *Kapadokya Alanı içindeki turizm faaliyetlerinin planlanması, geliştirilmesi ve teşvik edilmesine yönelik iş ve işlemleri yürütmek,*

4) *Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde³³² Kapadokya Alanında turizm amaçlı sportif faaliyette bulunacak turizm işletmelerinde aranacak nitelikleri belirlemek ve bu faaliyetleri denetlemek,*

5) *7174 sayılı Kanunun 8 inci maddesi çerçevesinde, Kapadokya Alanı içinde yasaklanan fiillerin işlenmesi durumunda verilecek idari para cezalarına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,*

6) *Bakanlığa bağlı ören yerleri ve müzeler dışındaki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma, tanıtma ve ticari gelir elde etme amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının çıkartılması ile ilgili izinlerin verilmesine yönelik iş ve işlemleri yürütmek,*

7) *Kapadokya Alanında işletmelerce yürütülen balonla ticari havacılık faaliyetlerinin projelendirme, yer ve lojistik hizmetlerini düzenlemek,*

8) *Halkla ilişkiler, basın ve medya konusundaki iş ve işlemleri yürütmek,*

9) *Başkan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”*

³³¹ Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığının görev ve yetkileri, Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin 8/1. Maddesinde de düzenlenmiştir.

³³² Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin 8/1-ç. Maddesinde, Kapadokya’da turizm amaçlı sportif faaliyetlerde bulunacak turizm işletmelerinde aranacak nitelikleri belirleme ve bu faaliyetleri denetleme görevinin 13/11/2020 tarihli ve 31303 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kapadokya Alan Başkanlığı Turizm Amaçlı Sportif Faaliyet Yönetmeliği çerçevesinde yapılacağı düzenlenmiştir.

Anılan Kararnamenin “*Hizmet Birimlerinin Görevleri*” başlıklı 6/1-c maddesine göre Personel ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir:³³³

- “1) Yürütülen hizmetlere ilişkin yıllık çalışma programı ve stratejik planlamaları yapmak,
- 2) Kapadokya Alanında Başkanlık idari binalarının her türlü proje ve uygulamalarını yapmak veya yaptırmak,
- 3) Başkanlık personelinin eğitim ve özlük işlemlerini yapmak,
- 4) Bütçe ve diğer mali iş ve işlemleri yapmak,
- 5) İhtiyaç duyulması halinde yapılacak kamulaştırmaya ilişkin iş ve işlemleri yapmak,
- 6) Başkanlığın görev ve faaliyetleri ve idari ihtiyaçları ile ilgili mal ve hizmet alımları ile yapım işleri, bakım, onarım, satın alma, kiralama, ulaşım, güvenlik, aydınlatma, ısıtma, belge yönetimi, demirbaş, arşiv, depolama ve sağlık giderleri ile ilgili tüm iş ve işlemleri yapmak,
- 7) Başkan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Anılan Kararnamenin “*Hizmet Birimlerinin Görevleri*” başlıklı 6/1-c maddesine göre Hukuk Müşavirliğinin şu şekildedir:³³⁴

- “1) 26/9/2011 tarihli ve 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre hukuk birimlerine verilen görevleri yapmak,
- 2) Başkan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Bahsi geçen Grup Başkanlıklarının yanı sıra, Kapadokya Alan Başkanlığının görev alanına giren konulara ilişkin olarak çalışma ve proje grupları oluşturulması da mümkündür. Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin “*Çalışma Grupları*” başlıklı 11/1. Maddesine göre, oluşturulan çalışma ve proje gruplarında ihtiyaç duyulursa, diğer kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve konu ile ilgili uzmanların bu gruplara dahil edilmesi de mümkün bulunmaktadır.³³⁵

³³³ İşbu görev ve yetkiler, Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin “*Personel ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı*” başlıklı 9/1. Maddesinde de birebir aynen düzenlenmiştir.

³³⁴ İşbu görev ve yetkiler, Kapadokya Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin “*Hukuk Müşavirliği*” başlıklı 10/1. Maddesinde de birebir aynen düzenlenmiştir.

³³⁵ İşbu hüküm Yönetmeliğin yanı sıra, 38 Sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Çalışma Grupları*” başlıklı 8/1. Maddesinde de birebir aynen yer almaktadır.

Kapadokya Alan Başkanlığı bünyesinde yer alan bir diğer hizmet birimi ise Kapadokya Alan Komisyonudur.³³⁶ Söz konusu komisyonun kuruluşu, görevleri, çalışma usul ve esasları, Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmektedir.³³⁷

Alan Komisyonuna üye seçiminin ne şekilde olacağı 7174 sayılı Kanunun “*Kapadokya Alan Komisyonu*” başlıklı 5/1. Maddesinin yanı sıra, anılan Yönetmeliğin “*Komisyonun Teşkili, Başkanı ve Başkan Yardımcısı*” başlıklı 4/1. Maddesinde de düzenlenmektedir. Buna göre Komisyon üyeleri şunlardan oluşur:

- “a) Üniversitelerin arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama/şehir ve bölge planlama, jeoloji ve hukuk ile biyoloji veya kimya bölümlerinden lisans eğitimlerini tamamlayarak mezun olmuş, Bakanlıkça görevlendirilecek, alanında uzman ve en az on yıl deneyime sahip yedi üye*
- b) Nevşehir İl Özel İdaresi Genel Sekreteri veya Nevşehir İl Özel İdaresinden görevlendireceği bir üye*
- c) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünce görevlendirilecek, alanlarında uzman birer üye*
- c) Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odasınca görevlendirilecek bir üye*
- d) Görüşülecek konu ile ilgili yer belediye başkanlığından görevlendirilecek bir temsilci üye*
- e) Görüşülecek konu Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya Vakıflar Bölge Müdürlüğünden görevlendireceği bir temsilci üye”*

Görüldüğü üzere Alan Komisyonu üyeleri, Kapadokya Alan Başkanlığının hem kültür varlıklarının korunmasından sorumlu hem de tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu olması nedeniyle, birbirinden farklı çok sayıda uzmanlık alanından deneyimli kişilerden teşekkül ettirilmektedir. Komisyon üyelerinin farklı uzmanlık alanlarından seçilmiş olması nedeniyle, üyelerin üyeliğine ilişkin yasal düzenlemeler de farklılık göstermektedir.

Komisyonunun çoğunluğunu oluşturan kısım, 7174 sayılı Kanunun 5/1-a sayılı maddesine göre görev başına gelmektedir. Aynı maddenin 3. Fıkrasına göre bu maddeye binaen göreve başlayan uzmanların görev süreleri ikişer yıldır. İlgili Kanun hükmü uyarınca, görev süresi dolmakla birlikte, yeni bir üye görevlendirilmesi yapılmaya kadar mevcut üyeler görevlerine devam ederler. Görev süresi sona eren üyelerin yeniden görevlendirilmesi de mümkündür.³³⁸

³³⁶ Komisyon ise aynı kanunun 2/1-g sayılı maddesinde tanımlanmaktadır.

³³⁷ 7174 sayılı Kanunun “*Kapadokya Alan Komisyonu*” başlıklı 5/8. Maddesinde de Alan Komisyonunun kuruluşunun, görevlerinin, çalışma usul ve esaslarının, üyelerin atanma ve görev sürelerine dair hükümlerin Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle düzenleneceği belirtilmektedir.

³³⁸ Görev süresi sona eren üyenin yeniden görevlendirilebileceğine dair hüküm, 7174 sayılı Kanunda yer almamakla birlikte; Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “*Komisyon Üyeliği Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi, Yolluk ve Huzur Hakkı*” başlıklı 5/1. Maddesinde düzenlenmiştir.

Ne şekilde görev başına geldiği fark etmeksizin tüm Alan Komisyon üyeleri; yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç olmak üzere bir yıl içerisinde toplantılara toplamda dört kez veya üst üste iki kez katılım göstermezse üyelikleri kendiliğinden sona erer.³³⁹ Alan Komisyon üyelerinin izin, mazeret ve devam durumları Alan, Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığınca takip edilir. Elde edilen veriler, her bir üye bakımından, üyenin görevlendirildiği idari kuruma bildirilir.³⁴⁰

Ayrıca, Alan Komisyonunda görüşülecek konuya bağlı olarak başkaca kurum ve kuruluşlardan uzman çağrılması da mümkündür.³⁴¹ Ancak bu uzmanların oy hakkı bulunmamaktadır. Öte yandan, Alan Komisyonunda görüşülecek konuya bağlı olarak ilgili meslek odalarından yetkililerin gözlemci sıfatıyla toplantıya katılması da mümkündür. Ancak gözlemci sıfatıyla ilgili meslek odalarından katılım sağlanabilmesi için idarenin³⁴² ilgili meslek odası yetkililerini davet etmesi gerektiğini de belirtmek gerekir.³⁴³

Öte yandan, toplantı gündemindeki konunun, i) üyelerle doğrudan veya ii) üçüncü derece de dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımları ile herhangi bir şekilde bağlantısı olması veya toplantı gündemindeki konudan menfaatinin bulunması halinde, söz konusu üye Alan Komisyonu toplantısında oy kullanamadığı gibi toplantıya da katılamaz.³⁴⁴

Benzer şekilde, Alan Komisyonu üyesi olmadan önce Komisyon üyeleri tarafından Alan Başkanlığına iletilen bir planın, çevre düzenleme projesinin, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesinin, uygulama projesinin ve benzeri konuların Alan Komisyonu toplantısının gündeminde bulunması halinde, söz konusu projeyi Başkanlığa ileten Komisyon üyesi

³³⁹ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyon Üyeliği Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi, Yolluk ve Huzur Hakkı” başlıklı m. 5/2.

³⁴⁰ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyon Üyeliği Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi, Yolluk ve Huzur Hakkı” başlıklı m. 5/4.

³⁴¹ 7174 sayılı Kapadokya Alanı Kanunu “Kapadokya Alan Komisyonu” başlıklı m.5/2.

³⁴² Madde hükmünün lafzında yer alan “idare” ifadesi, “Tanımlar” başlıklı 2/1-ç maddesine göre, “Kapadokya Alanının tarihi ve kültürel değerleri ile jeolojik/jeomorfolojik dokusunun ve doğal kaynak değerlerinin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması, planlanması, yönetilmesi ve denetlenmesi amacıyla kurulan idareyi” temsil eder. Bu itibarla, toplantıya davet etmeye yetkili idarenin hem Kapadokya Alan Başkanlığı hem de Kapadokya Alan Komisyonu olduğu yönünde yorum yapılabilir. Zira her iki kurumun da esas görevi kanundaki idare tanımının kapsamına girmektedir.

Öte yandan, Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “Komisyonun Teşkili, Başkanı ve Başkan Yardımcısı” başlıklı 4/4. Maddesinde ise ilgili meslek odalarından yetkilileri davet etme yetkisinin Başkanlıkta olduğu belirtilmektedir.

Sonuç itibarıyla, Alan Komisyonu toplantısında görüşülecek konu hakkında toplantıya davet edilmesinin uygun görüldüğü ilgili meslek odalarından gözlemci üye çağırılmaya yetkili makam Kapadokya Alan Başkanlığıdır.

³⁴³ 7174 sayılı Kapadokya Alanı Kanunu “Kapadokya Alan Komisyonu” başlıklı m.5/2.

³⁴⁴ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı m.7/8.

toplantıya katılamaz ve oy kullanamaz.³⁴⁵ Öte yandan, Alan Komisyonu üyeleri tarafından Alan Başkanlığına iletilen bir planın, çevre düzenleme projesinin, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesinin, uygulama projesinin ve benzeri konuların bulunması halinde ise, bu projeleri hangi üyenin Alan Başkanlığına ilettiği fark etmemekte olup, söz konusu projeler doğrudan Alan Komisyon toplantısında görüşülemez.³⁴⁶

Yönetmeliğin “*Komisyon Üyeliği Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi, Yolluk ve Huzur Hakkı*” başlıklı 5/3. Maddesi uyarınca, “*Üyelikleri süresince Komisyonun görev ve yetki alanlarına giren konularda Komisyon üyeleri hiçbir menfaat sağlayamazlar. Aksine davrandığı tespit edilenlerin Komisyon üyeliği, Başkanlığın bildirimi üzerine kendilerini görevlendiren bakanlık veya kurumca sona erdirilir. Aynı koşulların Nevşehir İl Özel İdaresi Genel Sekreteri bakımından gerçekleşmesi halinde ise durum Başkanlıkça İçişleri Bakanlığına bildirilir.*”

Daha önce de belirttiğimiz üzere Kapadokya Alan Başkanlığı ve Kapadokya Alan Komisyonu, bölgede bütüncül bir şekilde korumanın sağlanabilmesini teminen oluşturulmuş olup, görev ve yetki itibarıyla Kapadokya bölgesinin görev alanına dahil olduğu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu bu bölgede faaliyet gösteremez. Nitekim 7174 sayılı Kanunun “*Kapadokya Alan Komisyonu*” başlıklı 5. Maddenin 4. Ve 6. Fıkralarında da bu hususa ilişkin düzenlenmelere yer verilmiştir. Buna göre, 2863 sayılı Kanunda Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarına atıf yapılması halinde bu atıflar Kapadokya bölgesini ilgilendiren hususlar bakımından Kapadokya Alan Komisyonuna yapılmış sayılır. Ayrıca, 2863 sayılı Kanunla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarına verilen görev ve yetkiler, Kapadokya bölgesi içerisinde Kapadokya Alan Komisyonu tarafından kullanılır. Dolayısıyla Kapadokya Alan Komisyonunun görev ve yetkileri, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile paralellik arz eder.

Öte yandan 7174 sayılı Kanunla düzenlenen görev ve yetkilere ek olarak, Yönetmeliğin “*Komisyonun Görev ve Yetkileri*” başlıklı 6/1. Maddesine göre Alan Komisyonunun görev ve yetkileri şu şekildedir:

“a) Kapadokya Alanında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile meri planlara ilişkin her türlü fiziki ve inşai uygulamaya yönelik karar almak,

³⁴⁵ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı m.7/10.

³⁴⁶ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı m.7/9.

b) *Kapadokya Alanında, 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile kültür varlıklarını koruma bölge kurulları ile tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonlarına verilen yetki ve görevleri kullanmak,*

c) *Kapadokya Alanı içerisinde doğal sit alanlarının tescili, sınır değişiklikleri ve yeniden değerlendirilmesine yönelik karar almak,*

ç) *Kanunun 4 üncü maddesi çerçevesinde, Kapadokya Alanının bütününe ilişkin hazırlanan ya da hazırlatılan üst ölçekli planları ve üst ölçekli planlara uygun olarak hazırlanan ya da hazırlatılan nazım ve uygulama imar planlarını, yürürlüğe girişleri sürecinde inceleyerek uygun görüş vermek,*

d) *Kanunun 4 üncü maddesi uyarınca Kapadokya Alanında uygulamaya yönelik imar planları yürürlüğe girene kadar geçerli olmak üzere, Kapadokya Alanının ihtiyaçları göz önünde bulundurularak Başkanlıkça hazırlanan geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını, yürürlüğe girişi sürecinde inceleyerek onaylamak.”*

Alan Komisyonunun toplantı gündemi ve toplantı tarihleri Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanının teklifi ve teknik alanlarda uzman Başkan Yardımcısının uygun görüşü üzerine Başkanın onayı ile belirlenir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Alan Komisyonunun toplantı gündemine alınması talep edilen bir konunun bulunması halinde, Komisyonunda değerlendirilmesi talep edilen konu için Alan Başkanlığına başvuru yapılması gerekmektedir.³⁴⁷ Yönetmeliğin “*Komisyonun Sekretarya Hizmetleri ile İdari ve Teknik Hizmetleri*” başlıklı 10/3. Maddesine göre, “*Başkanlığa yapılan başvurular üzerine, Başkanlıkça konunun kapsamına göre mahallinde inceleme yapılır. Yapılan bu inceleme neticesinde hazırlanan rapor ve diğer belgeler değerlendirilmek üzere Komisyon gündemine alınır.*” Alan Komisyonu toplantı gündemine alınacak konuların yasal düzenlemelerde belirtilen süreler içerisinde toplantı gündemine alınmasından sorumlu birim Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığıdır.³⁴⁸

Toplantı gündemi ve tarihinin belirlenmesini müteakip Başkanın davet etmesi üzerine Alan Komisyonu toplanır.³⁴⁹ Komisyon olağan şartlarda bir ay içerisinde en az dört kez toplantı yapar. Toplantı gündeminde bekleyen konu bulunmaması halinde ise ayda en az bir toplantı yapılması mümkündür. Öte yandan, Komisyon tarafından bir ay içerisinde yapılacak toplantı sayısının üst sınırı bulunmamaktadır. İhtiyaçlar doğrultusunda toplantı sayısının artırılması mümkündür.³⁵⁰

³⁴⁷ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Komisyonun Sekretarya Hizmetleri ile İdari ve Teknik Hizmetleri*” başlıklı m.10/2.

³⁴⁸ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Komisyonun Sekretarya Hizmetleri ile İdari ve Teknik Hizmetleri*” başlıklı m.10/4.

³⁴⁹ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı m.7/2.

³⁵⁰ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “*Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı m.7/1.

Yönetmeliğin “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı 7/3. Maddesine göre, “Komisyon, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alır. Ancak karar yeter sayısı beşten az olamaz.” Aynı maddenin 4. Fıkrasına göre ise, “Alınan kararlar mevzuattaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır. Karara karşı olan üyelerin isimlerinin altına “karşı oy” ibaresi yazılır. Karşı oy gerekçesi Başkanlıkta yer alan, konunun ilgili dosyasında muhafaza edilir.” Toplantı sonunda alınan kararların altına Komisyon üyelerince imza atılır, karara bağlanan proje ve belgeler mühürlenir. Usulüne göre alınan kararların resmi yazışma usulüne göre dağıtımı Başkanlıkça yapılır.³⁵¹

Öte yandan, alınan kararın yasal düzenlemelere uygunluğu hususunda tereddüt yaşanması halinde, Başkanlıkça söz konusu kararın dağıtımı yapılmaz ve durum hakkında görüş alınmak üzere kararın içeriğiyle ilgili kurum kuruluşlardan görüş talep edilir. İlgili kurum ve kuruluşların söz konusu karar hakkındaki görüşleri bir sonraki toplantıda değerlendirilmek suretiyle Alan Komisyonu tarafından tereddüt yaratan husus yeniden karara bağlanır.³⁵²

Alan Komisyonunun alt komisyon oluşturma yetkisi bulunmaktadır. Alan Komisyonu tarafından oluşturulan alt komisyonun görevi, Alan Komisyonunun çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla toplantı gündemindeki belli konular üzerinde rapor hazırlamaktır. Alt komisyon gerekli gördüğü hallerde yerinde inceleme de yapabilir. Yönetmeliğin ilgili maddesine göre, alt komisyonun bir aylık süre içerisinde raporu hazırlayarak Alan Komisyonuna sunulmak üzere Alan Başkanlığına iletmesi gerekmektedir. Rapor, Komisyon toplantısında değerlendirilerek karara bağlanır.³⁵³

Alan Komisyonunun sekretarya hizmetleri, idari ve teknik hizmetleri Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığınca yürütülür.³⁵⁴

2.1.2.1.3. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı ve Gelibolu Koruma Komisyonu

³⁵¹ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyon Kararlarının Dağıtımı ve Kararlara Uyuma Zorunluluğu” başlıklı m.9/1 ve “Komisyonun Sekretarya Hizmetleri ile İdari ve Teknik Hizmetleri” m.10/5.

³⁵² Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı m.7/6.

³⁵³ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Alt Komisyon Kurulması” başlıklı m.8/1.

³⁵⁴ Kapadokya Alan Komisyonunun Teşkili, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Sekretarya Hizmetleri ile İdari ve Teknik Hizmetleri” başlıklı m.10/1.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 6546 sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun³⁵⁵ ile kurulmuştur. “Amaç ve Kapsam” başlıklı 1. Maddeye göre “Bu Kanunun amacı; Çanakkale deniz ve kara savaşlarının meydana geldiği Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının tarihi, kültürel ve manevi değerleri ile doğal dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılmasına ilişkin hususları düzenlemektir.”

Anılan Kanunda Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığının teşkilatlanmasına ilişkin muhtelif hükümler bulunmakla birlikte, işbu hükümlerin düzenlediği “Başkanlık ve Görevleri” başlıklı 4. Maddenin tamamı, “Başkanlık Teşkilatı” başlıklı 5. Maddenin tamamı, “Koordinasyon Kurulu” başlıklı 6. Maddenin tamamı, “Başkanlık Personeli” başlıklı 7. Maddenin ise bir kısmı 02.07.2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 65. Maddesiyle mülga edilmiştir. Anılan KHK ile mülga edilen hükümlerin yerine Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığının teşkilatlanmasına ilişkin kanun düzeyinde bir yasal düzenleme yapılmamıştır.³⁵⁶

Öte yandan, 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı” başlıklı sekizinci bölümünde söz konusu başkanlığın idari teşkilatlanmasına yer verilmektedir. Kararnamenin “Amaç ve Kapsam” başlıklı 93. Maddesine göre “Bu Bölümün amacı; Çanakkale deniz ve kara savaşlarının meydana geldiği Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının tarihi, kültürel ve manevi değerleri ile doğal dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması ve yönetimini sağlamak üzere Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığının kurulması ile görev ve yetkilerini düzenlemektir.”

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığıyla ilgili olup aynı zamanda kamu tüzelkişiliğini haiz bir kuruluştur. Anılan kararnamenin “Başkanlığın Görev ve Yetkileri” başlıklı 96. Maddesine göre ise, “Başkanlığın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Tarihi Alanda yapılacak Çanakkale Savaşları ile 18 Mart Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Zaferi etkinliklerini düzenlemek ve bu amaçla kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak.
- b) Tarihi Alanda restorasyon, konservasyon, rekonstrüksiyon, restitüsyon ve renovasyon yapmak, yaptırmak.
- c) Tarihi Alanın doğal, tarihi ve kültürel değerlerini, harp tarihi esaslarına uygun ve çevreye uyumlu olarak korumak, geliştirmek ve alanı yönetmek.
- ç) Tarihi Alanın her tür ve ölçekte planlarını hazırlamak, hazırlatmak ve uygulamak.

³⁵⁵ Söz konusu kanunun esas adı “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun” olmakla birlikte, 09.07.2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 65. Maddesiyle adı bu şekilde değiştirilmiştir.

³⁵⁶ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, sayfa 667.

- d) Tarihi Alanda anıtsal ve mekânsal düzenlemeler yapılmasını sağlamak.
- e) Tarihi Alanın tanıtımına yönelik her türlü görsel ve işitsel eserleri yapmak, yaptırmak ve hizmete sunmak.
- f) 6546 sayılı Kanun ve bu Bölüm kapsamında ihtiyaç duyulan altyapı, bina ve diğer yapıları inşa etmek veya ettirmek.
- g) Tarihi Alan içinde birinci derece arkeolojik sit dışındaki özel mülkiyete konu olan tarım alanlarında, tarım ve hayvancılık konularında geliştirilmiş tekniklerin uygulanmasını sağlamak ve özel ağaçlandırmaları teşvik etmek.
- ğ) Tarihi Alan sınırları içinde yer alan gazi köyler halkının kalkındırılmasına yönelik faaliyetleri teşvik etmek.
- h) Tarihi Alanda bulunan yerleri işletmek ve gerektiğinde işlettirmek.”

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığının en üst yöneticisi Başkandır. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanı 3 sayılı Üst Kademe Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin ekleri arasındaki (I) sayılı cetvelde bulunduğundan, işbu Kararnamenin “Atama Usulü” başlıklı 2/2. Maddesine göre Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanı Cumhurbaşkanlığı kararıyla atanır.

4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Başkanlık Teşkilatı” başlıklı 97/1. Maddesine göre “Başkanlığın en üst yöneticisi olan Başkan, Başkanlığın genel yönetim ve temsilinden sorumludur. Başkan, Başkanlık hizmetlerini mevzuat hükümlerine, Başkanlığın amaçlarına, strateji planına ve Koordinasyon Kurulunun görüş ve önerilerine uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla, Başkanlık birimlerine gereken emirleri verir, bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar. Başkan, bu hizmetlerin yürütülmesinden Bakana karşı sorumludur.” Başkanın muhtelif nedenlerle görev başında bulunmadığı hallerde ona Başkan Yardımcısı vekalet eder.

Aynı maddenin 2. Fıkrasına göre ise, “Başkanlığın hizmet birimleri şunlardır:

- a) Alan Planlama ve Proje Grup Başkanlığı.
- b) Restorasyon ve Yapım İşleri Grup Başkanlığı.
- c) Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığı.
- ç) Personel ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı.
- d) Hukuk Müşavirliği.”

“Hizmet Birimlerinin Görevleri” başlıklı 98/1-a sayılı maddeye göre Alan Planlama ve Proje Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir:

- “1) Tarihi Alan planlarına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, Tarihi Alanın korunması ve geliştirilmesine yönelik araştırma, projelendirme ve eylem planları hazırlamak ve bunların uygulama esaslarını belirlemek ve izlemek.
- 2) Risk yönetimi ve sakınım planlarının yapılmasına ve onaylanmasına ilişkin kuralları belirlemek ve izlemek, plana esas jeolojik ve jeoteknik etütleri yapmak, yaptırmak ve Başkanın onayına sunmak.

3) Tarihi Alan içinde birinci derece arkeolojik sit dışındaki özel mülkiyete konu olan tarım alanlarında, tarım ve hayvancılık konularında, geliştirilmiş tekniklerin uygulanması ve özel ağaçlandırmalar ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.

4) Başkan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.”

“Hizmet Birimlerinin Görevleri” başlıklı 98/1-b sayılı maddeye göre Restorasyon ve Yapım İşleri Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir:

“1) Tarihi alan planlarına göre yapılacak yapım, restorasyon, konservasyon, rekonstrüksiyon, restitüsyon ve renovasyona yönelik yatırım projeleri ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.

2) Başkan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.”

“Hizmet Birimlerinin Görevleri” başlıklı 98/1-c sayılı maddeye göre Alan Yönetimi ve Tanıtım Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir:

“1) Tarihi Alanın idaresine yönelik iş ve işlemleri yürütmek.

2) Tarihi Alanın tanıtımına yönelik her türlü görsel ve işitsel eserleri yapmak, yaptırmak ve hizmete sunmak.

3) Başkan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.”

“Hizmet Birimlerinin Görevleri” başlıklı 98/1-ç sayılı maddeye göre Personel ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir:

“1) Başkanlık personelinin eğitim ve özlük işlemlerini yapmak.

2) Bütçe ile mali iş ve işlemleri yapmak.

3) Başkanlık faaliyetleriyle ilgili yapım, bakım, onarım, satın alma, kiralama, ulaşım, güvenlik, aydınlatma, ısıtma, belge yönetimi, demirbaş, arşiv, depolama ve sağlık giderleri ile ilgili tüm iş ve işlemleri yapmak.

4) Başkan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.”

“Hizmet Birimlerinin Görevleri” başlıklı 98/1-ç sayılı maddeye göre Hukuk Müşavirliğinin görevleri şu şekildedir:

“1) 26/9/2011 tarihli ve 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre hukuk birimlerine verilen görevleri yapmak.

2) Başkan tarafından verilecek diğer görevleri yapmak.”

Başkanlığın bünyesinde bulunan hizmet birimleri dışında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Koordinasyon Kurulu da bulunmaktadır. “Koordinasyon Kurulu” başlıklı 99/1. Maddeye göre, “Koordinasyon Kurulu; Bakanın başkanlığında, Bakan tarafından belirlenen diğer bakanlık temsilcileri ile Çanakkale Valisi, Çanakkale İl Genel Meclisi Başkanı ve Çanakkale Belediye Başkanı olmak üzere on üç üyeden oluşur. Bakanın olmadığı toplantılarda Koordinasyon Kuruluna Bakanın görevlendireceği üye başkanlık eder.”

Koordinasyon Kurulu, olağan şartlarda her yıl en az iki kez toplanmak zorundadır. Olağanüstü durumlarda ise Bakanın çağrısıyla toplantı yapılabilmektedir.³⁵⁷ Koordinasyon Kurulu Başkanı, toplantı gündemindeki konuya ilişkin olarak diğer kurumların temsilcilerini toplantıya çağırma yetkisine sahiptir.³⁵⁸ Koordinasyon kurulunun görevi, Başkanlık faaliyetlerine ilişkin plan ve programları müzakere ederek görüşlerini Başkanlığa bildirmektir.³⁵⁹

Gelibolu Koruma Komisyonu, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin “*Gelibolu Koruma Komisyonu*” başlıklı üçüncü bölümünde düzenlenmektedir.

Yönetmeliğin “*Tanımlar*” başlıklı 3/1-d maddesine göre Komisyonun tam adı Gelibolu Tarihi Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu’dur. Öte yandan, Komisyon kısaca “Gelibolu Koruma Komisyonu” olarak adlandırılmaktadır.

Yönetmeliğin “*Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri*” başlıklı 10/1. Maddesine göre, “*Gelibolu Koruma Komisyonu Bakanlık tarafından kurulur. Komisyon, köy yerleşim alanları ve belediye sınırları içinde kalan taşınmazlar da dahil olmak üzere Tarihi Alanın tamamından sorumludur. Doğal sitlerin yeniden değerlendirilmesi hususu hariç olmak üzere, Tarihi Alanda 2863 sayılı Kanun ve alt mevzuatı ile korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik olarak yapılacak, plan, proje, uygulama, tescil ve ilgili diğer iş ve işlemler için Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonuna verilen görev ve yetkiler Gelibolu Koruma Komisyonunca yürütülür. Tarihi alanda yer alan taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamirati Gelibolu Koruma Komisyonunun izni ile yürütülür.*”³⁶⁰

Madde metninden görüleceği üzere, olağan şartlarda kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu olan idari birimler Gelibolu Yarımadasında görevli olmayıp, bu idari kurum ve kuruluşlara ait görev ve yetkiler Gelibolu Yarımadası içerisinde Gelibolu Koruma Komisyonu tarafından kullanılmaktadır. Öte yandan, Gelibolu Koruma Komisyonu her bakımdan görevli ve yetkili değildir. Zira aynı maddenin 2. Fıkrasına göre, “*Tarihi Alan içindeki doğal sitlerin yeniden değerlendirilmesine ilişkin kararlar ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunca alınır.*”

³⁵⁷ 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Koordinasyon Kurulu*” başlıklı m.99/3.

³⁵⁸ 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Koordinasyon Kurulu*” başlıklı m.99/2.

³⁵⁹ 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Koordinasyon Kurulu*” başlıklı m.99/4.

³⁶⁰ Ayrıca belirtmek gerekir ki, benzer nitelikte bir düzenleme Yönetmeliğin “*Toplanma ve Karar Yeter Sayısı*” başlıklı 11/5. Maddesinde de yer almaktadır. Buna göre, “*2863 sayılı Kanun ve alt mevzuatı ile Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarına ilişkin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne verilen görevler Tarihi Alanda Başkanlıkça yürütülür. Bu görevlerin yürütülmesine ilişkin usul ve esaslar Bakanlık tarafından çıkarılacak bir yönerge ile belirlenir.*”

Komisyon, Bakanlıkça seçilen sekiz üyeden oluşur. Üyelerin dağılımı şu şekildedir:

- Mimarlık alanında uzmanlaşmış iki üye,
- Şehir planlama alanında uzmanlaşmış iki üye,
- Arkeoloji alanında uzmanlaşmış bir üye,
- Sanat tarihi alanında uzmanlaşmış bir üye,
- Çevre mühendisliği alanında uzmanlaşmış bir üye,
- Orman mühendisliği alanında uzmanlaşmış bir üye.

Komisyon üyelerinin görev süresi bir yıldır. Yeni üye seçilene kadar, görev süresi dolan üyenin üyeliği devam eder. Ayrıca, görev süresi dolan üyenin yeninden üyeliğe seçilmesi de mümkündür.³⁶¹ Üyelerin yıllık izin, sağlık raporu ve mazeret izinleri hariç olmak üzere bir yıl içerisinde toplam dört kez veya üst üste iki kez toplantıya katılmaması halinde üyelikleri kendiliğinden sona erer.³⁶² Hiçbir üye Komisyonun görev ve yetki alanına giren konularda doğrudan ve dolaylı olarak taraf olamaz ve bu konulardan menfaat sağlayamaz. Komisyonun görev ve yetki alanına giren konulara taraf olan veya bu yolla menfaat sağlayan üyenin tespit edilmesi halinde, üyenin üyeliği Bakanlık tarafından sona erdirilir.³⁶³ Herhangi bir şekilde görevi sona eren üyenin yerine Bakanlık tarafından aynı şartları haiz yeni bir üye atanır.³⁶⁴

Komisyon başkanı ve başkan yardımcısı, sekiz üyenin de katılım gösterdiği bir toplantıda üyeler arasında yapılacak bir oylamada salt çoğunluk ile seçilir.³⁶⁵ Başkan ve başkan yardımcısının seçilememesi halinde, en az 5 üyenin katılım gösterdiği ilk toplantıda geçici olarak başkan ve başkan yardımcısı yine salt çoğunlukla seçilir. Geçici başkan ve başkan yardımcısı 8 üyenin de katılım gösterdiği ilk toplantıya kadar görevde kalmakla birlikte, tüm üyelerin katıldığı ilk toplantıda üyeler tarafından asıl başkan ve başkan yardımcısının seçilmesini müteakip görevleri sona erer.³⁶⁶ Bakanlıkça seçilen üyelerin yarısından fazlasının

³⁶¹ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri” başlıklı m. 10/6

³⁶² Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri” başlıklı m. 10/7

³⁶³ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri” başlıklı m. 10/8

³⁶⁴ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri” başlıklı m. 10/9

³⁶⁵ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri” başlıklı m. 10/4

³⁶⁶ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri” başlıklı m. 10/5

değişmesi halinde ise, başkan ve başkan yardımcısı seçimi yenilenir. Başkan yardımcısı, başkanın yokluğunda Komisyona başkanlık eder.

Gelibolu Koruma Komisyonu, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığının çağrısıyla toplanır. Komisyonun toplantı gündemi de Başkanlık tarafından belirlenir.³⁶⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki, Başkanlığın toplantı gündemiyle ilgisi olan kurum ve kuruluş temsilcilerini de toplantıya çağırma yetkisi bulunur. Başkanlığın daveti üzerine toplantıya katılım sağlayan kurum temsilcilerinin toplantıda oy kullanma hakkı bulunmamaktadır.³⁶⁸

Yönetmeliğin “*Toplantı ve Karar Yeter Sayısı*” başlıklı 11/2. Maddesine göre, “*Gelibolu Koruma Komisyonu, üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alır. Ancak karar yeter sayısı dörtten az olamaz. Kararlar, mevzuattaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır. Karara karşı olan üyelerin isimlerinin altına “karşı oy” ibaresi yazılır. Karşı oy gerekçesi başkanlıkta yer alan, konunun ilgili dosyasında muhafaza edilir.*”

Aynı maddenin 3. Fıkrasına göre ise, “*Gelibolu Koruma Komisyonu kararları kesindir.*” Söz konusu kararların dağıtımı da Başkanlıkça yapılır. Tarihi alanda gerçekleştirilen uygulamaların Komisyon kararlarına uygun olup olmadığının denetiminden de Başkanlık sorumludur.³⁶⁹

2.1.2.2. 5366 sayılı Kanun Kapsamında Oluşturulan Kurullar

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun “*Amaç ve Kapsam*” başlıklı 1. Maddesine göre, “*Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.*”

³⁶⁷ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “*Toplanma ve Karar Yeter Sayısı*” başlıklı m. 11/1.

³⁶⁸ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “*Toplanma ve Karar Yeter Sayısı*” başlıklı m. 11/3.

³⁶⁹ Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanında Yapılaşmanın ve Yapıların Kullanımının Denetimi ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik “*Toplanma ve Karar Yeter Sayısı*” başlıklı m. 11/7 ve 11/8.

Görüldüğü üzere 5366 sayılı Kanunun amacı yıpranan tarihi ve kültürel taşınmazların bulunduğu bölgenin gelişime uygun olarak yeniden inşa ve restore edilmesidir. Kanunun “Alanların Belirlenmesi” başlıklı 2/1. Maddesine göre, “Yenileme alanları; il özel idarelerinde il genel meclisinin ve belediyelerde belediye meclisinin üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde il genel meclisince ve büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince bu konuda alınan kararlar, Cumhurbaşkanına sunulur. Büyükşehirlerde ise ilçe belediye meclislerince alınan kararlar, büyükşehir belediye meclisince onaylanması üzerine Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar verir.”

Cumhurbaşkanı tarafından uygun görülmesi halinde hakkında karar alınan bölgeler etaplar şeklinde projelendirilebilir. Etap projeler; belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı alınmak suretiyle meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile uygulamaya konulur.³⁷⁰

Kanunun “Uygulama” başlıklı 3/7. Maddesine göre yenileme projelerini onaylamak üzere 2863 sayılı Kanunun 51. Maddesi doğrultusunda gerektiği kadar Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu oluşturulur. 5366 sayılı Kanununa dayanarak çıkarılan “2005/9668 sayılı Yıprana Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği”nin “Koruma Bölge Kurulları ve Çalışma Esasları” başlıklı dördüncü bölümünde, yenileme projelerini karara bağlamak amacıyla gerektiği kadar Koruma Bölge Kurulunun kurulabileceği hükmü tekrarlanmakta olup, ayrıca kurulacak kurulların “Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği”ndeki usul ve esaslara da tabi olacağı belirtilmektedir.

5366 sayılı Kanunun göndermesiyle 2863 sayılı Kanundaki usul ve esaslara uygun olarak kurulan yenileme alanlarında görev yapacak bu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, 2863 sayılı Kanunun “Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” başlıklı 57. Maddesinde düzenlenen iş ve yükümlülükleri de yerine getirmekle yükümlü bulunmaktadır.³⁷¹

Görüldüğü üzere yenileme alan projelerini onaylamak üzere 5366 sayılı Kanun uyarınca yenileme alanlarında faaliyet göstermek üzere Koruma Bölge Kurulu kurulabilmektedir. Öte yandan, bu kurulların yenileme alanlarının tespiti ve yenileme alanlarında uygulanması planlanan projelerin oluşturulması sürecinde herhangi bir etkisi veya görevi bulunmamaktadır. Kaldı ki, halihazırda yenileme alanının bulunduğu yerde yetkili ve görevli Koruma Bölge Kurulu varken yalnızca yenileme projesini onaylamak üzere 5366 sayılı Kanun uyarınca

³⁷⁰ 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun “Alanların Belirlenmesi” başlıklı m. 2/2 ve m. 2/3.

³⁷¹ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, s. 624.

başkaca Koruma Bölge Kurullarının kurulması, iki kurul arasında yetki ve görev çatışmasına neden olabilir.³⁷² Zira yukarıda da belirttiğimiz üzere yeni kurulan Koruma Bölge Kurulları 5366 sayılı Kanunun göndermesiyle doğrudan 2863 sayılı Kanunda belirtildiği üzere teşkilatlanmaktadır.

2.2. Tabiat Varlıkları Yönünden

2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu en üst idari birim Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığıdır. Bakanlık içerisinde bu varlıklarla ilgilenen esas birim ise Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüdür. Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları bu müdürlüğe bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Buna ek olarak Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü ve Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü de tabiat varlıklarının korunmasında faaliyet gösteren merkez teşkilat birimleri arasında yer almaktadır.

Kültür ve tabiat varlıklarının bir arada bulunduğu özel nitelikli alanlarda bütüncül bir korumanın sağlanması amacıyla oluşturulan Alan Başkanlıkları arasından tabiat varlığı yönü ağır basan Uludağ Alan Başkanlığı da bu başlık altında incelenecektir.

2.2.1. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmuştur.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı” başlıklı dördüncü bölümünün “Görev” başlıklı 97. Maddesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının görevleri arasında çevrenin korunması, iyileştirilmesi, toprağın korunması, tabii kaynakların geliştirilmesi de sayılmaktadır. Bu bakımdan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, tabiat varlıklarının korunmasından da sorumludur.

Anılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca Bakanlık; merkez, taşra ve yurtdışı şeklinde teşkilatlanmakta olup,³⁷³ bakanlığın görev ve yetki alanında bulunan konular Bakanlık

³⁷² Benzer yönde bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s. 624.

³⁷³ İlgili madde için bkz. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “Teşkilat” başlıklı m.98.

bünyesinde hizmet birimlerine, ülke genelinde ise taşra teşkilatına dağıtılmaktadır. Bununla paralel olarak tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu kılınan hizmet birimi Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüdür.

2.2.1.1. Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Hizmet Birimleri*” başlıklı 99. Maddesinin 1 bendinde yer almaktadır.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü*” başlıklı 109. Maddesine göre, müdürlüğün temel görev ve yetkileri şu şekildedir:

- a) Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek,
- b) Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak,
- c) Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak,
- ç) Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
- d) Orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, koruma alanları ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere tahsisini gerçekleştirmek, uygulamaların tahsis şartlarına uygun olarak gerçekleşmesini izlemek ve denetlemek,
- e) Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak; hâlihazır haritaları aldirmek, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yaptırmak, izlemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğin önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak,

f) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Madde metninden görüleceği üzere özellikle b ve ç bentleri, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarını korumak başta olmak üzere bu alanlarda gerçekleştirilecek her türlü işlemlerin yürütülmesinden sorumludur. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nden farklı olarak, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında 2863 sayılı Kanun kapsamında kurulan tüm kuruluşların koordinasyonlarını sağlamak sayılmamıştır. Bununla birlikte, söz konusu kuruluşların teşkilatlanmasına dair yasal düzenlemelerde Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün hiyerarşik anlamda üstte yer aldığını gösteren hükümler bulunmaktadır. Bu bakımdan, açıkça düzenlenmemiş olsa dahi tabiat varlıklarının korunmasından görevli en üst idari kuruluşun Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü olduğu söylenebilir.³⁷⁴

2.2.1.1.1. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu

648 sayılı KHK kültür ve tabiat varlıklarının korunması noktasında bir dönüm noktası niteliğindedir. Zira bu KHK yürürlüğe girmeden önce tüm kültür ve tabiat varlıkları Koruma Yüksek Kurulu tarafından korunmakta idi. Anılan KHK ile 2863 sayılı Kanunda değişikliklere gidilmiş olup, işbu KHK ile Kanuna eklenen EK 4. Madde şu şekildedir:

“Taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak bu Kanunda öngörülen iş, işlem ve kararlar bakımından görevli ve yetkili bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır.

Tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili hususlarda karar almak ve bu Kanunda öngörülen diğer iş ve işlemlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yardımcı olmak üzere; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Bakan Yardımcısının başkanlığında, söz konusu varlıkların ve alanların özelliklerine göre konusunda uzmanlaşmış mimar veya şehir plancısı, orman veya çevre mühendisi ve hukukçular ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca uygun görülecek uzmanlardan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve taşrada aynı meslek alanlarından yeterli sayıda uzmanın katılması suretiyle yeteri kadar Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu teşkil edilir. Bu komisyonların iş, işlem ve kararları konusunda, bu Kanunun Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulları ile ilgili hükümleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca alınan ilke kararları çerçevesinde kıyasen uygulanır.

Bu Kanunda Koruma Yüksek Kurulunca alınması öngörülen kararlar, tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları bakımından Koruma Merkez Komisyonunca, koruma bölge kurullarınca alınması öngörülen kararlar koruma bölge komisyonlarınca alınır ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının onayıyla yürürlüğe konulur.

³⁷⁴ Ünal, sayfa 154.

Bu Kanunda ve diğer mevzuatta tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları bakımından Koruma Yüksek Kuruluna ve koruma bölge kurullarına yapılan atıflar ilgisine göre Koruma Merkez Komisyonuna ve koruma bölge komisyonlarına yapılmış sayılır ve ilgili maddelerde geçen Koruma Yüksek Kurulundan Koruma Merkez Komisyonu ve koruma bölge kurullarından koruma bölge komisyonları anlaşılır.

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarında görev alanlara 55 inci maddede belirtilen esaslar çerçevesinde huzur hakkı ödenir.

Tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili iş, işlem ve kararlara ilişkin usul ve esaslar ile bu konularda görev yapacak komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.”

Görüldüğü üzere, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu anılan KHK hükmü ile 2863 sayılı Kanuna dahil edilmiştir. Komisyonun teşkilatına ilişkin hususlar ile yönetmelik ile düzenlenecektir.

2.2.1.1.1.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, Kanunla kurulmuş olup, teşkilatlanmasına ilişkin yasal düzenlemeler Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte yer almaktadır. Yönetmeliğin “Amaç” başlıklı 2. Maddesine göre, “Bu Yönetmeliğin amacı; korunması gerekli olan taşınmaz tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile ilgili olarak Bakanlığa verilen görevlerin yapılmasını sağlamak üzere, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun ve tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonlarının kurulmasına ve çalışmalarına dair usul ve esasları düzenlemektir.”

2.2.1.1.1.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi

Anılan Yönetmeliğin “Merkez Komisyonunun Teşkili ve Komisyon Üyeliği” başlıklı 6. Maddesine göre Komisyon 17 üyeden oluşur.

Üyelerde aranan nitelikler 2863 sayılı Kanunun Ek 4. Maddesinde düzenlenmektedir.³⁷⁵ Buna göre üyelerde aranan nitelikler şu şekildedir:

³⁷⁵ Söz konusu maddenin orijinal metninde alanında uzman biyolog, peyzaj mimarı, ziraat, çevre, orman ve su ürünleri mühendislerinin de Komisyonunda yer alması gerektiği de yer almaktadır. 11.10.2011 tarih ve 662 sayılı KHK’nın 15. Maddesiyle bu uzmanlık alanları “mimar, şehir planlamacısı, orman veya çevre mühendisi” olarak değiştirilmiştir.

Üyelerde aranan niteliklerde yapılan bu değişiklik, Merkez Komisyonunun esas amacıyla birlikte değerlendirildiğinde oldukça manidardır. Zira orijinal metinde yer alan niteliklere sahip üyelerle birlikte Komisyonun doğayı ve çevreyi koruma noktasında daha aktif bir rol oynayacağı öngörülebilir. Öte yandan mimar, şehir planlamacısı, orman veya çevre mühendisi ise daha çok imara açılmada faaliyet gösterecektir. Dolayısıyla üyelerde aranan niteliklerde yapılan değişiklik Merkez Komisyonunun fonksiyonuna yönelik beklentiye de gözler önüne sermektedir.

- Tabiat varlıkları ve sit alanlarında uzmanlaşmış mimar veya şehir planlamacısı,
- Tabiat varlıkları ve sit alanlarında uzmanlaşmış orman veya çevre mühendisi,
- Tabiat varlıkları ve sit alanlarında uzmanlaşmış hukukçu.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Yönetmeliğin 6/2. Maddesine göre Komisyon toplantısının gündemine bağlı olarak konuyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının uzmanları ile diğer uzmanlar da toplantıya katılım sağlayabilir. Ancak söz konusu uzmanların toplantıda oy hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca uzmanlarca toplantıya katılım sağlanabilmesinin ön şartı Merkez Komisyon toplantısına davet edilmeleridir.

Tüm Komisyon üyeleri her yıl Ocak ayında yenilenir. Öte yandan, yeni üyeler görevlendirilene kadar görev süresi dolan üyelerin üyeliklerine devam etmesi gerekmektedir.

Kanunun ilgili maddesinde Komisyon başkanının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Bakan Yardımcısı olacağı düzenlenmiş olmakla birlikte, Yönetmeliğin ilgili maddesinde Komisyon başkanının Bakanlık Müsteşarı veya ilgili Müsteşar Yardımcısı olacağı belirtilmektedir.³⁷⁶

Ayrıca üyelerin toplantı gündemindeki konu ile kişisel veya üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlığı veya gündem konusundan menfaati bulunması halinde, o üye Merkez Komisyon toplantısına katılamaz ve oy kullanamaz.³⁷⁷

Yönetmeliğin 8/5. Maddesine göre, Merkez Komisyon üyeleri aynı anda bölge komisyon üyeliği yapamaz.

Yönetmeliğin “*Komisyon Üyelerinin Yolluk, Gündelik ve Huzur Hakları*” başlıklı 16. Maddesine göre Merkez Komisyonu üyelerine huzur hakkı ödemesi 2863 sayılı Kanunun 55. Maddesine göre yapılacaktır. Ayrıca Komisyon toplantıları ve Komisyon faaliyetleri kapsamında incelemeler yapılması nedeniyle seyahat eden üyeleri yolluk ve yevmiyeleri 6245 sayılı Harcırah Kanununa göre ödenecektir.

2.2.1.1.1.3. Görev ve Yetkileri

Daha önce de belirtildiği üzere, Merkez Komisyonu oluşturulmadan önce tüm kültür ve tabiat varlıklarının koruması Koruma Yüksek Kurulu tarafından gerçekleştirilmekte idi. 2863 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle birlikte kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında farklı idari teşkilatların görevlendirilmesi uygun görülmüştür.

³⁷⁶ Bkz. 2863 sayılı Kanun Ek 4. Madde ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonunun Teşkilî ve Komisyon Üyeliği*” başlıklı m.6/1.

³⁷⁷ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonunun Çalışma Şekli*” başlıklı m.8/4.

Kanunun Ek 4/4. Maddesi ile tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin olarak görevli ve yetkili merciin Koruma Merkez Komisyonu olduğu belirtilmek suretiyle ilgili Kanun başta olmak üzere tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin tüm yasal düzenlemelerde Koruma Yüksek Kuruluna yapılan atıfların Merkez Komisyonuna yapılmış sayılacağı hüküm altına alınmıştır.

Bu itibarla, Koruma Yüksek Kurulu'nun görev alanında bulunan (m.51/1-d) "Bakanlıklarca Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek" de teknik olarak Merkez Komisyonunun görev alanına girmektedir.

Benzer şekilde m.51/2'de bulunan "*Mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşları Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesini istedikleri hususları bağlı, ilgili veya ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla bildirir. Koruma Yüksek Kurulunca karar verilen konular ilgili koruma bölge kurulunca tekrar görüşülmez.*" Hükmü uyarınca bağlı, ilgili ya da ilişkili olan bakanlıklar vasıtasıyla mahalli idareler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da Merkez Komisyonuna görüşülmesini talep ettikleri konuları bildirmesi mümkündür.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin "*Merkez Komisyonunun Görevleri*" başlıklı 7/1. Maddesine göre ise, "*Merkez Komisyonunun görev ve yetkileri şunlardır:*

- a) *Korunması gerekli tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarının korunması ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek.*
- b) *Bölge komisyonları arasında koordinasyonu sağlamak.*
- c) *Bölge komisyonlarınca alınan kararlar nedeniyle uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek karar vermek.*
- ç) *Bölge komisyonlarınca; tabiat varlıkları, sit alanı tescili, derecelendirilmesi, sit alanı geçiş dönemi koruma esasları, kullanma şartları ve revizyonlarına ilişkin alınan kararlara karşı, diğer kurum ve kuruluşlar ile vatandaşlarca yapılan itirazları değerlendirerek karar almak.*"

Ayrıca Kanunun Ek 4. Maddesinin göndermesiyle Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinin 6. Maddesinde düzenlenen görev ve yetkiler arasından, m.6/1-ç ile düzenlenen "*Bakanlıklarca Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek*" de Koruma Merkez Komisyonunun görev alanında bulunmaktadır.

2.2.1.1.2. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları

Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, 648 sayılı KHK ile 2863 sayılı Kanunda yapılan değişiklik üzerine hukuk dünyasına girmiştir. Bu kurulların kuruluşu, kurumsal yapısı, hukuki niteliği, görev ve yetkileri, üyelerinin seçimi aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

2.2.1.1.2.1. Kuruluşu, Kurumsal Yapısı ve Hukuki Niteliği

Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının kuruluşu 2863 sayılı Kanunla öngörülmüş olmakla birlikte, teşkilatlanmasına dair yasal düzenlemeler Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte yer almaktadır.

Yönetmeliğin “*Bölge Komisyonlarının Oluşumu*” başlıklı 9. Maddesine göre, Koruma Bölge Komisyonları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından iş ve işlemlerin sayısı ve içeriği dikkate alınarak kurulur.

2.2.1.1.2.2. Üyelerin Seçilmesi, Görev Süresi, Temsil Yetkisi, Üyeliğin Sona Ermesi

Yönetmeliğin “*Bölge Komisyonlarının Oluşumu*” başlıklı 9/1. maddesinde, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının üye sayısının ve üyelerde aranan niteliklerin, bölgedeki tabiat varlıklarının ve doğal sitlerin genel durumuna göre belirleneceği belirtilmektedir. Bununla birlikte aynı maddenin 2. Fıkrasında ise, Komisyon üyelerinin en az 5 en çok 7 kişi olmak üzere 2863 sayılı Kanunun ek 4. Maddesinde aranan niteliklere sahip kimseler arasından seçileceği düzenlenmektedir. Bu bakımdan, 1. Fıkra da belirtildiği üzere Komisyonların bölgedeki tabiat varlıklarının ve doğal sitlerin genel durumuna göre belirlendiğini ifade etmek güçtür. Zira ilgili Kanun hükmünde sayılmamış olmakla birlikte bölgedeki ihtiyaçlar doğrultusunda farklı bir uzmanlık dalına sahip üyelere ihtiyaç duyulması mümkündür.

Üyelerde aranan nitelikler Yönetmeliğin 9/2. Maddesinin göndermesiyle Kanunun ek 4. Maddesinde sayılmıştır. Buna göre Komisyon üyeleri, tabiat varlıklarının ve sit alanlarının özelliklerine bağlı olarak alanında uzman mimar veya şehir planlamacısı, orman veya çevre mühendisi, hukukçu, Bakanlık tarafından uygun görülecek uzmanlar arasından seçilir.

Ayrıca toplantı gündemindeki konunun başka bir Bakanlık veya kamu kurumunu ilgilendirmesi halinde konuyla ilgili uzmanların da toplantılara davet edilmesi mümkündür. Davet edilen uzmanlar yalnızca bilgi vermekle yükümlüdür.

Benzer şekilde, toplantı gündemindeki konuyla ilgili meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Bölge Komisyonu toplantılarına gözlemci sıfatıyla katılması mümkündür. Toplantıya katılım gösterilebilmesi için öncelikle Genel Müdürlük tarafından davet edilmiş olması gerekir.

Bölge Komisyonu üyelerinin yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç olmak üzere bir yıl içerisinde dört kez veya üst üste iki kez toplantıya katılmaması halinde Komisyon üyelikleri kendiliğinden sona erer.³⁷⁸

Yönetmeliğin “*Bölge Komisyonlarının Çalışma Şekli*” başlıklı 12/5. Maddesine göre, Komisyon üyeleri tarafından bizatihi hazırlanan plan, proje ve benzeri konuların Bölge Komisyonunda görüşülmesi mümkündür. Bu durumda söz konusu plan, proje ve benzeri konuyu bizatihi hazırlayan Komisyon üyesinin toplantıya katılmasında herhangi bir sakınca bulunmamakla birlikte, bu üyenin oy kullanması mümkün değildir.

Aynı maddenin 6. Fıkrasına göre ise, toplantı gündemindeki konu ile üyelerin kişisel veya üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlarının ilişkisi veya menfaati varsa, bu üye toplantılara katılamayacağı gibi oy da kullanamaz.³⁷⁹

Yönetmeliğin “*Bölge Komisyonlarında Üyelik Süresi ve Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı 10/1. Maddesine göre, Koruma Bölge Komisyonu üyeleri her yıl ocak ayı içerisinde yenilenir. Öte yandan, yeni üyeler göreve başlayana dek eski üyelerin görevlerine devam etmesi gerekmektedir.

Üyelerin seçilmesini müteakip yapılan ilk Koruma Bölge Komisyonu toplantısında üyeler arasından birisi başkan birisi başkan yardımcısı olarak seçilir. Başkan yardımcısı, başkanın yokluğunda Bölge Komisyonuna başkanlık eder.

Yönetmeliğin “*Komisyon Üyelerinin Yolluk, Gündelik ve Huzur Hakları*” başlıklı 16. Maddesinde Komisyon üyelerinin huzur hakkı alacağı düzenlenmekte olup, yapılacak ödemeye esas unsurlara ilişkin olarak 2863 sayılı Kanunun 55. Maddesine atıf yapılmaktadır.

Anılan Yönetmelik hükmünde Bölge Komisyon üyelerinin toplantı ve incelemeler nedeniyle seyahat yapmaları halinde yolluk ve yevmiyeye de hak kazanacakları belirtilmekte olup, ödemeye esas unsurlara ilişkin olarak 6245 sayılı Harcırah Kanununa atıf yapılmaktadır.

³⁷⁸ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Bölge Komisyonlarında Üyelik Süresi ve Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı m.10/2.

³⁷⁹ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Bölge Komisyonlarının Çalışma Şekli*” başlıklı m.12/6.

2.2.1.1.2.3. Görev ve Yetkileri

Yönetmeliğin “*Bölge Komisyonunun Görevleri*” başlıklı 11/1. Maddesine göre, “*Bölge komisyonları, taşınmaz tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarında, Kanun ve ilgili mevzuat ile Merkez Komisyonunun ilke kararları doğrultusunda aşağıdaki görevleri yürütür:*

- a) Bakanlıkça tespit edilmesi öngörülen tabiat varlıkları veya doğal sit alanlarının esas değerlendirmesini yaparak görüş vermek.
- b) Geçiş dönemi koruma kullanma esaslarını belirlemek.
- c) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar vermek.³⁸⁰
- ç) Uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında karar vermek.³⁸¹
- d) Korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıklarının³⁸² koruma alanlarının tespitini yapmak.
- e) Korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük karar almak.
- f) Tescilli taşınmaz tabiat varlıklarının kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince kamulaştırılması işlemlerinde taşınmazın fonksiyonuna ilişkin görüş bildirmek.”

2863 sayılı Kanunun ek 4. Maddesi gereğince tabiat varlıklarının korunmasını konu alan yasal düzenlemelerde Koruma Bölge Kurullarına yapılan atıflar Koruma Bölge Komisyonlarına yapılmış sayılır. Ayrıca, tabiat varlıklarının korunmasını konu alan yasal düzenlemelerde Koruma Bölge Kurulları tarafından alınacağı belirtilen kararlar da Koruma Bölge Komisyonları tarafından alınacağı belirtilmiştir. Bu itibarla, Koruma Bölge Komisyonunun görev ve yetkilerinin tespitinde Koruma Bölge Kurullarına ilişkin yasal düzenlemelerin de tamamlayıcı nitelikte olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu bakımdan, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinin “*Koruma Bölge Kurullarının Görevleri*” başlıklı 11. maddesinde yer alan görevleri arasında yer alan “*c) Sit alanlarının, tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını belirlemek.*” de Koruma Bölge Komisyonunun görevleri arasındadır denilebilir.

³⁸⁰ Koruma Bölge Kurullarının görev ve yetkilerinin düzenlendiği Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinin 11/1-ç maddesinde 6 aylık süre belirtilmiş olmasına karşın, burada herhangi bir süre sınırı bulunmamaktadır.

³⁸¹ Bir önceki madde ile benzer şekilde, Koruma Bölge Komisyonlarının görev ve yetkilerinin düzenlendiği Yönetmelikte aynı iş için 3 aylık süre öngörülmüş olmakla birlikte, burada herhangi bir süre bulunmamaktadır.

³⁸² 2863 sayılı Kanunda “taşınmaz tabiat varlıkları” ifadesi yer almamaktadır. Zira tabiat varlıkları nitelikleri itibarıyla halihazırda taşınmaz niteliktedir.

Öte yandan, niteliği itibarıyla tabiat varlığı sayılıp sayılmayacağı dahi tartışmalı olmakla birlikte, korunmaya değer görülmesi hasebiyle “taşınır tabiat varlığı” olarak kabul edilen şeyler söz konusu olabilir. Kanunda buna örnek olarak iskeletler, taşlar vb. örnek sayılmaktadır. Bu bakımdan, Kanunda “taşınır tabiat varlıklarının” tanımlandığı görülmektedir.

Taşınır tabiat varlıklarının ayrıca tanımlanmış olması, bu kümenin dışında kalan varlıklarının taşınmaz varlık sayıldığı anlamına gelmez. Bu bakımdan Kanunda tanımlandığı üzere “tabiat varlıkları” ifadesinin kullanılmaması ve “taşınmaz tabiat varlıkları” ifadesinin tercih edilmesi yerinde olmamıştır. Zira işbu Yönetmelik, Kanuna dayanılarak çıkarılmıştır. Bu bakımdan Kanundaki literatüre uygun olarak düzenlenmiş olması esastır.

2.2.1.1.2.4. Günümüzde Faaliyet Göstermekte Olan Koruma Bölge Komisyonları ile Faaliyet Alanları

Günümüzde faaliyet göstermekte olan Koruma Bölge Komisyonları ise şu şekildedir:³⁸³

1. İstanbul 1. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: İstanbul'un Kadıköy, Üsküdar, Maltepe, Ataşehir, Adalar, Sancaktepe, Kartal, Tuzla, Pendik, Suntanbeyli ilçelerini kapsar.

2. İstanbul 2. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: İstanbul'un Beykoz, Şile, Çekmeköy ve Ümraniye ilçelerini kapsar.

3. İstanbul 3. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: İstanbul'un Sarıyer, Şişli, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Sultangazi, Kağıthane, Esenler ve Bağcılar ilçelerini kapsar.

4. İstanbul 4. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: İstanbul'un Beşiktaş, Arnavutköy, Bakırköy, Küçükçekmece, Avcılar, Esenyurt, Beylikdüzü, Başakşehir, Büyükçekmece, Fatih, Zeytinburnu, Beyoğlu, Bayrampaşa, Bahçelievler, Güngören, Çatalca, Silivri ilçelerini kapsar.

5. İzmir 1. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: İzmir'in Urla, Güzelbahçe, Seferihisar, Menderes, Narlıdere, Balçova, Gaziemir, Konak, Bayraklı, Karabağlar, Buca, Torbalı, Selçuk, Bornova, Kemalpaşa, Bayındır, Tire, Ödemiş, Beydağ, Kiraz ilçelerini ve Manisa ili ve ilçelerini kapsar.

6. İzmir 2. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: İzmir'in Çeşme, Karaburun, Çiğli, Karşıyaka, Menemen, Aliağa, Foça, Kınık, Bergama, Dikili ilçelerini kapsar.

7. Antalya 1. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Antalya'nın Demre, Döşemealtı, Elmalı, Finike, Kaş, Kemer, Kepez, Konyaaltı, Korkuteli, Kumluca ve Muratpaşa ilçelerini kapsar.

8. Antalya 2. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Antalya'nın Akseki, Aksu, Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş, İbradı, Manavgat, Serik ilçelerini ve Burdur ile Isparta ili ve ilçelerini kapsar.

9. Ankara Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Ankara, Çankırı, Çorum, Kırıkkale ili ve ilçelerini kapsar.

³⁸³ Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, <https://tvk.csb.gov.tr/bolge-komisyonlari-sorumluluk-alanlari-i-2699> (erişim tarihi: 07.04.2024)

10. Balıkesir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Balıkesir ili ve ilçelerini kapsar.

11. Bursa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Bursa, Yalova ili ve ilçelerini kapsar.

12. Çanakkale Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Çanakkale ili ve ilçelerini kapsar.

13. Denizli Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Denizli ve Aydın ili ve ilçelerini kapsar.

14. Edirne Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ili ve ilçelerini kapsar.

15. Erzurum Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Erzurum, Ardahan, Bayburt, Bingöl, Iğdır, Kars, Tunceli, Ağrı, Erzincan ili ve ilçelerini kapsar.

16. Eskişehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Eskişehir, Afyonkarahisar, Bilecik, Kütahya, Uşak ili ve ilçelerini kapsar.

17. Karabük Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Karabük, Kastamonu, Bartın, Bolu, Zonguldak ili ve ilçelerini kapsar.

18. Kayseri Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Kayseri, Sivas, Malatya, Yozgat ili ve ilçelerini kapsar.

19. Kocaeli Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Kocaeli, Sakarya, Düzce ili ve ilçelerini kapsar.

20. Konya Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Konya, Karaman ili ve ilçelerini kapsar.

21. Mersin Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Mersin, Adana, Kahramanmaraş, Osmaniye, Hatay ili ve ilçelerini kapsar.

22. Muğla Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Muğla ili ve ilçelerini kapsar.

23. Nevşehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Nevşehir, Kırşehir, Niğde, Aksaray ili ve ilçelerini kapsar.

24. Samsun Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Samsun, Sinop, Amasya, Ordu, Tokat ili ve ilçelerini kapsar.

25. Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Şanlıurfa, Adıyaman, Diyarbakır, Batman, Elazığ, Mardin, Gaziantep, Kilis ili ve ilçelerini kapsar.

26. Trabzon Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Trabzon, Artvin, Gümüşhane, Giresun, Rize ili ve ilçelerini kapsar.

27. Van Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu: Van, Bitlis, Hakkari, Muş, Siirt, Şırnak ili ve ilçelerini kapsar.

2.2.1.2. Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Hizmet Birimleri*” başlıklı 99. Maddesinin c bendinde yer almaktadır.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü*” başlıklı 102. Maddesine göre, müdürlüğün temel görev ve yetkileri şu şekildedir:

- a) Yerleşme, yapılaşma ve arazi kullanımına yön veren, her tür ve ölçekte fiziki planlara ve uygulamalara esas teşkil eden üst ölçekli mekânsal strateji planlarını ve çevre düzeni planlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak hazırlamak, hazırlatmak, onaylamak ve uygulamanın bu stratejilere göre yürütülmesini sağlamak,
- b) Kentlerde ve kırsal alanlarda arazi kullanımına ilişkin temel ilke, strateji ve standartların belirlenmesine ilişkin çalışmaları yapmak ve uygulanmasını sağlamak,
- c) Havza ve bölge bazındaki çevre düzeni planları da dâhil her tür ve ölçekteki çevre düzeni planlarının ve imar planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek, havza veya bölge bazında çevre düzeni planlarını yapmak, yaptırmak, onaylamak ve bu planların uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak,
- ç) Sektörel planların havza veya bölge düzeyindeki mekânsal strateji planlarına ve çevre düzeni planlarına uyumlu hazırlanmasını sağlamak,
- d) Risk yönetimi ve sakınım planlarının yapılmasına ve onaylanmasına ilişkin kuralları belirlemek ve izlemek, plana esas jeolojik ve jeoteknik etütleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
- e) 97 nci maddenin birinci fıkrasının (ı) bendinde belirtilen konularla ilgili olarak her ölçekteki imar planı ve imar uygulamalarını, kentsel tasarım projelerini yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
- f) Arazi ve arsa düzenlemesi ve parselasyon planlarının hazırlanmasına ilişkin genel ilke, strateji ve esasların belirlenmesine ilişkin çalışmaları yapmak ve uygulanmasını sağlamak,
- g) ~~Cumhurbaşkanınca belirlenen proje kapsamı içerisinde kalmak kaydıyla kamuya ait tescilli araziler ile tescil dışı araziler ve muvafakatleri alınmak koşuluyla özel kişi veya kuruluşlara ait arazilerin yeniden fonksiyon kazandırılıp geliştirilmesine yönelik olarak her tür ve ölçekte etüt, harita, plan, parselasyon planı, kamulaştırma, arazi ve arsa düzenlemesi yapmak, yaptırmak ve onaylamak,~~ (Anayasa Mahkemesinin 26.10.2023 tarihli ve 2018/118 E. 2023/180 K. Sayılı kararı uyarınca işbu hüküm 27.11.2024 tarihinde yürürlükten kalkacaktır.)
- ğ) Belediyelerin mücavir alanları ile köylerin yerleşik alanlarının sınırlarının tespitine ilişkin usul ve esasları belirlemek ve tespit edilen sınırları onaylamak,
- h) İdarelerin ihtilafı halinde, genel imar düzeni ve uyumunu sağlamak üzere, her türlü etüt, harita ve imar planı, plan değişikliği, plan revizyonu, parselasyon planı hazırlanması, onaylanması ve uygulanmasında

koordinasyon sağlamak, ihtilafları gidermek, gerektiğinde ihtilaf konusu işi resen yapmak, yaptırmak ve onaylamak,

i) Her tür ve ölçekteki fiziki planların birbiriyle uyumunu ve mekânsal strateji planları hedeflerine ve kararlarına uygunluğunu sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak, ilgili idareler tarafından Bakanlıkça verilen süre içinde yapılmayan il çevre düzeni planlarını yapmak, yaptırmak ve resen onaylamak,

ii) Bütünleşik kıyı alanları yönetimi ve planlaması çalışmaları, kıyı alanlarının düzenlenmesine dair iş ve işlemler ile bu alanlara ilişkin jeolojik ve jeoteknik etütleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, kıyı kenar çizgisini tespit etmek, onaylamak ve tescilini sağlamak,

j) Kıyı ve dolgu alanları ile bu alanların fonksiyonel ve fiziksel olarak devamı niteliğindeki geri sahalarına ilişkin her tür ve ölçekteki etüt, harita ve planları yapmak, yaptırmak ve resen onaylamak ve bunların uygulanmasını sağlamak,

~~k) Cumhurbaşkanınca yetkilendirilen alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları, mülkiyeti kamuya ait arsa ve araziler üzerinde yapılacak her türlü yapı, milli güvenliğe dair tesisler, askeri yasak bölgeler, 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun hükümleri çerçevesinde yapılacak binalar, genel sığınak alanları, özel güvenlik bölgeleri, enerji ve telekomünikasyon tesisleri ile ilgili altyapı, üstyapı ve iletim hatları, yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı madde üretim tesisleri ve depoları, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı istasyonları gibi alanlar ile ilgili her tür ve ölçekteki planların yapılmasına ilişkin esasları belirlemek, bunlara ilişkin her tür ve ölçekteki harita, etüt, plan ve parselasyon planlarını gerektiğinde yapmak, yaptırmak ve resen onaylamak. Planlamaya ilişkin iş ve işlemlerde, bakanlıklar, mahalli idareler ve meslek kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, planlama sürecinin iyileştirilmesini ve geliştirilmesini temin etmek, (Anayasa Mahkemesinin 26.10.2023 tarihli ve 2018/118 E. 2023/180 K. Sayılı kararı uyarınca işbu hüküm 27.11.2024 tarihinde yürürlükten kalkacaktır.)~~

l) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

2.2.1.3. Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Hizmet Birimleri” başlıklı 99. Maddesinin d bendinde yer almaktadır.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü” başlıklı 104. Maddesine göre, müdürlüğün temel görev ve yetkileri şu şekildedir:

“a) Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek,

- b) Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak,*
- c) Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak,*
- ç) Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak,*
- d) Orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, koruma alanları ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere tahsisini gerçekleştirmek, uygulamaların tahsis şartlarına uygun olarak gerçekleşmesini izlemek ve denetlemek,*
- e) Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak; hâlihazır haritaları aldirmek, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yaptırmak, izlemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğin önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak,*
- f) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”*

2.2.2. Özel Kanunlarla Oluşturulan Kurullar

Kültür ve tabiat varlıklarının bütüncül bir şekilde korunmasını teminen oluşturulan alan yönetimlerinden biri olan Uludağ Alan Başkanlığı başta olmak üzere Toprak Koruma Kurulu, Mera Komisyonları ve Mera Yönetim Birlikleri bu başlık altında incelenecektir.

2.2.2.1. Uludağ Alan Başkanlığı ve Uludağ Alan Komisyonu

Uludağ Alan Başkanlığı, 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun ile kurulmuştur. Kanunun “Amaç ve Kapsam” başlıklı 1. Maddesine göre, “Bu Kanunun amacı; doğal ve turistik değerler açısından büyük öneme sahip Uludağ Alanının, doğal sit alanları ve diğer korunan alanlar ile birlikte jeolojik ve biyolojik varlıklar, su ve benzeri kaynak değerlerinin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, planlanması, yönetilmesi ve denetlenmesi ile Alanda yürütülen faaliyetlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”

Görüldüğü üzere, Uludağ Alan Başkanlığı'nın amacı doğal ve turistik değere sahip Uludağ bölgesinin korunması ve yaşatılmasıdır. Uludağ bölgesi, Kanunda da belirtildiği üzere doğallığı ile bilinmektedir. Bu bakımdan, tabiat varlıkları ile meşhur bu bölgenin korunmasında görevli bakanlığın, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olması beklenirdi. Ancak ne var ki 7432 sayılı Kanuna göre Uludağ Alan Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bulunmaktadır.

Uludağ Alan Başkanlığının teşkilatlanması 117 sayılı Uludağ Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde düzenlenmektedir. Kararnamenin “*Kuruluş*” başlıklı 3. Maddesine göre, Uludağ Alan Başkanlığı kamu tüzelkişiliğini haiz ve özel bütçeli bir idari kuruluştur.

Kararnamenin “*Başkanlığın Görev ve Yetkileri*” başlıklı 4/1. Maddesine göre, “*Başkanlığın görev ve yetkileri şunlardır:*

- a) 7432 sayılı Kanunla Başkanlığa verilen görev ve yetkiler kapsamındaki her türlü iş ve işlemleri yürütmek.
- b) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Olağan şartlarda doğal sitler ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu olan idari kuruluşlar Uludağ bölgesinde yetkili olmayıp, Uludağ bölgesi içerisinde onların görev ve yetkileri Uludağ Alan Başkanlığı tarafından yerine getirilir.³⁸⁴

Uludağ Alan Başkanlığının en üst yöneticisi Başkandır. Uludağ Alan Başkanı 3 sayılı Üst Kademe Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin ekleri arasındaki (I) sayılı cetvelde bulunduğundan, işbu Kararnamenin “*Atama Usulü*” başlıklı 2/2. Maddesine göre Uludağ Alan Başkanı Cumhurbaşkanı kararıyla atanır.

Başkan, Başkanlığın genel yönetimi ve temsilinden sorumludur. 117 sayılı Uludağ Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin “*Başkanlık Teşkilatı*” başlıklı 5/3. Maddesine göre, “*Başkan, bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve diğer mevzuatta kendisine verilen yetki ve görevleri Bakana karşı sorumlu olarak kullanır ve yerine getirir. Başkan, Başkanlık hizmetlerini mevzuat hükümlerine, Başkanlığın amaç ve politikalarına, stratejik plana uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla, Başkanlık birimlerine gereken emirleri verir, bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar.*”³⁸⁵ Uludağ Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “*Düzenleme Yetkisi*” başlıklı 11/1. Maddesine göre ise, “*Bu Yönetmeliğin uygulanması sırasında doğacak tereddüt ve*

³⁸⁴ 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun “*Çeşitli Hükümler*” başlıklı m. 10/1.

Öte yandan benzer nitelikte bir diğer hüküm için bkz. 117 sayılı Uludağ Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Başkanlığın Görev ve Yetkileri*” başlıklı m.4/2.

³⁸⁵ İşbu hüküm Uludağ Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “*Başkan*” başlıklı 5/2. Maddesinde de birebir aynen bulunmaktadır.

anlaşmazlıklar ile uygulamaya ilişkin aksaklıkları gidermeye ve uygulamayı yönlendirmeye, ilke ve standartları belirlemeye ve uygulama birliğini sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmaya, bu hususta gerekli her türlü bilgi ve belgeyi istemeye ve diğer hizmet birimleriyle iş birliğinin tesis edilmesi ve koordinasyonunun sağlanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye Başkan yetkilidir.”

Benzer nitelikteki diğer bütüncül korumayı hedefleyen kuruluşlardan farklı olarak, Uludağ Alan Başkanlığı’nda bir Başkan Yardımcısı bulunmaz. Herhangi bir nedenle Başkanın görev başında bulunmaması halinde ise, Başkana Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanı vekalet eder.³⁸⁶

Kararnamenin “*Başkanlık Teşkilatı*” başlıklı 5/5. Maddesine göre, “*Başkanlığın hizmet birimleri şunlardır:*

- a) *Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığı.*
- b) *Alan Yönetimi, Altyapı ve İdari Hizmetler Grup Başkanlığı.”³⁸⁷*

Kararnamenin “*Hizmet Birimlerinin Görevleri*” başlıklı 6/1-a maddesine göre Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığının görevleri şu şekildedir:³⁸⁸

“1) *Uludağ Alan planlarını Komisyona sunmak üzere hazırlamak veya ilgili mevzuata göre hazırlatmak ve Komisyonca uygun bulunan planları Bakan Oluruna sunmak, meri planların uygulamasını denetlemek.*

- 2) *Uludağ Alan planlarına esas hâlihazır haritaları ve jeolojik/jeoteknik etütleri yapmak veya ilgili mevzuata göre yaptırmak.*
- 3) *Geçiş dönemi korama esasları ve kullanma şartlarını hazırlayarak Komisyona sunmak.*
- 4) *Komisyonun ve Danışma Kurulunun sekreteryaya hizmetlerini yürütmek.*
- 5) *Uludağ Alanındaki korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının tespitini yapmak.*
- 6) *Uludağ Alanının korunması ve geliştirilmesine yönelik her türlü araştırma, projelendirme ve eylem planlarını hazırlamak ve bunların uygulama esaslarını belirlemek ve izlemek.*
- 7) *Uludağ Alanında yapılan uygulamaların Komisyonca uygun bulunan plan ve projelere uygunluğunu denetlemek.*
- 8) *Geçiş dönemi korama esasları ve kullanma şartları ile meri planlara ve Komisyon kararlarına aykırı uygulamaların giderilmesini sağlamak ve aykırı uygulamaya konu yapı ve tesisleri yıkma veya yıktırma işlemlerini yürütmek.*
- 9) *Uludağ Alanında 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Yarıklıklarını Koruma Kanunu kapsamı dışındaki araştırma, sondaj, kazı ve diğer bilimsel araştırmaları ve etütleri yapmak veya ilgili mevzuata göre yaptırmak.*

³⁸⁶ 117 sayılı Uludağ Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Başkanlık Teşkilatı*” başlıklı m.5/4.

³⁸⁷ Başkanlığın hizmet birimleri Uludağ Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte de benzer şekilde düzenlenmiştir.

³⁸⁸ İşbu hüküm Uludağ Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “*Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığı*” başlıklı 7/1. Maddesinde de birebir aynen bulunmaktadır.

10) Uludağ Alanında 2863 sayılı Kanun kapsamında; kültür varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine, koruma, uygulama ve denetim bürolarına ve çevre, şehircilik ve iklim değişikliği il müdürlüklerine verilen görev ve yetkileri yürütmek.

11) Uludağ Alanında bulunan Hazine taşınmazlarının satışı, trampası, kiraya verilmesi, işletilmesi, işlettirilmesi, ön izin verilmesi ve üzerlerinde irtifak hakkı kurulması, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiraya verilmesi, işletilmesi, işlettirilmesi, ön izin ve kullanma izni gibi işlemler hakkında görüş bildirmek.

12) Uludağ Alanında, kamu kuram ve kuruluşları tarafından yapılacak her türlü plan, proje ve yatırımlara ilişkin izin taleplerini karara bağlamak ve uygulamaları 7432 sayılı Kanun hükümlerine göre denetlemek.

13) Başkan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Kararnamenin “Hizmet Birimlerinin Görevleri” başlıklı 6/1-b maddesine göre Alan Yönetimi, Altyapı ve İdari Hizmetler Grup Başkanlığının görevleri ise şu şekildedir:³⁸⁹

“1) Uludağ Alanının tanıtımına yönelik yurtiçinde ve yurtdışında her türlü yazılı, görsel ve işitsel eserleri yapmak, yaptırmak, hizmete sunmak ve fikrî ve sınai haklarına yönelik iş ve işlemleri yürütmek.

2) Uludağ Alanına ilişkin veri üretmek, ölçme, değerlendirme ve pazar araştırması yapmak, Bakanlıkça talep edilen bilgi, belge ve raporları hazırlamak.

3) Uludağ Alanı içindeki turizm faaliyetlerinin planlanması, geliştirilmesi ve teşvik edilmesine yönelik iş ve işlemleri yürütmek.

4) Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde Uludağ Alanında turizm amaçlı sportif faaliyetlerde bulunacak turizm işletmelerinde aranacak nitelikleri belirlemek ve bu faaliyetleri denetlemek.

5) Uludağ Alanında gerçekleştirilecek turizm amaçlı sportif faaliyetler ile Uludağ Alanına ilişkin işletmecilik faaliyetlerini yapmak, yaptırmak, bunlara izin vermek ve bunları denetlemek.

6) Uludağ Alanında işletilen kış turizmi amaçlı mekanik tesisleri projelendirmek, düzenlemek ve denetlemek.

7) Uludağ Alanında, planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, spor, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli her türlü altyapı ve diğer tesisleri yapmak, yaptırmak, işletmek, işlettirmek ve bu işlemleri ilgili belediye başkanlıkları ile koordine hâlinde yürütmek.

8) 7432 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi çerçevesinde, Uludağ Alanı içinde yasaklanan fiillerin işlenmesi durumunda verilecek idari para cezalarına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek.

9) Başkanlığa tahsisli taşınmazlar üzerinde, 7432 sayılı Kanunun amaç ve hedefleri doğrultusunda irtifak hakkı kurulmasına ilişkin işlemleri yürütmek.

10) 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca Bakanlıkça talep edilen taşınmazların tahsisinin devrine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek.

11) Uludağ Alanındaki ormanlarda, makilik ve fundalıklarda ve diğer arazi kullanma şekillerinde, koruma ve çok yönlü faydalanmayı esas tutan fonksiyonel orman amenajman planlarına dayanılarak tabiat varlıklarının korunmasını, geliştirilmesini ve devamlılığını sağlayacak teknik faaliyetler yürütmek.

³⁸⁹ İşbu hüküm Uludağ Alan Başkanlığı Hizmet Birimleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “Alan Yönetimi, Altyapı ve İdari Hizmetler Grup Başkanlığı” başlıklı 8/1. Maddesinde de birebir aynen bulunmaktadır.

12) Halkla ilişkiler, basın ve medya konusundaki iş ve işlemleri yürütmek.

13) Yürütülen hizmetlere ilişkin yıllık çalışma programı ve stratejik planlamaları yapmak.

14) Uludağ Alanında Başkanlık idari binalarının her türlü proje ve uygulamalarını yapmak veya yaptırmak.

15) Başkanlık personelinin eğitim ve özlük işlemlerini yürütmek.

16) 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 22/12/2005 tarihli ve 5436 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 15 inci maddesi, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve diğer mevzuatla strateji geliştirme ve mali hizmetler birimlerine verilen görevleri yapmak.

17) Uludağ Alanı sınırları içinde ihtiyaç duyulması hâlinde yapılacak kamulaştırmaya ilişkin iş ve işlemleri yapmak.

18) Başkanlığın görev ve faaliyetleri ve idari ihtiyaçları ile ilgili mal ve hizmet alımları ile yapım işleri, bakım, onarım, satın alma, kiralama, ulaşım, güvenlik, aydınlatma, ısıtma, belge yönetimi, demirbaş, arşiv, depolama ve sağlık giderleri ile ilgili tüm iş ve işlemleri yapmak.

19) 26/9/2011 tarihli ve 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre hukuk birimlerine verilen görevleri yapmak.

20) Başkan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.”

Öte yandan, Uludağ Alan Başkanlığının görev alanına giren konularda çalışma ve proje gruplarının oluşturulması da mümkündür. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu çalışma ve proje gruplarında ihtiyaç duyulması halinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, özel sektör temsilcilerinin ve konu ile ilgili diğer uzmanların da gruplara dahil edilmesi de mümkün bulunmaktadır.³⁹⁰

7432 sayılı Kanun ile ayrıca Danışma Kurulu da oluşturulmuştur. Kanunun “*Danışma Kurulunun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları*” başlıklı 6/1. Maddesine göre “*Danışma Kurulu aşağıdaki üyelerden oluşur:*

- a) Alan Başkanı
- b) Bursa Ticaret ve Sanayi Odasından bir üye
- c) Güney Marmara Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliğinden bir üye
- ç) Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Bursa temsilcisi
- d) Bursa Gençlik ve Spor İl Müdürü ya da yardımcısı
- e) Osmangazi Belediye Başkanlığı temsilcisi.”

Kanunda sayılan üyelerin yanı sıra, Kültür ve Turizm Bakanının onayı ile ayrıca görevlendirme yapılması da mümkündür.³⁹¹

³⁹⁰ 117 sayılı Uludağ Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “*Çalışma Grupları*” başlıklı m.8/1.

³⁹¹ 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun “*Danışma Kurulunun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları*” başlıklı m.6/3.

Danışma Kurulunun başkanı Uludağ Alan Başkanıdır.³⁹² Danışma Kurulu, Başkanlığa danışmanlık etmekle yükümlüdür.³⁹³

Danışma Kurulu yılda en az 4 kez toplantı yapar. Toplantıların olağan tarihi bulunmayıp, toplantılar yıl içerisinde Kurul Başkanının uygun gördüğü tarihlerde ve Kurul Başkanının çağrısıyla yapılır.³⁹⁴ Kanunun 6/2. maddesine göre, “*Gerek görüldüğünde Danışma Kurulu toplantısına Başkanlığın daveti ile üniversiteler, ilgili sivil toplum kuruluşlarından ve meslek odalarından birer üye katılabilir.*” 7. Fıkraya göre ise, “*Danışma Kurulunca bilgi, tecrübe ve uzmanlığından yararlanılabileceği düşünülen kişi veya kurum ve kuruluşların temsilcileri toplantıya çağırılabilir veya görüşleri alınabilir.*”

Uludağ Alan Komisyonu, 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun ile kurulmuştur. Komisyonun teşkilatlanması ayrıntılı olarak Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmiştir.

Kanunun “*Komisyonun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları*” başlıklı 5/1. Maddesine göre “*Komisyon, Uludağ Alanı sınırları içerisinde her türlü uygulamaya yönelik karar almaya yetkilidir.*” Ayrıca belirtmek gerekir ki, olağan şartlarda Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarına ait olan görev ve yetkiler, Uludağ bölgesi içerisinde Uludağ Alan Komisyonu tarafından yerine getirilir. Komisyon, Uludağ Alanı içerisinde doğal sit alanlarının tescili, sınır değişiklikleri ve yeniden değerlendirilmesine yönelik karar almaya da yetkili bulunmaktadır.³⁹⁵

Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “*Komisyonun Görev ve Yetkileri*” başlıklı 6/1. Maddesine göre, “*Komisyon, Kanun ve ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda aşağıda yer alan görev ve yetkilere sahiptir:*

- a) *Uludağ Alanında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile meri planlara ilişkin her türlü fiziki ve inşai uygulamaya yönelik karar almak.*
- b) *Uludağ Alanında 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile kültür varlıklarını koruma bölge kurulları ve tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonlarına verilen yetki ve görevleri kullanmak.*
- c) *Uludağ Alanı içerisinde doğal sit alanlarının tescili, sınır değişiklikleri ve yeniden değerlendirilmesine yönelik karar almak.*

³⁹² 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun “*Danışma Kurulunun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları*” başlıklı m.6/4.

³⁹³ 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun “*Danışma Kurulunun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları*” başlıklı m.6/5.

³⁹⁴ 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun “*Danışma Kurulunun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları*” başlıklı m.6/6.

³⁹⁵ Bkz. 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun “*Genel Esaslar*” başlıklı m.3/2 ve “*Komisyonun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları*” başlıklı m.5/2.

c) Kanunun 4 üncü maddesi çerçevesinde; Uludağ Alanının bütününe ilişkin hazırlanan ya da hazırlatılan üst ölçekli planları, yönetim planları ve üst ölçekli planlara uygun olarak hazırlanan ya da hazırlatılan nazım ve uygulama imar planlarını, yürürlüğe giriş sürecinde inceleyerek uygun görüş vermek.

d) Kanunun 4 üncü maddesi uyarınca Uludağ Alanında uygulamaya yönelik imar planları yürürlüğe girene kadar geçerli olmak üzere Uludağ Alanının ihtiyaçları göz önünde bulundurularak Başkanlıkça hazırlanan geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını, yürürlüğe giriş sürecinde inceleyerek onaylamak.”

7432 sayılı Kanunun 5/3. maddesine göre “Komisyon aşağıda belirtilen üyelerden oluşur:

a) Üniversitelerin mimarlık, şehir planlama/şehir ve bölge planlama, orman mühendisliği, hukuk, jeoloji mühendisliği, harita mühendisliği, çevre mühendisliği ve biyoloji bölümlerinden lisans eğitimlerini tamamlayarak mezun olmuş, Bakanlıkça görevlendirilecek, alanında uzman ve en az on yıl deneyime sahip dört üye

b) Bursa Valisi tarafından görevlendirilecek bir vali yardımcısı

c) Bakanlık Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğünden iki üye ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünden bir üye, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünden iki üye ile Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve Orman Genel Müdürlüğünden, alanlarında uzman birer üye

ç) Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığından görevlendirilecek bir üye”³⁹⁶

Kanunun “Komisyonun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları” başlıklı 5/3-a maddesi uyarınca görev başına gelen üyelerin görev süresi iki yıldır.³⁹⁷ Öte yandan, görev süresi sona erse dahi yerlerine yeni bir üye atanana kadar bu üyeler görevlerine devam eder. Ayrıca belirtmek gerekir ki, görev süresi sona eren üyelerin yeniden seçilmesi de mümkündür.

Ne şekilde göreve geldiği fark etmeksizin, tüm üyelerin toplantılara katılım sağlaması esastır. Üyelerin yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç olmak üzere bir yıl içerisinde dört kez veya üst üste iki kez toplantıya katılmamaları halinde üyelikleri kendiliğinden sona erer.³⁹⁸ Üyelerin izin, mazeret ve devam durumları Yönetmeliğin ilgili maddesi uyarınca Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanlığınca takip edilmekte olup, Grup Başkanlığı tarafından üyelerin görevlendirildiği ilgili idari birimlere bildirimde de bulunmaktadır.

Yönetmeliğin “Komisyon Üyeliği Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi ve Yolluk” başlıklı 5/3. Maddesine göre ise, “Üyelikleri süresince Komisyonun görev ve yetki alanlarına giren konularda Komisyon

³⁹⁶ İşbu hüküm Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “Komisyonun Kuruluşu, Başkanı ve Başkan Yardımcısı” başlıklı 4/1. Maddesinde de birebir yer almaktadır.

³⁹⁷ Kanunun 5/3-b, 5/3-c ve 5/3-ç maddeleri uyarınca seçilen üyeler ise, Kanunda böyle bir hüküm yer almamakla birlikte, bağlı bulundukları idari kurumlardaki görevleri devam ettiği sürece Komisyon üyeliğine devam edecektir şeklinde yorum yapılması mümkündür.

³⁹⁸ Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyon Üyeliği Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi ve Yolluk” başlıklı m.5/2.

üyeleri hiçbir menfaat sağlayamaz. Aksine davrandığı tespit edilenlerin Komisyon üyeliği, Başkanlığın bildirimi üzerine kendilerini görevlendiren bakanlık veya kurumca sona erdirilir.”

Üyelerden birinin Komisyon üyeliği sırasında Başkanlığa ilettiği plan, proje ve benzeri konular Komisyon toplantısının gündemine alınamaz. Öte yandan, üyelerin Komisyon üyesi seçilmeden önce hazırlayarak Başkanlığa ilettiği plan, proje ve benzeri konuların toplantı gündemine alınması mümkündür. Ancak bu durumda projeyi hazırlayan/ileten üyenin toplantıda oy kullanması mümkün olmadığı gibi toplantıya katılım sağlaması da mümkün değildir.³⁹⁹

Komisyon başkan ve başkan yardımcısı üyelerin tamamının katılım sağladığı ilk toplantıda üyeler arasından salt çoğunluk ile seçilir. Başkan ve başkan yardımcısının seçilememesi halinde, en az 7 üyenin katılım sağladığı ilk toplantıda geçici olarak üyeler arasından başkan ve başkan yardımcısı seçilir. Geçici başkan ve başkan yardımcısının görevi, üyelerinin tamamının katıldığı ilk toplantıda başkan ve başkan yardımcısının seçilmesiyle sona erer. Komisyon üyelerinin yarıdan fazlasının değişmesi halinde ise, başkan ve başkan yardımcısı seçimlerinin yenilenmesi gerekir. Başkanın görev başında olmadığı hallerde başkan yardımcısı Komisyona başkanlık eder.⁴⁰⁰

Öte yandan, toplantı gündemine bağlı olarak Başkanlık tarafından Komisyon toplantılarına ilgili yerel yönetimler ile ilgili kurum ve kuruluşlardan uzman çağırılması mümkündür. Uzmanların toplantılarda oy hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca, yine toplantı gündemine bağlı olarak ilgili meslek odalarının da toplantılara gözlemci olarak katılım sağlaması mümkündür. Ancak gözlemci olarak katılım sağlanabilmesi için Başkanlığın davette bulunması gerekmektedir.⁴⁰¹

Uludağ Alan Komisyonu ayda en az bir kez toplanır. Gündemde bekleyen konu bulunmaması halinde aylık toplantı bir sonraki aya ertelenebilir. Gündemde bekleyen konuların çok olması halinde ise, aylık toplantı sayılarının artırılması mümkündür.⁴⁰²

Komisyonunda değerlendirilmesi talep edilen konular bulunması halinde Başkanlığa başvuruda bulunulabilir. Başvurular yerinde inceleme yapılmak suretiyle incelenir. Yapılan

³⁹⁹ Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı m.7/8, m.7/9 ve m. 7/10.

⁴⁰⁰ Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Kuruluşu, Başkanı ve Başkan Yardımcısı” başlıklı m. 4/3 ve m.4/4.

⁴⁰¹ 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun “Komisyonun Belirlenmesi, Görevleri ve Çalışma Esasları” başlıklı m.5/4.

Benzer nitelikte diğer bir hüküm için bkz. Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Kuruluşu, Başkanı ve Başkan Yardımcısı” başlıklı m. 4/2.

⁴⁰² Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı m. 7/1.

inceleme sonucunda bir rapor hazırlanır. Rapor ve ilgili diğer bilgi ve belgeler Komisyon tarafından değerlendirilmek üzere gündeme alınır.⁴⁰³

Toplantı gündemi ve tarihi Alan Planlama ve Uygulama Grup Başkanının teklifi ve Başkanın onayıyla belirlenmekte olup, Komisyon Başkanlığın çağrısıyla toplanmaktadır. Yönetmeliğin “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı 7/3. Maddesine göre “Komisyon, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılan üyelerin oy çokluğu ile karar alır. Ancak karar yeter sayısı yediden az olamaz. Sit sınır ve derece değişiklikleri, Komisyonun oy birliği ile aldığı karar doğrultusunda gerçekleştirilir.”

Yönetmeliğin 7/8. Maddesine göre “Gündemdeki konu ile kişisel ve üçüncü derece dâhil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımları açısından ilişkisi veya menfaati olan üye, bu konunun değerlendirilmesi sırasında Komisyon toplantısına katılamaz ve oy kullanamaz.”

Yönetmeliğin 7/4. Maddesine göre ise, “Alınan kararlar, ilgili mevzuattaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır. Karara karşı olan üyelerin isimlerinin altına “karşı oy” ibaresi yazılır. Karşı oy gerekçesi, Başkanlıkta yer alan konunun ilgili dosyasında muhafaza edilir.” Kararlar üyeler tarafından imzalanır, mühürlenir ve Başkanlık tarafından ilgililerine Komisyonca alınan kararların resmi yazışma usulüne göre dağıtımı gerçekleştirilir. Usulüne uygun olarak alınan Komisyon kararlarına uymak zorunludur.⁴⁰⁴

Alınan kararların yasal düzenlemelere uygunluğundan tereddüt duyulması halinde, kararın Başkanlıkça dağıtımı yapılmaz. Bunun yerine, kararın konusu ve içeriğine bağlı olarak söz konusu karar, ilgili kurum ve kuruluşlara iletilir ve bu kurum kuruluşların karar hakkındaki görüşleri talep edilir. Görüşlerin temin edilmesini müteakip söz konusu karar bir sonraki Komisyon toplantısında yeniden değerlendirilerek konu hakkında Komisyon tarafından yeni bir karar alınır.⁴⁰⁵

7432 sayılı Kanunun 5/6. maddesine göre “Komisyon kararları idari yargı yolu açık olmak üzere kesindir. Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler Komisyon kararlarına uymak zorundadır.” Yönetmeliğin “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı 7/7. Maddesine göre ise, “Komisyon kararlarına karşı idari yargıda açılan davalarda, gerek görülmesi halinde Başkanlık Hukuk Müşavirince yapılacak savunmalarda ve varsa bilirkişi raporlarına itirazda dikkate alınacak ayrıntılı görüş ve gerekçeler, Komisyon üyelerinden de istenebilir.”

⁴⁰³ Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Sekretarya Hizmetleri ile İdari ve Teknik Hizmetleri” başlıklı m. 10/3.

⁴⁰⁴ Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyon Kararlarının Dağıtımı ve Kararlara Uyuma Zorunluluğu” başlıklı m. 9.

⁴⁰⁵ Uludağ Alan Komisyonunun Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik “Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları” başlıklı m. 7/4.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Uludağ Alan Komisyonu bünyesinde alt komisyon oluşturulması da mümkündür. Yönetmeliğin “*Alt Komisyon Kurulması*” başlıklı 8. Maddesine göre, “*Komisyon; çalışmalarını kolaylaştırmak için gündemindeki konuları, üyeleri arasından oluşturacağı alt komisyona verip yerinde inceleme yaptırabilir. Alt komisyon, görüşlerini bir ay içinde rapor halinde hazırlayarak Komisyona sunulmak üzere Başkanlığa iletir. Konu, Komisyon toplantısında görüşülerek karara bağlanır.*”

2.2.2.2. Toprak Koruma Kurulu

Toprak Koruma Kurulu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile kurulmuştur. Kurulun teşkilatlanmasına ilişkin yasal düzenlemeler ise Tarım Arazilerinin Korunması Kullanılması ve Planlanmasına Dair Yönetmelikte yer almaktadır.

Toprak Koruma Kurulu, 5403 sayılı Kanun uyarınca Tarım ve Orman Bakanlığına⁴⁰⁶ bağlı olarak faaliyet gösterir.

Kurulun amacının ne olduğuna ilişkin olarak Kanunda veya Yönetmelikte herhangi bir hüküm bulunmamakla birlikte, Kanunda belirtilen görevlerin incelenmesinden Kurulun amacının ne olduğu noktasında çıkarım yapılması mümkündür.

Anılan Kanunun “*Kurulun Görevleri*” başlıklı 6/1. Maddesine göre Kurulun görevleri şunlardır:

*a) Arazi kullanılan tüm faaliyetlerde, arazinin korunması, geliştirilmesi ve verimli kullanılmasına yönelik inceleme, değerlendirme ve izleme yapmak, ortaya çıkan olumsuzlukları belirlemek, toprak korumayı ve bununla ilgili sorunları giderici önlemleri almak, geliştirmek, uygulanmasını sağlamak için görüş oluşturmak.*⁴⁰⁷

*b) Arazi kullanımını gerektiren tüm girişimleri yönlendirmek üzere, yerel plân veya projelerin uygulanması amacıyla takibini yapmak.*⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Önemle belirtmek gerekir ki, anılan kanunda bakanlık adı “Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı” olarak geçmektedir. 10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bakanlıklar yeniden düzenlenmiş olup, Cumhurbaşkanlığı sisteminde böyle bir bakanlık artık bulunmamaktadır. Bu itibarla, kanunda adı geçen bakanlığın görev alanına giren işleri bugün itibarıyla yürütmekten görevli olan bakanlığın adı kullanılmıştır.

⁴⁰⁷ İşbu görev, Yönetmeliğin “*Toprak Koruma Kurulunun Görevleri*” başlıklı 5/1-a maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir: “*Tarım arazilerinin korunması, geliştirilmesi ve verimli kullanılmasına yönelik inceleme, değerlendirme ve izleme yapmak, ortaya çıkan olumsuzlukları belirlemek, toprak korumayı ve bununla ilgili sorunları giderici önlemleri almak, geliştirmek, uygulanmasını sağlamak için görüş oluşturmak.*”

Görüldüğü üzere, kanunda Kurulun tüm arazilerin korunması, geliştirilmesi ve kullanılmasıyla görevli olduğu düzenlenmekteyken, Yönetmelikte yalnızca tarım arazilerine ilişkin olarak koruma, geliştirme ve kullanımı sağlama yükümlülüğü öngörülmüştür.

⁴⁰⁸ İşbu görev, Yönetmeliğin “*Toprak Koruma Kurulunun Görevleri*” başlıklı 5/1-a maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir: “*Arazi kullanımını gerektiren tüm girişimleri yönlendirmek, arazi özelliklerinin iyileştirilmesi, muhafaza ve geri kazanımına yönelik projeleri incelemek, uygun bulunması halinde onaylamak ve uygulanmasını takip etmek.*”

Kanunda yalnızca projelerin takibinden sorumlu tutulmuş olmakla birlikte, Kurulun “projelerin takibi” ile kastedilen ne olduğu hususu Yönetmelikle netleştirilmiştir.

- c) Toprak koruma önlemlerinin yerine getirilmesi sürecini yerel ölçekte izlemek, değerlendirmek ve çözümleyici öneriler geliştirmek, hazırlanacak toprak koruma ve arazi kullanım plânları doğrultusunda, yerel ölçekli yıllık iş programları için görüş oluşturmak ve uygulamaya konulmasının takibini yapmak.
- ç) Ülkesel, bölgesel veya yerel ölçekli yapılan plânlar arasındaki uyumu denetlemek.
- d) Kanunda yer alan konularla ilgili başvuruları almak ve ilgililere aktarmak.
- e) Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.”

Kanundaki görevlere ek olarak Yönetmeliğin “*Toprak Koruma Kurulunun Görevleri*” başlıklı 5/1. Maddesinde şu görevler de öngörülmüştür:

- “d) Tarım arazilerinin kullanılması ile ilgili talepleri almak, değerlendirmek, görüş oluşturmak ve ilgililerine aktarmak,
- e) Gündeminde bulunan konularla ilgili ihtiyaç duyulması halinde yerinde inceleme yaparak karar oluşturmak,”

Toprak Koruma Kurulu her ilde valinin başkanlığında kurulur. Başkan yardımcısı o ilde tarımdan sorumlu birim amiridir.⁴⁰⁹ Toprak Koruma Kurulunun başkan ve başkan yardımcısı haricinde altı üyesi bulunur. Bu altı üye şu şekilde seçilir:

- İlde plan yapma yetkisi olan kamu kurum ve kuruluşları ile üniversiteler arasından üç üye
- Maliye Bakanlığının ildeki üst düzey temsilcisi ile planlama ve/veya toprak koruma konularında ulusal ölçekte faaliyette bulunan kamu kurum niteliğini haiz meslek kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının yerel temsilcilerinden üç üye.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, toplantı gündemindeki konuya bağlı olarak, gündemde bulunan arazilerin,

- i) Özel kanunlarla koruma altına alınmış alanlar,
- ii) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün proje alanı,
- iii) 22.11.1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanununa göre uygulama alanı ilan edilen yerler,

Arasında bulunması halinde, bu alanlarda uygulama yapan birimlerin yetkili temsilcilerinin de Kurul toplantılarına katılımı gerekmektedir.⁴¹⁰

Yönetmeliğin “*Toprak Koruma Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları*” başlıklı 6/1. Maddesine göre, “*Toprak koruma kurulu aşağıdaki esaslar çerçevesinde çalışmalarını yürütür.*

- a) Kurul, Kanunda verilen görevleri yerine getirmek ve görüşülecek konu olması halinde kurul başkanınca belirlenen gündemi görüşmek üzere, ayda en az bir kez toplanır. Kurulun gündeminde

⁴⁰⁹ Ayrıca belirtmek gerekir ki, o ildeki tarımdan sorumlu birim amiri aynı zaman Toprak Koruma Kurulunun sekretarya hizmetlerinden de sorumludur.

⁴¹⁰ 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu “*Toprak Koruma Kurulu*” başlıklı m.5/1.

görüülecek konu olmaması halinde Kurul toplanmaz, bu durum sekreteryaya tarafından karar defterine işlenir ve il müdürü tarafından onaylanır.

b) Kurul üyeleri, sekreteryaya tarafından toplantıya çağrılmadan en az üç gün önce gündem hakkında bilgilendirilir.

c) Kurulun üye tam sayısı ile toplanması esastır, ancak zorunluluk halinde en az altı üye ile toplanabilir. Kurul, kararları en az beşte üç çoğunlukla ve en az altı üyenin aynı yönde oy kullanması şartı ile alır. Ancak kamuya ait enerji ve ulaşım yatırım projelerinde Kurul, kararları toplantıya katılan üyelerin çoğunluğu ile de alabilir.

ç) Toplantıda alınan kararlar, karar defterine işlenir ve muhafaza edilir.

d) Kurul kararlarında üyelerin temsil ettikleri kurumlar belirtilir ve toplantıya katılmayan üye için katılmadı ibaresi konulur, oy çokluğu ile alınan kararlara varsa karşı görüşlerin gerekçeleri/şerhleri belirtilir.

e) Kurul kararlarına yapılan itirazlar sonucu Bakanlık tarafından yapılan incelemeye dayalı hazırlanan rapor veya talebi destekleyici nitelikte yeni bilgi ve belgenin sunulması halinde, kararlar Kurul tarafından yeniden değerlendirilir.

f) Tarım dışı amaçlı kullanım talebi, toplulaştırma projelerinin veya etüt raporunda çevre tarım arazilerindeki tarımsal kullanım bütünlüğünü bozacak durumda olması halinde Kurul gündemine alınmaz ve valilik tarafından doğrudan reddedilir.

g) Etüt raporunda tespit edilen tarımsal veya tarım dışı amaçlarla kullanıma ilişkin alternatif alanlar Kurul tarafından değerlendirilir, alternatif olup olamayacağı gerekçesi açıklanarak karara bağlanır.

ğ) Büyük ova koruma alanı dışındaki tarımsal amaçlı yapılar ile arazi etüt raporunda tarımsal kullanım bütünlüğünü ve arazi toplulaştırma projesi bütünlüğünü bozmadığı tespit edilen kuru marjinal tarım arazileri için gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılan tarım dışı amaçlı kullanım talepleri Kurul gündemine alınmaz, valilikler tarafından değerlendirilerek sonuçlandırılır.”

2.2.2.3. Mera Komisyonları ve Mera Yönetim Birlikleri

Mera Komisyonu, 4342 sayılı Mera Kanunu ile kurulmuştur. Kanuna göre Komisyonun amacı mera, yaylak ve kışlakların tespit, tahdit ve tahsisidir.

Anılan Kanunun “Tanımlar” başlıklı 3/1 maddesinin,

d bendine göre, “*Mera: Hayvanların otlatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yeri*”,

e bendine göre, “*Yaylak: Çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yeri*”,

f bendine göre, “*Kışlak: Hayvanların kış mevsiminde barındırılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yeri*” ifade eder.

Mera Komisyonu ise, Kanunda yer alan tanımlar doğrultusunda mera, yaylak ve kışlakların tespit, tahdit ve tahsisinden sorumludur.

Mera Komisyonu; Tarım ve Orman Bakanlığına⁴¹¹ bağlı olarak faaliyet göstermekte olup, valilik onayı ile oluşturulur.

Kanunun “*Komisyon ve Teknik Ekipler*” başlıklı 6. Maddesine göre, komisyon üyeleri şu 11 kişiden oluşur:⁴¹²

- Vali Yardımcısı (*Komisyonu başkanlık etmek üzere vali tarafından görevlendirilir*)
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Genel Müdürü,
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Genel Müdürlüğünden uzman bir ziraat mühendisi,
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü yetkili temsilcisi,
- Orman Genel Müdürlüğü yetkili temsilcisi,
- İlgili köy veya mahalle muhtarı,
- Hukukçu (*Öncelikli olarak defterdarlıkta görevli olanlar arasından tercih edilmekte olup, o ilde defterdarlık bulunmaması halinde vali tarafından görevlendirilir*)
- Milli Emlak Müdürlüğünden bir temsilci,
- Kadastro Müdürlüğünde bir teknik eleman,
- Ziraat Odası Başkanlığından bir temsilci,
- İlgisine göre genel kolluk biriminde görevli bir temsilci.

Mera Yönetmeliğinin “*Komisyon ve Teknik Ekiplerin Çalışma Esas ve Usulleri*” başlıklı 5/1. Maddesine göre, Mera Komisyonunda görev almak üzere seçilecek her bir üye asil ve yedeği ile birlikte bildirilmelidir.

İklim şartlarının uygun olması halinde Komisyon tespit, tahdit ve tahsis işlemlerine ilişkin olarak her haftanın son çalışma gününde toplanır. İklim şartlarının elvermemesi halinde ise tespit, tahdit ve tahsis işlemlerinin haftalık çalışmalar yerine ayda iki kez yapılacak toplantılarda karara bağlanması da mümkündür.

⁴¹¹ Önemle belirtmek gerekir ki, anılan kanunda bakanlık adı “Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı” olarak geçmektedir. 10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bakanlıklar yeniden düzenlenmiş olup, Cumhurbaşkanlığı sisteminde böyle bir bakanlık artık bulunmamaktadır. Bu itibarla, kanunda adı geçen bakanlığın görev alanına giren işleri bugün itibarıyla yürütmekten görevli olan bakanlığın adı kullanılmıştır.

⁴¹² Komisyon üyelerinin seçildiği kurum adları Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesini müteakip bakanlıklarda yapılan değişikliklerle birlikte değişmiştir. Ancak görev ve yetki itibarıyla işbu ünvanların günümüzde faaliyet göstermekte olan müdürlüklerdeki karşılıkları tespit edilemediğinden kanunda olduğu gibi yazılmıştır.

Tespit, tahdit ve tahsis işlemleri tamamlandıktan sonra Kanunda belirtilen diğer görevleri yerine götürmek üzere her ayın ortasında ve sonunda olmak üzere ayda iki kez toplantı yapılır. Gerek görmesi halinde, Komisyon başkanı, üyeleri diğer zamanlarda da toplantıya çağırmaya yetkilidir. Toplantılarda alınan kararlar Mera Komisyonu Karar Defterine işlenir.

Mera, yaylak ve kışlak ile hayvancılık potansiyeli yüksek olan il ve ilçelerde Mera Komisyona bağlı olarak faaliyet göstermek üzere teknik ekiplerin oluşturulması da mümkündür. Kanunun 6/4. Maddesine göre *“teknik ekipler ilçelerde kaymakamın, illerde ise komisyonun teklifi ve valinin onayı ile oluşturulur.”*

Bu teknik ekipler söz konusu alanların tespit, ölçme, harita yapma ve yer gösterme çalışmalarından sorumlu olurlar.

Teknik ekipler,

- Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl veya İlçe Müdürlüğünden bir ziraat mühendisi veya teknik eleman,
- Kadastro Müdürlüğünden bir teknik eleman,
- Milli Emlak Müdürlüğünden bir temsilci,
- Bir orman mühendisi *(yalnızca orman içi, orman kenarı ve orman üst sınırı meraları ile ilgili olarak görevlidir)*
- Tarım Reformu Teşkilatından bir ziraat mühendisi *(yalnızca 22.11.1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunun uygulama alanlarıyla ilgili olarak görevlidir)*
- Meralardan yararlanan köy ise köy muhtarı, belediye ise belediye temsilcisi
- İki mahalli bilirkişi *(Mera Komisyonu tarafından teklif edilerek Valinin onayı ile görevlendirilirler).*

Mera Komisyonu üyelerinin seçiminde olduğu gibi, uygun görülen yerlerde oluşturulan teknik ekiplerde görev almak üzere seçilecek üyeler de asil ve yedeği ile birlikte bildirilmelidir.

Teknik ekipler, Mera Komisyonundan farklı olarak, tespit, tahdit ve tahsis işlemleri tamamlanıncaya kadar her gün toplantı yapar. Mera Komisyonlarının tespit, tahdit ve tahsis işlemleri bakımından iklim şartlarına bağlı olarak toplantı günlerinde esneklik olmasına karşın, teknik ekipler bakımından benzer bir düzenleme bulunmamaktadır. Tespit, tahdit ve tahsis işlemlerinin tamamlanmasını müteakip ise, teknik ekiplerin toplantı gün ve saatleri Mera Komisyonu tarafından belirlenir.

Mera Yönetim Birlikleri, 4342 sayılı Mera Kanunu ile hukuk dünyasına girmiş olup, ilgili belediye veya muhtarlık bünyesinde kurulurlar. Mera Yönetim Birlikleri, Komisyon tarafından mera, yaylak ve kışlaklarının belirlenmesini müteakip bu alanların ve bu alanlara ait

sınır işaretlerinin korunması ile bu alanların tahsis amacına göre en iyi şekilde kullanılmasından sorumludur.⁴¹³ Ayrıca mera, yaylak ve kışlaklardan elde edilen ihtiyaç fazlası ürünlerin satışında yetkilidir.⁴¹⁴

Kanunda belirtilenlerin yanı sıra Mera Yönetmeliğinin “Mera Yönetim Birliklerinin Görevleri” başlıklı 12. Maddesine göre Birliğin görevleri şunlardır:

“a) Mera Yönetim Birlikleri, Komisyon tarafından saptanan otlatma mevsiminin başlamasından en az on beş gün önce toplanır. Komisyonca belirlenen otlatma planlarının uygulanması ve verilen diğer görevleri görüşerek gerekli kararları alır ve bu kararları alışılmış araçlarla, yazılı ve sözlü olarak ilgililere duyurulur.

b) çayır, mera, yaylak ve kışlaklar için Komisyonca yapılan otlatma planlarının en iyi şekilde uygulanmasını sağlar.

c) çayır, mera, yaylak ve kışlakların bakım, ıslah çalışmalarını organize eder, bu alanların otlatma planlarına uygun otlatılmalarını kontrol eder.

d) çayır, mera, yaylak ve kışlaklardan elde edilecek ihtiyaç fazlası ürünlerin satılmasını, gelirlerinin köy sandığına veya belediye bütçesinde ayrı bir hesaba yatırılmasını sağlar.

e) Otlatma hakkında doğan gelirlerin yani otlatma ücretlerinin toplanması, köy sandığına veya belediye bütçesine ayrı bir hesaba yatırılmasını ve bunların mevzuata uygun olarak harcanmasını sağlar. Komisyonca belirlenecek ayni ve nakdi katkılarının toplanarak mera ıslah ve geliştirme işlerinde kullanımını gerçekleştirir.

f) Köy veya belediyeye tahsis edilen mera, yaylak ve kışlakların bu Yönetmeliğin 9 uncu maddesinde belirtilen işaretlenmiş sınırların korunması, tecavüzlerin önlenmesi, bu tecavüzlerin ilgililere bildirilmesi ile yükümlüdür.

g) Mera, yaylak ve kışlakların, sınırlarının muhafazası, korunması, tecavüzlerin önlenmesi ve benzeri hizmetler için görevlendirilen korucuları denetler.

h) Komisyonlarca Kanun ve bu Yönetmelik hükümlerine göre verilen görevlerin yerine getirilmesini sağlar.”

Mera Yönetim Birliklerinin görev alanına giren hususlarda herhangi bir yasaya aykırı fiil söz konusuysa, ilgili muhtar ve belediye başkanları durumu derhal Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl veya İlçe Müdürlüğüne, ilgili müdürlük de durumu derhal valilik veya kaymakamlığa bildirmekle yükümlüdür.⁴¹⁵

⁴¹³ 4342 sayılı Mera Kanunu “Mera, Yaylak ve Kışlakların Korunması” başlıklı m.19/1.

⁴¹⁴ 4342 sayılı Mera Kanunu “İhtiyaç Fazlası Ürünlerin Satılması” başlıklı m.25/1.

⁴¹⁵ 4342 sayılı Mera Kanunu “Mera, Yaylak ve Kışlakların Korunması” başlıklı m.19/3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASIYLA GÖREVLİ İDARİ TEŞKİLATIN ÇALIŞMA ESAS VE USULLERİ, ALDIKLARI KARARLAR VE BU KARARLARIN YASAL DENETİMİ

3.1. Çalışma Esas ve Usulleri

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu ve KUDEB’lerin çalışma esas ve usulleri bu başlık altında incelenecektir.

3.1.1. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Açısından

2863 sayılı Kanunla kurulan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun çalışma usul ve esasları, “*Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli*” başlıklı 51/4. Maddesi uyarınca bir yönetmelikle düzenlenecektir. Bu kapsamda Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmelik⁴¹⁶ oluşturulmuştur.

Yönetmeliğin “*Koruma Yüksek Kurulunun Oluşumu, Üyelik Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı 5/2. Maddesine göre Koruma Yüksek Kurulu’nun başkanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nda görevli Bakan Yardımcısıdır.⁴¹⁷ Yine aynı maddeye göre Kültür ve Turizm Bakanı da gerekli gördüğü takdirde toplantılara katılarak Kurula başkanlık edebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, Bakanın toplantılarda oy kullanma hakkı yoktur.⁴¹⁸

Koruma Yüksek Kurulu, başkanın davetiyle toplanır. Toplantı gündemini belirleme yetkisi Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne aittir.⁴¹⁹ Yıl içerisinde yapılacak toplantı sayısının herhangi bir sınırı bulunmamakta olup, Başkan tarafından üyeler toplantıya davet edildiği sürece Koruma Yüksek Kurulu toplantı yapabilir.⁴²⁰

Öte yandan, bazı durumlarda üyelerin toplantıya katılması yasak olabilir. Nitekim Yönetmeliğin “*Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Şekli*” başlıklı 7/5. Maddesine göre,

⁴¹⁶ 19.04.2012 tarihli ve 28269 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

⁴¹⁷ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kurulunun Oluşumu, Üyelik Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı m. 5/2.

⁴¹⁸ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kurulunun Oluşumu, Üyelik Süresi, Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı m.5/2.

⁴¹⁹ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Şekli*” başlıklı m. 7/1; **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s. 632.

⁴²⁰ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Şekli*” başlıklı m. 7/3.

üyelerden birinin veya üçüncü dereceye kadar kan ve/veya⁴²¹ sıhri hısımlığı bulunan üyelerin toplantı gündemindeki konudan kaynaklanan menfaati varsa ya da konu ile herhangi bir şekilde ilişkisi varsa bu üyelerin toplantıya katılması yasaktır.

Toplantı gündeminde Koruma Bölge Kurulu kararlarının değerlendirilmesi halinde ise; Bakanlıkça Koruma Bölge Kurulu üyeleri arasından seçilen Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin mensubu oldukları Koruma Bölge Kurulu kararlarına ilişkin olarak oy kullanması mümkün değildir.⁴²² Esasen bu hüküm, Yönetmeliğin “*Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Şekli*” başlıklı 7/5. Maddesi kapsamında sayılabilecek olmakla birlikte, iki yasal düzenleme arasındaki esas fark birinde toplantıya katılımın dahi yasak olmasıyken diğ erinde yalnızca oy kullanmanın yasak olmasıdır. Dolayısıyla Koruma Yüksek Kurulu gündeminde tartışılan Koruma Bölge Kurulu kararının alındığı Kurulda da çalışan üyeler toplantıya katılması yasak olmayıp, yalnızca alınacak kararlarda oy kullanmalarının yasak olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Koruma Bölge Kurulu kararlarının Koruma Yüksek Kurulu tarafından değerlendirilmesi halinde, Bölge Kurullarının yeniden aynı konuda karar alması mümkün değildir. Nitekim, Yönetmeliğin başlıklı 7/7. Maddesinde Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan kararların nihai nitelikte olduğu belirtilmektedir.⁴²³

2863 sayılı Kanunun 51/2. Maddesine göre, mahalli idarelerin ya da diğ er kamu kurum ve kuruluşlarının Koruma Yüksek Kurulu tarafından değerlendirilmesini talep ettiği bir husus olduğ unda; bu taleplerini bağı lı, ilgili ya da ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla bildirmeleri gerekmektedir. Talep edilen konuya ilişkin olarak Koruma Yüksek Kurulu tarafından bir karar alınması halinde ise, anılan madde uyarınca aynı hususun Koruma Bölge Kurulu tarafından yeniden değerlendirilmesi yasaktır.

3.1.2. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Açısından

Koruma Bölge Kurullarının çalışma şekli esas itibarıyla 2863 sayılı Kanunun “*Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli*” başlıklı 57. Maddesinde düzenlenmektedir. Ayrıca Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinde⁴²⁴ de konuya ilişkin hükümler bulunmaktadır.

⁴²¹ Yönetmelikte esas itibarıyla yalnızca “ve” denilmiş olmakla birlikte, düzenlemenin amacı göz önünde bulundurulduğ unda bunun geniş kapsamlı olacak şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

⁴²² Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Şekli*” başlıklı m.7/6.

⁴²³ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Cırak, s. 632.

⁴²⁴ 19.04.2012 tarihli ve 28269 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

Kanunun “*Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli*” başlıklı 57. maddesine göre, Koruma Yüksek Kurulu’ndan farklı olarak, Koruma Bölge Kurullarına kimin başkanlık edeceği Kurul üyeleri tarafından seçilmektedir. Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarında Başkanlık Seçimi, Üyelik Süresi Ve Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı 10/1. Maddesinde ise, başkan ve başkan yardımcılarının yedi üyenin de katılım gösterdiği toplantıda seçilmesi gerektiği düzenlenmektedir. Anılan maddenin 2. Fıkrasına göre, başkan ve başkan yardımcısının seçilememesi halinde, en az 4 üyenin katıldığı ilk toplantıda katılanlar arasından başkan ve başkan yardımcısı seçilmelidir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu yolla seçilen başkan ve başkan yardımcısı geçici olarak seçilmiştir. Dolayısıyla 7 üyenin de katılım gösterdiği ilk toplantıda Kanunda belirtildiği üzere üyeler arasından başkan ve başkan yardımcısı seçilir ve geçici başkan ile başkan yardımcısının görevi burada sona erer. Koruma Bölge Kurulu üyelerinin yarısından fazlasının değişmesi halinde ise, başkan ve başkan yardımcısı seçiminin yenilenmesi gerekir.⁴²⁵

Koruma Bölge Kurullarının toplantı gündemi, Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Çalışma Şekli*” başlıklı 12/1. Maddesi uyarınca Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünce belirlenir. Anılan maddede gündemin belirlenmesini müteakip, üyelere toplantı çağrısı yapılacağı belirtilmekle birlikte, toplantıya davet usulüne ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Öte yandan, Koruma Bölge Kurullarının bir ay içerisinde en az dört kez toplantı yapması gerekmektedir. Görüşülecek dosya sayısı ve olağanüstü durumlar bulunması halinde Kurulun yapacağı toplantı sayısı artırılabilir olup, bir ayda yapılacak toplantı sayısının üst sınırı bulunmamaktadır. Gündemde bir konunun bulunmaması halinde ise, ayda en az iki toplantı yapılması söz konusu olabilecektir.

2863 sayılı Kanun kapsamında Kurul üyesi seçilen 7 kişinin toplantılara katılımı esastır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, bu üyelerin yanı sıra, toplantı gündemindeki konuya bağlı olarak,

“b) Görüşülecek konu;

- 1) Belediye sınırları içinde ise belediye başkanı veya teknik temsilcisi, konu Büyükşehir belediyesi sınırları içinde ise Büyükşehir belediye başkanı veya teknik temsilcisi ile ilgili ilçe belediye başkanı veya teknik temsilcisi, belediye sınırları dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,
- 2) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile ilgili ise ilgili teknik temsilci,
- 3) Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise, Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,
- 4) Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci,

⁴²⁵ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Bölge Kurullarında Başkanlık Seçimi, Üyelik Süresi ve Üyeliğin Sona Ermesi*” başlıklı m.10/1.

5) Müze müdürlüğü ile ilgili ise ilgili müze müdürü,” toplantıya katılım sağlar.

Gündemdeki konunun ilgili olduğu idari makama bağlı olarak toplantılara katılım sağlayan kurum personeli de Koruma Bölge Kurulunun üyesi sayılır. Bu üyelere “temsilci üye” denilmekte olup, Kurul tarafından alınacak kararlarda oy kullanma hakkına sahiptirler. Öte yandan, Kurulun başkan ve başkan yardımcısının seçilmesinde temsilci üyelerin oy hakkı olmadığı gibi toplantıya katılmaları da gerekmemektedir.

Koruma Bölge Kurulu toplantılarına danışman niteliğinde uzman kişilerin çağrılması da mümkündür. Ancak Kanunun “*Koruma Bölge Kurullarının Oluşumu*” başlıklı 58/2. Maddesine göre bu kişilerin oy hakkı bulunmamaktadır.

Toplantı gündemine bağlı olarak, konu ile ilgili meslek odalarının da toplantıya gözlemci olarak katılması mümkündür. Ancak Kanunun “*Koruma Bölge Kurullarının Oluşumu*” başlıklı 58/3. Maddesine göre toplantılara gözlemci olarak katılım sağlanabilmesi için, Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından davet edilmiş olmak şartı bulunmaktadır.

Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Çalışma Şekli*” başlıklı 12/6. Maddesi uyarınca Koruma Bölge Kurulu üyeleri, çalıştıkları kurumca hazırlanarak Koruma Bölge Kuruluna gönderilen konularla ilgili toplantılara katılamazlar. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Koruma Bölge Kurulu üyelerinin; üyeliği öncesinde veya sırasında Koruma Bölge Kurulu’na iletilen herhangi bir plan, çevre düzenleme projesi, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi ve benzeri konularda çalışma yapmış olması halinde, bu çalışmada yer alan üyelerin toplantıya katılmaması yoluna değil, bu konuların doğrudan Koruma Bölge Kurulu toplantısında görüşülmemesi yoluna gidilmektedir. Nitekim bu son husus, Yönetmeliğin “*Koruma Bölge Kurullarının Çalışma Şekli*” başlıklı 12/7. Maddesinde düzenlenmektedir.

Koruma Bölge Kurulları, üyelerin salt çoğunluğunun sağlanması halinde toplantı yapabilir ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğunun sağlanmasıyla da karar alabilir. Koruma Bölge Kurulu tarafından alınacak kararın karar yeter sayısı en az dört olabilir. Ayrıca, Kurul tarafından alınan her kararın 2863 sayılı Kanun ve Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarındaki dayanaklarının ve kararın bilimsel gerekçelerinin de yazılması gerekmektedir.⁴²⁶ Kurulca alınan karara, çoğunluk tarafından belirtilenden farklı gerekçelerle onay veren bir üyenin olması halinde, bu üyenin “gerekçede karşı oy” vererek karara katılması mümkündür.⁴²⁷

⁴²⁶ 2863 sayılı Kanun “*Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki Ve Çalışma Şekli*” başlıklı m. 4.

⁴²⁷ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Cırak, s. 604-605.

Öte yandan, toplantıya katılım sağlayıp Kurulca alınan karara katılmayan bir üye varsa, muhalefet şerhi yazmalıdır ancak muhalefet şerhinin toplantı sırasında mı yazılacağı yoksa toplantı sona erdikten sonra mı yazılacağı hususunda kanunda bir netlik bulunmamaktadır.⁴²⁸

3.1.3. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) Açısından

KUDEB'ler, 5226 sayılı Kanunun⁴²⁹ 4. Maddesiyle 2863 sayılı Kanuna eklenmiştir. KUDEB'lerin çalışma usul ve esasları ise 11.06.2005 tarihli ve 25842 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte düzenlenmektedir.

Yönetmeliğin *“Koruma, Uygulama Ve Denetim Bürolarının Çalışma Şekli”* başlıklı 8. Maddesine göre KUDEB, 2863 sayılı Kanun ve bu kanun kapsamında çıkarılan yönetmelikler başta olmak üzere, Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları ile Koruma Bölge Kurullarının aldıkları kararlar doğrultusunda faaliyet gösterir.

Daha önce de belirtildiği üzere, KUDEB; taşınmaz kültür varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında 3194 sayılı İmar Kanunun 21. Maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratların Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün izni ve denetiminde yapılmasını sağlar. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Yönetmeliğin *“Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Çalışma Şekli”* başlıklı 8/7. Maddesine göre, *“koruma amaçlı imar planı bulunmayan sit alanlarında tadilat ve tamirat dışında tüm uygulamalar için Koruma Bölge Kurulundan izin alınması zorunludur.”* Aynı maddenin 8. Fıkrasına göre ise, *“Koruma Bölge Kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanması sürecinde, plan hükümlerine aykırı uygulamalar KUDEB tarafından saptanır ve uygulamalar koruma bölge kurulu tarafından karar alınıncaya kadar durdurulur. Bu konuda hazırlanan tutanak koruma bölge kurulu müdürlüğüne gönderilir.”*

KUDEB'in görev alanında yer alan tescilli taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratında, tadilat ve tamirata gerçekleştirecek kuruluşun,

- i) Yapının maliki olduklarına ilişkin belge,
- ii) Yapının mevcut durumunun fotoğrafları,
- iii) Yapılacak tamirat ve tadilata ilişkin açıklayıcı bilgi içeren bir rapor,

ile birlikte KUDEB'e başvurması gerekmektedir. İlgili kuruluşun başvurusunu müteakip bu talep birisi muhakkak mimar olmak üzere en az iki KUDEB uzmanı tarafından

⁴²⁸ *ibid*, s. 604.

⁴²⁹ 5226 sayılı Kanunun tam adı Kültür Varlıklarını Koruma ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun olup, 27.07.2004 tarihli ve 25535 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

incelenir.⁴³⁰ İnceleme sonrasında KUDEB tarafından tadilat ve tamirat öncesi durum fotoğraf gibi belgelerle tespit edilmek suretiyle tamirat ve tadilatın koşullarının belirtildiği bir ön izin belgesi düzenlenir.⁴³¹ Ön izin belgesi ile birlikte söz konusu yapının tadilat ve tamirat süreci başlayacak olup, tüm süreç KUDEB uzmanlarının gözetiminde yürütülecektir.⁴³²

Tadilat ve tamirat sırasında kültür varlığının esaslı onarıma ihtiyacının olduğunun tespit edilmesi halinde, tamirat ve tadilat durdurulur. Durum, belgeleriyle birlikte Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne bildirilir.⁴³³

Tadilat ve tamiratın tamamlanmasını müteakip, söz konusu kültür varlığının durumu KUDEB uzmanlarınca yeniden incelenir. Tamirat ve tadilatın izin belgesinde belirtilen usul ve esaslara uygun yapılmış olması halinde KUDEB tarafından onarım uygunluk belgesi düzenlenir.⁴³⁴

Koruma ve sit alanlarında yer almakla birlikte yürürlükteki mevzuata göre ruhsatı bulunan tescilsiz yapıların, taşınmaz kültür varlıklarına bitişik parselde yer alıyor olması halinde ise, Yönetmeliğin “*Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Çalışma Şekli*” başlıklı 8/7. Maddesinde yer alan atıf hükmüyle bu yapılardaki tamirat ve tadilatın da 4. Fıkradaki usule göre gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, yukarıda yapılan açıklamalar koruma ve sit alanlarında yer almakla birlikte yürürlükteki mevzuata göre ruhsatı bulunan tescilsiz yapıların, taşınmaz kültür varlıklarına bitişik parselde yer alıyor olması halinde de aynen geçerlidir. Ayrıca, tescilli kültür varlıklarının koruma alanlarında da Yönetmeliğin 8/4. Maddesinde belirtilen usule uygun olarak tamirat tadilat yapılabilir. ⁴³⁵

Öte yandan, aynı maddenin 9. fıkrasına göre, Koruma Bölge Kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine uygun olmayan faaliyetlerde bulunulduğunun tespiti halinde, durumun KUDEB tarafından Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne derhal bildirilmesi gerekmektedir. Koruma Bölge Kurulu tarafından somut olaya ilişkin karar verilmediği sürece, KUDEB’in usulüne uygun yürütülmeyen bu projelerin durdurulmasını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır.

⁴³⁰ Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.8/4.

⁴³¹ Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, KUDEB tarafında verilen izinin süresi bir yıldır. Bir yıl içerisinde tamirat ve tadilatın başlatılmamış olması halinde, yeniden KUDEB’e başvurulması gerekmektedir.

⁴³² T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı & TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, sayfa 25.

⁴³³ Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.8/6.

⁴³⁴ Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.8/5.

⁴³⁵ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı & TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, sayfa 26.

Ayrıca, depreme maruz kalan taşınmaz kültür varlıklarının tamirat ve tadilatı, Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları ve konuya ilişkin diğer yasal düzenlemeler dikkate alınarak sağlanır.⁴³⁶

3.1.4. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu Açısından

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, 7153 sayılı Kanunun⁴³⁷ 28. Maddesiyle 2863 sayılı Kanuna eklenmiştir. İşbu komisyonun çalışma usul ve esasları ise Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte⁴³⁸ düzenlenmektedir.

Yönetmeliğe göre Merkez Komisyonu bir yıl içerisinde en az iki kez toplantı düzenler. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının gerekli görmesi halinde ise olağanüstü toplantı düzenlenebilir.⁴³⁹ Yönetmeliğin “*Merkez Komisyonunun Çalışma Şekli*” başlıklı 8/2. Maddesine göre toplantı gündemi Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından belirlenir. Aynı maddenin 3. Fıkrasına göre ise, Komisyon, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır. Toplantıya katılan üyelerin de salt çoğunluğu ile karar verir.

Yönetmeliğin “*Merkez Komisyonu ve Bölge Komisyonlarınca Alınan Kararlar ve Dağıtım*” başlıklı 14. Maddesine göre, alınan kararların üyeler tarafından imzalanması ve onaya sunulması gerekmektedir.⁴⁴⁰ Onaylanan Merkez Komisyon kararları Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından dağıtılır. Kararların onaylanmaması halinde ise, söz konusu kararlara neden onay verilmediğine ilişkin açıklama yapılmak suretiyle ilgili kararlar Merkez Komisyonuna iade edilir.⁴⁴¹

⁴³⁶Bkz. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik m.8/11.

⁴³⁷ 7153 sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 10.12.2018 tarihli ve 30621 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁴³⁸ 23.08.2013 tarihli ve 28744 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁴³⁹ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonunun Çalışma Şekli*” başlıklı m.8/1.

⁴⁴⁰ Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu kararlarının onaya sunulması oldukça ilginçtir. Zira Kanundaki ilgili hükümlerin yorumundan, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun birbirleri ile paralellik arz ettiği sonucu çıkmaktadır. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun kararlarında böyle bir şart aranmazken Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu kararlarında böyle bir koşulun öngörülmüş olması, iki kuruluşun birbirine denk olmadığını göstermektedir.

Ayrıca Yönetmelikte imzalanan kararların ayrıca onaya sunulması gerektiği de belirtilmiş olmakla birlikte, onay makamının hangi birim olduğuna değinilmemiştir.

⁴⁴¹ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonu ve Bölge Komisyonlarınca Alınan Kararlar ve Dağıtım*” başlıklı m.14/2 ve m.14/3.

Usulüne göre alınan, onaylanan ve dağıtılan Merkez Komisyonu kararlarına uyulması zorunludur.⁴⁴² Ayrıca belirtmek gerekir ki, usulüne göre alınan ve onaylanan Merkez Komisyonu yalnızca Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından dağıtılmakla kalmaz ayrıca bunun bir ilke karar olması halinde Resmi Gazetede yayımlanması sağlanır.⁴⁴³

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu oluşturulmadan önce Koruma Yüksek Kurulu tarafından tabiat varlıklarına ilişkin olarak halihazırda alınmış olan ve Kanuna aykırı olmayan ilke kararlar yürürlükte kalmaya devam eder. Öte yandan, Koruma Yüksek Kurulu ilke kararına konu iş, eylem ve faaliyete ilişkin olarak Merkez Komisyonu tarafından yeni bir ilke karar alınması halinde ise bu yeni kararın Resmi Gazetede yayımlanmasını müteakip Koruma Yüksek Kurulu ilke kararı artık uygulanamaz.⁴⁴⁴ Bu bakımdan, idare hukukuna hakim olan “yetki ve usulde paralellik ilkesi” gereğince Merkez Komisyonunun, Koruma Yüksek Kurulunun tabiat varlıklarına ilişkin olarak aldığı ilke kararları yürürlükten kaldırma yetkisini haiz olduğu ifade edilebilir.⁴⁴⁵

3.1.5. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları Açısından

Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları; Merkez Komisyonunda olduğu gibi, 7153 sayılı Kanunun⁴⁴⁶ 28. Maddesiyle 2863 sayılı Kanuna eklenmiş olup, çalışma usul ve esasları Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte⁴⁴⁷ düzenlenmektedir.

Yönetmeliğin “*Bölge Komisyonlarının Çalışma Şekli*” başlıklı 12. Maddesine göre,

“(1) Bölge komisyonları, görüşülecek dosya sayısı ve olağanüstü durumlar göz önüne alınarak, her ay en az bir defa toplanır.

(2) Toplantı günleri ve gündemleri müdürlükçe belirlenerek bölge komisyonu üyeleri toplantıya çağrılır.

(3) Bölge komisyonları, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir. Ancak karar yeter sayısı dörtten az olamaz. Kararlar; Kanun, ilgili mevzuat ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.

⁴⁴² Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Kararlara Uyma Zorunluluğu*” başlıklı m.15/1.

⁴⁴³ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Kararlara Uyma Zorunluluğu*” başlıklı m.15/2.

⁴⁴⁴ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Mevcut İlke Kararları*” başlıklı geçici m.1.

⁴⁴⁵ Bilgin, sayfa 97.

⁴⁴⁶ 7153 sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 10.12.2018 tarihli ve 30621 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁴⁴⁷ 23.08.2013 tarihli ve 28744 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

(4) Bölge komisyonunca alınan kararın ilgili mevzuatla çelişmesi hâlinde müdürlükçe karar dağıtımı yapılmadan, durum belgeleriyle birlikte ivedilikle Genel Müdürlüğe iletilerek görüş istenir. Genel Müdürlük görüşü bölge komisyonunun ilk toplantısında değerlendirilerek karara bağlanır.”

Bölge Komisyonlarının iş yükünü azaltmak amacıyla alt komisyon oluşturulması mümkündür. Alt komisyonlar, Bölge Komisyonu üyeleri arasından seçilecek kişilerden oluşur. Bölge Komisyonlarının toplantı gündemindeki konular alt komisyonlara iletilir ve alt komisyonlar tarafından yerinde incelenme yapılır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, alt komisyon tarafından yapılacak inceleme sonucunda ortaya çıkarılan bulgular ve görüşler rapor haline getirilmelidir. Raporlar, Bölge Komisyonu toplantılarında tartışılarak konu hakkında karar alınır.

Toplantı sonucunda alınan kararlar Komisyon üyelerince imzalanır ve onaya sunulur.⁴⁴⁸ Onaylanan Bölge Komisyonu kararları Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından dağıtılır. Kararların onaylanmaması halinde ise, söz konusu kararlar neden onay verilmediğine ilişkin açıklamalarla birlikte Bölge Komisyonuna iade edilir.⁴⁴⁹ Usulüne göre alınan, onaylanan ve dağıtılan Bölge Komisyonu kararlarına uyulması zorunludur.⁴⁵⁰

3.2. Karar Türleri

2863 sayılı Kanun kapsamında kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari birimler tarafından alınan kararlar genel anlamda ilke kararlar, tespit ve tescil kararları, izin kararları ve yaptırım kararları olarak sınıflandırılabilir. Her bir karar türü aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

3.2.1. İlke Kararlar

⁴⁴⁸ Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu kararlarının onaya sunulması oldukça ilginçtir. Zira Kanundaki ilgili hükümlerin yorumundan, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının birbirleri ile paralellik arz ettiği sonucu çıkmaktadır. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının kararlarında böyle bir şart aranmazken Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu kararlarında böyle bir koşulun öngörülmüş olması, iki kuruluşun birbirine denk olmadığını göstermektedir.

Ayrıca Yönetmelikte imzalanan kararların ayrıca onaya sunulması gerektiği de belirtilmiş olmakla birlikte, onay makamının hangi birim olduğuna değinilmemiştir.

⁴⁴⁹ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “Merkez Komisyonu ve Bölge Komisyonlarınca Alınan Kararlar ve Dağıtımı” başlıklı m.14/2 ve m.14/3.

⁴⁵⁰ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “Kararlara Uyuma Zorunluluğu” başlıklı m.15/1.

İlke kararlar, kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli ilkelerin belirlenmesini amaçlayan kararlardır.⁴⁵¹ 2863 sayılı Kanunda bu kavramın tanımına doğrudan yer verilmemiş olmakla birlikte, Kanunun çeşitli maddelerinde ilke kararlardan bahsedilmektedir.⁴⁵²

2863 sayılı Kanunun ilk halinde ilke kararlar yalnızca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınabilmekteydi. 2011 yılında yayımlanan 648 sayılı KHK ile kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından görevli idari teşkilatın örgütlenmesinde köklü bir değişikliğe gidilmiş olup, bu tarihten bu yana ülkemizde ilke karar alma yetkisini haiz iki kuruluş bulunmaktadır. Bunlar i) Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve ii) Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonudur.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na alınan ilke kararlara ilişkin düzenlemeler 2863 sayılı Kanunda ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği'nde yer almaktadır. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'na alınan ilke kararlara ilişkin düzenlemeler ise yine 2863 sayılı Kanunda ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik'te yer alır.

İlke kararlar; hukuka uygunluk karinesinden yararlanma,⁴⁵³ icra edilebilir olma, resen icra edilebilir olma⁴⁵⁴ ve tek taraflı olma⁴⁵⁵ özelliklerini haiz olmasıyla tipik birer idari işlemdirler. Öğretide ilke kararların adsız düzenleyici işlem niteliğinde kabul edilebileceği ifade edilir.⁴⁵⁶ İlke kararların idari işlem olmasının doğal sonucu ise, bunların idare hukukuna tabi olması ve uyuşmazlık halinde adli merciiler yerine idari yargıda çözüme bağlanmasıdır.⁴⁵⁷

Normlar hiyerarşisine göre ilke kararlar; başta Anayasa olmak üzere usulüne göre yürürlüğe girmiş uluslararası sözleşmeler, kanunlar, Cumhurbaşkanı Kararnameleri ve

⁴⁵¹ 2863 sayılı Kanunun “Amaç” kapsamlı 1. Maddesinde yer alan açıklamalardan hareketle ilke kararlar bu şekilde tanımlanabilir.

⁴⁵² **Ersöz**, s. 252.

⁴⁵³ İdari işlemlerin hukuka uygun olduğu karinesi vardır. Buna göre, bir idari işlem aleyhine mahkemeye başvurulup, karar iptal ettirilmediği sürece geçerlidir ve uygulanır. İlke kararlar da birer idari işlem olduğundan, bunların da 2863 sayılı Kanun uyarınca usulüne uygun olarak alınıp duyurulmasını müteakip uyulması zorunludur. Nitekim 2863 sayılı Kanun “Kararlara Uyuma Zorunluluğu” başlıklı m.61/1 bu hususu açıkça düzenler.

⁴⁵⁴ Resen icra edilebilirlik, idarenin aldığı kararları doğrudan uygulamaya koyabilmesidir. Yetkililerince alınan ilke kararlar, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları aracılığıyla icra edilmektedir. Bu bakımdan, herhangi bir mahkemeye ya da icra dairesine başvurmaya gerek kalmaksızın doğrudan alt kuruluşlarca birel işlem bazında ilke kararların uygulamaya konulması bunların resen icra edilebildiğini bize göstermektedir. Nitekim 2863 sayılı Kanunun “Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” başlıklı 57. Maddesinde, Koruma Bölge Kurullarının ilke kararlar çerçevesinde işlem yapmaya görev ve yetkili olduğu belirtilmektedir. Aynı Kanunun Ek 4. Maddesinin göndermesiyle Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları da ilke kararlar çerçevesinde işlem tesis ederler.

⁴⁵⁵ İlke kararlar, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu veya Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu tarafından tek başına alınırlar.

⁴⁵⁶ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s.633; **Ersöz**, s. 251.

⁴⁵⁷ **Gözler**, s. 764

Bakanlığın düzenleyici işlemlerine⁴⁵⁸ uygunluk arz ederler. Bu düzenlemelere aykırılık teşkil eden bir ilke karar alınması mümkün değildir.⁴⁵⁹ Nitekim öğretide üst normlara aykırılık teşkil eden bir ilke kararın konu ve amaç yönünden de hukuka aykırı olacağı ifade edilmektedir.⁴⁶⁰

Benzer şekilde, Kültür Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu ile Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun alanlarında görev ve yetkili en yüksek idari birim olmaları nedeniyle, bunların altında yer alan kurul ve komisyonların ilke kararlara aykırı karar alması da söz konusu değildir. Nitekim 2863 sayılı Kanunun “*Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli*” başlıklı 57. maddesinde, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının ancak ve ancak “ilke kararlar çerçevesinde” işlem yapmaya görev ve yetkili olduğu belirtilmektedir. Aynı Kanunun Ek 4. Maddesinin göndermesiyle Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları da ilke 2863 sayılı Kanunun 57. Maddesinde belirtildiği üzere “ilke kararlar çerçevesinde” işlem yapmaya görev ve yetkilidirler.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından alınan kararlara karşı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kuruluna,⁴⁶¹ Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu tarafından alınan kararlara karşı Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonuna⁴⁶² itirazda bulunulabilir. Her ne kadar bölge kurul ve komisyonu kararları üzerinde resen denetim yetkisi olmasa da; itiraz üzerine inceleme yapabilme yetkisine haiz olmaları, ilke kararı alan mercilerin alınan kararlar arasında yeknesaklık sağlamaktan da sorumlu olduğunu bize göstermektedir.⁴⁶³

2863 sayılı Kanunun “*Kararlara Uyuma Zorunluluğu*” başlıklı 61/1. Maddesine göre, ilke kararlar Resmi Gazete yayımlanır. Ayrıca, söz konusu ilke kararlarla ilgili birimlere kararın birer örneği dağıtılır.⁴⁶⁴ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Tabiat Varlıklarını

⁴⁵⁸ Tüzük ve yönetmeliklerin kimler tarafından çıkarılabileceğinin Anayasa ve Kanunlarda açıkça belirtilmiş olması nedeniyle bunların Normlar Hiyerarşisine göre diğer idari işlemlerden daha yukarıda yer aldığı kabul edilir. Ancak Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonları tarafından istişare edilmek suretiyle alınan kararların, müzakere edilmeksizin Bakanlıkça hazırlanmış herhangi bir düzenlemeden üstün sayılmasının haklı olamayacağına dair bir eleştiri için bkz. **Ersöz**, s.253.

⁴⁵⁹ Benzer yönde bkz. **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s.633.

⁴⁶⁰ **ibid.**, s.634.

⁴⁶¹ 2863 sayılı Kanun “*Kararlara Uyuma Zorunluluğu*” başlıklı m.61/2; Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m.18/1.

⁴⁶² 2863 sayılı Kanunun Ek 4. Maddesinin göndermesiyle “*Kararlara Uyuma Zorunluluğu*” başlıklı m.61/2; Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonuna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m.18/1.

⁴⁶³ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s.633.

⁴⁶⁴ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarının dağıtımına ilişkin olarak bkz. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarınca Alınan Kararlar ve Dağıtımı*” başlıklı m.14/2.

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ilke kararlarının dağıtımına ilişkin olarak bkz. Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonu ve Bölge Komisyonlarınca Alınan Kararlar ve Dağıtımı*” başlıklı m.14/2.

Koruma Merkez Komisyonu tarafından alınan ilke kararlar internet üzerinden de duyurulmaktadır.⁴⁶⁵

Tüm gerçek ve tüzel kişilerin ilke kararlara uyması zorunludur.⁴⁶⁶ Bu bakımdan ilke kararların herkes açısından bağlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir.⁴⁶⁷ Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu yurt içinde bulunan taşınmaz nitelikteki tüm kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumludur.⁴⁶⁸ Dolayısıyla alınan ilke kararların içeriği de oldukça kapsamlıdır. İlke kararların incelenmesinden, bunların ya bir konuya ilişkin esasları belirlemeye ya da itiraz konusu bir işlemi incelemeye yönelik olduğu görülmektedir.⁴⁶⁹

3.2.2. Tespit ve Tescil Kararları

2863 sayılı Kanunun muhtelif maddelerinde tespit ve tescil işlemlerine ilişkin detaylı düzenlemelerin yönetmelikle yapılacağı belirtilmektedir. Bu kapsamda,

- a. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik,
- b. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik,
- c. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik,
- d. Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönerge,

Hükümleri uyarınca kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tescil işlemleri gerçekleştirilmektedir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan ilke kararlar için bkz. İlke Kararları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263737/ilke-kararlari.html> (erişim tarihi: 01.05.2024).

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu tarafından alınan ilke kararlar için bkz. İlke Kararları, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, <https://tvk.csb.gov.tr/ilke-kararlari-i-497> (erişim tarihi: 01.05.2024).

⁴⁶⁶ 2863 sayılı Kanunu “Kararlara Uyma Zorunluluğu” başlıklı m. 61/1.

⁴⁶⁷ **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s.634.

⁴⁶⁸ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu açısından bkz. 2863 sayılı Kanun “Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” başlıklı m.51/1.

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu açısından bkz. 2863 sayılı Kanunun Ek 4. Maddesinin göndermesiyle “Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” başlıklı m.51/1.

⁴⁶⁹ **Karaaslan**, s. 171-173.

⁴⁷⁰ Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki 2863 sayılı Kanunun “Tespit ve Tescil” başlıklı 7/4. Maddesi uyarınca Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresinde veya denetiminde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve envanterlenmesi yine bu Müdürlük tarafından yapılır. Bunlar Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ya da Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunun görev alanına girmez.

Taşınır, taşınmaz veya somut olmayan nitelikte olup olmadığı fark etmeksizin tüm tespit işlemlerinde söz konusu varlığın özellikleri dikkate alınmaktadır. Tespit ve tescil işlemlerinden sorumlu olan idari birim, esas itibarıyla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’dur.⁴⁷¹ Bununla birlikte, bunlardan başka idari birimlerin de tespit ve tescil işlemlerinde yetkili kılınması mümkündür. Bu kapsamda, kültür ve tabiat varlıklarının niteliğine bağlı olarak bir ayırım yapılmak suretiyle her bir tür kültür ve tabiat varlığı bakımından hangi idari birimin tespit ve tescilden sorumlu olduğu ilgili bölümde ayrıca belirtilecektir.

3.2.2.1. Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları

2863 sayılı Kanunun “*Haber Verme Zorunluluğu*” başlıklı 4/1. Maddesi uyarınca taşınır veya taşınmaz nitelikte olması fark etmeksizin herhangi bir kültür ve tabiat varlığından haberdar olanlar bu durumu yasal süre içerisinde en yakın müze müdürlüğüne, köylerde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmekle yükümlüdürler. Nitekim Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelikte de, taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve envantere kaydı işlemlerine başlanılabilmesi için öncelikle söz konusu varlıkların Müze Müdürlüklerine götürülmesi gerektiği belirtilmektedir.⁴⁷²

Söz konusu Yönetmeliğe göre,⁴⁷³

-Tasnif, “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 23 üncü maddesinde belirtilen taşınır kültür ve tabiat varlıklarından; korunması gerekli olanlarla olmayanların, müzelere alınacaklarla alınmayacakların ayırımı”,

⁴⁷¹ Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu açısından bkz. 2863 sayılı Kanun “*Tespit ve Tescil*” başlıklı m.7/3; 2863 sayılı Kanun “*Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli*” başlıklı m.57/1; Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Bölge Kurullarının Görevleri*” başlıklı m.11/1-a.

Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu açısından bkz. 2863 sayılı Kanunun Ek 4. Maddesinin göndermesiyle “*Tespit ve Tescil*” başlıklı m.7/3; 2863 sayılı Kanunun Ek 4. Maddesinin göndermesiyle “*Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli*” başlıklı m.57/1; Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Bölge Komisyonlarının Görevleri*” başlıklı m.11/1.

⁴⁷² Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik. “*Emanete Alma*” başlıklı m.4/1

⁴⁷³ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik “*Tanımlar*” başlıklı m. 3/1

-Tescil, “Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından, müzelere alınanların müze envanter defterine kaydı ile müzelere alınmayanların belge ve envanter listelerinin birer nüshasının müze dosyalarında muhafaza edilmesi” anlamına gelmektedir.

Müzeeye getirilen varlığın korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı niteliğini haiz olup olmadığı ve müzeeye alınıp alınmayacağına ilişkin karar Müze Müdürlüğü Değerlendirme Komisyonunca⁴⁷⁴ alınır. Değerlendirme Komisyonları, kararlarını salt çoğunlukla alır.⁴⁷⁵ Karar alınmasını müteakip ilgililerine tebliğde bulunulur.⁴⁷⁶ Alınan karara itiraz edilmesi halinde ise, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Değerlendirme Üst Komisyonu oluşturulmak suretiyle tespiti talep edilen varlığın korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı niteliğini haiz olup olmadığı nihai olarak değerlendirilir.⁴⁷⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki, Bakanlık herhangi bir itiraz bulunmasa dahi, Değerlendirme Üst Komisyonu kurarak karar aldırmaya her daim yetkilidir.

Değerlendirme Komisyonu tarafından değerlendirilen taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlığının müzeeye alınmasına karar verilmişse, söz konusu kültür ve tabiat varlığının kıymetini belirlemek üzere Kıymet Takdir Komisyonu teşkil edilir.⁴⁷⁸ Kıymet Takdir Komisyonları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü veya Genel Müdürlüğün uygun gördüğü müzeler tarafından oluşturulur.⁴⁷⁹ Değerlendirme Komisyonlarında olduğu gibi, Kıymet Takdir Komisyonlarında da kararlar salt çoğunlukla alınır.⁴⁸⁰ Alınan karara ilişkin itiraz usul ve esasları Değerlendirme Komisyonlarının kararlarına karşı itiraz süreciyle paralellik arz etmekte olup, esas itibarıyla Yönetmeliğin “Komisyon Kararlarına İtiraz” başlıklı 8. Maddesinde düzenlenmektedir.

3.2.2.2. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları

⁴⁷⁴ Değerlendirme Komisyonu, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmeliğin “Değerlendirme Komisyonu ve Kıymet Takdir Komisyonu” başlıklı 5/3. Maddesi gereğince “üç kişiden az olmamak üzere ihtisas elemanlarından oluşturulur.”

Yönetmeliğin “Tanımlar” başlıklı 3/1-e maddesine göre ise İhtisas Elemanı, “üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun olmuş arkeolog, sanat tarihçisi, tarihçi, etnolog, sümerolog, hititolog, antropolog, klasik ve şark dilleri filologları ile güzel sanatlar fakültelerinin müzecilik hizmetine yönelik ilgili bölüm mezunlarını” ifade eder.

⁴⁷⁵ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik. “Komisyon Kararları” başlıklı m.6/1.

⁴⁷⁶ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik. “Komisyon Kararları” başlıklı m.6/2.

⁴⁷⁷ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik. “Komisyon Kararlarına İtiraz” başlıklı m.8/1 ve m.8/2.

⁴⁷⁸ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, s.866.

⁴⁷⁹ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik “Değerlendirme Komisyonu ve Kıymet Takdir Komisyonu” başlıklı m. 5/2 ve m.5/3.

⁴⁸⁰ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınması Hakkında Yönetmelik. “Komisyon Kararları” başlıklı m.6/1.

2863 sayılı Kanun uyarınca taşınmaz nitelikteki korunması gerekli kültür varlıkları arasında i) doğrudan doğruya korunması gerekli olduğu varsayılan ve ii) yetkililerce karar alınması halinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliğini haiz olanlar şeklinde bir ayırım bulunmaktadır.⁴⁸¹ Bu kapsamda, hakkında tespit ve tescil kararı alınan taşınmaz kültür varlıklarının yalnızca Kanunda yetkililerce karar alınması halinde korunacağı belirtilen varlıklardan oluştuğunu belirtmek gerekir.⁴⁸² Söz konusu taşınmaz kültür varlıklarının tespit ve tescil işlemlerine ilişkin usul ve esaslar, 2863 sayılı Kanunun “*Tespit ve Tescil*” başlıklı 7. Maddesinin son fıkrası uyarınca yönetmelikle düzenlenecektir. Bu itibarla, 13.03.2012 tarih ve 28232 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik oluşturulmuştur.⁴⁸³

Yönetmeliğin “*Amaç ve Kapsam*” başlıklı 1. maddesine göre, bu yönetmelik 2863 sayılı Kanun kapsamında “*korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının, korunma alanlarının ve doğal sitler hariç olmak üzere sitlerin tespit ve tesciline*” ilişkindir. Yönetmeliğin “*Tanımlar*” başlıklı 3. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının; sit alanı, arkeolojik sit, tarihi sit, kentsel sit, kentsel arkeolojik sit, etkileşim-geçiş sahası, korunacak sokak, korunma alanı, ören yerinden oluşabileceği sayılmak suretiyle genel bir taşınmaz kültür varlığı tanımına da yer verilmiştir. Yönetmeliğin “*Tespit ve Tescil İşlemlerinde Değerlendirme Kıstasları*” başlıklı 4/1. Maddesine göre, bir taşınmaz varlığın korunması gerekli kültür varlığı olarak tespitinde şu hususlar değerlendirmeye esas alınmalıdır:

- a) On dokuzuncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlardan olması,
- b) Ondokuzuncu yüzyıl sonrasında yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmalarına gerek görülmesi veya bu yapıların ait oldukları dönemin kendine özgü niteliklerini anlatan belge niteliğinde olması ya da var olan bir geleneğin hala sürdüğünün göstergesi olan ve bir bütünün parçası olarak çevreye katkıda bulunan taşınmazlardan olması,
- c) Tek yapılar için; taşınmazın sanat, mimari, tarihi, estetik, mahalli, dekoratif, simgesel, belgesel, işlevsel, maddi, hatıra, izlenim, özgünlük, teklik, nadirlik, homojenlik, onarılabilirlik değerlerinin yanı sıra, yapısal durum, malzeme, yapım tekniği, biçim bakımından özellik göstermesi, kent ve çevre kimliğine, dokusuna katkıda bulunması, yöresel yaşam biçimini yansıtması,
- ç) Kentsel sitler için; korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihi bütünlük göstermesi ya da geleneksel kentsel dokuyu bir bütün halinde yansıtması,
- d) Arkeolojik sitler için; yazılı bilgilere, sathi kalıntılara veya bilimsel araştırmalara dayanması; çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar veya topoğrafik açılarından yeterli niteliklere sahip olması;

⁴⁸¹ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, s.441-442.

⁴⁸² *ibid*, s.441-442.

⁴⁸³ İşbu yönetmelik, 10.12.1987 tarih ve 19660 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliği mülga etmiştir.

1) Birinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları ile yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardan olması,

2) İkinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini kısmen yansıtan yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olması; ancak Birinci Derece Arkeolojik sitler kadar yoğun kültür varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardan olması,

3) Üçüncü Derece Arkeolojik Sitlerde; ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olması veya Birinci ve İkinci Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında uzun ya da kısa vadede kamu yararı olan alanlardan olması,

e) Kentsel Arkeolojik Sitler için; arkeolojik alanlarla günümüzde sosyal yaşamın devam ettiği geleneksel kentsel dokunun bir arada bulunması,

f) Tarihi sitler için; yazılı bilgi-belgeler ve bilimsel araştırmalar sonucunda ulusal tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması,

g) Taşınmazın milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman unsuru ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evlerden olması,

ğ) Etkileşim-geçiş sahası için; korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, siteleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanlardan olması,

h) Koruma Bölge Kurullarınca tespit edilecek korunma alanları için; korunması gerekli kültür varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeterli olacak tescilli veya tescili yapılan taşınmazı silüet, görünüm ve benzeri hususlarda etkileyeceği düşünülen alanlardan olması,”

Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, işbu kıstaslar yalnızca 2863 sayılı Kanunun “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları” başlıklı 6/1. maddesi kapsamında doğrudan doğruya korunması gerekli olduğu düzenlenmeyen taşınmaz kültür varlıkları⁴⁸⁴ açısından yapılacak değerlendirmelerde kullanılır.

⁴⁸⁴ İlgili maddeye göre, “a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar” ve “d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler” doğrudan doğruya korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliğini haizdir.

Öte yandan, “b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar” ve “c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür

Yukarıda sayılan kıstaslar doğrultusunda yapılacak değerlendirme sonucunda,

- a. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilecek taşınmazı tanıtmak için fotoğraf çekilir,
- b. Tescil için gerekli bilgileri içeren Anıt ve Sit Fişi oluşturulur,
- c. Taşınmaz kültür varlığının yerini ve sınırlarını göstermek üzere Yönetmelik ekinde yer alan tablolara uygun olarak hazırlanan ve tüm yapılara sıra numarası verilmek suretiyle işaretlenen bir harita hazırlanır,
- d. Taşınmaz kültür varlığını tanımlayan, tespit ekibinin görüşünü içeren ve Yönetmelik ekinde yer alan tablolara uygun olarak hazırlanan rapor ve ekleri oluşturulur.⁴⁸⁵

Yönetmelikte belirtilen kıstaslar göz önünde bulundurulmak suretiyle yapılan değerlendirme sonucunda, yine Yönetmelikte belirtilen bilgi ve belgelerin temin edilmesi ile tespit süreci tamamlanmış olur. Bu aşamadan sonra Bakanlıkça tespiti yapılan taşınmaz kültür varlıklarının tescilini ilgili Koruma Bölge Kurulları yapar.⁴⁸⁶

Tescil kararı alınmasını müteakip, 2863 sayılı Kanunun “*Tespit ve Tescil*” başlıklı 7/5. Maddesi uyarınca taşınmazın kadastral bilgileri ilgili tapu müdürlüğüne bildirilmek suretiyle tapu siciline şerh olunması sağlanır.⁴⁸⁷ Tek yapı ölçeğindeki taşınmaz kültür varlıklarının tescil kararları 2863 sayılı Kanunun “*Tespit ve Tescil*” başlıklı 7/6. Maddesinin göndermesiyle 7201 sayılı Tebligat Kanunu uyarınca maliklere tebliğ olunur.⁴⁸⁸ Koruma Bölge Kurulları tarafından

varlıkları” hakkında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tespit ve tescil kararı alınmadığı müddetçe koruma söz konusu değildir.

Konuya ilişkin olarak ayrıca bkz. **Ersöz**, 61; **Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak**, s.441-443.

⁴⁸⁵ Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik “*Tespit Sonucu Düzenlenecek Belgeler*” başlıklı m.5/1.

Aynı maddenin c bendine göre, tek yapının taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesi halinde taşınmazın çevresi, içi ve dışını gösteren tespit fişi oluşturulur.

Bir sonraki ç bendine göre ise, sit alanları için özel olarak panoramik fotoğraf çekilmesi gerekmekte olup, bu alandaki tüm küçük buluntuların detaylı çekilmiş fotoğraflarıyla birlikte bir fotoğraf albümü oluşturulmalıdır. Albümde tüm fotoğrafların çekilme tarihi de ayrıca belirtilmelidir.

⁴⁸⁶ Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik “*Tescil Kararı*” başlıklı m.7/1.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, tespit ve envanter işlemi 2863 sayılı Kanun uyarınca Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğunda olan taşınmazların tescil işlemleri de Koruma Bölge Kurulları tarafından yapılır. Bkz. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik “*Tescil Kararı*” başlıklı m.7/2.

⁴⁸⁷ Tapu siciline şerh düşülmesi ile ilgili olarak detaylı düzenlemeler Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğin “*Tescil İşlemleri*” başlıklı 8/4. Maddesinde yer alır.

⁴⁸⁸ Kanun hükmüne ek olarak, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğin “*Tescil İşlemleri*” başlıklı 8/2. Maddesinde taşınmaz maliklerinin kimlik ve iletişim bilgilerinin nasıl temin edileceği açıklanmaktadır.

alınan tescil kararlarının ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara dağıtımını yine aynı Koruma Bölge Kurulu tarafından sağlanır.⁴⁸⁹

Öte yandan, tek yapı ölçeğinde tescil edilmekle birlikte malikleri idarece tespit edilemeyen taşınmazlar ile sit alanlarının tescil kararları Resmi Gazete’de yayımlanır.⁴⁹⁰ Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sayfasında bir ay süreyle duyurulur.⁴⁹¹

Burada varlıkların “örnek durumda olması” ve “ait olduğu devrin özelliklerini yansıtmaması” gerektiği vurgulanmakla birlikte, bu özellikleri taşıyan her varlığın koruma altına alınmayacağı ima edilerek devletin maddi imkanları gözetilmek suretiyle “yeterince” eserin kültür ve tabiat varlığı olarak tespit ve tescil edileceği düzenlenmiştir.

3.2.2.3. Taşınmaz Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin “Tanımlar ve Kısaltmalar” başlıklı 4. maddesinde taşınmaz tabiat varlıklarının; korunan alan, korunma alanı, kesin korunacak hassas alan, tabiatı koruma alanı, özel çevre koruma bölgesi, ekolojik koridor, Ramsar alanı, sulak alan, tabiat anıtı, tabiat parkı, milli park, doğal sit, anıt ağaç, doğal mağara şeklinde olabileceği sayılmak suretiyle tabiat varlıklarının genel bir tanımına da yer verilmiştir.

Yönetmeliğin “Korunan Alanlara İlişkin Genel İlkeler” başlıklı 5. Maddesi uyarınca korunan alanların tespitinde şu ilkeler doğrultusunda değerlendirme yapılarak karar alınır:

“a) Korunan alanların statüsünün belirlenmesi ve değerlendirilebilmesi için zamana bağlı değişimleri ortaya koyan ekolojik süreçler tanımlanır.

b) Herhangi bir korunan alanın güncel durumu tespit edilmeden, o alanın korunan alan statüsü yeniden değerlendirilemez.

c) Korunan alanların güncel durumu; alanın biyolojik çeşitliliği, hidrolojisi ve hidrojeolojisi başta olmak üzere her açıdan durumu hazırlanacak ön değerlendirme raporu sonucuna göre veya gerekli görülmesi durumunda ise en az ardışık dört mevsimi kapsayan ekolojik temelli bilimsel araştırma yapılarak belirlenir.

ç) Doğal sit ilanı ile ilgili talepler veya Genel Müdürlükçe incelenmesi uygun görülen alanlar hakkında hazırlanacak ön değerlendirme raporu sonucuna göre doğal sit özelliği taşımayan talepler

⁴⁸⁹ Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik “Tescil İşlemleri” başlıklı m.8/1.

⁴⁹⁰ 2863 sayılı Kanun “Tespit ve Tescil” başlıklı m.7/7.

⁴⁹¹ 2863 sayılı Kanun “Tespit ve Tescil” başlıklı m.7/8.

değerlendirmeye alınmaz, alanın doğal sit özelliği taşıdığı belirlenmesi durumunda ise ardışık en az dört mevsimi kapsayan ekolojik temelli bilimsel araştırma yapılarak koruma statüsü belirlenir.

d) Herhangi bir korunan alanın statüsünün değerlendirilmesi için belirlenecek araştırma alanı sınırları; korunan alanın konumu, büyüklüğü ve doğal eşiklerle ilişkisi göz önüne alınarak tespit edilir.

e) Doğrudan ve dolaylı çevresel etkilere karşı hassas tür ve habitatları içeren duyarlı alanlara öncelikli olarak koruma statüsü verilir.

f) Korunan alanlarda tespit, tescil, planlama, koruma, kullanma, yönetim ve izlemeye esas teşkil edecek envanter ve veri tabanı çalışması yapılır veya yaptırılır.

g) Korunan alanlarda ekosistem işlevlerinin sürekliliğini amaçlayan yönetim planı çalışmaları yapılır.

ğ) Korunan alanların içinde ve birbiriyle ilişkili korunan alanlar arasında, ekolojik koridorlar tesis edilir.

h) Korunan alanındaki koruma değerlerine yönelik tehdit analizleri yapılır.

ı) Korunan alanlarda bozulmuş ya da bozulmaya yüz tutmuş ekosistem ve habitatların onarılması, ekolojik rehabilitasyonu, ekolojik restorasyonu yapılır.

i) Korunan alanlar ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların yanı sıra bölgesel ve yerel karakteristikleri de göz önünde bulundurularak korunur.

j) Tabiat ve biyolojik çeşitlilik değerlerini koruma konusunda toplumun bilinç ve bilgi düzeyinin artırılması ve koruma amaçlarına uygun katkıların sağlanması amacı ile her türlü eğitim faaliyeti ve etkinlik desteklenir, yapılır.

k) Çevre üzerinde ciddi veya tamiri mümkün olmayan tehditlerin varlığında, bilimsel kanıtların ortaya çıkmasını beklemeden gerekli önlemler alınır.

l) Ekolojik dengeyi bozacak herhangi bir faaliyete izin verilmez.

m) Korunan alanların doğallığını muhafaza etmek ve mevcut koruma değerlerinin devamlılığının sağlanması esastır.

n) Korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve özel çevre koruma bölgelerinin tespiti ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenir.

o) Korunması gerekli tabiat varlıkları ve bunlara ait koruma alanları ile doğal sit alanlarında gerçekleştirilecek iş ve işlemler Merkez Komisyonu tarafından belirlenecek ilke kararları çerçevesinde Bölge Komisyonlarınca alınacak kararlar doğrultusunda yürütülür.

ö) Bir doğal sit statüsünde, ilke kararları kapsamında yapılabileceği öngörülen faaliyetler, bu doğal sit statüsünden daha alt koruma statüsüne sahip doğal sit alanında/alanlarında da Bölge Komisyonu kararı ile gerçekleştirilebilir.”

Yönetmeliğin “Tabiat Varlıklarının Tespit İlke ve Esasları” başlıklı 10.

Maddesine göre, tabiat varlıklarının şu özelliklerden bir veya birkaçını haiz olması gerekir:

“a) Tabiat varlıkları ender bulunan değişik özelliklere sahiptir.

b) Tabiat varlıklarının ilmi araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topoğrafik yapı hususlarında özellikleri bulunur.

c) Doğal ve kültürel öneme, estetik değere, ender olmasından kaynaklanan tekil olma özelliklerine ve olağandışı niteliklere sahiptir.”

Tabiat varlığı, doğal sit alanı ve özel çevre koruma bölgelerinin tespitinde şu bilgi ve belgelerin bulunması gerekir:⁴⁹²

- a) Hangi niteliği ve özellikleri sebebi ile tespit edileceğini belgeleyen tespit raporu ve tespit fişi.
- b) Taşınmazın yerini ve sınırlarını gösterir pafta, ada, parsel numarasını içeren harita ve ülke koordinat sisteminde UTM-GK 3 derecelik ED50 aplikasyon krokisi.
- c) Varsa her tür ve ölçekte planı.
- ç) Varsa hava fotoğrafları, uydu görüntüleri.
- d) Varsa kadastral planı ve mülkiyet bilgileri.
- e) Alanın bütünüyle algılanmasını sağlamak amacıyla panoramik olarak çekilmiş fotoğrafları içeren basılı ve elektronik ortamda fotoğraf albümü.
- f) Tabiat varlığı olarak tescil edilecek anıt ağaçlar için; yerinin konum olarak belirlenmesini sağlamak üzere ülke koordinat sisteminde UTM-GK, 3 derecelik ED50 koordinat değerleri.
- g) Tespit ekibince gerekli görülen diğer belgeler.”

Yönetmeliğin “Tespit Raporu, Tespit Fişi ve Gerekli Belgelerin Sunumu” başlıklı 15. Maddesine göre, taşınmaz tabiat varlıklarının statü değişiklikleri ile ilgili karar alma mercii Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarıdır. Koruma Bölge Komisyonu, taşınmaz tabiat varlığına ilişkin yapacağı değerlendirmede öncelikle söz konusu alanda her mevsimi kapsayan bir ekolojik bir çalışma yapılmasını talep eder.⁴⁹³ Çalışma sonucunda düzenlenen tespit raporu ve tespit fişi Koruma Bölge Komisyonuna sunulur.⁴⁹⁴

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı niteliğini haiz olan yerlerde araştırma gerçekleştirmek üzere ekipler oluşturulur. Söz konusu araştırma ekibi üyeleri; orman mühendisi, ziraat mühendisi, biyolog, şehir plancısı, su ürünleri mühendisi, jeoloji mühendisi, peyzaj mimarı, çevre mühendisi, harita kadastro mühendisi ve ilgili diğer meslek gruplarından en az beş yıllık deneyime sahip kişilerden oluşturulur. Ekibin en az beş kişiden oluşması gerekmekte olup, ekşibe seçilecek üyelerin uzmanlık alanlarının belirlenmesinde tespiti yapılacak alanın özellikleri göz önünde bulundurulur.⁴⁹⁵ Araştırma ekibi tarafından hazırlanan raporun Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne ve ilgili Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğüne teslim edilmesi gerekmektedir. Araştırma ekibi raporuna ilişkin olarak ilgili Çevre, Şehircilik ve İklim

⁴⁹² Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “Tespit Aşamasında Düzenlenecek Belgeler” başlıklı m.14/1.

⁴⁹³ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “Tespit Raporu, Tespit Fişi ve Gerekli Belgelerin Sunumu” başlıklı m.15/2.

⁴⁹⁴ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “Tespit Raporu, Tespit Fişi ve Gerekli Belgelerin Sunumu” başlıklı m.15/4.

⁴⁹⁵ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “Araştırma Ekibinin Oluşturulması ve Çalışmasına İlişkin Usul ve Esaslar” başlıklı m.16/1.

Değişikliği İl Müdürlüğü tarafından tespit raporu düzenlenir ve işbu rapor Koruma Bölge Komisyonuna sunulur.⁴⁹⁶

Yönetmeliğin “Doğal Sit Alanları ve Tabiat Varlıklarının Tesciline, İlanına ve İtirazlara İlişkin Usul ve Esaslar” başlıklı 17. Maddesinde tescil ve ilanın şu esaslara göre yapılacağı düzenlenir:

- a) Tespit edilen ve değerlendirilmek üzere Bölge Komisyonuna sunulan Tespit Raporu Bölge Komisyonunda değerlendirilir. Değerlendirme sonucu tescil kararı alınmış ise üç suret olarak sunulan karar örneği, bir sureti İl Müdürlüğünde kalmak üzere diğer suretleri Genel Müdürlüğe gönderilir.
- b) Genel Müdürlük tarafından incelenen Bölge Komisyonu Kararında eksiklik veya hata görülmesi halinde yeniden değerlendirilmek üzere İl Müdürlüğüne gönderilir. İl Müdürlüğü tarafından tekrar Bölge Komisyonuna sunulur. Alınan komisyon kararı Genel Müdürlüğe iletilir.
- c) Genel Müdürlük Bakan onayı alınmak üzere kararı Bakanlık Makamına gönderir.
- ç) Eğer kararda yapı yasağı var ise; Bakanın teklifi ile Cumhurbaşkanına sunulur.
- d) Bakan onayı veya Cumhurbaşkanı kararı alınması ile tescil işlemi tamamlanmış olur. Tescil işlemi tamamlanamayan durumlarda söz konusu alanın mevcut durumu devam eder.
- e) Kararın ve onayın bir örneği Genel Müdürlükte kalmak üzere diğer asılları ilgili İl Müdürlüğüne muhafazası için gönderilir.
- f) Kararın dağıtımı ilgili İl Müdürlüğü tarafından yapılır.
- g) Tescil edilen doğal sit alanı veya tabiat varlığı İl Müdürlüğünün yazısı üzerine, tapu kütüğünün beyanlar hanesine “Doğal Sit-Kesin Korunacak Hassas Alan”, “Doğal Sit-Nitelikli Doğal Koruma Alanı” ve “Doğal Sit-Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” veya tabiat varlığı olduğuna dair kayıt konur.
- ğ) Tescil kaydının kaldırılması bu Yönetmeliğe uygun olarak yürütülür.
- h) Genel Müdürlük gerekli gördüğü durumlarda talep olmaksızın da tespit yapabilir.
- ı) Anıt ağaçlar ile korunma alanlarının bulunduğu taşınmazlara yönelik tescil kararları, 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu uyarınca maliklere tebliğ edilir. Malikleri idarece tespit edilemeyenlerin tescil kararları, Resmî Gazete’de yayımlanır ve Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle duyurulur.
- i) Anıt ağaçlar hariç, tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tescil kararları, Resmî Gazete’de yayımlanır ve Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle duyurulur.
- j) Tescil işlemine ilan tarihinden itibaren 60 günlük süre içerisinde gerçek ve tüzel kişilerce itiraz edilebilir.
- k) Yapılan itirazlar, Genel Müdürlükçe ön incelemeye tabi tutulur. Ön inceleme aşamasında itirazın süresi, başvuranın menfaati ve başvurunun somut gerekçeleri incelenir.
- l) Ön inceleme şartlarının sağlanmadığı hallerde başvuru Genel Müdürlük tarafından reddedilir.
- m) Ön inceleme şartlarını sağlayan başvuruların esasına ilişkin olarak Genel Müdürlük tarafından değerlendirme yapılır. Uygun bulunmayan itirazlar reddedilir. Maddi hatalar değerlendirilmek üzere

⁴⁹⁶ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik “Araştırma Ekibinin Oluşturulması ve Çalışmasına İlişkin Usul ve Esaslar” başlıklı m.16/2.

Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna, diğer itirazlar ise değerlendirilmek üzere Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonuna intikal ettirilir.”

Yönetmeliğin “Özel Çevre Koruma Bölgeleri Tescil, Onay ve İlan Usul ve Esasları” başlıklı 18. Maddesinde, özel çevre koruma bölgelerinin Cumhurbaşkanlığı Kararının Resmi Gazetede yayımlanmasıyla tescil işlemlerinin tamamlanacağı düzenlenmektedir. Konuya ilişkin olarak Cumhurbaşkanlığı Kararı alınabilmesi için öncelikle, özel çevre koruma bölgelerinin haiz olması gerektiği belirtilen Yönetmelik hükümleri kapsamında, ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınmak suretiyle Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından yazı hazırlanır. Bu yazı öncelikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına iletilmekte olup, Bakanın teklifi ile Cumhurbaşkanlığına sunulur. Bu şekilde Cumhurbaşkanlığı Kararı ile onaylanan tescil işlemleri sonucunda tescil kararı Resmi Gazetede yayımlanır.

Yönetmeliğin “Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları, Tabiatı Koruma Alanları İçin Tescil, Onay ve İlanına İlişkin Usul ve Esaslar” başlıklı 19. Maddesine göre milli parklar, tabiat parkları, tabiatı koruma alanlarının tescil işlemlerinde prosedür şu şekildedir:

“a) 12/12/1986 tarihli ve 19309 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Milli Parklar Yönetmeliğinin 6 ncı ve 7 nci maddelerinde belirtilen ilkeler doğrultusunda Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünce tespit edilen Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları ve Tabiatı Koruma Alanlarına ilişkin rapor Genel Müdürlüğe iletilir.

b) Tarım ve Orman Bakanlığınca orman ve orman rejimi içerisinde bulunan alanlarda tespiti yapılan Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları ve Tabiatı Koruma Alanları Tarım ve Orman Bakanı onayı ile tescil edilir.

c) Tespiti Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılan Milli Park alanlarına ait rapor, sahanın Cumhurbaşkanlığı kararı ile Milli Park ilan edilmesi amacı ile Genel Müdürlük tarafından Bakanlık Makamına ve Bakanın teklifi ile de Cumhurbaşkanlığına sunulur.

ç) Orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde; tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı belirlenmesi Tarım ve Orman Bakanlığınca uygun görülerek ilgili Bakanlıkların görüşü alınır ve görüşleri ile birlikte Genel Müdürlük tarafından tescil için Bakanlık Makamına sunulur. Bakanlıkça yapı yasağı önerilen tabiat varlıkları ve doğal sit alanları dahil orman rejimine tabi olmayan bütün koruma alanları Cumhurbaşkanlığına tescil ve ilan edilir.

d) Tescil işleminin Resmî Gazete’de ilan edilmesi ile süreç tamamlanır.

e) Tescil edilen alanlara ilişkin alınan karar ilgili kuruluşlara dağıtımının yapılması ve uygulamaya aktarılması için Tarım ve Orman Bakanlığına gönderilir.”

Yönetmeliğin “Sulak Alanların Tescil, Onay Ve İlanına İlişkin Usul ve Esaslar” başlıklı 20. Maddesine göre sulak alanların tescil işlemleri ise şu şekilde yürütülür:

“a) Ulusal ve uluslararası öneme sahip sulak alanların; sulak alan koruma bölgelerinin tespiti, 17/5/2005 tarihli ve 25818 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliğinin 17 nci maddesinde belirtildiği şekilde yapılır ve Ulusal Sulak Alan Komisyonunun uygun görüşü alındıktan sonra tescil edilmek üzere Bakanlığa sunulur.

b) Bakanlıkça onaylanmasını müteakip, sulak alan koruma bölgelerinin tescil kararının ilgili kuruluşlara dağıtımının yapılması ve uygulamaya aktarılması için Tarım ve Orman Bakanlığına gönderilir.

c) Uluslararası öneme sahip sulak alanlardan Ramsar Listesine dahil edilecek alanlar Ulusal Sulak Alan Komisyonu tarafından belirlenecek kurum ve kuruluşların uzmanlarınca arazide yapılan inceleme ve değerlendirmelerle tespit edilir. Ramsar sınırları 1/25000 ölçekli halihazır haritalar üzerinde gösterilir ve Ulusal Sulak Alan Komisyonunun görüşüne sunulur. Komisyonun uygun görüşü alındıktan sonra Cumhurbaşkanına sunulmak üzere Genel Müdürlüğe gönderilir. Genel Müdürlük tarafından Bakanlık Makamına ve Bakanın teklifi ile de Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı kararı, tescil edilen Ramsar Alanının ilgili kanun ve yönetmelikler çerçevesinde yönetilmesini sağlamak üzere Tarım ve Orman Bakanlığına gönderilir.

ç) Orman ve orman rejimi içinde kalan yerlerde tespit, tescil, onay ve ilanı Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılır.

d) Konu hakkındaki Cumhurbaşkanı kararının Resmî Gazete’de yayımı ile tescil işlemi tamamlanır.”

3.2.2.4. Su Altında Bulunan Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescil Kararları

2863 sayılı Kanunun “Araştırma, Sondaj ve Kazı İzni” başlıklı 35/3. Maddesi, su altındaki korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının belirlenmesine ilişkin tespit işlemlerini konu edinmekle beraber; söz konusu maddede, taşınır ve taşınmaz nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarından farklı olarak, su altında bulunan kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tesciline ilişkin işlemlerin yönetmelikle düzenleneceği yönünde bir hüküm bulunmamaktadır. Bunun yerine, su altındaki kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanların tespiti, tescili ve kararların yayımlanmasının Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile olacağı belirtilmektedir.⁴⁹⁷

Su altındaki kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin olarak detaylı düzenlemelerin yapıldığı tek yönetmelik Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliktir.⁴⁹⁸

İşbu Yönetmeliğin “Su Altı Koruma Komisyonunun Görevleri” başlıklı 5/1-c maddesinde; halihazırda su altı koruma bölgesi ilan edilmemiş bir su altı kültür ve tabiat varlığının tespit edilmesi halinde, bölgedeki idari merciler ile koordinasyon sağlanmak suretiyle bu varlıkların korunmasını teminen gerekli tedbirleri almak komisyon görevleri arasında sayılmıştır. İşbu hüküm başta olmak üzere görevlerin düzenlendiği 5. Maddenin tamamının

⁴⁹⁷ 2863 sayılı Kanun “Araştırma, Sondaj ve Kazı İzni” başlıklı m.35/3.

⁴⁹⁸ 20.03.2020 tarihli ve 31074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

yorumlanmasından, su altında bulunan kültür ve tabiat varlıklarının tespit işlemlerinin yerine getirilmesinde Su Altı Koruma Komisyonunun asli sorumlu olmadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Yönetmeliğin “*Su Altı Koruma Bölgelerinde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesi*” başlıklı 7. Maddesinde, Su Altı Koruma Komisyonu tarafından halihazırda su altı koruma bölgesi statüsünü haiz bir bölgede turizm ve sportif amaçlı dalış alanı belirlenmek üzere değerlendirme yapılabileceği belirtilmektedir. Buna göre, dalış alanının belirlenmesini teminen öncelikle dalış alanı olarak belirlenmesi talep edilen alan ve çevresinde su altı incelemesi yapılması gerekmektedir. Su altı incelemesi Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından görevlendirilecek bir ekip tarafından yapılır. Yönetmeliğin “*Su Altı Koruma Bölgelerinde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesi*” başlıklı 7/1. Maddesine göre, “*İncelemelerde, su altında görünür kültür varlığı bulunup bulunmadığı, komşu kara kesimindeki sit alanı varlığı, su altında korunması gerekli kültür varlığına olan mesafe, yapılacak olan dalışların deniz tabanındaki kültür varlıklarına olası etkileri ve genel koruma ilkeleri göz önüne alınarak rapor hazırlanır.*”

Hazırlanacak raporda; su altı koruma bölgesinin koordinat bilgilerine, genel tanımına, sit alanı içerisinde bulunup bulunmadığına, bölgeye ilişkin yürürlükte olan plan kararı varsa bu kararlara, bölgeye ilişkin daha öncesinde alınmış varsa Koruma Bölge Kurulu kararı ve/veya yargı kararlarına, alana ilişkin gerekçeli görüşler ve önerilere yer verilir.⁴⁹⁹ Rapor (ve varsa ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri), Su Altı Koruma Komisyonunun toplantı gündemine dahil edilmek üzere Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilir.⁵⁰⁰

Yapılan inceleme sonucunda, turizm ve sportif amaçlı dalış faaliyetlerinin yürütülmesinin öngörüldüğü bölgenin ayrıca tespit ve tescil edilmesi uygun görülebilir. Bu durumda, tespit ve tescili yapılacak dalış alanının Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından değerlendirilmek üzere ilgili Koruma Bölge Kuruluna bildirilmesi gerekmektedir.⁵⁰¹

3.2.2.5. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Tespit ve Tescil Kararları

⁴⁹⁹ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Koruma Bölgelerinde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesi*” başlıklı m. 7/1-b.

⁵⁰⁰ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Koruma Bölgelerinde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesi*” başlıklı m. 7/1-c.

⁵⁰¹ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Koruma Bölgelerinde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesi*” başlıklı m. 7/3.

2863 sayılı Kanunda somut olmayan kültürel mirasa ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını sağlamak Kültür ve Turizm Bakanlığının görevleri arasında yer almakta olup bu kapsamda Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü kurulmuştur.⁵⁰² Anılan Genel Müdürlüğe bağlı Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezine ait Bilgi ve Belge Hizmetleri Yönetmeliği⁵⁰³ kapsamında Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönergesi oluşturulmuştur. İşbu Yönergeye göre somut olmayan kültürel miras değerlendirmesi şu dallarda yapılmaktadır:⁵⁰⁴

- a) *Âşık-Ozan, Halk Şairi/ Kalem Şairi ve Zâkir,*
- b) *Mahalli Sanatçılar ve Geleneksel Çalgı Yapımcılığı,*
- c) *Geleneksel El Sanatı ve Türk Süsleme Sanatları Sanatkârları,*
- ç) *Geleneksel Tiyatro Sanatı ve Sanatçıları.”*

Öte yandan, Yönergenin “SOKÜM Alanları ve Dalları” başlıklı 5/3. Maddesine göre, Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Müdürlüğü⁵⁰⁵ tarafından yukarıda sayılan dallar haricinde somut olmayan kültürel miras değerlendirmesinin yapılması da mümkündür. Yine aynı maddede Genel Müdürlüğün yapacağı somut olmayan kültürel miras değerlendirmesinin şu alanlarla sınırlı olduğu düzenlenmektedir:

“a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,

- b) *Gösteri sanatları,*
- c) *Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler,*
- ç) *Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar,*
- d) *El sanatları geleneği alanları.”*

Hangi daldan başvuruda bulunulduğu fark etmeksizin Yönerge kapsamında somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının her biri şu kriterler bakımından değerlendirmeye tabi tutulur:⁵⁰⁶

- “1) Alanında geleneksel bilgiye sahip olmak,*

⁵⁰² 06.04.2024 tarihli ve 32512 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 158 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 31. Maddesiyle Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünün adı bu şekilde değiştirilmiştir.

⁵⁰³ 10.04.2009 tarihli ve 27196 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁵⁰⁴ Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönergesi “SOKÜM Alanları ve Dalları” başlıklı m.5/2.

⁵⁰⁵ Yönergede işbu değerlendirmenin Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünce yapılacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu Genel Müdürlüğün adı 06.04.2024 tarihli ve 32512 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 158 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 34. Maddesiyle “Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü” olarak değiştirilmiştir.

⁵⁰⁶ Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönergesi “Değerlendirme Ölçütleri” başlıklı m.8/1-a.

- 2) Bilgisini geleneksel aktarım yoluyla öğrenmiş olmak,
- 3) Gelenek aktarıcısı niteliğini taşıyor olmak,
- 4) Kendisi ile aynı sanatı icra edenler arasında tanınıyor olmak.”

Bunun yanı sıra, hangi alanda başvuruda bulunulduğuna bağlı olarak şu hususlarda da değerlendirme yapılmaktadır:

“I) Âşıklar-Ozanlar, Halk-Kalem Şairleri ve Zakirler için:

- 1) Kendi yöresinin kültürüne hâkim olmak, temsil ettikleri alandaki ustaları bilmek ve tanımak; ilgili sanatın tür, makam, şekil ve içerik bilgilerine hâkim olmak, Âşık, Ozan ve Halk/Kalem şairleri için mahlas sahibi olmak,
- 2) İcra ettiği sanatı, bir ustadan geleneksel yöntemlerle öğrenmiş olmak,
- 3) Sanatını ilgili kişilere öğretebilme yeteneğine sahip olmak,
- 4) Yaşadığı yerde veya kendi yöresinde, kendisiyle aynı sanatı icra edenler arasında tanınıyor olmak,
- 5) Gelenekğin gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak ve kendi icra dalında örnek alınabilecek ürünler ortaya koymak.

II) Geleneksel El Sanatları ve Türk Süsleme Sanatları Sanatkârları için:

- 1) İcra ettiği sanatın, öne çıkan türlerini bilmek, sanatın önde gelen ustalarını tanımak, sanatıyla ilgili geleneksel ve tarihi bilgiye sahip olmak,
- 2) İcra ettiği sanatta belli bir olgunluğa erişmiş olmak,
- 3) İcra ettiği sanatı bir ustadan geleneksel yöntemlerle öğrenmiş olmak
- 4) Sanatını ilgili kişilere öğretebilme yeterliliğine sahip olmak,
- 5) Kendisiyle aynı sanatı icra edenler arasında tanınıyor olmak,
- 6) Geleneksel El Sanatları ve Türk Süsleme Sanatlarının gelenekğinden kopmadan, bu sanata ilişkin yeni teknikleri de uygulayabiliyor olmak.

III) Geleneksel Tiyatro Sanatı ve Sanatçıları için:

- 1) En az beş Karagöz oyununu geleneksel yöntemlerle oynatabilmek,
- 2) Geleneksel oyunlardaki tiplerini usulüne uygun olarak seslendirebiliyor olmak,
- 3) İcra ettiği sanatın, öne çıkan türlerini bilmek, sanatın önde gelen ustalarını tanımak, sanatıyla ilgili geleneksel ve tarihi bilgiye sahip olmak,
- 4) İcra ettiği sanatı bir ustadan geleneksel yöntemlerle öğrenmiş olmak,
- 5) Sanatını ilgili kişilere öğretebilme yeterliliğine sahip olmak,
- 6) Kendisiyle aynı sanatı icra edenler arasında tanınıyor olmak,
- 7) Gelenekğinden kopmadan, bu sanata ilişkin yeni teknikleri de uygulayabiliyor olmak.

IV) Mahalli Sanatçılar ve Geleneksel Çalgı Yapımcılığı İçin:

- 1) Yöresinin geleneksel halk müziği bilgilerine sahip olmak,
- 2) Yöre halk müziğinin makam/ayak, usul/tavır gibi yerel icra biçimlerine hâkim olmak,
- 3) Kendisini yetiştirmiş olan ustasından, yöredeki kaynak kişi niteliği taşıyan kişilerden, mahalli sanatçılardan ve/veya yöre halkından öğrenilen ve kazanılan bilgi birikimine sahip olmak,
- 4) Gelenek yoluyla öğrenmiş olduğu bilgileri (geleneksel çalma-söyleme biçimleri, geleneksel halk müziği bilgileri vb) bünyesinde barındırma, taşıyabilme ve genç kuşaklara aktarabilme, öğretebilme özelliği taşıyor olmak,

5) *Nişan, Düğün, Kına Gecesi, Muhabbetler, Meşk ve Oturak Âlemleri vb. yöre halkı tarafından, Geleneksel halk müziğindeki icra ve tavırlarıyla, duyulmuş ve tanınmış olmak.*

6) *Kendi yöresine ait geleneksel Türk Halk Müziği ve Türk Halk Oyunları repertuarına ait bilgi dağarcığını genişleterek, bunları imkânı dâhilinde kitle iletişim araçları yoluyla tanıtarak yöresine ve yöre kültürüne katkıda bulunmak.*

7) *Çalgı yapımcıları için; ürettiği sazların geleneksel, profesyonel veya akademik birimler tarafından tercih ediliyor ve kabul görüyor olmak.”*

Yönergenin “*SOKÜM Alanları ve Dalları*” başlıklı 5/3. Maddesi uyarınca Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Müdürlüğü⁵⁰⁷ tarafından aynı maddenin 2. fıkrasında sayılan dallar haricinde somut olmayan kültürel miras değerlendirmesi yapılması halinde, somut olmayan kültürel miras değerlendirmesine esas olacak özel kriterler Genel Müdürlükçe belirlenecektir.⁵⁰⁸

Değerlendirme sırasında somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının kurula göstermek ve/veya getirmekle yükümlü olduğu şeyler Yönergenin “*Değerlendirme*” başlıklı 10. Maddesinde şu şekilde sayılmaktadır:

- İ) Geleneksel El Sanatları alanından başvuru yapanlar icra ettiği sanatla ilgili, geleneksel formlarda ve geleneksel tekniklerle yapılmış, orijinal ve tamamlanmış en az 5 eserini Kurula göstermekle,*
- i) Türk Süsleme Sanatları alanından başvuru yapan Ebru sanatçıları geleneksel formlarda ve geleneksel tekniklerle yapılmış orijinal ve tamamlanmış en az 8 farklı türde eserini kurula göstermekle,*
- ii) Türk Süsleme Sanatları alanından başvuru yapan Hat sanatçıları geleneksel formlarda ve geleneksel tekniklerle yapılmış orijinal ve tamamlanmış en az 3 farklı türde eserini Kurula göstermekle,*
- iii) Mahalli sanatçılar enstrümanlarını yanlarında getirmekle,*
- iv) Geleneksel Tiyatro Sanatı ve sanatçıları kukla ve karagöz tasviri yapımından başvuranlar eserlerinden en az 5 orijinal örneği kurula göstermekle,*
- v) Geleneksel Tiyatro Sanatı ve sanatçıları kukla, karagöz, ortaoyunu ya da köy seyirlik oyunu alanından başvuranlar ekipmanlarını yanlarında getirmekle,*
- vi) Âşık, Ozan ve Zâkirler enstrümanlarını yanlarında getirmekle,*
- vii) Çalgı yapımcılığından başvuranlar eserlerinden en az bir örnek getirmekle yükümlüdür.*

Değerlendirme uygulamalı olarak ya da mülakat şeklinde gerçekleştirilmekte olup, ayrıca sesli ve görüntülü olarak kaydedilir.⁵⁰⁹ Değerlendirme sonuçları ilgilerine yazılı olarak bildirilir. Değerlendirmesi olumsuz sonuçlananların yeniden değerlendirmeye tabi olabilmesi

⁵⁰⁷ Yönergede işbu değerlendirmenin Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünce yapılacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu Genel Müdürlüğün adı 06.04.2024 tarihli ve 32512 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 158 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 34. Maddesiyle “Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü” olarak değiştirilmiştir.

⁵⁰⁸ Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönergesi “*SOKÜM Alanları ve Dalları*” başlıklı m.5/3.

⁵⁰⁹ Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönergesi “*Değerlendirme*” başlıklı m.10/1 ve m.10/3.

için en az iki yıl geçmesi gerekir.⁵¹⁰ Değerlendirme sonucunda başarılı olanlar ise, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezine kaydedilmeye hak kazanmakta olup, Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sitesinde duyurulmaktadır.⁵¹¹

Yönergenin “*Sanatçı Tanıtma Kartı ve Kayıt İşlemleri*” başlıklı 12. Maddesine göre,
 “(1) Kurul tarafından yeterli görülen somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının kayıt işlemleri, ilgili şube müdürlüklerince gerçekleştirilir. Kaydı yapılanlara “Sanatçı Tanıtma Kartı” düzenlenir ve ilgililere gönderilir.
 (2) Somut olmayan kültürel miras taşıyıcısına ait bilgi ve belgeler, Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi’nde muhafaza edilir.”

3.2.3. İzin Kararları

2863 sayılı Kanunda korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının nelerden oluştuğu açıkça belirtmek suretiyle bunlara ilişkin yapılacak işlem ve faaliyetler düzenlenmiştir.⁵¹² Bu kapsamda, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin olarak ne tür kullanım kısıtlamaları bulunduğu da anılan kanunda yer almaktadır. Bu itibarla, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilatın söz konusu varlıklara ilişkin olarak ne tür izin kararları alabileceğinden bahsedilmeden önce bu varlıklar üzerinde kanunda öngörülen kısıtlamaların nelerden ibaret olduğu açıklanacaktır.

Kanunla öngörülen kısıtlamaların ve yasakların açıklanmasını müteakip, 2863 sayılı Kanun gereğince i) taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlıkları, ii) taşınmaz nitelikteki kültür varlıkları, iii) taşınmaz nitelikteki tabiat varlıkları bakımından hangi idari birimin ne tür izin kararları almaya yetkili olduğu daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

3.2.3.1. Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarına İlişkin İzin Kararları

2863 sayılı Kanunun “*Kültür Varlığı Ticareti*” başlıklı 27. maddesinde, her ne kadar yapılan değerlendirme sonucunda tasnif ve tescil edilmemiş olsa dahi, taşınır nitelikteki tüm kültür varlıklarının ticaretinin Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabi olduğu

⁵¹⁰ Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönergesi “*Değerlendirme*” başlıklı m.10/4.

⁵¹¹ Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönergesi “*Değerlendirme Sonuçlarının Duyurulması*” başlıklı m.11/1.

⁵¹² Nitekim 2863 sayılı Kanunun “*Amaç*” başlıklı 1. Maddesinde işbu kanunun amacının korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tanımı ortaya konulmak suretiyle bunlara ilişkin yapılacak işlem ve faaliyetlerin düzenlenmesinin olduğu belirtilmiştir.

düzenlenmektedir.⁵¹³ Buna göre, taşınır nitelikteki kültür varlıklarının ticaretini yapmak isteyenlerin Kültür ve Turizm Bakanlığından ruhsatname alması zorunludur.

Tasnif ve tesciline ilişkin yönetmelik hariç olmak üzere, taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin olarak yürürlükte bulunan üç yönetmelik bulunmakta olup, bunlar şu şekildedir:

- Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik,⁵¹⁴
- Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelik,⁵¹⁵
- Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik,⁵¹⁶
- Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Yönetmeliği.⁵¹⁷

2863 sayılı Kanunun “Müze, Özel Müze ve Koleksiyonculuk” başlıklı 26/6. Maddesine göre, “Gerçek ve tüzelkişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler.” Söz konusu maddenin 3. Fıkrasına göre ise Kültür ve Turizm Bakanlığının izniyle kurulan bu müzeler, izin belgesinde belirtilen konu alanlarına uygun olmak şartıyla taşınır nitelikteki kültür varlıklarını teşhir edebilir.

Konuya ilişkin olarak ayrıca Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik düzenlenmiş olup, Yönetmeliğin “Başvuru” başlıklı 5/1. Maddesinde koleksiyonculuk yapmak isteyenlerin izin belgesi

⁵¹³ 2863 sayılı Kanunun 27 vd. maddelerinde taşınır kültür varlığı ticaretine ilişkin detaylı hükümler yer almaktadır.

⁵¹⁴ 23.03.2010 tarihli ve 27530 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14622/korunmasi-gerekli-tasinir-kultur-ve-tabiat-varliklari-koleksiyonculugu-ve-denetimi-hakkinda-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵¹⁵ 16.02.1984 tarihli ve 18314 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14435/korunmasi-gerekli-tasinir-kultur-ve-tabiat-varliklari-yurt-disina-cikarilmasi-ve-yurda-sokulmasi-hakkinda-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵¹⁶ 11.01.1984 tarihli ve 18278 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14447/tasinir-kultur-varligi-ticareti-ve-bu-ticarete-ait-isyerleri-ile-depolarin-denetimi-hakkinda-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵¹⁷ 03.05.1988 tarihli ve 19803 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Yönetmeliği, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14429/etnografik-nitelikteki-tasinir-kultur-varliklari-hakkinda-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

alabilmesini teminen en yakın müze müdürlüğüne başvuruda bulunması gerektiği belirtilmiştir. İlgili maddede başvuruda gerekli bilgi ve belgeler de ayrıca sayılmıştır.⁵¹⁸ Aynı maddenin 2. Fıkrasında ise, usulüne uygun olarak talepte bulunmuş olsa dahi, daha öncesinde hüküm giydiği suç nedeniyle hakkında koleksiyon izin belgesi düzenlenmesi yasak olan kimseler sayılmıştır.⁵¹⁹ Buna ek olarak, Yönetmeliğin “*İnceleme ve Değerlendirme*” başlıklı 6/3. Maddesinde kültür varlığı ticareti yapanların, özel müze sahiplerinin ve Kültür ve Turizm Bakanlığı personelinin de koleksiyonculuk yapmasının yasak olduğu açıkça belirtilmiştir. Aynı maddede halihazırda koleksiyoncu olan bir kimsenin, başka bir koleksiyon oluşturma amacıyla izin belgesi talep edemeyeceği de düzenlenmiştir.

Koleksiyonculuk izin belgesi düzenlemesi talebiyle başvuru Müze tarafından, bu talebin değerlendirilmesini teminen bir komisyon oluşturulur.⁵²⁰ İşbu komisyon; koleksiyonun bulundurulacağı yerin söz konusu kültür ve tabiat varlıklarının muhafazasına uygun olup olmadığı, bu yerin güvenliğinin sağlanıp sağlanmadığı, başvuru kişinin başvuruya engel bir durumunun bulunup bulunmadığı, başvuru belgelerinin tam olup olmadığı, başvuru kişinin koleksiyonculuk yapıp yapamayacağı hususlarını değerlendirmek suretiyle bir karara varır.⁵²¹

Komisyon tarafından başvuru kişinin talebinin olumlu değerlendirilmesi halinde; gerekli usuli işlemlerin⁵²² tamamlanmasını müteakip, müze müdürlüğüince izin belgesi düzenlenir. Bu aşamadan sonra ise koleksiyona dahil edilecek taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlıkları,

⁵¹⁸ Bunlar şu şekildedir: i) TCKN, ii) İkametgâh, iii) Adli sicil beyanı ve arşiv kaydı, iv) Üç adet vesikalık fotoğraf, iv) Koleksiyonun bulundurulacağı yerin adresi.

e) Varsa ellerinde bulunan taşınır kültür ve tabiat varlıklarının envanter bilgilerini belirtir liste.

⁵¹⁹ İlgili hükme göre; i) güveni kötüye kullanmak, ii) zimmet, iii) ihtilas, iv) irtikap, v) rüşvet, vi) hırsızlık, vii) dolandırıcılık, viii) sahtecilik, iv) inancı kötüye kullanmak, x) dolanlı iflas, xi) resmi ihale ve alım-satımlarına fesat karıştırma, xii) devletin sırlarını açığa vurma, xiii) uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti yaparak kullanılmasını kolaylaştırma ve xiv) kullanma, satın alma veya bulundurma suçları, xv) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 16. Maddesinde düzenlenen yasaklara aykırı olarak usulsüz belge verme, ilav ve tebligat yapma suçları, xvi) 2863 sayılı Kanun kapsamında bildirim yükümlülüğü bulunmasına karşın mazereti olmaksızın ve bilerek bildirimde bulunmama, xvii) 2863 sayılı Kanun kapsamında bildirimi yapılmamış kültür ve tabiat varlıklarını satışa arz etme, satma, verme, satın alma, kabul etme, xviii) 2863 sayılı Kanun kapsamında ticareti izne bağlı olan kültür ve tabiat varlıklarının izinsiz olarak ticaretini yapma, xix) 2863 sayılı Kanun kapsamın özel müze ve koleksiyonculuk hükümlerine aykırı davranma, xx) Kültür varlığı bulmak amacıyla izinsiz kazı veya sondaj yapma, xxi) 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa aykırı hareket etme, xxii) 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa aykırı hareket etme, xxiii) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 282 nci maddesinde belirtilen suçlardan hüküm giyenler talepte bulunsada dahi bunlara koleksiyonculuk izin belgesi verilemez.

⁵²⁰ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğine göre, işbu komisyon “*Tanımlar*” başlıklı m.4/1-f uyarınca teşkil ettirilebileceği gibi “*İnceleme ve Değerlendirme*” başlıklı m.6/2 uyarınca da teşkil ettirilebilir.

⁵²¹ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliği “*İnceleme ve Değerlendirme*” başlıklı m.6/1.

⁵²² Bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliği “*İnceleme ve Değerlendirme*” başlıklı m.6/2.

müze müdürlüğü tarafından tahsis edilecek iki envanter defterine kaydedilir.⁵²³ Usulüne uygun olarak koleksiyonculuk faaliyetine başlayanların, koleksiyon izin belgelerini koleksiyonunu sergilediği yerde teşhir etmesi zorunludur.⁵²⁴

Söz konusu Yönetmelik kapsamında izne tabi olan ikinci bir husus ise taşınır kültür ve tabiat varlıklarının alınıp satılmasıdır.⁵²⁵ Keza 2863 sayılı Kanunun “*Müze, Özel Müze ve Koleksiyonculuk*” başlıklı 26/8. maddesinde koleksiyoncuların ellerinde bulunan taşınır kültür varlıklarını kendi aralarında alıp satmalarına müsaade edilmiştir. Bunun önşartı ise koleksiyonlarındaki her türlü eserin on beş gün öncesinden Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirilmesi ve ilgili müzeye tescil ettirilmesidir.

Koleksiyonun izin belgesinde belirtilen yer dışında teşhir edilmesi de izne bağlıdır. Buna göre, koleksiyonun izin belgesinde gösterilen ilden farklı bir ilde teşhir edilebilmesini teminen, öncelikle bağlı olunan müze müdürlüğünden yazılı izin alınmalıdır. Koleksiyonerin talebi müze müdürlüğü tarafından değerlendirilmek suretiyle koleksiyonere bildirilir. Müze müdürlüğünün izni olmaksızın koleksiyonun yerinin değiştirilmesi mümkün olmayıp, izin verilmesi halinde koleksiyoner tarafından koleksiyonun taşındığı ilde yeniden koleksiyon izin belgesinin talep edilmesi gerekmektedir.⁵²⁶

Koleksiyonerin koleksiyondaki parçaları aynı il sınırları içerisinde başka bir yerde teşhir etmesi esasen izne bağlı olmamakla birlikte, yine de bu talebin Müze Müdürlüğüne iletilmesi ve Komisyonun uygun görüşünün alınması gerekmektedir.⁵²⁷

Koleksiyonerin koleksiyonunu geçici olarak halka açık bir şekilde sergilemesi de izne bağlıdır. Yönetmeliğin “*Sergileme*” başlıklı 12. Maddesine göre; koleksiyonculuk izin belgesinde belirtilen il sınırları içerisinde yapılacak sergiler için valiliğin, koleksiyonculuk izin belgesinde belirtilen il sınırları dışında yapılacak sergiler için ise sergi yapılması planlanan ile bağlı müze müdürlüğünün uygun görüşü doğrultusunda Kültür ve Turizm Bakanlığının onayı alınmalıdır.

⁵²³ Yönetmeliğe göre işbu envanter defterlerinden birinin müze müdürlüğünde diğerinin ise koleksiyoncuda kalması esas olup, defterlerin müze ihtisas elemanlarının gözetimi altında koleksiyoncu tarafından doldurulması gerekmektedir. Envanter defterine, koleksiyondaki kültür ve tabiat varlıklarının nasıl elde edildiği, hangi döneme ait olduğu ve fiziki özellikleri yazılmalıdır. Ayrıca koleksiyondaki her bir parçanın fotoğrafı da envanter defterine eklenmelidir. İlgili hükümler için ayrıca bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliği “*Envanter Kaydı*” başlıklı m.7

⁵²⁴ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliği “*İnceleme ve Değerlendirme*” başlıklı m.6/2.

⁵²⁵ Bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliği “*El Değiştirme*” başlıklı m.9.

⁵²⁶ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliği “*Yer Değiştirme*” başlıklı m.11/2.

⁵²⁷ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliği “*Yer Değiştirme*” başlıklı m.11/1.

Taşınır kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin izin kararlarının düzenlendiği bir başka yönetmelik, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmeliktir. İşbu Yönetmelik hükümleri uyarınca ne tür izin kararları alınabildiğine değinmeden önce 2863 sayılı Kanunun “*Yurt Dışına Çıkarma Yasağı*” başlıklı 32. Maddesi uyarınca yurt içinde korunması gerekli taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarının yurt dışına çıkarılmasının esas itibarıyla yasak olduğunu belirtmek gerekir.⁵²⁸ İlgili kanun hükmünde bu kuralın istisnası olarak, Cumhurbaşkanı tarafından yurt dışında geçici olarak sergilenmek üzere gönderilme ve sergilendikten sonra geri getirilme kararı alınabileceği belirtilmektedir. Cumhurbaşkanı kararı alınabilmesinin ön şartı ise, gönderilmesi planlanan taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarının her türlü hasar ve zarardan korunmasına ilişkin olarak gideceği ülke makamları tarafından teminat alınması ve bu varlıkların sigortalanmasıdır.

Bu kapsamda, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmeliğin konusunu 2863 sayılı Kanunun 32. Maddesinde öngörülen ana kural ile bunun istinasının düzenlenmesi olduğunu söyleyebiliriz.⁵²⁹

Yönetmeliğin “*Müracaat*” başlıklı 5. Maddesine göre, ülke sınırlarımız içerisindeki kültür ve tabiat varlıklarının yurt dışına çıkarılabilmesi için,

- i) Sergi düzenlemek isteyenler öncelikle Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Kültür ve Turizm Bakanlığına başvurmak suretiyle ön izin talep eder.
- ii) Ön izin alınmasını müteakip, sergilenecek kültür ve tabiat varlıklarının envanter listesi hazırlanır.
- iii) Envanter listesi hazırlandıktan sonra serginin amacı, yeri, tarihi, süresi, serginin yapılacağı ülke makamlarından alınan teminat ve sigorta belgeleri dosyalanarak yeniden Dışişleri Bakanlığına başvuruda bulunulur.
- iv) Dışişleri Bakanlığı, milli çıkarlar başta olmak üzere başvuruya ilişkin Bakanlık görüşleri ile birlikte başvuru dosyasını Kültür ve Turizm Bakanlığına iletir.
- v) Başvuru Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından işbu Yönetmelik kapsamında değerlendirilmek suretiyle karar alınır.
- vi) Başvurunun Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından olumlu değerlendirilmesi halinde, Bilim Kurulu teşekkül ettirilir.

⁵²⁸ İşbu hüküm ile paralel olarak, 2863 sayılı Kanunun “*Yurt Dışına Çıkarılması Yasağı*” başlıklı 32/2. Maddesinde Türkiye’ye girişlerde kordiplomatik mensuplarıyla birlikte giriş yaptığı beyan edilen yabancı kökenli kültür varlıklarının yine bu mensuplarla yurt dışına çıkışlarda götürülmesinde bir sakınca bulunmadığı hüküm altına alınmıştır.

⁵²⁹ Nitekim Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmeliğin “*Dayanak*” başlıklı 3. Maddesi de bu hususu teyit eder niteliktedir.

vii) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü başkanlığında toplanan Bilim Kurulu, konuya ilişkin olarak bilimsel esaslar çerçevesinde inceleme yapmak suretiyle oy  okluğuylla karar alır.

viii) Bilim Kurulu kararı, yurt dışında sergilenmesi talep edilen kültür ve tabiat varlıklarının değerlerini de gösterir envanter fişleri, sigorta poliçesi belgesi ve primin ödendiğine dair makbuz, yurt içinde ve yurt dışında nakil ve genel emniyet ile ilgili garanti belgeleri ile birlikte kararın Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifiyle Cumhurbaşkanına iletilir.

ix) Söz konusu bilgi ve belgeler doğrultusunda konuya ilişkin Cumhurbaşkan Kararı alınır.

Taşınır kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin izinlerin düzenlendiği diğer bir yönetmelik, Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmeliktir. İşbu Yönetmeliğin konusunu i) 2863 sayılı Kanun kapsamında yapılan tasnifleme sonucunda korunması gerekli olmadığına kanaat getirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile ii) 2863 sayılı Kanun kapsamında yapılan tasnifleme sonucunda korunması gerektiğine karar verilmekle birlikte sergilenmek üzere müzelere alınmayan taşınır kültür varlıkları oluşturur. Söz konusu Yönetmeliğin “*Ruhsat İsteme ve İzin*” başlıklı 6. Maddesine göre Yönetmelik kapsamındaki taşınır kültür varlıklarının ticareti ancak Kültür ve Turizm Bakanlığından ruhsatname alınması halinde mümkündür. Ruhsatname almak için en yakın müze müdürlüğüne yazılı başvuruda bulunulması mümkün olup, gerekli bilgi ve belgeler şu şekildedir.⁵³⁰

“a) Ticaret Odasına kayıtlı olduğuna taşınır kültür varlığı ticareti yapmak üzere ayrı bir ticarethanesi bulunduğuna dair tasdikli belge,

b) Eski eser kaçakçılığı, gizli define arayıcılığı veya gizli eski eser kazısı gibi suçlardan hükümlü olmadığına dair Cumhuriyet Savcılığından alınacak belge,

c) Kanuni tebligat adresi beyanı,

d) T.C. kimlik numarası beyanı,

e)    adet vesikalık fotoğraf,”

Müze müdürlüğü tarafından başvuru değerlendirilmek suretiyle ruhsatname düzenlenebilir, düzenlenen ruhsatnamenin bir  rneği müze müdürlüğü tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığına gönderilir.⁵³¹ Ruhsatnameler üç yıl boyunca geçerli olduğundan, yenilenmesinin talep edilmesi halinde ruhsatname süresi bitmeden en geç bir ay öncesinde söz

⁵³⁰ Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik “*Ruhsat İsteme ve İzin*” başlıklı m.6/2

⁵³¹ Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik “*Ruhsat İsteme ve İzin*” başlıklı m.6/3.

konusu ruhsatnameyi Tanzim eden müze müdürlüğüne başvuruda bulunulması gerekir.⁵³² Ayrıca belirtmek gerekir ki, koleksiyonculuk izin belgesinde olduğu gibi, taşınır kültür varlıklarının ticaretine dair ruhsatnamenin de herkese görünür bir yerde teşhir edilmesi zorunludur.⁵³³

Nihayet yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler arasında taşınır kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin izin kararı alınabilecek son yönetmelik, Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Yönetmeliğidir. İşbu Yönetmeliğin “*Yurtdışına Çıkarılamayacak Etnografik Nitelikteki Kültür Varlıkları*” başlıklı 4. maddesi ile, “*Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup; Jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü taşınır kültür varlıkları ile Osmanlı İmparatorluğu Dönemi sonuna kadar olan Türk Milletinin gelenek ve göreneklerini, dini inançlarını sembolize eden, nadir olan, müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte bulunan, belge değeri taşıyan Etnografik nitelikteki kültür varlıkları ile Milli Mücadeleye, Türk Cumhuriyeti Tarihine ve Atatürk'e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, yurtdışına çıkarılamaz.*” hükmü öngörülmüştür.

Yönetmelikte yer alan “*Yurtdışına Çıkarılacak Etnografik Nitelikteki Kültür Varlıkları*” başlıklı 5. maddeye göre ise, bir önceki maddenin kapsamı dışında kalan etnografik nitelikteki taşınır kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılmasında bir sakınca bulunmadığı düzenlenmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre, yurt dışına çıkarılacak varlıkların kontrolü Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzelerce yapılır.

3.2.3.2. Taşınmaz Kültür Varlıklarına İlişkin İzin Kararları

2863 sayılı Kanunun “*Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları*” başlıklı 6. Maddesinde taşınmaz nitelikteki kültür varlıkları örnek niteliğinde sayılmış ve ayrıca bunlardan hangilerinin doğrudan doğruya korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olduğu ile hangilerinin yetkililerce tespit ve tescil edilmesi halinde taşınmaz kültür varlığı olarak korunacağı hakkında bir ayırım yapılmak suretiyle düzenlenmiştir. Kanunda yer alan bu ayırım, söz konusu taşınmazların yalnızca tespit ve tescili aşamasında bir fark yaratmakta olup, korumanın niteliği bakımından bir ayırım bulunmamaktadır. Bu bakımdan, gerek doğrudan doğruya korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları gerek yetkililerce karar alınmasını

⁵³² Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik “*Ruhsatname Süresi*” başlıklı m.7.

⁵³³ Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik “*Ruhsatnamenin Kullanılış Şekli*” başlıklı m.8.

müteakip korunması gerekli taşınmaz varlığı statüsünü alan varlıklar 2863 sayılı Kanun kapsamında aynı yasak ve aynı izinlere tabidirler.

Örneğin, 2863 sayılı Kanunun “*Ruhsatsız Yapı Yasağı*” başlıklı 16. Maddesine göre, kültür ve tabiat varlıkları üzerinde ruhsatsız inşaat yapmak yasaklanmıştır. Söz konusu maddede, ruhsatsız dahi olsa yapılan inşaatlar hakkında plana uygun olarak işlem tesis edileceği belirtilmektedir. Buna ek olarak koruma amaçlı imar planına aykırı işlem tesis edildiğinin tespiti halinde de plana göre işlem yapılacağı, sitlerde sit şartlarına aykırı olarak işlem yapılması halinde ise imarla ilgili yasal düzenlemeler doğrultusunda işlem yapılacağı düzenlenmektedir.

Ayrıca, 2863 sayılı Kanunun “*İzinsiz Müdahale ve Kullanma Yasağı*” başlıklı 9. Maddesinde, ilke kararlar çerçevesinde ilgili kurullar tarafından alınan kararlara aykırı şekilde kültür ve tabiat varlıklarına inşai ve fiziki müdahalede bulunulmasının yasak olduğu da açıkça düzenlenmektedir. Aynı maddede ayrıca kültür ve tabiat varlıklarının kullanımlarına fiziki ve inşai müdahalede bulunulsa dahi, bu müdahale sonucunda yapılan yapıların yeniden kullanıma açılmayacağı ve kullanımlarının değiştirilemeyeceği de belirtilmektedir. Söz konusu maddenin lafzi olarak incelenmesinden, inşai ve fiziki müdahalelerin izne tabi olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

2863 sayılı Kanunun “*İzinsiz Müdahale ve Kullanma Yasağı*” başlıklı 9. Maddesi; esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma ve kazıların inşai ve fiziki müdahale sayılacağını belirtmiş olmakla birlikte, kanun hükmündeki bu sayma sınırlı sayıda olmadığından ve örnek niteliğinde olduğundan başkaca işlemlerin de inşai ve fiziki müdahale olarak değerlendirilmesi mümkün bulunmaktadır.

Tespit ve tescile ilişkin yönetmelik hariç olmak üzere, taşınmaz nitelikteki kültür varlıklarına ilişkin olarak yürürlükte bulunan yönetmelikler şu şekildedir:

- Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik,⁵³⁴
- Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik,⁵³⁵

⁵³⁴ 11.06.2005 tarihli ve 25842 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14436/korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varliklarinin-yapi-esaslari-ve-denetimine-dair-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵³⁵ 16.12.1984 tarihli ve 18607 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14445/tarihi-ve-bedii-degeri-olan-tasinmaz-malların-kiraya-verilmesi-hakkında-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024) .

- Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği,⁵³⁶
- Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik,⁵³⁷
- Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik,⁵³⁸
- Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik,⁵³⁹
- Tasarrufu Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmelik,⁵⁴⁰
- Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik,⁵⁴¹
- Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği,⁵⁴²

⁵³⁶ 14.12.2005 tarihli ve 26023 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14452/yipranan-tarihi-ve-kulturel-tasinmaz-varliklarin-yenilenerek-korunmasi-ve-yasatilarak-kullanilmasi-hakkinda-kanunun-uygulama-yonetmeligi.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵³⁷ 11.06.2005 tarihli ve 25842 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14431/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-proje-burolari-ile-egitim-birimlerinin-kurulus-izin-calisma-usul-ve-esaslarina-dair-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵³⁸ 27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5226 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (kısaca KUDEB) 2863 sayılı Kanuna dahil edilmiştir.

⁵³⁹ 27.11.2005 tarihli ve 26006 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik, T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=9637&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵⁴⁰ 10.08.1984 tarihli ve 18485 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14440/kultur-ve-tabiat-varliklariyla-ilgili-olarak-yapilacak-arastirma-sondaj-ve-kazilar-hakkinda-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵⁴¹ 17.11.1986 tarihli ve 19284 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Tasarrufları Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmelik, T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4660&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵⁴² 26.01.1984 tarihli ve 18293 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14443/muzelerle-muzelere-bagli-birimlerde-ve-orenyerlerindeki-kultur-varliklarinin-film-ve-fotograflarinin-cekilmesi-mulaj-ve-kopyalarinin-cikarilmasi-hakkinda-yonetmelik.html> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵⁴² 14.06.2014 tarihli ve 29030 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19788&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi: 05.05.2024).

- Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelik.⁵⁴³

Yukarıda da belirtildiği üzere, 2863 sayılı Kanunun ilgili hükmü uyarınca kural olarak taşınmaz kültür varlıkları üzerinde izinsiz müdahale ve kullanma yasağı bulunmaktadır. Bu kapsamda, taşınmaz kültür varlıklarına müdahalenin izne tabi olduğu ortadadır.

Konuya ilişkin olarak çıkarılan yönetmelikler arasında bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarına fiziki ve inşai müdahalede bulunulmasına ilişkin proje ve uygulamaların denetim esaslarını düzenlemektedir. Yönetmeliğe göre tadilat ve tamiratta yetkili birim, KUDEB'in bulunduğu yerlerde KUDEB, bulunmadığı yerlerde ise Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarıdır.⁵⁴⁴ Esaslı onarmalarda onay makamı Koruma Bölge Kurulları olup, onaylı projenin uygulanmasına ilişkin süreç yönetiminden KUDEB sorumludur.⁵⁴⁵ Koruma Bölge Kurullarınca onay verilen projeye uygun olarak tamamlanan yapıların kullanım izin belgesini düzenleme yetkisi esas itibarıyla KUDEB'e ait olup; KUDEB bulunmayan yerlerde ise onaylı proje doğrultusunda inşaat ya da onarımın tamamlandığının ilgili Koruma Bölge Kurulunca teyit edilmesini müteakip kullanma izin belgesi düzenlemeye yetkili birim ilgili idaredir.⁵⁴⁶

Yönetmeliğin "*Parsellerin Ayırıştırılması ve Birleştirilmesi*" başlıklı 11. Maddesine göre, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetini etkilemeyecek şekilde parseller üzerinde ayrılma ve birleştirme işlemlerine izin vermeye yetkili makam Koruma Bölge Kurullarıdır.

"*Yok Olan Tescilli Taşınmaz Kültür Varlığı Yapılar*" başlıklı 12. Maddesi uyarınca herhangi bir şekilde yok olan taşınmaz nitelikteki korunması gerekli kültür varlıklarına ait alanda söz konusu yapının mevcut bilgi ve belgeler ışığında yeniden inşası mümkündür. Buna ilişkin onay makamı ilgili Koruma Bölge Kurullarıdır.

⁵⁴³ 03.11.2003 tarihli ve 25278 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelik, T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5392&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵⁴⁴ Bkz. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik "*Tamirat ve Tadilat*" başlıklı m.8/2.

⁵⁴⁵ Bkz. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik "*Taşınmaz Kültür Varlıklarında Esaslı Onarım*" başlıklı m.9.

⁵⁴⁶ Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmeliğin "*Tanımlar*" başlıklı 4. Maddesine göre ilgili idare; il özel idaresi, büyükşehir belediyesi veya belediyeyi ifade etmektedir. İlgili kanun hükmü için ayrıca bkz. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik "*Yapıların Fen ve Sağlık Şartlarına Uygunluğu*" başlıklı m.10/5.

İzinsiz müdahale ve kullanma yasağına ilişkin olarak bahsedilebilecek bir diğer yönetmelik de Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmeliktir. Bu Yönetmelik uyarınca 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli taşınmaz varlıkların kiraya verilmesi de söz konusu olabilmektedir. Korunması gerekli taşınmaz nitelikteki Kültür varlığının kiraya verilip verilmeyeceğini belirlemeye ve kiraya verilmesi halinde bunun ne tür şartlara tabi olacağına karar vermeye yetkili makam Kültür ve Turizm Bakanlığıdır.⁵⁴⁷

İzinsiz müdahale ve kullanma yasağı kapsamında göz önünde bulundurulması gereken bir diğer düzenleme de Tasarrufları Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmeliktir. Zira işbu Yönetmeliğin 4. Maddesine göre, 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli olduğu tespit ve tescil edilen kültür ve tabiat varlıklarının tasarrufu kısıtlanmış sayılmaktadır. Yönetmelik kapsamında tasarrufu kısıtlanmış sayılmak demek, kamuya ait olması nedeniyle üzerinde inşaat yapılmasına izin verilmemesi ile esaslı değişiklik ve ilaveler yapılmasının yasak olması anlamına gelmektedir.⁵⁴⁸

Söz konusu yasak kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer düzenleme de, Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmeliktir. Söz konusu Yönetmelikte 2863 sayılı Kanun uyarınca korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının sondaj veya kazı yapılmak suretiyle araştırılmasına ilişkin esaslar düzenlenmektedir. Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, araştırma, sondaj ve kazı işlemleri izne tabi olup, yetkili makam Cumhurbaşkanlığıdır.⁵⁴⁹ İzin talep eden kimselerin kazı yapmayı planladığı yeri, kazı programını ve kazıya katılacak kimselerin kimlik bilgilerini de belirtmek suretiyle Bakanlığa başvurması gerekmektedir.⁵⁵⁰ Bakanlık tarafından yapılan incelemede başvuruçuların Yönetmelikte bahsi geçen niteliklere⁵⁵¹ haiz olup olmadığı da göz önünde

⁵⁴⁷ Bkz. Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik “Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca Belirlenecek Esaslar” başlıklı m.5

⁵⁴⁸ Bkz. Tasarrufları Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmelik m.2

⁵⁴⁹ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik “İzin” başlıklı m.7

⁵⁵⁰ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik “İzin İçin Müracaat” başlıklı m.6/1

⁵⁵¹ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik “Sondaj ve Kazı Yapacaklarda Aranacak Nitelikler” başlıklı m.5’e göre, “Sondaj ve kazı yapmak isteyen Türk ve yabancılar da;

a) Sondaj ve kazı yapılmak istenen yerin oluşumu ve kültürleriyle ilgili bilim dallarında uzman olduklarının belgelendirilmesi,

b) Bu dallarda, bir üniversite veya yüksek okulun öğretim üyesi ya da bu konu ile ilgili bir bilimsel kuruluş yetkili elemanı olmaları,

c) Bilimsel sondaj ve kazıda yeterli tecrübeye sahip bulunmaları,

d) Çalıştıkları bilim dallarında yayınlanmış eserlerinin bulunması,

e) Sondaj ve kazı yapmada sakıncalı durumlarının bulunmaması,

f) Bağlı bulundukları kurumlarınca resmen tavsiye edilmeleri,

bulundurulmak suretiyle talep konusu yerin Bakanlık adına saklı tutulup tutulmadığını ve kazı yapılmasında yarar bulunup bulunmadığı değerlendirilir.⁵⁵² Bakanlık, talebi olumlu değerlendirecek olursa sondaj ve/veya kazı izin kararının alınmasını teminen teklif yazısı hazırlar ve konu hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararı alınmak üzere Cumhurbaşkanlığına gönderir.⁵⁵³ Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, izin kararı yalnızca üçüncü kişilerin 2863 sayılı Kanun kapsamında kültür ve tabiat varlıklarının olduğu bölgeler kazı yapmak istemesi halinde gereklidir. Öte yandan, Bakanlık tarafından kazı yapmak üzere görevlendirilen kimseler bu yönetmelik kapsamında müracaatta bulunmakla mükellef değildirler. Nitekim Yönetmelikte de Bakanlıkça görevlendirilen bilim insanları tarafından yapılacak sondaj ve kazılarda doğrudan doğruya Bakanlık tarafından karar alınabileceği hüküm altına alınmıştır.⁵⁵⁴ Ayrıca, herhangi bir kazı ve/veya sondaj işlemi yapılmaksızın araştırma yürütülecek olması halinde de doğrudan Bakanlıkça izin verilmektedir.⁵⁵⁵

Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlı bir diğer husus da kültür ve tabiat varlıklarının film ve fotoğraflarının çekilmesidir. Bu hususa ilişkin olarak yapılan düzenlemeler Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelikte yer almaktadır. Yönetmelik kapsamında izne bağlı olmaksızın hangi kültür ve tabiat varlıklarının fotoğraf ve filminin çekilebileceği ile çekimlerin hangi şartlarda yapılacağına esasları Bakanlık tarafından belirlenir.⁵⁵⁶ İşbu esaslar doğrultusunda i) müzelerde, ii) müzelere bağlı birimlerde ve iii) örenyerlerinde hangi varlıkların herkes tarafından izne bağlı olmaksızın fotoğraf ve filmlerinin hangi şartlarla çekileceği hususunda ilgili müze müdürlükleri tarafından karar alınır.⁵⁵⁷ Eğitim-öğretim, tanıtım veya bilimsel araştırma amacıyla kültür ve tabiat varlıklarının fotoğraf ve filmlerinin çekilmek istenmesi halinde ise, Bakanlıktan izin alınmalıdır.⁵⁵⁸ Bu kapsamda, hangi amaçla söz konusu varlıkların fotoğraf ve filmlerinin çekilmesinin talep

g) Yapacakları sondaj ve kazı çalışmaları için bağlı bulundukları kurumlarınca ayni/nakdi destek sağlanacağını yazıyla taahhüt edilmesi şartları aranır.”

⁵⁵² Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik “İzin” başlıklı m.7/1

⁵⁵³ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik “İzin” başlıklı m.7/2

⁵⁵⁴ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik “İzin” başlıklı m.7/3

⁵⁵⁵ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik “İzin” başlıklı m.7/4

⁵⁵⁶ Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik “İzinle İlgili Hususlar” başlıklı m. 6/1.

⁵⁵⁷ Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik “İzinle İlgili Hususlar” başlıklı m. 6/1.

⁵⁵⁸ Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik “İzin Verecek Makamlar” başlıklı m. 7.

edildiği de belirtilmek suretiyle Bakanlıktan yazılı dilekçe ile talepte bulunulur.⁵⁵⁹ Bakanlık tarafından talebin olumlu değerlendirilmesi halinde; çalışma yerini, süresini ve konusunu açıkça belirten bir izin belgesi düzenlenir. Belgenin süresi bir yıl olup, bir yıl sonunda yeniden izin talep edilmesi gerekir.⁵⁶⁰

Bakanlıkça yaptırılıp onaylanan ve esas itibarıyla izinsiz müdahale ve kullanım yasağıyla ilişkili olarak değerlendirilebilecek bir diğer husus ise Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezlerinde⁵⁶¹ imar planlarının yapılması, onaylanması ve tadil edilmesine ilişkin işlemler, bu bölgelerdeki imar planlarının yüksek nitelikli ve çevreye duyarlı hale getirilmesi amacıyla fen, sağlık ve sürdürülebilir çevre şartlarına uygun yapı ve yapılaşma koşulları ile projelendirilmeleridir. Konuya ilişkin olarak Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelik çıkarılmış olup, Yönetmelik uyarınca, Yönetmeliğin kapsamı dahilindeki tüm bölgelerde planların yapılmasında veya yaptırılmasında yetkili makam Kültür ve Turizm Bakanlığıdır.⁵⁶²

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili uygulama ve işlemleri yürütme ve denetlemeyi konu edinen bir başka yönetmelik; Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliktir. Söz konusu Yönetmeliğe göre bünyesinde KUDEB bulunan bölgelerde taşınmaz kültür varlıklarının uygulama ve işlemlerini yürütme ve denetlemeden sorumlu birim KUDEB iken, KUDEB bulunmayan bölgelerde bu işlerden sorumlu birim ilgili Koruma Bölge Kuruludur.⁵⁶³

İşbu Yönetmeliğin “*Vakıflar Genel Müdürlüğünce Gerçekleştirilecek Tadilat ve Tamiratlar*” başlıklı 15. Maddesine göre ise, Vakıflar Genel Müdürlüğünün idare ve denetiminde olan vakıfların mülkiyetindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve

⁵⁵⁹ Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik “*Başvuru Şekli*” başlıklı m.8.

⁵⁶⁰ Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik “*İzin Belgesi*” başlıklı m.9.

⁵⁶¹ 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun “*Tanımlar*” başlıklı 3. Maddesine göre, “*Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri; turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan veya doğal, tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı, korunması ve geliştirilmesinde kamu yararı bulunan yörelerde, koruma kullanma dengesi gözetilerek sektörel kalkınmanın sağlanması ve turizm sektörünün plânlı ve kontrollü gelişiminin sağlanması amacıyla yeri, mevkii ve sınırları Cumhurbaşkanı kararıyla tespit ve ilân edilen alanları,*

Turizm Merkezleri: Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri dışında kalmakla birlikte, bu bölgelerin niteliğini taşıyan, turizm hareketleri ve faaliyetleri açısından öncelikle geliştirilmesinde kamu yararı bulunan orman vasıfı olanlar dâhil Hazine taşınmazları ile tescili mümkün olan Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerde yeri, mevkii ve sınırları Cumhurbaşkanı kararıyla tespit ve ilân edilen alanları,” ifade eder.

⁵⁶² Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelik “*Planların Hazırlanması*” başlıklı m.5.

⁵⁶³ Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu*” başlıklı m.5.

tamiratlarından sorumlu birim Vakıflar Genel Müdürlüğüdür. Bu kapsamda yapılan tamirat ve tadilatların, taşınmaz kültür varlığının özgün biçim ve malzemesine uygun olması esastır.

Yukarıda sayılan yönetmelik düzeyindeki tüm bu düzenlemelerin yanı sıra, taşınmaz kültür varlıklarına fiziki ve inşai müdahaleyi konu edinen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun da bulunmaktadır. Söz konusu Kanunun amacı, yıpranan ve ayırt edici özelliklerini kaybetmeye yüz tutmuş kültür ve tabiat varlıklarının, asli özelliklerine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilmesidir. Böylece bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması amaçlanmaktadır. 5366 sayılı Kanun kapsamında oluşturulacak yenileme alanlarının belirlenmesini teminen, öncelikle ilgili idare meclisinde karar alınır.⁵⁶⁴ Alınan kararlar, Cumhurbaşkanına sunulur. ve Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmesi halinde yenileme alanlardaki uygulama bir program dahilinde etap etap projelendirilebilir.⁵⁶⁵

3.2.3.3. Taşınmaz Tabiat Varlıklarına İlişkin İzin Kararları

2863 sayılı Kanunun “*Ruhsatsız Yapı Yasağı*” başlıklı 16. Maddesine göre, kültür ve tabiat varlıkları üzerinde ruhsatsız inşaat yapmak yasaklanmıştır.⁵⁶⁶ Ayrıca, 2863 sayılı Kanunun “*İzinsiz Müdahale ve Kullanma Yasağı*” başlıklı 9. Maddesinde, ilke kararlar çerçevesinde ilgili kurullar tarafından alınan kararlara aykırı şekilde kültür ve tabiat varlıklarına inşai ve fiziki müdahalede bulunulmasının yasak olduğu da açıkça düzenlenmektedir. Aynı maddede ayrıca kültür ve tabiat varlıklarının kullanımlarına fiziki ve inşai müdahalede bulunulsa dahi, bu müdahale sonucunda yapılan yapıların yeniden kullanıma açılmayacağı ve kullanımlarının değiştirilemeyeceği de belirtilmektedir. Söz konusu maddenin lafzi olarak incelenmesinden, inşai ve fiziki müdahalelerin izne tabi olduğu açıkça anlaşılmaktadır.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ Hangi bölgelerde hangi meclislerin yetkili olduğuna ilişkin olarak ayrıca bkz. 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun “*Alanların Belirlenmesi*” başlıklı m.2/1.

⁵⁶⁵ Projelendirme prosedürüne ilişkin olarak ayrıca bkz. 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun “*Alanların Belirlenmesi*” başlıklı m.2/3.

⁵⁶⁶ Söz konusu maddede, ruhsatsız dahi olsa yapılan inşaatlar hakkında plana uygun olarak işlem tesis edileceği belirtilmektedir. Buna ek olarak koruma amaçlı imar planına aykırı işlem tesis edildiğinin tespiti halinde de plana göre işlem yapılacağı, sitlerde sit şartlarına aykırı olarak işlem yapılması halinde ise imarla ilgili yasal düzenlemeler doğrultusunda işlem yapılacağı düzenlenmektedir.

⁵⁶⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki; söz konusu maddede esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma ve kazıların inşai ve fiziki müdahale sayılacağı belirtilmiş olmakla birlikte, kanun hükmündeki bu sayma sınırlı sayıda değildir ve örnek niteliğindedir. Bu itibarla, başkaca işlemlerin de inşai ve fiziki müdahale olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Tespit ve tescile ilişkin yönetmelik hariç olmak üzere, taşınmaz nitelikteki tabiat varlıklarına ilişkin olarak yürürlükte bulunan yönetmelikler şu şekildedir:

- Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik,⁵⁶⁸
- Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmelik.⁵⁶⁹

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin konusunu taşınmaz tabiat varlıkları üzerinde koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetimi oluşturur.⁵⁷⁰ Yönetmelik kapsamında taşınmaz tabiat varlıkları üzerinde uygulanacak koruma amaçlı imar planlarına ilişkin teklif dosyaları Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne sunulur.⁵⁷¹ İl Müdürlüğü tarafından dosyanın incelenmesini müteakip, varsa eksik bilgi ve belgeler ile düzeltmeler tamamlanmak suretiyle söz konusu dosya ve teknik inceleme raporu Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğe sunulur. Bu aşamada önemle belirtmek gerekir ki, İl Müdürlüğünün,

- i) Doğal sit alanlarına ait koruma amaçlı imar planı tekliflerini karar almak üzere Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna,
- ii) Tabiat varlıkları ve doğal sitler ile taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki sitlerin çıktığı alanlarda ise söz konusu koruma amaçlı imar planı tekliflerini öncelikle görüş almak üzere ilgili Bakanlıklara, ardından karar almak üzere Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna iletmesi gerekir.⁵⁷²

Yönetmeliğe göre Koruma Bölge Komisyonları, yaptıkları incelemede yalnızca koruma amaçlı sit sınırlarının doğruluğunu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ile Merkez Komisyon kurulmadan önce Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınmış ilke kararlara uygunluğu denetler.⁵⁷³ Koruma amaçlı imar planlarına ilişkin olarak Koruma Bölge Komisyonu incelemesinin tamamlanmasını müteakip Komisyon tarafından alınan karar da dosyaya eklenmek suretiyle Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne iletilir. Nihayetinde Genel Müdürlük tarafından Plan İnceleme Kurulu oluşturulur ve dosya kurul tarafından değerlendirme ve gerekli düzeltmeler

⁵⁶⁸ 23.03.2012 tarihli ve 28242 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik, Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120323-20.htm> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵⁶⁹ 02.05.2013 tarihli ve 28635 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Tabiat Varlıkları ile Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130502-13.htm> (erişim tarihi: 05.05.2024).

⁵⁷⁰ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik “Amaç ve Kapsam” başlıklı m.1.

⁵⁷¹ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik “Planların Onaylanması” başlıklı m.7.

⁵⁷² Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik “Planların Onaylanması” başlıklı m.7/2.

⁵⁷³ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik “Planların Onaylanması” başlıklı m.7/3.

yapılmak suretiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığına sunulur. Nihai olarak koruma amaçlı imar planlarının onaylanmasında yetkili makam Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır.⁵⁷⁴

Taşınmaz nitelikteki tabiat varlıklarına fiziki ve inşai müdahalede bulunulmasını konu edinen bir diğer yönetmelik de Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmeliktir. İşbu Yönetmeliğin amacı, korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıklarına yönelik fiziki ve inşai müdahalelere ilişkin usul ve esasların belirlenmesidir.⁵⁷⁵ Yönetmelik kapsamında fiziki ve inşai müdahalelerde bulunulmak üzere ihale usulü benimsenmiştir.

3.2.3.4. Su Altında Bulunan Kültür ve Tabiat Varlıklarına İlişkin İzin Kararları

Su altındaki kültür ve tabiat varlıkları 2863 sayılı Kanun kapsamında ayrı bir tür olmayıp, organik olarak kültür varlıkları ya da tabiat varlıklarının içinde kabul edilmektedir. Ancak su altında bulunmaları, bu varlıkların ayırt edici bir özelliği olduğundan, bunlar hakkında ayrıca yasal düzenleme yapılması zorunluluğu bulunmaktadır. Nitekim 2863 sayılı Kanunun “Araştırma, Sondaj ve Kazı İzni” başlıklı 35/3. Maddesinde korunması su altında bulunan kültür ve tabiat varlıkları arasından korunması gerekli olanların Cumhurbaşkanı kararı ile tespit edileceği belirtilmektedir. Yine aynı maddede bu bölgelerde sportif amaçlı dalış yapmanın yasak olduğu açıkça düzenlenmektedir. Araştırma ve kazı yapılabilmesi için ise aynı maddenin 2. Fıkrasında gösterilen usul uyarınca izin alınması gerekmektedir.

Bununla birlikte, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun Ek 6. Maddesine göre, korunması gerekli su altında bulunan kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm ve sportif amaçlı dalış alanlarının belirlenmesi mümkündür. Bu kapsamda Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır.

Söz konusu Yönetmelik uyarınca turizm ve sportif amaçlı dalış yapılmasına izin verilen su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgelerde turizm amaçlı dıba, şamandıra, tonoz vb. fiziki müdahalelerde bulunulması mümkün olmakla birlikte, bu

⁵⁷⁴Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik “Planların Onaylanması” başlıklı m.7/4.

⁵⁷⁵ Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmelik “Amaç” başlıklı m.1.

müdahaleler izne tabi kılınmıştır.⁵⁷⁶ Buna göre, söz konusu bölgede öncelikle Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından bir ekip oluşturulmak suretiyle su altı incelemesi yaptırılmalıdır. İnceleme sonuçları rapor haline getirilerek Su Altı Koruma Komisyonuna sunulmalıdır. Su Altı Koruma Komisyonunun kararı; Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığına bildirilmelidir. Su Altı Koruma Komisyonu kararları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmasını müteakip yürürlüğe girer.⁵⁷⁷

Turizm ve sportif amaçlı dalış alanı oluşturulan su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgelerde film ve fotoğraf çekilmesi de Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün iznine tabidir.⁵⁷⁸

3.2.4. Yaptırım Kararları

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen kanun koyucu tarafından birtakım yasal düzenlemeler yapılmış ve bu varlıkların kanuna uygun olarak korunup korunmadığını denetlemek üzere birtakım idari birimler oluşturulmuş olup, bunların nelerden ibaret olduğu önceki bölümlerde tafsilatlı bir şekilde açıklanmış bulunmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen yapılan yasal düzenlemeler ve kanun kapsamında hareket edilip edilmediğini teminen oluşturulan kurullar bulunsa dahi, yine de kültür ve tabiat varlıklarının kasten yok veya tahrip edilmesi, kanunda gösterilen usul ve esaslara aykırı olarak fiziki ve inşai müdahalede bulunulması söz konusu olabilmektedir.

Öte yandan, kültür ve tabiat varlıklarının korunarak bir sonraki nesillere aktarılması 1982 Anayasasında devletin görevleri arasında yer sayılmıştır. Bu kapsamda “yaptırım” kavramı üzerinde durmak gerekir. Zira devletin, kanun koyucu tarafından öngörülen kurallara uyulmasını sağlama, kurallara aykırı davranılmasını önleme ve aykırı davranılmasını caydırma gibi sorumlulukları da bulunmaktadır.

Yaptırım, kurallara aykırı davranılması halinde ortaya konulan tepkiyi ifade eden bir hukuk terimidir.⁵⁷⁹ Birçok farklı türde yaptırım türü bulunmakla birlikte, bunlar arasında en

⁵⁷⁶ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Koruma Bölgelerinde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesi*” başlıklı m. 7/1-ç.

⁵⁷⁷ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Koruma Bölgelerinde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesi*” başlıklı m. 7/4.

⁵⁷⁸ Su Altında Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı Bulunan Bölgelerde Turizm ve Sportif Amaçlı Dalış Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik “*Su Altı Görüntüleme, Film ve Fotoğraf Çekimleri*” başlıklı m. 8/1.

⁵⁷⁹ Aslan, M. Yasin, “İdari Yaptırımlar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 85, 2009, s. 173.

eski ve yaygın olanı ceza hukuku içerisinde bulunan bir yaptırım türü olan “cezalardır”.⁵⁸⁰ Ceza, bir devlet düzeni içerisinde kurallara uyulmaması halinde devlet tarafından uygulanan yaptırımdır.⁵⁸¹ Zira ceza, devlet ve hukuk düzeninin devamlılığı için zorunluluk arz etmektedir.⁵⁸² Çağdaş ceza hukukunda bir yaptırım türü olarak cezanın; “*bir yandan adalet duygusunu doyurucu, suçluyu gerçekten ıslah edici ve tekrar suç işlemekten alıkoyucu, diğer yandan da toplumu suça ve suçlulara karşı gereği gibi koruyucu*” olduğu ifade edilir.⁵⁸³

Hukuk düzeni içerisinde öngörülen bir diğer yaptırım türü ise, idari yaptırımlardır. İdari yaptırımların, diğer yaptırım türlerinden en önemli farkı, herhangi kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmaksızın idarenin doğrudan doğruya idare hukukuna özgü kurallar kapsamında kararlaştırılması ve uygulanmasıdır.⁵⁸⁴ Bu yönüyle idari yaptırımlar, kararı veren ve uygulayan idari mercii tarafından oluşturulan idari işlemi niteliğinde sayılırlar.⁵⁸⁵

Daha önce de belirtildiği üzere, 2863 sayılı Kanunda korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının nelerden oluştuğu açıkça belirtilmek suretiyle bunlara ilişkin yapılacak işlem ve faaliyetler düzenlenmiştir. Bu kapsamda, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin olarak anılan kanunda birtakım emredici hükümlere de yer verilmiştir.

Örneğin, 2863 sayılı Kanunun “*Haber Verme Zorunluluğu*” başlıklı 4/1. Maddesine göre taşınır veya taşınmaz nitelikte olması fark etmeksizin herhangi bir kültür ve tabiat varlığından haberdar olan ya da bunların nerede bulunduğunu bilen kimselerin bunu en geç üç gün içerisinde en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara ya da diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirme mecburiyeti vardır.

Benzer şekilde, 2863 sayılı Kanunda taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik olarak izinsiz fiziki ve inşai müdahalede bulunma yasağı ile izinsiz kullanma yasağı da öngörülmüş bulunmaktadır.⁵⁸⁶

Ayrıca, usulüne uygun olarak tescil ve ilan olunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve bu varlıkların içerisinde bulunduğu korunma sınırları içerisinde yer alan taşınmazların Kültür ve Tabiat Bakanlığının izni olmaksızın alınıp satılması da yasaktır.⁵⁸⁷

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlık ile bu varlıkların içerisinde bulunduğu korunma alanlarında ruhsatsız inşaat yapılmasının da yasak olduğu Kanunda açıkça

⁵⁸⁰ **ibid**, s.174

⁵⁸¹ Centel, Nur/ Zafer, Hamide/ Çakmut, Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Beta Basım Yayım Dağıtım, 3. Bası, İstanbul, 2005, s. 543

⁵⁸² **ibid**, s. 543

⁵⁸³ **ibid**, s. 559 ; Benzer yönde bkz. **Aslan**, s. 175.

⁵⁸⁴ **ibid**, s. 177

⁵⁸⁵ **ibid**, s. 181

⁵⁸⁶ 2863 sayılı Kanun m. “*İzinsiz Müdahale ve Kullanma Yasağı*” başlıklı m.9.

⁵⁸⁷ 2863 sayılı Kanun m. “*Devir Yasağı*” başlıklı m.13.

belirtilmek suretiyle ruhsatsız inşaatlara ilişkin olarak ilgili yasal düzenlemeler uyarınca işlem tesis edileceği düzenlenmiştir.⁵⁸⁸

2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli taşınır nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarının yurt dışına çıkarılması da yasaktır.⁵⁸⁹ Öte yandan, 2863 sayılı Kanunun “*Yurt Dışından Getirme*” başlıklı 33. Maddesine göre yurt dışından kültür varlığı getirmek serbesttir.

Kanunda yasak olduğu açıkça belirtilen hususlara aykırı davranışlar genel hukuk ilkeleri uyarınca yaptırıma tabidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, 2863 sayılı Kanunun “*Cezalar*” başlıklı 65. Maddesinde de 2863 sayılı Kanuna aykırı fiil ve eylemlere ceza öngörülmüştür. Buna göre, usulüne uygun olarak tespit ve tescil edilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanlarda, i) söz konusu varlıkların kasten yok veya tahrip olmasına sebep olanlar ile ii) bu varlıklara izinsiz bir şekilde fiziki ve inşai müdahalede bulunanların hapis ve adli para cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür.⁵⁹⁰

Aynı maddede ayrıca 2863 sayılı Kanunda belirtilen usul ve esaslara aykırı olarak yıkma veya imar izni verilmesinin hapis ve adli para cezası ile cezalandırılacağı görülmüştür.⁵⁹¹

Benzer şekilde, 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının yurt dışına çıkarılması,⁵⁹² 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarını bildirme yükümlülüğüne aykırı hareket edilmesi,⁵⁹³ korunması gerekli kültür ve tabiat alanlarının bulunduğu yerlerde uygunlanması öngörülen kazı, sondaj ve araştırma hükümlerine aykırı hareket edilmesi,⁵⁹⁴ özel müze ve koleksiyonculuğa ilişkin hükümlere aykırı hareket edilmesi⁵⁹⁵ halinde de muhtelif cezalar öngörülmüştür.

2863 sayılı Kanunda öngörülen cezai yaptırımlar haricinde, idari yaptırımlar da bulunmaktadır.

3.3. Kararların Yasal Denetimi

⁵⁸⁸ 2863 sayılı Kanun m. “*Ruhsatsız Yapı Yasağı*” başlıklı m.16.

⁵⁸⁹ 2863 sayılı Kanun m. “*Yurt Dışına Çıkarma Yasağı*” başlıklı m.32.

⁵⁹⁰ 2863 sayılı Kanun m. “*Cezalar*” başlıklı m.65/1.

⁵⁹¹ 2863 sayılı Kanun “*Cezalar*” başlıklı m.65/2.

⁵⁹² 2863 sayılı Kanun “*Yurt Dışına Çıkarma Yasağına Aykırı Hareket Edenler*” başlıklı m.68.

⁵⁹³ 2863 sayılı Kanun “*Haber Verme Sorumluluğuna ve Kültür Varlığı Ticaretine Aykırı Hareket Edenler*” başlıklı m.67.

⁵⁹⁴ 2863 sayılı Kanun “*Kazı, Sondaj ve Araştırmaya İlişkin Hükümlere Aykırı Hareket*” başlıklı m.71;

2863 sayılı Kanun “*İzinsiz Araştırma, Kazı ve Sondaj Yapanlar*” başlıklı m.74.

⁵⁹⁵ 2863 sayılı Kanun “*Özel Müze ve Koleksiyonculara İlişkin Hükümlere Aykırı Hareket*” başlıklı m.73.

Kararların yasal denetimi; alınan kararların hiyerarşik sistem içerisinde denetlenmesi ve yargı yoluyla denetlenmesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Her iki yönden denetim türü de aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

3.3.1. Kararların İdari Denetimi

2863 sayılı Kanun kapsamında oluşturulan kurullar tarafından alınan kararların idari yoldan denetimine ilişkin olarak anılan kanunda detaylı bir şekilde düzenleme yapılmamıştır. Bu nedenle, öncelikle genel bir açıklamaya yer verilmek suretiyle 2863 sayılı Kanunda öngörülen idari denetim yolları aşağıda yer alan başlıklar altında açıklanacaktır.

3.3.1.1. Genel Olarak

2863 sayılı Kanun kapsamında kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen birbirinden farklı görev alanlarına sahip çok sayıda kurul ve kuruluş bulunmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından görevli bu idari birimler arasında tam bir hiyerarşi ilişkisi bulunduğundan söz etmek mümkün olmamakla birlikte, birbirlerinin kararlarını denetleme yetkilerinin bulunduğu durumlar söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan, her bir kurum ve kuruluş tarafından alınan kararlara karşı idari denetim mekanizmasının bulunup bulunmadığının ilgili yasal düzenlemeler incelenmek suretiyle ayrıca tespit edilmesi gerekmektedir.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararlarına karşı ne kuruluşunun düzenlendiği 2863 sayılı Kanunda ne de oluşumu ile çalışma esas ve usullerinin düzenlendiği Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinde herhangi bir idari denetim yolu görülmüştür.

Benzer şekilde, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun ilke kararlarına veya KUDEB kararlarına karşı da herhangi bir idari denetim yolu öngörülmemiştir. Nitekim ne 2863 sayılı Kanunda ne de bu idari birimlerin oluşumu ile çalışma esas ve usullerinin düzenlendiği yönetmeliklerde kararlara karşı hangi sürede ve hangi makama başvuruda bulunulabileceğine dair herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Öte yandan, Kültür Varlıklarını Bölge Kurullarının kararlarına karşı anılan yasal düzenlemelerde itirazda bulunulabileceği belirtilmektedir.⁵⁹⁶ Buna göre, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının kararlarına karşı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kuruluna itirazda bulunulması mümkündür. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının kararlarına karşı da Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonuna itirazda bulunulması imkan dahilindedir.⁵⁹⁷

3.3.1.2. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Açısından

Koruma Bölge Kurullarının kararlarına karşı itiraz usulü Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinde yer almakta olup, bu kapsamda, her bir Koruma Bölge Kurulu kararına karşı 60 günlük süre içerisinde itirazda bulunulabilir. Bu süre, Koruma Bölge Kurulu kararlarının ayrıca tebliğ edildiği gerçek ve tüzel kişiler bakımından tebliğ tarihinden, kamuya açık şekilde ilan edilen gerçek ve tüzel kişiler bakımından ilan tarihinden itibaren hesaplanır.⁵⁹⁸ Yönetmelik kapsamında itiraz başvurularında usul şu şekildedir:⁵⁹⁹

- Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğünden Koruma Bölge Kurullarının kararlarına karşı itirazda bulunmak üzere başvuru belgesi temin edilir.
- Başvuru belgesi ile birlikte hak sahipliğini gösterir belge ve itiraz dilekçesi de hazırlanmak suretiyle Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne itiraz başvurusunda bulunulur.
- Yapılan itiraz başvuruları Bakanlıkça değerlendirilir.
- Bakanlıkça gerekli görüldüğü takdirde itiraz başvuruları Koruma Yüksek Kurulunun toplantı gündemine alınır.

Ayrıca ve önemle belirtmek gerekir ki, Koruma Yüksek Kuruluna itirazda bulunulması Koruma Bölge Kurulu kararlarının icrailiğine halel getirmemekte ve yürürlüğünü

⁵⁹⁶ Bkz. 2863 sayılı Kanun “Kararlara Uyuma Zorunluluğu” başlıklı m. 61/2; Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlar” başlıklı m. 18/1.

⁵⁹⁷ Bkz. 2863 sayılı Kanunun ek 4. Maddesinin 4. Fıkrasının göndermesiyle “Kararlara Uyuma Zorunluluğu” başlıklı m.61/2; Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “Merkez Komisyonuna Yapılacak İtirazlar” başlıklı m.18/1.

⁵⁹⁸ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlar” başlıklı m. 18/1.

⁵⁹⁹ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlar” başlıklı m. 18.

durdurmamaktadır. Bu nedenle, hakkında itiraz bulunsa dahi Koruma Bölge Kurulu kararları uygulanmaya devam edilir.⁶⁰⁰

İtiraz başvurularının toplantı gündemine alınmasını müteakip 3 aylık süre içerisinde itiraza ilişkin olarak Koruma Yüksek Kurulu tarafından “*Koruma Bölge Kurulu kararını kaldırma*” ya da “*Koruma Bölge Kurulu kararını uygun bulma*” şeklinde karar alınır. Alınan kararlarda kararının neden kaldırıldığı ya da neden uygun bulunduğuna dair gerekçe yazma zorunluluğu bulunmamaktadır.

Koruma Bölge Kurulu kararının kaldırılmasına karar verilmesi halinde Koruma Bölge Kurulu tarafından bu durum ilgililerine tebliğ ve/veya ilan edilir.⁶⁰¹

3.3.1.3. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları Açısından

Koruma Bölge Komisyonlarının kararlarına karşı itiraz usulü Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte düzenlenmektedir. Buna göre, Koruma Bölge Kurulu kararlarına karşı itirazda olduğu gibi, Koruma Bölge Komisyon kararlarına karşı itirazda da 60 günlük yasal süre bulunmaktadır. Bu noktada, Koruma Bölge Kurulu kararlarından farklı olarak, Koruma Bölge Komisyon kararlarına karşı yapılabilecek itirazların konu bakımından sınırlandırıldığını belirtmek gerekir. Yönetmelik kapsamında itirazda bulunulabileceği belirtilen kararlar şu şekildedir:⁶⁰²

- i) Planlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları tarafından alınan,
- ii) Valilik ve belediyeler tarafından alınan,
- iii) Komisyonlar tarafından alınan,

Koruma alanı, doğal sit alanı, doğal sit alanı derecelendirilmesi, doğal sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına ilişkin kararlar.

Koruma Bölge Komisyonu kararlarına karşı yapılacak itirazlarda hukuki gerekçelerin belirtilmesi gerekmekte olup, itiraz başvuruları Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne iletilir.⁶⁰³ Koruma Merkez Komisyonu tarafından Koruma Bölge Komisyonu

⁶⁰⁰ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m. 18/6.

⁶⁰¹ Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği “*Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m. 18/6.

⁶⁰² Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonuna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m.18/1.

⁶⁰³ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonuna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m.18/2.

kararlarının kaldırılmasına veya uygun bulunmasına karar verilir. Alınan kararlarda kararının neden kaldırıldığı ya da neden uygun bulunduğuna dair gerekçe yazma zorunluluğu bulunmamaktadır.

Koruma Bölge Komisyonu kararlarının kaldırılmasına karar verilmesi halinde, kararın dağıtıldığı yerlere Koruma Bölge Komisyonunun bulunduğu ildeki Çevre, Şehircilik ve İl Müdürlüğü tarafından ilan ve/veya tebliğde bulunulur.⁶⁰⁴

Koruma Bölge Kurulu kararlarıyla paralel olarak, Koruma Merkez Komisyonu tarafından itiraza konu karara ilişkin olarak karar alınmadığı müddetçe Koruma Bölge Komisyonu kararları uygulanmaya devam eder.⁶⁰⁵

Görüldüğü üzere, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının kararlarına karşı bir üst kuruluşlara itirazda bulunulabilmektedir. Bununla birlikte, Kültür Varlıklarını Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının (KUDEB'lerin) kararlarına karşı herhangi bir idari denetim mekanizması öngörülmemiştir. Bu nedenle, KUDEB kararlarına karşı itirazda bulunulması mümkün değildir. Kaldı ki, KUDEB'lerin hiyerarşik anlamda Koruma Bölge Kurulu ve Koruma Bölge Komisyonlarının altında yer alıp almadığı da tartışmalı bir husustur.

3.3.2. Kararların Yargısal Denetimi

1982 Anayasasının “*Cumhuriyetin Nitelikleri*” başlıklı 2. Maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti esas itibarıyla bir hukuk devletidir. Bir devletin hukuk devleti niteliğini haiz olması için öncelikle devletin tüm erklerinin hukuka bağlı olması gerekmektedir. Yasama, yargı ve yürütmenin kendini hukukla bağlı görmesinin yanı sıra, hukuk devletinde birtakım şartların daha bulunması gerekmekte olup, bunlar kısaca şu şekildedir.⁶⁰⁶

- *İdare yargısal denetime tabi olmalıdır.*
- *Hakimler bağımsız ve teminatlı olmalıdır.*
- *İdari faaliyetler önceden bilinebilir olmalıdır.*
- *Hukuki güvenlik ilkesi mevcut olmalıdır.*
- *İdarenin mali sorumluluğu mevcut olmalıdır.*

Görüldüğü üzere, bir hukuk devletinden söz edilebilmesinin esaslı şartlarından birisi idarenin yargısal denetime tabi olmasıdır. Nitekim bu husus Anayasanın “*Yargı Yolu*” başlıklı

⁶⁰⁴ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonuna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m.18/3.

⁶⁰⁵ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik “*Merkez Komisyonuna Yapılacak İtirazlar*” başlıklı m.18/3.

⁶⁰⁶ **Gözler**, s. 137.

125. Maddesinde “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” denilmek suretiyle hüküm altına alınmıştır. Öğretide ideal bir hukuk devletinde idarenin bütün işlemlerinin yargısal denetime tabi olması gerektiğinden bahsedilmekle⁶⁰⁷ birlikte, Anayasada işbu kuralın istisnası niteliğinde sayılabilecek çok sayıda düzenlemenin bulunduğu görülmektedir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen yasal düzenlemeler bu istisnalar arasında yer almamaktadır.⁶⁰⁸ Bu itibarla, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen yasal düzenlemelerin tamamının yargısal denetime tabi olduğu söylenebilir.

Ayrıca, daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere 2863 sayılı Kanun kapsamında kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen teşekkül ettirilen her bir kuruluşun esas itibarıyla karar alma yetkisini haiz olup, bu kurulların aldıkları kararlar da idari işlem sıfatını haizdir. Bu bakımdan, bu kurullar tarafından alınan kararlara karşı da yargısal denetim söz konusu olabilecektir. Zira bu kararlar da yargısal denetime tabi olmadığı Anayasada ve kanunlarda açıkça belirtilen düzenlemeler arasında yer almamaktadır.

Nihayet yargısal denetime tabi idari işlemlerin idari davalara konu olabileceğinden bahsetmek gerekir.⁶⁰⁹ 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun “İdari Dava Türleri ve İdari Yargı Yetkisinin Sınırı” başlıklı 2. Maddesinde idari davaların,

“a) İdarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları,

b) İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları,

c) Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar.” olmak üzere üçe ayrıldığı görülmektedir.

2863 sayılı Kanun kapsamında kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen teşekkül ettirilen kuruluşlar tarafından verilen kararlar, birer idari işlem olmaları hasebiyle idari dava türleri arasından iptal ve tam yargı davalarına konu olabilmektedir. Bu bakımdan bu dava süreçleri ve mahkemeler tarafından verilen kararlara karşı denetim yolları alt başlıklarda detaylı bir şekilde incelenecektir.

3.3.2.1. İdari Dava Açılması ve Dava Dilekçesi Üzerinde İlk İnceleme

⁶⁰⁷ Gözler, s. 140

⁶⁰⁸ Söz konusu istisnaların nelerden ibaret olduğuna ilişkin olarak ayrıca bkz. Tan, Turgut, **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara, 2013, s.27-30; Çağlayan, Ramazan, **İdari Yargılama Hukuku**, Seçkin Yayınları, 15. Baskı, Ankara, 2023, s. 136-155.

⁶⁰⁹ **ibid**, s. 743.

Hangi dava türü olduğu fark etmeksizin idari yargıda açılan tüm dava dilekçelerinde bulunması gerekli hususlar İYUK “*İdari Davaların Açılması*” başlıklı 3. Maddede düzenlenmiştir. Buna göre, idari dava dilekçelerinde,

- Tarafların ad-soyadları veya unvanları, adresleri, gerçek kişilerin TC kimlik numaraları,
- Tarafların varsa vekil veya temsilcilerinin de ad-soyad ve unvanları, adresleri, gerçek kişilerin T.C. kimlik numaraları,
- Uyuşmazlık konusunun ne olduğu ve buna ilişkin deliller,
- Uyuşmazlık konusu idari işlemin yazılı bildirim tarihinin belirtilmesi gerekir.

İYUK “*İlk İnceleme Üzerine Verilecek Karar*” başlıklı 15/1-d maddesi uyarınca sayılan hususlara yer verilmeyen dilekçeler, otuz gün içerisinde eksiklikleri tamamlanmak üzere reddedilir.

İdari dava açılmasını teminen mahkemelere iletilen dilekçeler üzerinde yapılacak incelemenin hangi usul ve esaslar doğrultusunda yürütüleceği İYUK “*Dilekçeler Üzerine İlk İnceleme*” başlıklı 14. ve “*İlk İnceleme Üzerine Verilecek Karar*” başlıklı 15. Maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, idari davalarda mahkemeler tarafından öncelikle,

- Görevli ve yetkili mahkemesine iletilip iletilmediği incelenmek suretiyle adli yargının görev alanına girdiğinin tespiti halinde davanın reddine, idari yargının görev alanına girmekle birlikte görevli ve/veya yetkili olmayan mahkemede dava açılmış olması halinde görev ve/veya yetki yönünden reddedilerek ilgili mahkemesine gönderilmesine,
- İdari merci tecavüzünün bulunup bulunmadığı incelenmek suretiyle kanunda başvurma zorunluluğu bulunduğu belirtilen idareye başvurulmaksızın dava açıldığının tespiti halinde, başvuru süresi geçmişse davanın süre yönünden reddine, başvuru süresi geçmemişse ilgili idari merciiye gönderilmesine,
- Ehliyet şartının sağlanıp sağlanmadığı incelenmek suretiyle ehliyetin yokluğu halinde davanın reddine,
- Uyuşmazlık konusu işlemin kesin ve yürütülmesi gereken idari işlem niteliğini haiz olup olmadığı incelenmek suretiyle idari işlemin kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olmadığının tespiti halinde davanın reddine,
- Süre aşımının bulunup bulunmadığı incelenmek suretiyle aşılmış olması halinde davanın reddine,
- Husumetin bulunup bulunmadığı incelenmek suretiyle yanlış hasım gösterilmesi ya da hiç gösterilmemesi halinde dilekçenin gerçek hasma tebliğine,

- İdari dava dilekçelerinde bulunması gereken esaslı unsurların bulunup bulunmadığı incelenmek suretiyle esaslı unsurların bulunmadığının tespiti halinde eksiklikler giderilerek otuz gün içinde yeniden dava açılmak üzere dilekçenin reddine,

- Aynı dilekçe ile birden fazla dava veya birden fazla kişi tarafından açılan tek bir dava olup olmadığı incelenmek suretiyle bu hususa uyan bir durumun tespiti halinde dilekçenin reddine karar verilir.

Görevli mahkeme, konu bakımından davayı incelemeye yetkili mahkeme anlamına gelmekteyken;⁶¹⁰ yetkili mahkeme, yer yönünden davayı incelemeye yetkili mahkeme anlamına gelir.⁶¹¹ İdari yargıda ilk derece mahkemesi sıfatıyla idari davalara bakmakla görevli genel mahkeme idare mahkemeleridir.⁶¹² Bununla birlikte, kanunda gösterilen hallerde vergi mahkemeleri ve Danıştay da ilk derece mahkemesi sıfatıyla yargılama yapma yetkisini haizdir. Bu bakımdan öğretide, anılan bu son iki mahkemenin özel görevli mahkeme sayılacağı belirtilir.⁶¹³

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Koruma Bölge Kurulu ve Koruma Bölge Komisyonu kararlarına karşı Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Merkez Komisyonuna itirazda bulunulmasını müteakip bu kurullar tarafından alınan kararlar aleyhine öncelikle yetkili genel mahkemelere dava açılmalıdır. Nitekim İYUK “*Temyiz*” başlıklı 46/1-g maddesinde de Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Merkez Komisyonunun itirazlara ilişkin aldığı kararlar Danıştay’ın temyiz mercii olarak inceleyeceği kararlar arasında sayılmaktadır.

İYUK “*İdari Davalarda Genel Yetki*” başlıklı 32/1. Maddesine göre, kanunlarda başkaca yetkili mahkeme gösterilmediği sürece genel yetkili idare mahkemesi, uyuşmazlık konusu idari işlemi gerçekleştiren idari merciin bulunduğu yerdeki mahkemedir.⁶¹⁴ Öte yandan, anılan maddenin devamı hükümlerinde genel yetkili mahkeme kuralına istisna getiren düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre, “*Taşınmaz Mallara İlişkin Davalarda Yetki*” başlıklı 34. Maddede taşınmaz mallarla ilgili idari işlemler ve kamu mallarına ilişkin idari davalarda taşınmaz malın bulunduğu yerdeki mahkemelerin; “*Taşınır Mallara İlişkin Davalarda Yetki*” başlıklı 35. Maddede ise taşınır mallara ilişkin davalarda taşınır malın bulunduğu yerdeki mahkemelerin yetkili olduğu belirtilmektedir.

⁶¹⁰ Çağlayan, s. 292

⁶¹¹ *ibid*, s. 295

⁶¹² Nitekim 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun “*İdare Mahkemelerinin Görevleri*” başlıklı 5/1. Maddesinde vergi mahkemelerinin görev alanına giren davalar ile Danıştay’ın ilk derece mahkemesi sıfatıyla baktığı davalar dışındaki tüm idari davaların idare mahkemesinin görev alanına girdiği açıkça düzenlenmiştir.

⁶¹³ Çağlayan, s. 292

⁶¹⁴ *ibid*, s. 295

Örneğin, Nevşehir ili sınırları içerisindeki III. Derece doğal sit alanı içerisinde bulunan bentonit madenini çıkarmak ve bölgede işletme tesisi kurmak üzere gerekli belgeleri temin etmek amacıyla Nevşehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna yapılan başvuru reddedilmiş olup, karara karşı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne itirazda bulunulmuştur. Genel Müdürlük tarafından itirazın reddine hükmedilmesi üzerine ise kararın iptalini teminen ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştay'da dava açılmıştır. Konuya ilişkin olarak yapılan inceleme sonucunda Danıştay, taşınmaz nitelikteki tabiat varlığının bulunduğu yerde ve genel yetkili mahkemelerde dava açılması gerektiğine hükmetmiştir.⁶¹⁵

İYUK uyarınca dilekçeler üzerinde ilk inceleme konusu olan bir diğer husus, idari merci tecavüzünün bulunup bulunmadığıdır. Bu denetim, uyuşmazlık konusu işlemin idari davaya konu edilmesinden önce başvurulması zorunlu idari merciilere başvuruda bulunulmasının sağlanmasını amaçlar. Bu bakımdan uygulamada, idari mercii tecavüzü incelemesinden “mecburi dava şartı” olarak da bahsedildiği görülmektedir.⁶¹⁶ Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen işlemler bakımından idari merci tecavüzünün Koruma Bölge Kurulu ve Koruma Bölge Komisyonu kararları bakımından söz konusu olup olmayacağı tartışılabilir. Zira kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen teşekkül ettirilen idari teşkilat içerisinde yalnızca bu kurulların kararları başka bir idari mercii denetimine tabi tutulmuştur. Bu noktada, anılan kurulların kararlarına karşı Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Merkez Komisyonuna başvuruda bulunmanın zorunlu olup olmadığını belirlemek gerekir. Nitekim idari merci tecavüzünden bahsedilebilmesi için öncelikle idareye başvurunun zorunlu olması gerekmektedir.⁶¹⁷ 2863 sayılı Kanunun ilgili hükmünün lafzından, Koruma Yüksek Kuruluna başvuruda bulunulmasının zorunlu olup olmadığı net bir şekilde anlaşılamamakla birlikte, öğretilde Koruma Bölge Kurulu kararlarına karşı idari denetim yoluna başvurulmasının ihtiyari nitelikte olduğundan bahsedilmektedir.⁶¹⁸ Bu bakımdan, Koruma Bölge Kurulu ve/veya Koruma Bölge Komisyonu kararlarına karşı ilgili idari mercilere itirazda bulunulmaksızın idari dava açılması halinde yapılacak idari merci tecavüzü denetiminde, idari işlemin öncelikle ilgili idari merciye tevdiine hükmedilemez. Nitekim idareye başvurunun ihtiyari olduğu durumlarda doğrudan idari dava açılması imkânı bulunmaktadır.⁶¹⁹ Öte yandan, her ne kadar zorunlu

⁶¹⁵ Danıştay 14. Daire 09.02.2017 tarih ve 2017/491 E. 2017/717 K.

⁶¹⁶ “Mecburi dava şartı” terimi genel olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kararlarında geçmekte olup, idari dava açılmasının ön şartı olarak yorumlanmaktadır. Bkz. İşçi, Jülide, **İdari Merci Tecavüzü**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2019, s. 27-28.; Çağlayan, s. 305

⁶¹⁷ İşçi, s. 14.

⁶¹⁸ Sancakdar/ Yağcı/ Taşyıldız/ Çırak, s. 614.

⁶¹⁹ İşçi, s. 23.

olmasa da, öncelikle ihtiyari idari başvuruda bulunulmuşsa, burada idari dava açma süresinin duracağı kabul edilir.⁶²⁰

Dava dilekçesi üzerinde incelenecek bir diğer husus, davacının ehliyetinin bulunup bulunmadığıdır. İYUK “*Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Vergi Usul Kanununun Uygulanacağı Haller*” başlıklı 31/1. Madde uyarınca ehliyetle ilişkin hususlarda 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun ilgili hükümleri uygulanmakta olup, İYUK’ta ayrı bir düzenleme yer almamaktadır. Buna göre ehliyet, dava ve taraf ehliyeti olmak üzere ikiye ayrılır. Haklardan yararlanma ehliyetini haiz tüm gerçek kişiler taraf olma ehliyeti sahibi kabul edilir. Öte yandan, tüzel kişilerin taraf ehliyeti sahibi olabilmesi için kanunda öngörülen usul uyarınca kurulmuş olmaları gerekir. Tüzel kişiliği bulunmayan kamu kurum ve kuruluşların taraf ehliyetini haiz olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Konuya ilişkin olarak birbiriyle çelişkili Danıştay kararları bulunmasına karşın, genel olarak, tüzel kişiliği bulunmayan kamu hukuku kuruluşlarının taraf ehliyetini haiz olduğunun kabul gördüğü ifade edilebilir.⁶²¹

Dava ehliyetinin kriteri ise hakları kullanma ehliyetini haiz olmaktır. Gerçek kişiler bakımından dava ehliyeti; 18 yaşını doldurmuş, kısıtlı olmayan ve ayırt etme gücünü haiz her kimsenin sahip olduğu tam ehliyettir.⁶²² Tüzel kişiler bakımından ise, kanunda öngörülen usul uyarınca kurulan tüzel kişilerin yetkili organları dava açma ehliyetine sahiptir. Kamu hukuku tüzel kişileri hukuk müşavirlikleri aracılığıyla dava açabilmekte olup, tüzel kişiliği bulunmayan kurum ve kuruluşların dava açması imkan dahilinde bulunmamaktadır.⁶²³

Dava dilekçesi üzerinde yapılan ilk incelemede mahkeme tarafından değerlendirilecek bir diğer husus da dava konusu işlemin kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığıdır. Kesin ve yürütülmesi gereken işlem, idari işlemlerin genel özellikleri arasında yer aldığından, bu şart iptal davalarında aranan bir şarttır.⁶²⁴ İdarenin görüş bildiren kararları, danışma kararları, hazırlık çalışmaları vb. icrai niteliği haiz olmayan kararları iptal davasına konu edilemez.⁶²⁵

Örneğin, İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 16.01.2007 tarihli ve 2215 sayılı kararına konu taşınmaz kültür varlığının, restorasyon ve yapı projesinin aslına uygun olarak 3 ay içerisinde düzenlenmemiş olması nedeniyle Koruma Bölge Kurulu tarafından yetkililer aleyhine 2863 sayılı Kanunun 65. Maddesi uyarınca suç duyurusunda bulunulması kararı alınmıştır. Bu karara karşı açılan iptal davasında idare

⁶²⁰ İşçi, s. 23.

⁶²¹ Çağlayan, s. 310-311.

⁶²² *ibid*, s. 311.

⁶²³ *ibid*, s. 312-313.

⁶²⁴ *ibid*, s. 318.

⁶²⁵ *ibid*, s. 319.

mahkemesi tarafından yargılama yapılmak suretiyle hüküm kurulmuş olmakla birlikte, temyiz incelemesi sırasında Danıştay, “(...) yasal soruşturma açılmasına ilişkin alınan karar, idarenin yasal sorumluluk gereği ceza yargılaması alanına ilişkin olarak tesis ettiği, ceza kovuşturmasının başlangıcını oluşturan ve tek başına ilgililerin hukuki durumlarında değişiklik yaratmayan ve bu niteliği itibarıyla de idari davaya konu edilemeyecek işlem kapsamındadır.” açıklamalarına yer vermek suretiyle dava konusu kararın kesin ve yürütülebilir nitelikte bir idari işlem olmadığı değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶²⁶

İlk incelemede göz önünde bulundurulacak bir diğer husus dava açma süresinin geçip geçmediğidir. İYUK “Dava Açma Süresi” başlıklı 7/1. Maddesine göre, “dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştayda ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür.” Görüldüğü üzere, genel yetkili idare mahkemelerinde dava açma süresi 60 gündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında sürenin idari uyuşmazlıklarda yazılı bildirimin yapıldığı tarihten başladığı belirtilmektedir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını teminen teşekkül ettirilen idari teşkilatın kararları bakımından süre başlangıcı şu şekilde değerlendirilmelidir: Kurul kararları ayrıca tebliğ edilmişse yazılı bildirim tarihinden itibaren, ayrıca tebliğ edilmemişse ilan tarihinden itibaren başlar. Nitekim İYUK “Dava Açma Süresi” başlıklı 7/4. Maddesine göre de “ilanı gereken düzenleyici işlemlerde dava süresi, ilan tarihini izleyen günden itibaren başlar.”

Örneğin, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 12.12.2013 tarihli ve 243 sayılı ilke kararı 05.01.2014 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanmış olmakla birlikte, ilanı takip eden 60 günlük süre içerisinde açılmamış olması nedeniyle söz konusu ilke kararın iptalini teminen açılan davanın usul yönünden reddine hükmedilmiştir.⁶²⁷

Dava dilekçesi üzerinde yapılan ilk incelemede değerlendirilmesi gereken bir diğer husus, husumettir. Husumet, aleyhine dava açılan kimsenin kim olacağına ilişkindir.⁶²⁸ İdari davalarda husumet yöneltlen kişi dava konusu idari işlem ya da eylemi gerçekleştiren idaredir.⁶²⁹ Öte yandan, dava dilekçesinde husumet yöneltlen idarenin adının yanlış verilmesi ya da hiç adının verilmemesinin davanın reddine sebebiyet vermediği belirtmekte yarar vardır.⁶³⁰

Örneğin, Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulunun 15.05.2013 tarihli ve 726 sayılı kararı ile Şanlıurfa ili sınırları içerisindeki bir taşınmaz üzerinde arkeolojik kalıntılar bulunduğu tespit edilmiş olup, bunların koruma altına alınmasını teminen söz konusu taşınmaz üzerindeki

⁶²⁶ Danıştay 14. Daire 28.03.2012 tarih ve 2011/9177 E. 2012/2102 K.

⁶²⁷ Danıştay 14. Daire 25.02.2016 tarih ve 2015/2282 E. 2016/1161 K.

⁶²⁸ Çağlayan, s. 351.

⁶²⁹ *ibid*, s. 352-353.

⁶³⁰ *ibid*, s. 352.

ruhsatsız yapıların belediye tarafından kaldırılması uygun görülmüştür. Koruma Bölge Kurulu kararlarına uyma zorunluluğu bulunmasına ve söz konusu karar Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanlığına usulüne uygun olarak tebliğ edilmiş olmasına rağmen, büyükşehir belediyesi tarafından karar uyarınca işlem tesis edilmemiştir. Bunun üzerine belediye başkanlığı aleyhine açılan davada idare mahkemesi tarafından hüküm kurulmuştur. İlk derece mahkemesi kararının temyizi üzerine yapılan incelemede ise, söz konusu taşınmazın bulunduğu mahallenin Eyyübiye ilçesine bağlı olduğu, bu itibarla davada hasım olarak gösterilen belediyenin Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanlığı yerine Eyyübiye Belediye Başkanlığı olması gerektiği tespit edilmiştir.⁶³¹

Benzer şekilde, Danıştay 14. Dairesinin 31.03.2015 tarihli ve 2014/9690 E. 2015/2407 K. sayılı kararına konu idari davada da, tabiat varlıklarının korunmasını teminen teşekkül ettirilen idari teşkilatın Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı olduğu, bu itibarla hasım olarak Ankara Valiliği gösterilmek suretiyle açılan davanın bu şekilde tekemmül ettirilmesinin hukuka aykırı olduğu ifadelerine yer verilmiştir.

Tüzel kişiliği bulunan kurum ve kuruluşlar kanun uyarınca her halükarda hasım olarak gösterilebilmekle birlikte, tüzel kişiliği bulunmayan kurum ve kuruluşlara karşı husumet gösterilmesi öğreti ve uygulamada kabul edilmektedir.⁶³² 2863 sayılı Kanun kapsamında oluşturulan kurullar da tüzelkişiliği haiz olmamakla birlikte, öğreti ve uygulamada kabul edildiği üzere, bünyesi nezdinde faaliyet gösterdiği idari birime karşı dava açılması mümkündür.⁶³³ Kültür ve tabiat varlıklarının korunması noktasında bu idari birim çoğunlukla Kültür ve Turizm Bakanlığı olmaktadır.⁶³⁴ Bu noktada belediyeler ve/veya il özel idareleri bünyesinde kurulan KUDEB'lerin kararlarına karşı açılacak davalarda husumetin bakanlık yerine belediye ya da valiliğe yöneltilmesi gerektiğini belirtmekte de fayda vardır. Zira 2863 sayılı Kanunla kurulan diğer kurullardan farklı olarak KUDEB'ler, merkezi teşkilatın değil, taşra teşkilatının içerisinde yer alan idari birimlere bağlı olarak faaliyet gösterirler.

Dava dilekçesi üzerinde yapılan ilk inceleme kapsamında değerlendirilecek en son husus dava dilekçesinin İYUK “*İdari Davaların Açılması*” başlıklı m.3 ve “*Aynı Dilekçe ile Dava Açılacak Haller*” başlıklı m.5 hükümlerine uygunluk arz etmesidir. Söz konusu dilekçede bu hükümler uyarınca eksiklik bulunması halinde eksiklikleri tamamlanarak yeniden

⁶³¹ Danıştay 14. Daire 05.04.2018 tarih ve 2015/4607 E. 2018/2345 K.

⁶³² Çağlayan, s. 355.

⁶³³ *ibid*, s. 356.

⁶³⁴ Bakanlıklar teknik olarak ayrı bir tüzel kişiliği haiz olmayıp, devlet tüzelkişiliğinin bir parçasıdır. Bununla birlikte, bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren birimlerin, bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşların tüzel kişiliği bulunmaması nedeniyle bu kurum ve kuruluşların işlemlerine karşı açılacak davalar genellikle bünyesinde bulundukları bakanlık aleyhine açılmaktadır. Bkz. *ibid*, s. 358.

başvuruda bulunulmak üzere dilekçelerin reddine hükmedilir. Nitekim Danıştay 14. Dairesinin 24.01.2012 tarih ve 2011/15038 E. 2012/133 K. sayılı kararında, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun Uygulama Yönetmeliği'nin hangi maddelerinin davacıların menfaatlerini ne yönden ihlal ettiğinin açıklanmamış olması, yine aynı dilekçe ile iptali talep edilen Koruma Bölge Kurulu kararının ilan ya da tebliğ tarihinin belirtilmemiş olması nedenleriyle eksiklikler yasal süresi içerisinde giderilmek üzere dilekçenin reddine karar verilmesi gerektiği yönünde hüküm kurulmuştur.

3.3.2.2. İptal Davaları

İYUK idari dava türlerinden bahseden maddesi esasen iptal davasının tanımını da dolaylı yoldan yapmaktadır. Buna göre iptal davası, idari işlemlerin unsurları bakımından yargısal denetime tabi tutulmasıdır.⁶³⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki, diğer idari dava türlerinden farklı olarak, iptal davalarında davacıların İYUK “*Dilekçeler Üzerine İlk İnceleme*” başlıklı 14/3-c maddesinde düzenlenen ehliyet şartının bir parçası olarak menfaatinin ihlal edilip edilmediği yönünde de değerlendirme yapılır.⁶³⁶ Bu itibarla, bu bölümde davanın usulden reddedilmesine neden olacak menfaat ihlali şartı ile esastan incelenmesi konuları iki ayrı başlık altında incelenecektir.

3.3.2.2.1. Menfaat İhlali Şartı (Subjektif Ehliyet Şartı)

Ehliyet şartına ilişkin olarak iptal davalarında aranan menfaat ihlali şartı ile tam yargı davalarında aranan hak ihlali şartına da değinmek gerekir. Menfaat ihlali şartı, öğretide “sübjektif ehliyet şartı” olarak da ifade edilmektedir.⁶³⁷ Danıştay’a göre İYUK’ta düzenlenen menfaat şartının güncel, kişisel ve meşru bir nitelik arz etmesi gerekir. Bu itibarla, herhangi bir idari işlemin iptalini teminen dava açan kimsenin söz konusu idari işlemin iptalinden elde edeceği meşru, güncel ve kişisel bir menfaatinin bulunup bulunmadığı araştırılır.⁶³⁸ Bu noktada,

⁶³⁵ İptal davasının öğretide nasıl tanımlandığına dair bkz. **Çağlayan**, s. 473; **Tan**, s. 756-757

⁶³⁶ Uygulamada menfaat ihlali şartının yokluğu halinde İYUK “*İlk İnceleme Üzerine Verilecek Karar*” başlıklı m.15/1-b uyarınca davanın reddine hükmedilmekle birlikte, öğretide menfaat ihlali şartının dava ehliyeti içerisinde değerlendirilmesine yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. **Çağlayan**, s. 499-500

⁶³⁷ **Çağlayan**, s. 499.

⁶³⁸ **Çağlayan**, s. 314

kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen yasal düzenlemelere karşı açılacak iptal davalarında menfaati ihlal edilenlerin kimler olabileceğinden bahsetmek gerekir.

Örneğin, mimarlık eğitimi almış ve sanat tarihi alanında uzmanlaşmış bir öğretim üyesinin mesleğe başladığı günden bu yana kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgilenmesi, uzun yıllar Koruma Bölge Kurulu üyeliği yapması, bir dönem Koruma Yüksek Kurulu üyesi olarak faaliyetlerde bulunması, Danıştay'ın değerlendirmesine göre güncel, meşru ve kişisel bir menfaatin bulunması için yeterli şartlar değildir.⁶³⁹

Öte yandan, İstanbul 3 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.03.2010 tarihli ve 4259 sayılı kararıyla koruma amaçlı nazım imar planında değişiklik yapıldığı, söz konusu kararın İstanbul Büyükşehir Beleciyesi meclisi tarafından oylandığı, meclisin 14.09.2010 tarihli ve 1834 sayılı kararıyla değişikliğin onaylandığı, karşı oy kullanan meclis üyesinin Koruma Bölge Kurulu kararının iptalini teminen açtığı davada ehliyet yönünden davanın reddine hükmedilmekle birlikte, Danıştay'ın *“büyükşehir belediye meclis üyesi sıfatıyla belde halkının hak ve menfaatlerini korumakla görevli olması sebebiyle”* davacının sübjektif menfaat şartını taşıdığı belirtmek suretiyle kararın bozulmasına hükmettiği görülmektedir.⁶⁴⁰

Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 25.03.2015 tarihli ve 1118 sayılı kararı ile Gaziantep ili sınırları içerisindeki taşınmaz kültür varlığının nazım imar planında yapılan revize üzerine konuya ilişkin olarak belediye meclisi tarafından harekete geçmek üzere karar alınmıştır. Gaziantep ili içerisinde yaşayan bir vatandaşın bu karara karşı açtığı iptal davasında, Danıştay tarafından *“Her ne kadar çevre, tarihi ve kültürel değerlerin korunması amacıyla kamu yararını yakından ilgilendiren konularda Danıştay içtihatlarıyla belde sakini olmak dava açmak için yeterli görülmüş ise de bu kapsamda bulunmayan bir alanda imar planının iptali istemiyle dava açabilmek için komşu, bitişik parsel maliki ya da en azından mahalle sakini olmak gerekmektedir.”* açıklamalarına yer vermek suretiyle davacı gerçek kişinin dava açma ehliyetinin bulunmadığına hükmedilmiştir.⁶⁴¹ Görüldüğü üzere bu kararında Danıştay, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin açılacak davalarda gerçek kişilerin menfaatlerinin bulunduğundan bahsedilebilmesi için en azından taşınmazın komşusu, bitişik parsel maliki ya da en azından mahalle sakini olunması gerektiğinden bahsetmektedir.

Öte yandan, sübjektif ehliyet şartına ilişkin olarak verilen bir diğer kararda ise Danıştay tarafından, Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 31.10.2009 tarih ve

⁶³⁹ Danıştay 14. Daire 29.01.2015 tarihli ve 2012/4722 E. 2015/569 K.

⁶⁴⁰ Danıştay 6. Daire 10.12.2012 tarih ve 2012/4109 E. 2012/7436 K.; benzer yönde bkz. Danıştay 6. Daire 17.06.2015 tarih ve 2014/1812 E. 2015/4280 K.

⁶⁴¹ Danıştay 6. Daire 05.10.2020 tarih ve 2016/4272 E. 2020/8680 K.

1484 sayılı kararıyla birinci derece doğal sit alanı olarak belirlenen taşınmazın komşu parselinde işletmesi bulunan davacının söz konusu taşınmazın maliki olmadığı ve yalnızca kiracı olduğu gerekçesiyle karara karşı iptal davası açmak için güncel, meşru ve kişisel menfaatinin bulunmadığı belirtilmiştir.⁶⁴²

Benzer şekilde, taşınmaz maliki tarafından hazırlatılan ve Koruma Bölge Kurulunun uygun bulması üzerine uygulamaya konulacak olan restorasyon projesinin iptalini teminen açılan davada, Danıştay tarafından yapılan temyiz incelemesi sonucunda; davanın, taşınmaz kültür varlığının korunmasını teminen değil, uzun süredir kiracısı olduğu taşınmazı kullanmaya devam etmek amacıyla kiracı tarafından açıldığı kanaatinin oluşması üzerine kiracının somut olayda meşru bir menfaatinin bulunmadığı belirtilmiştir.⁶⁴³

Tüzel kişilerin sübjektif ehliyet şartı bakımından ise, Danıştay tarafından kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen yasal düzenlemelerin doğrudan doğruya dernekleri etkilememesi halinde yalnızca kamu yararı gerekçesiyle derneklerin de iptal davası açamayacağı belirtilmiştir.⁶⁴⁴ Danıştay'ın derneklerin faaliyet alanlarına ilişkin konularda doğrudan doğruya menfaati ihlal edilmemiş olsa dahi ehliyet şartını taşıdıkları yönünde kararları da bulunmaktadır.⁶⁴⁵ Ancak görüldüğü üzere, kültür ve tabiat varlıkları konusunda Danıştay genel itibarıyla derneklerin sübjektif menfaat ehliyetini haiz olmadığını belirtmektedir. Nitekim Danıştay bir kararında bu hususu şöyle açıklamaktadır:⁶⁴⁶ *“Davacı dernek tarafından, çevrenin ve ekolojik dengenin ve doğal yaşamın korunması için bu amaçlarla kurulmuş örgütlere hukuksal ve fiili yardımda bulunmak ve kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması çalışmalarını sürdürmenin derneğin amaçları ve faaliyet alanları içinde bulunduğu belirtilmiştir.*

Her ne kadar, çevre, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını yakından ilgilendiren konularda sübjektif ehliyet koşunun, bu durum dikkate alınarak yorumlanması gerektiğine ilişkin Danıştay kararları yerleşik içtihat niteliği kazanmış ise de, derneklerin ancak doğrudan tüzel kişiliklerinin hak ve çıkarları ile üyelerinin ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda iptal davası açabilmeleri mümkündür. Dava konusu ilke kararı ise, doğrudan doğruya Dernek tüzel kişiliğinin hak ve çıkarlarını etkilemediği gibi, davacının iddiaları dikkate alınarak değerlendirme yapıldığında, üyelerinin ortak çıkarlarını ilgilendiren konular kapsamında da değerlendirilemeyeceğinden, davacı Derneğin söz konusu ilke kararı ile menfaat ilgisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.”

⁶⁴² Danıştay 17. Daire 25.03.2015 tarih ve 2015/7166 E. 2015/881 K.

⁶⁴³ Danıştay 6. Daire 30.11.2004 tarih ve 2003/1464 E. 2004/6125 K.

⁶⁴⁴ Danıştay İDDK 27.05.2013 tarih ve 2009/1891 E. 2013/2128 K.; Danıştay 14. Daire 21.02.2017 tarih ve 2017/572 E. 2017/925 K.

⁶⁴⁵ Nitekim öğretide Danıştay'ın derneklerin sübjektif ehliyet şartı konusunda birbiriyle tutarlı olmayan çok sayıda kararı olduğundan bahsedilir. Bkz. Bağrıaçık, Ahmet, “Danıştay Kararları Işığında İdari Yargıda Menfaat İhlali”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, 2016, s. 54-55.

⁶⁴⁶ Danıştay İDDK 27.05.2013 tarih ve 2009/1891 E. 2013/2128 K.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen idari işlemlere karşı barolar tarafından iptal davası açılmasına ilişkin olarak ise Danıştay, kanunlarda baroların görev alanlarının son derece geniş düzenlendiğini, bu nedenle idarenin işleyişinin olumsuz etkilenmemesi amacıyla baroların sübjektif ehliyet şartının görev alanları kapsamında değil, yalnızca meslekleriyle sınırlı olarak yorumlanması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁴⁷

Öte yandan, tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen bir yasal düzenlemeye karşı görev tanımında çevreyi ve tarihi değerleri korumanın da bulunduğu gerekçesiyle Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin açtığı iptal davası Danıştay tarafından sübjektif ehliyet şartını taşıdığı şeklinde değerlendirilmiştir.⁶⁴⁸

Danıştay, İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 24.06.1999 tarihli ve 8048 sayılı kararıyla birinci derece doğal sit alanı ilan edilen taşınmaz üzerinde zilyetliği bulunan Maliye Hazinesinin, sit alanı olarak ilan edilmesi nedeniyle satışının gerçekleştirilemediğinden bahisle açtığı iptal davasında, idare mahkemesinin verdiği “davanın ehliyet yönünden reddine” kararını bozmuştur.⁶⁴⁹

Ayrıca sübjektif ehliyet şartına ilişkin olarak, Danıştay 6. Dairesinin 27.04.2021 tarihli ve 2019/20224 E. 2021/6204 K. sayılı kararında şu açıklamalara yer verilmektedir: “(...) *dava açma ehliyeti, dava konusu edilecek işlem ile dava açacak kişi arasında belli ölçütler içinde menfaat ilişkisinin varlığını ifade ettiği, her olay ve davada, idari işlem ile dava açacak kişi arasında öngörülen sübjektif ehliyet koşulu olarak menfaat ihlalinin kişisel, meşru ve güncel bir menfaat olması ölçütleri ekseninde yargı mercilerince değerlendirilerek takdir edileceği, bununla birlikte, iptal davalarındaki sübjektif ehliyet koşulunun, doğrudan doğruya hukuk devletin yapılandırılmasına ve sürdürülmesine ilişkin bir sorun olması dolayısıyla, idari işlemlerin hukuka uygunluğunun iptal davası yoluyla denetlenmesini engellemeyecek bir biçimde anlaşılması gerektiği, nitekim; çevre, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını yakından ilgilendiren veya bütün ülkeyi ve kamuoyunu etkileyen konularda sübjektif ehliyet koşulunun, bu durum dikkate alınarak yorumlanması gerektiğine ilişkin Danıştay kararları, yerleşik içtihat niteliği kazanmıştır. (...)”*

Danıştay'ın açıklamalarından, kamu yararını gözeten kurum ve kuruluşların sübjektif ehliyet şartını taşıdığı yönünde yorum yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim, bir hukuk devletinde idari işlemlerin hukuka uygunluğunun denetlenmesi, çoğu durumda kendine insan

⁶⁴⁷ Danıştay 14. Daire 26.03.2013 tarihli 2011/14375 E. 2013/2143 K.; Danıştay 14. Daire 31.01.2012 tarih 2011/14451 E. 2012/314 K.; Danıştay İDDK 27.05.2013 tarih ve 2009/937 E. 2013/2127 K.; Danıştay 14. Daire 20.09.2018 tarih ve 2015/4929 E. 2018/5501 K.; Danıştay 6. Daire 14.02.2013 tarih ve 2009/12366 E. 2013/841 K.; Danıştay 6. Daire 07.05.2015 tarih ve 2014/10401 E. 2015/2981 K.

⁶⁴⁸ Danıştay 6. Daire 13.06.2019 tarih ve 2019/12700 E. 2019/5572 K.; benzer yönde bkz. Danıştay 6. Daire 27.04.2021 tarih ve 2019/20224 E. 2021/6204 K.; Danıştay 6. Daire 06.05.2019 tarih ve 2019/2737 E. 2019/3628 K.; Danıştay 13. Daire 12.01.2023 tarih ve 2022/3195 E. 2023/102 K.

⁶⁴⁹ Kararda idarenin satış gerçekleştirecek olması nedeniyle meşru, güncel ve kişisel menfaatinin bulunduğu belirtilmiştir. Bkz. Danıştay İDDK 22.01.2018 tarih ve 2015/5041 E. 2018/89 K.; benzer yönde ayrıca bkz. Danıştay 14. Daire 21.02.2018 tarih ve 2015/1844 E. 2018/827 K.; Danıştay 14. Daire 25.10.2017 tarih ve 2016/1149 E. 2017/5572 K.

haklarının korunmasını misyon edinen tüzel kişiler (özellikle sivil toplum kuruluşları) vasıtasıyla sağlanmaktadır.

Görüldüğü üzere, tüzel kişilerin sübjektif ehliyet şartını taşıyıp taşımadığına ilişkin olarak Danıştay tarafından benimsenmiş yerleşik bir içtihat bulunmamakta ve somut olay bazında farklı yorumlamalara gidilebilmektedir. Nitekim Danıştay'ın sübjektif ehliyet şartına ilişkin olarak tutarlı bir yaklaşımının bulunmadığı öğretide de dile getirilmektedir.⁶⁵⁰

3.3.2.2.2. İptal Davalarına Konu İdari İşlemlerin Esas Yönünden İncelenmesi

İptal davasına konu edilen idari işlemin esas yönünden incelenmesi sırasında, söz konusu idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç yönünden hukuka aykırılık teşkil edip etmediği kontrol edilir.⁶⁵¹ Hukuka aykırılık kavramı, Normlar Hiyerarşisi Teorisi uyarınca iptali talep edilen idari işlemin üstünde yer alan herhangi bir hukuki norma aykırılık teşkil edip etmediğini ifade etmektedir.⁶⁵²

3.3.2.2.2.1. Yetki Unsuru Bakımından

İdari işlemin yetki unsuru bakımından incelenmesinde, idari işlemin fiilen kim tarafından gerçekleştirildiği ve esasında kim tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği, idari işlemin gerçekleştirenlerin bu işlemi yapmaya yer, zaman ve konu bakımından yetkili olup olmadığı değerlendirilir.⁶⁵³

Örneğin, Adıyaman ili sınırları içerisindeki korunması gerekli tabiat varlığının bulunduğu bölgede aynı zamanda torf madeni işletildiği, madencilik faaliyetleri sırasında tescilli tabiat varlıklarının bir kısmının tahrip edildiği, bu itibarla Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunun 22.12.2011 tarihli ve 3 sayılı kararıyla bölgede faaliyet gösteren işletmelerin torf çekimlerinin durdurmasına yönelik karar aldığı olayda, bölgede faaliyet gösteren işletme sahipleri söz konusu kararın iptalini teminen dava açmıştır. Temyiz incelemesi sırasında Danıştay, Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunun yasal düzenlemelerle kendisine verilen yetkiyi aşmak suretiyle bölgede faaliyet gösteren maden

⁶⁵⁰ Bağrıaçık, s. 54-55.

⁶⁵¹ Nitekim İYUK "İdari Dava Türleri ve İdari Yargı Yetkisinin Sınırı" başlıklı 2/1-a maddesinde iptal davasında yapılan incelemenin bundan ibaret olduğu açıkça düzenlenmektedir. Ayrıca bkz. Çağlayan, s. 513.

⁶⁵² Çağlayan, s. 514.

⁶⁵³ Çağlayan, s. 516.

işletmelerinin tüm ruhsat sahalarını kapsayacak şekilde torf çekimi durduramayacağını belirterek söz konusu kararı iptal edilmesi gerektiği yönünde değerlendirmede bulunmuştur.⁶⁵⁴

Benzer şekilde, III. Derece doğal sit alanı için oluşturulan koruma amaçlı nazım imar planının İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisinin 15.06.2011 tarihli ve 1317 sayılı kararıyla kabul edildiği, İstanbul 1. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunun 04.01.2012 tarih ve 26 sayılı kararıyla söz konusu plan üzerinde birtakım değişiklikler öngörülme suretiyle planın uygun bulunduğu, Koruma Bölge Komisyonu kararının Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanmak suretiyle ilan etmek üzere askıya çıkarıldığı iptal davasına konu olayda, Danıştay tarafından Koruma Bölge Komisyonu kararlarının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından onaylanmasının gerektiği, yetkili olmayan idari merci tarafından onaylanarak uygulanan imar planının hukuka aykırılık teşkil ettiği belirtilmiştir.⁶⁵⁵

Aydın ili sınırları içerisindeki III. Derece arkeolojik sit alanında bulunan otele birtakım eklemelerin yapıldığı, yapılan bu ilavelerin ise hukuka uygun olmadığından bahisle Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na başvurulmuş olup, kurulun 20.05.2010 tarihli ve 2893 sayılı kararıyla hukuka aykırı olarak sonradan inşa edilen yapıların müze müdürlüğü denetiminde kaldırılmasına karar verilmiştir. İşbu kararın iptalini teminen açılan davada, idare mahkemesi tarafından yıkım kararı alma yetkisinin belediye encümenine ait olduğu belirtmek suretiyle idari işlemin iptaline hükmedilmiş olmakla birlikte, Danıştay tarafından yapılan temyiz incelemesi sonucunda, *“davaya konu işlemde, Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunca III. Derece arkeolojik sit bölgesinde bulunan yapıdaki aykırılıkların müze müdürlüğü denetiminde kaldırılmasına karar verildiği, bu kararın uygulanması için üst yazı ile Didim Belediyesine gönderildiği, Koruma Bölge Kurulunun, sorumluluğunda bulunan bölgeye ilişkin olarak uygulamaya yönelik karar almaya yetkisinin bulunduğu, dolayısıyla dava konusu işlemde yetki yönünden hukuka aykırılık bulunmadığından, uyuşmazlığın esasının incelenmesi suretiyle karar verilmesi gerekirken yetki unsuru yönünden işlemin iptali yolundaki temyize konu İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.”* açıklamalarına yer verilmek suretiyle idare mahkemesinin kararının bozulmasına hükmedilmiştir.⁶⁵⁶

3.3.2.2.2. Şekil Unsuru Bakımından

⁶⁵⁴ Danıştay 14. Daire 26.02.2015 tarih ve 2013/10510 E. 2015/1499 K.

⁶⁵⁵ Danıştay 6. Daire 10.09.2020 tarih ve 2017/7743 E. 2020/7436 K.

⁶⁵⁶ Danıştay 14. Daire 28.11.2011 tarih ve 2011/14463 E. 2011/3588 K.; benzer yönde bkz. Danıştay 6. Daire 13.11.2009 tarih ve 2007/9569 E. 2009/11102 K.

İdari işlemin şekil yönünden incelenmesi ise işlemin usulüne uygun olarak tesis edilip edilmediğinin denetimini kapsar.⁶⁵⁷ Bu noktada, idari merci tecavüzü ile şekil yönünden inceleme kapsamında başvuru yollarının gösterilmesi arasındaki farktan da bahsetmek gerekir. İdari merci tecavüzü, idareye başvuru zorunluluğunun bulunduğu hallerde doğrudan doğruya idari dava açılması halinde söz konusu olup, davanın usulden reddi sebepleri arasında yer alır. Öte yandan, şekil yönünden incelemede kapsamında başvuru yollarının gösterilmesinde 1982 Anayasasının “*Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması*” başlıklı 40/2. Maddesi uyarınca idarenin aldığı kararlarda başvuru mercilerini gösterme yükümlülüğüne uyup uymadığının tespitini teminen idari işlem incelenir.⁶⁵⁸ Bu kapsamda, idare mahkemesi tarafından verilen karara karşı üst denetim yollarının gösterilmiş olması halinde muhakkak mahkeme kararında belirtilen denetimin yapılmayacağına, bunun sınırının yasal düzenlemelerden oluştuğuna da değinilmelidir. Nitekim Danıştay 6. Dairesinin 24.06.2021 tarihli ve 2021/6320 E. 2021/8833 K. sayılı kararında, İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararının iptalini teminen açılan davanın istinaf incelenmesinden geçerek kesinleştiği, bu itibarla yalnızca istinaf mahkemesinin kararında temyiz yolunun açık olduğuna dair açıklamalara yer verilmesinin temyiz incelemesi yapılması gerektiği anlamına gelmediği, zira “*Bölge İdare Mahkemesi kararının hüküm fıkrasında, temyiz yolunun açık olduğunun belirtilmesinin, kanunen temyiz yolu öngörülmeven davalarda ilgisine temyiz hakkı vermeyeceği*” belirtilmek suretiyle temyiz isteminin incelenmeksizin reddine hükmedilmiştir.⁶⁵⁹

Danıştay 14. Dairesinin 07.05.2012 tarihli ve 2011/5255 E. 2012/3101 K. sayılı kararına konu olayda ise, İzmir 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 03.06.1998 tarihli ve 7828 sayılı kararının, toplantı yeter ve toplantı karar sayılarına riayet edilmeksizin alındığı anlaşıldığından, idare mahkemesinin şekil yönünden kusurlu kararı ortadan kaldırmasında herhangi bir hukuka aykırılık görülmemiştir.

3.3.2.2.3. Sebep Unsuru Bakımından

İdari işlemlerin sebebi, söz konusu işlemin tesis edilmesine neden olan zorlayıcı unsur, idareyi bu konuda karar almaya zorlayan olaylardır.⁶⁶⁰ İdarenin çoğu işlemi bakımından sebep unsuru, söz konusu idarenin görev ve yetkilerinin düzenlendiği yasal düzenlemelerde yer alır.

⁶⁵⁷ Çağlayan, s. 531-536.

⁶⁵⁸ *ibid*, s. 538.

⁶⁵⁹ Benzer yönde bir başka karar için bkz. Danıştay 8. Daire 23.06.2021 tarih ve 2021/4123 E. 2021/3331 K.

⁶⁶⁰ Çağlayan, s. 542

İptal davasında sebep unsuru bakımından yapılan incelemede idarenin söz konusu işlemi gerçekleştirmek üzere açıkça yetkili kılınıp kılınmadığı, dava konusu işlemin sebebinin yasal düzenlemelerde yer alan muğlak ifadelerle kaleme alınmış bir yetkiye dayanıp dayanmadığı yönünde inceleme yapılır.⁶⁶¹

Örneğin, Danıştay tarafından yapılan inceleme sonucunda, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 10.09.2020 tarihli ve 110 sayılı ilke kararının dayanağı olan yönetmelik hükmünün mahkeme kararı ile iptal edildiği ve yerine yeni bir düzenleme getirilmediği anlaşıldığından, dava konusu ilke kararın sebep unsuru yönünden sakat olduğu yönünde değerlendirme yapılmıştır.⁶⁶²

Öte yandan temyiz incelemesine konu bir başka kararda, Kültür ve Turizm Bakanlığının 24.03.2010 tarihli ve 61975 sayılı işlemi üzerine 2. Sınıf lokanta turizm işletme belgesi iptal edilen şirket tarafından açılan iptal davasında, davacının işletme faaliyetlerini sürdürdüğü taşınmazın kentsel sit alanı içerisinde bulunduğu, koordinat bilgileri itibarıyla ise imar planı içerisinde konut alanı olarak düzenlendiği, bu itibarla konut olması gereken alanda işletme işletilemeyeceği, bu kapsamda bakanlığın gerçekleştirdiği idari işleme dayanak olan yasa hükmünün somut olayda uygulanmasının mümkün olmadığı, kaldı ki imara ilişkin yasal düzenlemeler uyarınca bu konuda karar almaya yetkili idari merciin bakanlık olmadığı belirtilmek suretiyle idari işlemin sebep unsuru yönünden hukuken isabetsiz olduğu hüküm altına alınmıştır.⁶⁶³

3.3.2.2.2.4. Konu Unsuru Bakımından

İdari işlemin konusu onun hukuk dünyasında doğurduğu sonuç, yaptığı değişiklikten ibarettir.⁶⁶⁴ İptal davası kapsamında yapılan incelemede söz konusu idari işlemin fiilen ve hukuken idarenin tesis edebileceği bir işlem olup olmadığı, söz konusu idari işlemin açıkça hukuki normlara aykırılık içerip içermediği göz önünde bulundurulur.⁶⁶⁵

Örneğin, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte yer alan anıt ağaçlara ilişkin düzenlemelerin yönetmelik kapsamından çıkarılmak suretiyle Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun görev alanına bırakılmış olup,

⁶⁶¹ Çağlayan, s. 543-544

⁶⁶² Danıştay 6. Daire 02.03.2023 tarih ve 2021/919 E. 2023/2171 K.

⁶⁶³ Danıştay 14. Daire 28.01.2015 tarih ve 2012/3785 E. 2015/538 K.; benzer yönde bkz. Danıştay 6. Daire 18.02.2013 tarih ve 2012/4207 E. 2013/875 K.

⁶⁶⁴ Çağlayan, s. 558

⁶⁶⁵ *ibid*, s. 558-564

Koruma Merkez Komisyonunun 10.09.2020 tarihli ve 110 sayılı ilke kararıyla 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli anıt ağaçların tespitine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu ilke karara karşı açılan iptal davasında, usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş Dünya Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye aykırı olarak anıt ağaç tanımının değiştirildiği, yönetmeliklerin asıl amacının kanunların öngördüğü düzenlemelerin uygulanmasına ilişkin detaylı düzenlemeleri içermek olduğu ve bu nedenle yönetmelikte yer alması gereken bir hususun doğrudan doğruya Koruma Merkez Komisyonunun görev ve yetki alanına dahil edilmesinin isabetli olmadığı vurgulanmış olup, Danıştay tarafından yapılan inceleme neticesinde ilke kararının iptaline hükmedilmiştir.⁶⁶⁶

Benzer şekilde, 2863 sayılı Kanun ve bu kanun uyarınca çıkarılan yönetmeliklere aykırı hükümler içeren Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ilke kararları da Danıştay tarafından iptal edilmektedir.⁶⁶⁷ Ayrıca Danıştay tarafından 2863 sayılı Kanun ve kültürel ve doğal mirasın korunmasını konu edinen usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş uluslararası sözleşmelere aykırılık teşkil eden Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarının da hukuka aykırı nitelikte olduğu belirtilmektedir.⁶⁶⁸

2863 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelik hükümleri uyarınca Koruma Bölge Kurullarının görev alanında olduğu açıkça belirtilen hususların Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 06.01.2011 tarihli ve 779 sayılı ilke kararıyla Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin görev ve yetkisi dahiline bırakılması da Danıştay 14. Dairesinin 10.01.2013 tarihli ve 2011/11134 E. 2013/2 K. sayılı kararıyla hukuka aykırı bulunarak iptal edilmiştir.

Temyiz incelemesine konu olmuş bir başka olayda ise, davacı, İstanbul ili sınırları içerisindeki bir bazalt maden ocağı ve kırma eleme tesisinin I. derece doğal sit alanı içerisinde bulunmadığının tespitini teminen, İstanbul 2 Numaralı Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna başvuruda bulunmuştur. Komisyon ise 19.12.2011 tarih ve 02-20 sayılı kararıyla bazalt maden ocağı ve kırma eleme tesisinin I. derece doğal sit alanı içerisinde bulunduğunu, yeniden değerlendirmenin ise taşınmazın sit derecelendirmesinin sit derece kriter belirleme çalışmaları tamamlandıktan sonra yapılmasına karar vermiştir. Bunun üzerine söz konusu karar, maden işletme ruhsatı sahibi tarafından iptal davasına konu edilmiş olup, konuya ilişkin temyiz incelemesinde, 644 sayılı KHK'nın geçici 6. Maddesi uyarınca doğal sit alanı ve tabiat varlığı

⁶⁶⁶ Danıştay 6. Daire 02.03.2023 tarih ve 2021/919 E. 2023/2171 K.

⁶⁶⁷ Danıştay 6. Daire 10.12.2020 tarih ve 2020/9756 E. 2020/12597 K.; benzer yönde bkz. Danıştay 6. Daire 10.12.2020 tarih ve 2020/9750 E. 2020/12596 K.; Danıştay 6. Daire 13.11.2019 tarih ve 2019/2489 E. 2019/10941 K.; Danıştay 6. Daire 16.03.2022 tarih ve 2020/3979 E. 2022/3154 K.; Danıştay 6. Daire 16.03.2022 tarih ve 2020/5181 E. 2022/3155 K.; Danıştay 6. Daire 2020/1395 E. 2022/3163 K.

⁶⁶⁸ Danıştay 14. Daire 19.12.2018 tarih ve 2017/859 E. 2018/7759 K.

olarak tespit ve tescil edilen yerlerin yeniden değerlendirilmek üzere Bakanlığa devredileceği, bu itibarla başvuru tarihi itibarıyla dava konusu taşınmaz üzerinde halihazırda yeniden değerlendirme çalışmalarını tamamlamış olması gerektiği, dolayısıyla başvuru talebinin sit derece belirleme kriter çalışmaları tamamlandıktan sonra ertelenmesinin hukuka aykırı olduğu tespit edilmiştir.⁶⁶⁹

İstanbul 2 Numaralı Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunun 23.02.2018 tarihli ve 1038 sayılı kararına konu taşınmazlardan birkaçının Boğaziçi Sahil Şeridinde bulunması ve söz konusu kararın uygulanmasının 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'na aykırılık teşkil etmesi nedeniyle karara karşı açılan iptal davasında Danıştay, kanuna uygun olarak alınmayan komisyon kararını hukuka aykırı bulunmuştur.⁶⁷⁰

3.3.2.2.5. Amaç Unsuru Bakımından

İdare tarafından gerçekleştirilen tüm işlemlerde kamu yararı amacının bulunduğu kabul edilir. Bu bakımdan, idari işlemlerin amaç yönünden incelenerek kamu yararından başka bir amaca hizmet ettiğini tespit etmek oldukça zordur. Bu nedenle, uygulamada ve öğretide bir idari işlemin amaç yönünden denetlenebilmesi için bu hususun davacı tarafından ileri sürülmesi ve somutlaştırılması gerektiği aksi takdirde mahkemelerin kendiliğinden bu konuda inceleme yapmak suretiyle tespitte bulunmasının güç olduğu ifade edilir.⁶⁷¹

Örneğin, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 04.03.1988 tarihli ve 21 sayılı ilke kararla, kurulun kararlarına karşı açılan idari davalar sonuçlanmadan kurula yapılan başvuruların değerlendirilmemesi gerektiği yönünde bir karar alınmıştır. Diğer taraftan, Koruma Yüksek Kurulunun 16.06.1997 tarihli ve 539 sayılı ilke kararı ile, ilgili yasal düzenlemeler uyarınca Koruma Yüksek Kurulu kararlarının dava edilmesinin yürütmenin durdurulmasına sebebiyet vermeyeceği belirtilmiştir. Bu itibarla, 539 sayılı ilke kararın 21 sayılı ilke kararı işlevsiz bıraktığı, bu anlamda 539 sayılı ilke karar ile kanuna karşı hile yapıldığı, söz konusu kararın kanun hükümlerine aykırı olduğu iddia edilmek suretiyle iptal davası açılmıştır. Danıştay 6. Dairesinin 24.11.1998 tarihli ve 1997/4439 E. 1998/5786 K. sayılı kararıyla, *“21 sayılı ilke kararının hukuka uygun bulunduğu saptanmış olması karşısında, dava konusu işlemin davalı idarece belirtildiği üzere kamu yararının sağlanması amacıyla değil, mahkeme kararlarının etkisiz kılınarak daha önce yargı kararları ile iptal edilen işlemlerle aynı sonucu doğuracak*

⁶⁶⁹ Danıştay 14. Daire 18.02.2015 tarih ve 2013/1492 E. 2015/1208 K.

⁶⁷⁰ Danıştay 6. Daire 10.02.2022 tarih ve 2020/10037 E. 2022/1426 K.

⁶⁷¹ Çağlayan, s. 566-567

nitelikte ve 21 sayılı ilke kararını ortadan kaldırmak amacıyla tesis edildiği sonucuna varıldığından, işlemde amaç yönünden hukuka uyarlık bulunmamaktadır.” açıklamalarına yer verilmek suretiyle söz konusu ilke kararın iptaline hükmedilmiştir.

3.3.2.3. Tam Yargı Davaları

İYUK idari dava türlerinden bahseden maddesi esasen tam yargı davasının tanımını da dolaylı yoldan yapmaktadır. Buna göre tam yargı davası, idarenin eylem ve işlemleri nedeniyle kişisel hakları doğrudan doğruya zarara uğrayan kimselerin zararının tazminini teminen idare aleyhine açabileceği dava türüdür.⁶⁷²

Tanımından da görüleceği üzere, iptal davasından farklı olarak tam yargı davasında öncelikli amaç, idari işlemin iptalinin sağlanması değil, uğranılan zararın tazmin edilmesidir. Zararın tazmin edilip edilmeyeceğine hükmedilebilmesi için, yargılama aşamasında mahkeme tarafından öncelikle idare tarafından ne tür bir işlem gerçekleştirildiği, gerçekleştirilen işlem ile ortaya çıkan zarar arasındaki illiyet bağı, ortaya çıkan zarardan idarenin sorumlu olup olmayacağı, idarenin sorumluluğunun kapsamının ne olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır.⁶⁷³

İptal davalarında olduğu gibi tam yargı davalarında da, davacıların İYUK “Dilekçeler Üzerine İlk İnceleme” başlıklı 14/3-c maddesinde düzenlenen ehliyet şartının bir parçası olarak ek değerlendirme yapılmaktadır.⁶⁷⁴ Buradaki ek değerlendirme, iptal davalarında karşımıza çıkan menfaat ihlali şartı gibi kapsayıcı ve sınırları somut bir şekilde çizilemeyen nitelik arz etmemektedir. Tam yargı davalarında ehliyet şartının bir parçası olarak yapılan değerlendirme, davacının dava konusu işlem ya da eylem nedeniyle doğrudan doğruya bir hakkının ihlal edilip edilmediğini konu edinmektedir. Bu hak ihlali, davacının mal varlığında beklenen artışın gerçekleşmemesi, mal varlığının azalması şeklinde olabileceği gibi vücut bütünlüğünün ihlal edilmesi şeklinde gerçekleşebilir.

Görüldüğü üzere hak ihlali kavramı, idari işlem ve eylemler nedeniyle doğrudan doğruya zarar gören kimseleri ifade etmektedir. Bu kimseler tarafından açılan tam yargı davası sonucunda iddiaların haklı görülmesi halinde zararının giderilmesine hükmedilir. Ancak ayrıca ve önemle belirtmek gerekir ki, dava konusu idari eylem veya işlemle birden fazla kişiye zarar

⁶⁷² Çağlayan, s. 643

⁶⁷³ Çağlayan, s.642-643.

⁶⁷⁴ Uygulamada menfaat ihlali şartının yokluğu halinde İYUK “İlk İnceleme Üzerine Verilecek Karar” başlıklı m.15/1-b uyarınca davanın reddine hükmedilmekle birlikte, öğretide menfaat ihlali şartının dava ehliyeti içerisinde değerlendirilmesine yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Çağlayan, s. 499-500

verildiği farazi bir durumda, görevli ve yetkili mahkeme idarenin işlemlerinin hukuka uygun olmadığı yönünde hüküm kursa dahi her bir zarar görenin zararı idarece karşılanmaz. Dava sonucunda yalnızca davacının zararının karşılanmasına hükmedilir. Zira tam yargı davaları, iptal davalarından farklı olarak genel etkili olmayıp, işlem özelinde etkiye sahiptir.⁶⁷⁵

Tam yargı davalarında, mahkeme tarafından yapılan incelemede, söz konusu zararın doğmasında idarenin kusurunun bulunup bulunmadığı da göz önünde bulundurulur. Türk hukukunda idarenin kusurlu ve kusursuz sorumluluk halleri ayrı ayrı düzenlenmektedir.⁶⁷⁶

3.3.2.4. Kararlara Karşı Başvuru Yolları

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli idari birimler tarafından alınan kararlara karşı İYUK uyarınca olağan üst yasal denetim yollarına başvurulması mümkündür. Doğrudan doğruya kültürel miras hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Yolu'na ya da AİHM'e başvuruda bulunmak mümkün olmamakla birlikte, ilgili yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış başkaca hakların ihlal edildiği uyuşmazlıklara ilişkin olarak yapılan başvurularda kültürel miras hakkına da değinildiği görülmektedir.

3.3.2.4.1. Genel Olarak

Görevli ve yetkili mahkemesinde yürütülen dava sonucunda hükmedilen kesinleşmemiş kararlara karşı üst yasal denetim yollarına başvurulması mümkündür. İdari yargılama usulü hukukunda olağan üst yasal denetim yolları istinaf ve temyiz incelemelerinden ibarettir.⁶⁷⁷

İYUK “İstinaf” başlıklı 45. Maddesinde idari yargılama usulü ile görevli ve yetkili mahkemelerinde sonuçlanan her davanın istinafa tabi olmadığı düzenlenmektedir. Buna göre, istinaf incelemesi yoluna gidilebilmesi için hem yasal süre hem de konusu para ile ölçülebilen davalar bakımından parasal tutar sınırı getirilmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda, ilk derece mahkemesi kararının tebliğini müteakip otuz günlük yasal süre içerisinde istinaf kanun yoluna başvurulması gerekmekte olup, 2024 yılı için 20.520,00-TL altında bulunan para konulu davalar bakımından istinaf kanun yoluna başvurulması mümkün değildir.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ Çağlayan, s. 644

⁶⁷⁶ Kusurlu ve kusursuz sorumluluk hallerine ilişkin olarak ayrıca bkz. Çağlayan, s. 667-710

⁶⁷⁷ Çağlayan, s. 643

⁶⁷⁸ İstinaf incelemesi sonucunda ne tür karar verilebileceğine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Çağlayan, s. 813-827

İYUK “Temyiz” başlıklı 46. Maddesinde de Danıştay dava dairelerinin nihai kararları ile istinaf mahkemesi kararlarına karşı temyiz başvurusunda bulunulabileceği düzenlenmektedir. İstinaf incelemesinde olduğu gibi temyiz incelemesinde de kararın tebliğini müteakip otuz günlük yasal süre içerisinde başvuruda bulunulması gerekmekte olup, temyiz konusu edilebilecek kararlar şu şekildedir:

“a) Düzenleyici işlemlere karşı açılan iptal davaları.

b) Konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar.

c) Belli bir meslekten, kamu görevinden veya öğrencilik statüsünden çıkarılma sonucunu doğuran işlemlere karşı açılan iptal davaları.

d) Belli bir ticari faaliyetin icrasını süresiz veya otuz gün yahut daha uzun süreyle engelleyen işlemlere karşı açılan iptal davaları.

e) Müşterek kararnameyle yapılan atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri ile daire başkanı ve daha üst düzey kamu görevlilerinin atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri hakkında açılan iptal davaları.

f) İmar planları, parselasyon işlemlerinden kaynaklanan davalar.

g) Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca itiraz üzerine verilen kararlar ile 18/11/1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’nun uygulanmasından doğan davalar.

h) Maden, taşocakları, orman, jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular ile ilgili mevzuatın uygulanmasına ilişkin işlemlere karşı açılan davalar.

ı) Ülke çapında uygulanan öğrenim ya da bir meslek veya sanatın icrası veyahut kamu hizmetine giriş amacıyla yapılan sınavlar hakkında açılan davalar.

i) Liman, kruvaziyer limanı, yat limanı, marina, iskele, rıhtım, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı boru hattı gibi kıyı tesislerine işletme izni verilmesine ilişkin mevzuatın uygulanmasından doğan davalar.

j) 8/6/1994 tarihli ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunun uygulanmasından ve 16/7/1997 tarihli ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanunun uygulanmasından doğan davalar.

k) 6/6/1985 tarihli ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun uygulanmasından doğan davalar.

l) 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun uygulanmasından doğan davalar.

m) Düzenleyici ve denetleyici kurullar tarafından görevli oldukları piyasa veya sektörle ilgili olarak alınan kararlara karşı açılan davalar.”

Kanun metninden görüleceği üzere Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu kararlarına karşı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek

Kurulu ile Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonuna başvurulmasını müteakip alınan kararlara karşı temyiz yolunun açık olduğu açıkça düzenlenmektedir.⁶⁷⁹

3.3.2.4.2. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Yolu

12.09.2010 tarihli referandum sonucunda 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler ile Türk hukuk dünyasına “Bireysel Başvuru” adı verilen yeni bir yasal denetim mekanizması dahil edilmiştir. Bireysel başvuru, mevcut yasal denetim yollarına ek olarak, tüm iç hukuk yollarının tüketilmesini müteakip Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde düzenlenen ve aynı zamanda 1982 Anayasası ile güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunma imkânı getirmektedir.⁶⁸⁰

Bireysel başvuruya dair detaylı düzenlemeler 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yer almaktadır.⁶⁸¹ Anılan Kanunun “*Bireysel Başvuru Hakkı*” başlıklı 45. maddesine göre, bireysel başvuru yoluna gidilebilmesi için,

- i) Hem 1982 Anayasası ile hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'nin tarafı olduğu ek protokolleri ile güvence altına alınmış bir hakkın söz konusu olması,
- ii) Bu hakkın bir kamu otoritesi tarafından ihlal edilmesi,
- iii) İhlal edilen hakka ilişkin olarak kanunda öngörülen iç hukuk yollarının tamamının tüketilmiş olması gerekir.

İdari yargıda olduğu gibi bireysel başvuru yolunda da, başvuruda bulunacak kimsenin ehliyetinin bulunması gerekmekte olup, kimlerin başvuruda bulunabileceğine ilişkin düzenlemeler 6216 sayılı Kanunun “*Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olanlar*” başlıklı 46. Maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, kamu tüzel kişilerinin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunması mümkün olmayıp, özel hukuk tüzel kişileri ise yalnızca bir tüzel kişi olmaları nedeniyle haiz oldukları hakların ihlal edildiği gerekçesiyle başvuruda bulunabilir. Gerçek kişiler bakımından ise Türk vatandaşları ve yabancılar şeklinde bir ayrıma gidilmekte olup, yabancıların yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan hakların ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunmasının önüne geçilmiştir. Bu istisnai hüküm dışında tüm gerçek kişilerin hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunması mümkündür. Ayrıca

⁶⁷⁹ İstinaf incelemesi sonucunda ne tür karar verilebileceğine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Çağlayan, s. 856-862.

⁶⁸⁰ Güzel, Mehmet Nuri, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Mahkemenin Verdiği Kararlara Genel Bir Bakış”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 47, 2022, s. 494.

⁶⁸¹ Bireysel başvurunun şekil şartlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Candan, Turgut, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 1273-1277.

belirtmek gerekir ki, bireysel başvuruda bulunacak kişilerin, ihlal edilen hak nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmesi şartı da aranmaktadır.⁶⁸²

Kültür ve tabiat varlıklarının insanlığın ortak mirası olduğu düşüncesinden hareketle, kültürel miras hakkının da teorik olarak bireysel başvuruya konu edilebilecektir. Nitekim AİHS ve ek protokollerinde de kültürün korunmasına ilişkin olarak öngörülen yasal düzenlemeler mevcuttur. Bu itibarla, bireysel başvuru yolunun uygulamaya geçtiği günden bu yana verilen kararlar incelendiğinde, doğrudan doğruya kültürel miras hakkının ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine yapılan bir başvurunun bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan, başka bir hakkın ihlal edildiğini iddia etmekle birlikte, başvuruda kültürel miras hakkına da değinilen kararlar bulunmaktadır.

Örneğin, bünyesinde horoz dövüşleri de yapılan bir derneğin kapatılması üzerine, toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulmuştur. Başvurucu dernek, yargılamanın tüm aşamalarında horoz dövüşlerinin Türk kültürünün bir parçası olduğunu ve hayvan müsabakalarının da kültürel miras içerisinde yer aldığını iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi ise, konuya ilişkin değerlendirmesinde, başvuru konusunun horoz dövüşlerinin geleneksel spor müsabakası sayılıp sayılmayacağı değil, illegal ve denetimsiz bir şekilde horoz dövüşü yaptırılıp yaptırılmayacağı olduğunu, nitekim dernek faaliyetlerinin hayvanları koruma amacı altında bahis veya başka nedenlerle hayvanların dövüştürülmesine hizmet ettiğini ifade etmiştir.⁶⁸³

Toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine yapılan bir başka bireysel başvuruda ise, Mersin ili içerisinde Nevruz kutlamaları yapmak üzere Mersin Valiliğinden izin talep edilmiştir. Aynı dönemde İçişleri Bakanlığı tarafından valiliklere “terör örgütü propagandası yapılacağı ve şiddet olayları gerçekleştirileceği” bilgisinin istihbar edildiği yönünde bilgilendirmede bulunulmuştur. Bu itibarla, Mersin Valiliği talebi olumsuz değerlendirmiş olup, organizatörler tarafından karara karşı yasal yollara başvurulmuştur. Yargılamanın tüm aşamalarında Türkçe ve Farsça konuşan topluluklar arasında bir bahar bayramı olarak Nevruz kutlamaları yapıldığı, Nevruz Bayramı ve kutlamalarının Anadolu’nun sözlü geleneği içerisinde bulunduğu, nitekim Nevruzun 2016 yılında 12 ülkenin somut olmayan kültürel mirası olarak UNESCO tarafından tanındığı yönünde açıklamalarda bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından olaya ilişkin yapılan değerlendirmede, Bakanlıktan istihbar edilen bilginin somut bir dayanağının bulunmadığı ve Nevruz Bayramı ile terör propagandası

⁶⁸² Güzel, s. 494.

⁶⁸³ Anayasa Mahkemesi 22.02.2017 tarihli ve 2014/4711 Başvuru Numaralı Karar .

arasında güçlü bir bağ olmadığı gerekçesiyle idarenin kararı hukuken isabetsiz bulunarak toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verilmiştir.⁶⁸⁴

Benzer şekilde, mülkiyet hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine çok sayıda bireysel başvuru yolu ile hak ihlali iddiaları iletilmektedir. Örneğin, Anayasa Mahkemesinin 23.03.2017 tarihli ve 2014/13827 Başvuru Numaralı Kararına konu olayda, başvuru, su ürünleri tesisi olarak işletmek üzere taşınmaz satın almış olmakla birlikte, söz konusu taşınmaz I. Derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. Sit alanının ilanını müteakip bölgede hiçbir şekilde yapılaşma yasağı getirilmiş olup, taşınmaz maliki tarafından karara karşı yasal yollara başvurulmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından olaya ilişkin yapılan değerlendirmede her ikisi de Anayasada düzenlenen mülkiyet hakkı ile devletin kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlama ödevleri göz önünde bulundurulmuş olup, *“kültür ve tabiat varlığı niteliği bulunduğu tespit edilen bir taşınmazın tescil edilmesi suretiyle korunması ve aslına uygun olarak muhafazası insanlık tarihinin, milli kültürün ve kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması bakımından son derece önemli olup bu kapsamda gerçekleşen müdahalenin kamu yararı amacı taşıdığı”* açıklamalarına yer verilmek suretiyle mülkiyet hakkı karşısında kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının kamu yararının da bulunması nedeniyle ağır bastığı yönünde değerlendirme yapılmıştır.^{685 686}

Bireysel başvuruya konu edilmiş III.doğal sit alanı ilan edilen bir başka taşınmaz bakımından ise, idare tarafından tescil işlemlerinin tamamlanmasını müteakiben kanunda öngörülen 3 yıllık süre içerisinde kullanım şeklinin belirlenmemesi ve maliklerin taşınmaz üzerindeki mülkiyet hakkının sınırlarının belli olmaması nedeniyle maliklerin taşınmaz kullanmalarının engellenmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine hükmedilmiştir.⁶⁸⁷

Mülkiyet hakkının ihlal edildiğine hükmedilen bir başka karara konu olayda ise, başvuru İstanbul’daki bir eskiciden satın aldığı tabloyu Tokat’a götürürken, Tokat Emniyet Müdürlüğünün değerli bir tarihi tablonun hukuka aykırı şekilde Tokat’ta satılacağı ihbarı üzerine tabloya el koymuştur. Tablo üzerinde yapılan inceleme sonucunda Van Gogh’un resim yapma tekniği taklit edilmek suretiyle ve onun imzası kullanılarak resim yapıldığı ancak taklit niteliğinde olması nedeniyle tablonun herhangi bir parasal değerinin olmadığı anlaşılmıştır.

⁶⁸⁴ Anayasa Mahkemesi 07.09.2021 tarihli ve 2016/8776 Başvuru Numaralı Karar.

⁶⁸⁵ Kaldı ki, 2863 sayılı Kanunda sit alanı olarak tespit ve tescil edilen taşınmaz maliklerine hazineye ait taşınmazlarla takas yapma imkanı verilmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında da bu hususa değinilerek başvuru tarafından takas başvurusunda bulunulmaksızın yargısal denetime gidildiğinden iç hukuk yolları tüketilmediği gerekçesiyle başvurunun bu kısmının kabul edilebilirlik incelemesinden geçemediği sonucuna varılmıştır.

⁶⁸⁶ Benzer yönde ayrıca bkz. Anayasa Mahkemesi 12.07.2016 tarihli ve 2014/9998 Başvuru Numaralı Karar; Anayasa Mahkemesi 29.01.2020 tarihli ve 2017/28732 Başvuru Numaralı Karar; Anayasa Mahkemesi 28.09.2016 tarihli ve 2014/13133 Başvuru Numaralı Karar.

⁶⁸⁷ Anayasa Mahkemesi 19.10.2022 tarihli ve 2019/2192 Başvuru Numaralı Karar.

Bununla birlikte, tablonun uzman incelemesi olmaksızın değerli bir eserle karıştırılması riski bulunduğundan, sahte dahi olsa el konulmasının yerinde olacağı değerlendirilmiştir. Başvurucu ise tabloya el konulması kararına karşı yasal yollara başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan inceleme sonucunda, tablonun oldukça usta bir şekilde taklit edilerek oluşturulması nedeniyle yanıltıcı olduğu iddia edilerek tabloya el konulmasının mülkiyet hakkına ölçüsüz bir müdahale olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur.⁶⁸⁸

28.05.2019 tarihli ve 2016/15703 Başvuru Numaralı Karara konu olayda ise, başvurunun taşınmazı öncelikle I. Derece doğal sit alanı olarak belirlenmiş olmakla birlikte, aradan geçen süre zarfında taşınmaz nitelikleri doğal nedenlerle değişmiştir. Bu itibarla, malik tarafından taşınmazın I. Derece doğal sit alanı niteliğinin yeniden gözden geçirilmesi talep edilmiştir. Koruma Bölge Kurulu tarafından talebin reddedilmesini müteakip taşınmaz maliki yasal yollara başvurmuştur. İdari yargı incelemesi sonucunda taşınmazın I. Derece doğal sit alanı özelliklerini haiz olmadığı tespit edilmiş olup, söz konusu taşınmaz II. Derece doğal sit alanı olarak yeniden tescil edilmiştir. Taşınmazın yaklaşık 5 yıldır I. Derece doğal sit alanı özelliklerini haiz olmadığı, bununla birlikte hukuken I. Derece doğal sit alanı olarak kayıtlı olması nedeniyle taşınmaz üzerindeki mülkiyet hakkının ölçüsüz bir şekilde sınırlandırıldığından bahisle malik tarafından zararının giderilmesi talep edilmiştir. İptal davası malik lehine sonuçlanmış olmakla birlikte, zararının giderilmesini talep ettiği tam yargı davası benzer şekilde sonuçlanmamıştır. Bu kapsamda, Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin olarak yaptığı değerlendirme neticesinde malikin mülkiyet hakkının ölçüsüz bir şekilde ihlal edildiğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bir başka başvuru konusu olay ise, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünde kayıtlı bir kültür varlığı koleksiyoncusunun, duvarında süs olarak monteli 7 farklı kültür varlığı bulunan bir taşınmaz satın almış olmakla birlikte, bu varlıkların başka bir koleksiyonerin envanter kaydında bulunmasını konu edinmektedir. Koleksiyoncunun vefatını müteakip mirasçılar hem murisin koleksiyonunun hem de sonradan satın aldığı taşınmaz üzerindeki kültür varlıklarının kendilerine devredilmesini talep etmişlerdir. Mirasçılık belgesinin düzenlemesi işlemleri sırasında koleksiyonda bulunan kültür varlıklarının yediemin sıfatıyla Müze Müdürlüğüne teslim edilmesine karar verilmiştir. Bu süreçte, koleksiyonculuk faaliyetleri kapsamında yalnızca taşınır nitelikteki kültür varlıklarının envanter kaydı altına alınabileceği yönünde yasal düzenlemeler yapılmış olup, taşınmaz kültür varlıklarından koparılan parçaların bundan sonra

⁶⁸⁸ Anayasa Mahkemesi 04.07.2019 tarihli ve 2016/7508 Başvuru Numaralı Karar.

taşınır kültür varlığı gibi muamele edilmek suretiyle envanter kaydı altına alınması kesin suretle yasaklanmıştır. Bu itibarla, Müze Müdürlüğü tarafından halihazırda muris adına envanter kaydı bulunmayan ve taşınmaz nitelikteki kültür varlığından koparılacak suretiyle koleksiyonerin mülkiyetindeki başka bir taşınmaza monte edilen 7 kültür varlığının sökülerek Müze Müdürlüğüne teslim edilmesini teminen mirasçılara muhatap ihtar çekilmiştir. Mirasçılar tarafından söz konusu işlemlere karşı yasal yollara başvurulmuştur. Olayı daha da ilginç kılan husus ise; koleksiyonerin hem Türk hem de ABD vatandaşı olması, mirasçılarından hiçbirinin Türk vatandaşı olmamasıdır. Bu bakımdan, yürütülen yargılamalarda koleksiyonerin zilyetliğinde bulunan tüm kültür varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu hususuna vurgu yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan değerlendirmede ise, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının kanun uyarınca devlet malı niteliğini haiz olduğu, bununla birlikte taşınır ya da taşınmaz nitelikte olması fark etmeksizin özel mülkiyete de konu olabileceği, zira devlet malı niteliğinde olmanın özel mülkiyete konu edilmeye hukuken engel teşkil etmediği, nitekim özel mülkiyet altındaki kültür ve tabiat varlıkları üzerinde devletin denetim ve gözetim yetkisinin halen devam ettiği, bu bakımdan maliklerin yetkilerinin kısıtlanabileceği ve başka önlemler alınmasının da mümkün olduğu, devlet malı niteliğinde olmanın özel mülkiyeti yasaklamakla aynı anlama gelmediği belirtilmiştir. Buna ek olarak, *“Kamu makamları taşınmaz kültür varlıklarının bütünleyicisi olup bunlardan kopan parçaların özel koleksiyoncuların envanterine kaydedilebileceği yolunda bir inancın oluşmasına kendi tutum ve davranışlarıyla neden olmuştur. Kamu makamlarının eylemsizliği ve hatta aktif katkısı sebebiyle oluşan hukuksal duruma güvenerek söz konusu kültür varlıklarını edinen kişilerin bu güvenlerinin korunması gerekir.”* açıklamalarına yer verilmek suretiyle yasal düzenlemelerde yapılan değişikliklerin, murisin mülkiyetinde bulunan taşınmaza monte edilen 7 kültür varlığının Müze Müdürlüğüne iadesinin talep edilmesi için yeterince güçlü bir neden olmadığı ve bu itibarla somut olayda mülkiyet hakkının ihlal edildiğinin kabulünün gerektiği, öte yandan söz konusu kültür varlıklarının murisin envanter kaydında bulunmaması ve başka bir koleksiyonerin envanter kaydında yer alması nedeniyle kabul edilebilirlik incelemesinden geçemediği sonucuna varılmıştır.⁶⁸⁹

Anayasa Mahkemesine başvuru bir başka olayda ise, İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünde kayıtlı bir kültür varlığı koleksiyonerinin, yürütülen bir soruşturma kapsamında işyerinde gerçekleştirilen arama sırasında çantasında 31 adet sikke bulunmuştur. Sikkeler üzerinde yapılan inceleme sonucunda bunların da korunması gerekli kültür varlığı niteliğinde olduğu ve fakat koleksiyonerin envanter listesinde kayıtlı olmadığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine koleksiyoner hakkında ceza davası açılmış ve aynı zamanda envanteri kayıtlı olmayan

⁶⁸⁹ Anayasa Mahkemesi 13.01.2022 tarihli ve 2018/20732 Başvuru Numaralı Karar.

kültür varlıklarına sahip olduğu gerekçesiyle mevcut koleksiyonerlik izin belgesi iptal edilmiştir. İlgili yasal düzenlemeler gereğince koleksiyonculuk izin belgesinin iptal edilmesi, koleksiyondaki tüm kültür varlıklarının, envanter kaydının bulunduğu Müze Müdürlüğüne devredilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle koleksiyoner, koleksiyonculuk izin belgesinin iptal edilmesinin mülkiyet hakkının ihlaline neden olduğunu iddia ederek Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Kararda, koleksiyondaki kültür varlıklarının koleksiyoner bakımından mülk niteliğinde olduğunun kabul edilmesi gerektiğinden bahsedilerek koleksiyonerin mülkü üzerinde mülkiyet hakkı olduğu belirtilmiştir. İzin belgesinin iptali koleksiyonun tümüyle envanter kaydının bulunduğu Müze Müdürlüğüne devredilmesi sonucunu doğurduğundan, izin belgesinin iptal edilmesinin mülkiyet hakkını ihlaline neden olduğu yönünde hüküm kurulmuştur.⁶⁹⁰

3.3.2.4.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru

Ülkemiz Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine 19.03.1954 tarihli ve 8662 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 10.03.1954 tarihli ve 6366 sayılı Onay Kanunu ile taraf olmuştur. Sözleşme kapsamında denetim yapmakla görevli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargılama yetkisi ise 27.09.1989 tarihinde tanınmıştır.⁶⁹¹

AİHS ile güvence altına alınan hakların⁶⁹² ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e başvuruda bulunulması mümkündür. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru yolunda olduğu gibi burada da başvuruda bulunabilmek için özel hukuk tüzel kişisi veya gerçek kişi olma şartı aranmakta olup, kamu tüzel kişilerinin AİHM'e başvurması mümkün değildir. Yine benzer şekilde, AİHM'e yapılacak başvurularda iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı aranır.⁶⁹³

⁶⁹⁰ Anayasa Mahkemesi 10.01.2019 tarihli ve 2015/3742 Başvuru Numaralı Karar.

⁶⁹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/43-avrupa-insan-haklar-mahkemesi/> (erişim tarihi: 25.05.2024).

⁶⁹² Güvence altına alınan hakların madde rehberleri için ayrıca bkz. AİHS Madde Rehberleri, TC Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/aihs-madde-rehberleri29042020055805> (erişim tarihi: 25.05.2024).

Haklara ilişkin olarak alınan AİHM kararlarının tematik bilgi notları için ayrıca bkz. AİHM Kararları Tematik Bilgi Notları, TC Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SSSorularDetay/9> (erişim tarihi: 25.05.2024).

⁶⁹³ Başvuru şartlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Candan, s. 1283-1289; Sicilianos, Linos-Alexandre/Kostopolou, Maria-Andriani, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Bireysel Başvuru Usul Rehberi**, Baroların ve Avukatların Avrupa İnsan Hakları Standartları Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, İstanbul, 2021, s. 44-71; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvurular Hakkında Sık Sorulan Sorular, TC Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/avrupa-insan-haklari-mahkemesine-basvurular-hakkinda-sss28112019034114> (erişim tarihi: 25.05.2024).

AİHS ve ek protokollerinde doğrudan doğruya kültürel miras hakkını güvence altına alan bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, AİHM'e yapılan başvurularda dolaylı olarak kültürel miras hakkının da tartışıldığı kararlara rastlamak mümkündür.

Örneğin, erotik bir romanı On Bir Bin Kırbaç başlığıyla Türkçeye çeviren editör hakkında başlatılan soruşturma sonucunda düzenlenen iddianame ile müstehcen ve ahlak dışı yayınlar yapması nedeniyle editörün cezalandırılması talep edilmiştir. Yargılama sürecinde editör, kitabın çeşitli yazım tekniklerinin kullanıldığı edebi bir eser olduğunu vurgulamış olmakla birlikte, yapılan yargılama sonucunda kitabın tüm baskılarının toplatılmasına ve imha edilmesine ve ayrıca editörün adli para cezası ödemesine hükmedilmiştir. Karara karşı yapılan üst denetim incelemeleri sonucunda kitap baskılarının imha edilmesine ilişkin kısmı bozulmuştur. Öte yandan, editör aleyhine hükmedilen adli para cezasını ödemek zorunda kalmış ve ayrıca çevirdiği kitabı piyasadan toplatılmıştır. İç hukuk yollarının tüketilmesini müteakip editör tarafından ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e başvurulmuştur. AİHM olaya ilişkin yaptığı değerlendirmede, sosyal ve hukuk düzenlerinde ahlakın nelerden oluştuğu konusunda tek bir tanım olmadığı ve bu bakımdan devletlerin neyin ahlaki olduğu konusunda takdir yetkilerinin bulunduğunu da belirtmek suretiyle; On Bir Bin Kırbaç başlığıyla çevrilen romanın ilk kez 1907 yılında Fransa'da *Les onze mille verges* başlığıyla yayınlandığını, müstehcenliği nedeniyle ülkesinde olay yarattığını, öte yandan 1993 yılında kitabın Fransa'da oldukça prestij sahibi "*La Pléiade*" koleksiyonuna dahil edildiğini, bu bakımdan Fransız klasikleri arasında yer alan bu kitabın Avrupa Edebiyat mirası içerisinde yer aldığını, her ne kadar ahlakın gerekleri konusunda devletlerin takdir yetkisi bulunsun da kültürel önemi bulunan ve Avrupa Edebiyat mirası içerisinde yer alan bir edebi esere erişimin engellenmesinin bu takdir yetkisi kapsamında değerlendirilemeyeceğini göz önünde bulundurarak kitabın tüm baskılarının toplatılmasının demokratik bir toplumun gerekleriyle uyuşmadığını ve bu itibarla ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁶⁹⁴ AİHM bu kararı ile, bir eserin Avrupa Edebiyat mirasına dahil olup olmadığı noktasında,

- Yazarın uluslararası tanınırlığı,
- Eserin ilk yayım tarihi,
- Eserin kaç dile çevrildiği ve hangi ülkelerde yayımlandığı,
- Eserin kitap olarak ve internet üzerinden yayımlanıp yayımlanmadığı,
- Yazarın ülkesinde prestij sahibi bir koleksiyona dahil edilip edilmediği,

⁶⁹⁴ 16.02.2010 tarihli ve 41056/04 Başvuru Nolu AİHM Akdaş/Türkiye Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-161487%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024).

Kriterleri göz önünde bulundurulmak suretiyle karar verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.⁶⁹⁵

Azerbaycan ülkesi sınırları içerisinde bulunan ve çoğunlukla Ermenilerin yaşadığı Gülistan köyünde ikamet eden başvurunun, Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan Dağlık Karabağ çatışmaları nedeniyle köyüne dönememesi ve akrabalarının mezarlarını ziyaret edememesi gerekçesiyle özel ve aile hayatı hakkının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e yaptığı başvuruda ise mahkeme; hayatının büyük bir kısmını aynı yerde yaşayarak geçirmenin ve çoğu sosyal ilişkisinin bu yerdeki insanlarla olmasının özel hayat kapsamına dahil edileceğini, akrabalarının mezarlarının orada olması nedeniyle bu bölgeye kültürel ve dini bağlılığının da bulunduğunu belirtmek suretiyle özel ve aile hayatının ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁶⁹⁶

Hükümlülere televizyon izleme imkanı sağlanırken tutuklulara televizyon izletilmemesinin özel hayatı ve ayrımcılık yasağını ihlal ettiğine dair başvuruda ise AİHM, televizyon programlarının kişisel gelişim hakkı kapsamında olduğunu ve dış dünya ile bağlantı sağladığını dolayısıyla televizyonun da kültürel faaliyetler arasında değerlendirileceğini belirterek hükümlülere serbestken tutuklulara televizyon izletilmemesinin ayrımcılık yasağına aykırılık teşkil ettiğine hükmetmiştir.⁶⁹⁷

Doğuştan Roman olan başvuru ve ailesinin karavanda yaşayarak konargöçer bir yaşam tarzı sürmesinin yasal düzenlemeler ile kamu otoriteleri tarafından engellenmesi üzerine özel hayatının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e yaptığı başvuruda ise mahkeme, karavanın Roman etnik kimliği ile sıkı bir bağa sahip olduğunu, zira karavanın Romanların konargöçer yaşam tarzını yansıttığını ve seyahat etmenin Romanlar için uzun yıllardır uygulanılagelen bir gelenek olduğunu belirtmiştir.⁶⁹⁸ İşbu karar ile AİHM, özel ve aile hayatına saygı hakkının devletlere farklı yaşam tarzlarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yasal düzenleme yapma yükümlülüğü getirdiğini ifade etmiştir.⁶⁹⁹

⁶⁹⁵ European Court of Human Rights, **Research Division: Cultural Rights in the Case-Law of the European Court of Human Rights**, Council of Europe, 2011, p.12.

⁶⁹⁶ 16.06.2015 tarihli ve 40167/06 Başvuru Nolu AİHM Sargsyan/Azerbaycan Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-155662%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024).

⁶⁹⁷ 13.12.2011 tarihli ve 31827/02 Başvuru Nolu AİHM Laduna/Slovakya Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-108031%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024).

⁶⁹⁸ 18.01.2001 tarihli ve 27238/95 Başvuru Nolu AİHM Chapman/Birleşik Krallık Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-108031%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024); benzer yönde ayrıca bkz. 24.09.2012 tarihli ve 25446/06 Başvuru Nolu AİHM Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22Yordanova%20and%20others%20v.%20Bulgaria%22%22%7D%22%3A%22001-110449%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024); 17.10.2013 tarihli ve 27013/07 Başvuru Nolu AİHM Winterstein ve Diğerleri/Fransa Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-127539%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024).

⁶⁹⁹ **European Court of Human Rights**, p.15.

Partenon Tapınağından⁷⁰⁰ koparılan Elgin Mermerlerinin⁷⁰¹ Birleşik Krallık tarafından Yunanistan'a iade edilmesini teminen AİHM'e yapılan başvuruda ise mahkeme, söz konusu kültür varlığının AİHS akdedilmeden yaklaşık 150 yıl önce Yunanistan'dan yurt dışına çıkarıldığını, dolayısıyla başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi kapsamında zaman bakımından gerekli şartları haiz olmadığını, bu bakımdan söz konusu eserin hukuka aykırı bir şekilde götürülüp götürülmediği hususunda mahkeme tarafından denetim yapılamayacağını, kaldı ki zaman bakımından mahkemenin yetkili olduğu kabul edilse dahi kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının AİHS ve ek protokolleri ile doğrudan doğruya güvence altına alınmadığını, bu itibarla başvurucunun iddialarının yasal dayanağı bulunmadığını belirtmiştir.⁷⁰² Öğretide, söz konusu başvuru ile AİHM tarafından genel olarak kültürel mirasın korunması hakkının tanınmadığının ortaya konulduğu belirtilmektedir.⁷⁰³

Öte yandan, tabiat varlıklarının korunması amacıyla devlet tarafından alınan önlemler sonucunda mülkiyet hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM'e yapılan başvurularda ise mahkeme, çevrenin ve/veya tabiat varlıklarının korunmasının kamu yararına hizmet ettiğinden bahisle mülkiyet hakkı ihlalinin meşru bir müdahale olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir.⁷⁰⁴ Nitekim mahkeme Turgut ve Diğerleri/Türkiye kararında, çevrenin korunmasının kamuoyu için önem arz ettiğini, bu itibarla devletin çevrenin korunmasını teminen aldığı önlemlerin mülkiyet hakkı gibi birtakım temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açsa dahi kamu yararı bulunması nedeniyle yasal düzenlemelerin öncelikli olduğunu vurgulamıştır.⁷⁰⁵ Keza mülkiyet hakkının düzenlendiği ek Protokolde de kamu yararı sebebiyle mülkiyet hakkının sınırlanabileceği açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu nedenle, mülkiyet hakkı mutlak bir hak olmayıp, sınırlamalara tabidir. Mahkeme bu noktada mülkiyet hakkının

⁷⁰⁰ Parthenoni Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Parthenon> (erişim tarihi: 26.05.2024).

⁷⁰¹ Elgin Marbles, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Elgin-Marbles> (erişim tarihi: 26.05.2024).

Ayrıca bkz. What are the Elgin Marbles and how did Britain get them? , BBC News, <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-30342462> (erişim tarihi: 26.05.2024).

⁷⁰² 31.05.2016 tarihli ve 48259/15 Başvuru Nolu AİHM Sylogos Ton Athinaion/Birleşik Krallık Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-127539%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024).

⁷⁰³ Szabados, Tamás, "Right to Property and Cultural Heritage Protection in the Light of the Practice of the European Court of Human Rights", **Central European Journal of Comparative Law**, Vol. 3, No. 2, 2022, p. 163.

⁷⁰⁴ **European Court of Human Rights**, p.33.

⁷⁰⁵ 26.01.2009 tarihli ve 1411/13 Başvuru Nolu AİHM Turgut ve Diğerleri/Türkiye Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-87441%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024); benzer yönde bkz. 27.11.2007 tarihli ve 21861/03 Başvuru Nolu AİHM Hamer/Belçika Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22%3A%22ENG%22%2C%22appno%22%3A%221861/03%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22CLIN%22%2C%22itemid%22%3A%22002-2405%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024); 29.03.2010 tarihli ve 34044/02 Başvuru Nolu AİHM Depalle/Fransa Kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <http://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-97978%22%7D> (erişim tarihi: 26.05.2024).

kısıtlandığı ya da ihlal edildiği iddialarına ilişkin olarak yaptığı değerlendirmelerde mülkiyet hakkına müdahalenin kamu yararını gözeten meşru bir amaç olup olmadığı, müdahalenin yasal dayanağının bulunup bulunmadığı ve müdahalenin ölçülülük ilkesine uygun olup olmadığı hususlarını göz önünde bulundurur.⁷⁰⁶

⁷⁰⁶ Szabados, p. 164

SONUÇ

Çalışmamızın ilk bölümünde kültür ve tabiat varlıkları kavramsal yönüyle tanıtılmakta ve devletin bunları koruma yükümlülüğünden bahsedilmektedir. Kültür kavramı bir insan topluluğunun nesiller boyunca deneme yanılma yoluyla edindiği bilgilerden oluşan yaşantı birikimini ifade etmektedir. Kültür varlıkları ise, belli bir kültüre mensup insanların o kültür içerisinde ürettiği tüm varlıklardan oluşmaktadır. Kültür varlıkları taşınır ya da taşınmaz olabileceği gibi soyut nitelikte de olabilir. Tabiat kavramı ise insan müdahalesi olmaksızın meydana gelen her şeyi ifade etmektedir. Anıt ağaçlar, mağaralar, ormanlar gibi doğaya ait şeyler tabiat varlıklarını oluşturmaktadır. 1982 Anayasası kültür ve tabiat varlıklarının korunması noktasında Türkiye Cumhuriyeti Devletine birtakım pozitif yükümlülükler getirmektedir. Bununla birlikte, söz konusu pozitif yükümlülüklerin devletin bütçesinin el verdiği imkânlar doğrultusunda yerine getirileceği de düzenlenmektedir. Bu itibarla, Türkiye Cumhuriyeti Devleti bütün kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu olmayıp kültür ve tabiat varlıklarının korunması amacıyla ayrılan sınırlı bütçe kapsamında koruma sağlamakla yükümlüdür.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması özellikle II. Dünya Savaşından sonra uluslararası hukukun gündemine girmiştir. Bu kapsamda akdedilen çok sayıda uluslararası sözleşme bulunmaktadır. Aralarında en kayda değer olanı ise Birleşmiş Milletler bünyesinde akdedilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'dir. Anılan sözleşme başta olmak üzere BM bünyesinde akdedilmiş kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen tüm sözleşmelerin gereğini yerine getirmek üzere UNESCO kurulmuştur.

Uluslararası sözleşmelerin yanı sıra, konuya ilişkin olarak ülkemizde de 19. yüzyıldan bu yana yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen ilk yasal düzenleme Asar-ı Atika Nizamnameleridir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır. Anılan kanun ile hangi kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının gerekli olduğu açıkça düzenlenmektedir. Buna göre korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları taşınır ve taşınmaz niteliğinde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hangi nitelikte olduğu fark etmeksizin korunması gerekli tüm kültür ve tabiat varlıkları devlet malı niteliğinde sayılmaktadır. Esasen kanunda yer verilmemiş olmakla birlikte, somut olmayan kültürel mirasın da gerekli başkaca yasal düzenlemeler yapılmak suretiyle korunarak bir sonraki nesillere aktarılması sağlanmaktadır.

Çalışmamızın esasını oluşturan ikinci bölümde kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilat tanıtılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle 2011 yılında 2863 sayılı Kanunda yapılan değişiklikten bahsetmek gerekmektedir. Zira bu değişiklikle kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilatın i) kültür varlıkları ve ii) tabiat varlıkları yönünden olmak üzere ikili bir şekilde yapılandırılması öngörülmüştür. Bu kapsamda, ikinci bölümün ilk kısmında kültür varlıklarından sorumlu olan idari teşkilat, ikinci kısmında ise tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu olan idari teşkilat ayrı ayrı açıklanmıştır.

Kültür varlıklarının korunmasıyla görevli idari teşkilatın en yüksek idari birimi Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Bakanlığın merkez teşkilatı içerisinde bulunan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü doğrudan doğruya kültür varlıklarının korunması ile ilgilidir. 2863 sayılı Kanun kapsamında oluşturulan tüm kurullar Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet göstermektedir. 2863 sayılı Kanun kapsamında oluşturulan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ülke genelinde kültür varlıklarının korunmasında benimsenecek ilke kararları ortaya koyan birimdir. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ise, 2863 sayılı Kanun ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları doğrultusunda kültür varlıklarının bölgesel anlamda korunmasından sorumludur. 5366 sayılı Kanun kapsamında yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması hedeflenen kültür varlıklarının korunmasını teminen bölgesel olarak faaliyet gösterecek Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları'nın da oluşturulabileceği öngörülmüştür. Bunlara ek olarak; belediyeler ve/veya il özel idareleri tarafından bölgesel korumanın daha efektif sağlanması amacıyla Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının (KUDEB) kurulması da teklif edilebilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görmesi üzerine oluşturulan bu kurullar ile Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları arasında tam bir hiyerarşi ilişkisi bulunmamaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki su altında bulunan kültür varlıkları da Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları'nın görev kapsamı içerisinde değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, su altında bulunan kültür varlıklarının korunmasında karar almaya yetkili idari birim Su Altı Koruma Komisyonu'dur. Anılan Komisyon, bölgesel nitelikte olmayıp ülke genelinde faaliyet göstermektedir. Bakanlığın merkez idari teşkilatı içerisinde yer alan Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü de kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli idari birimler arasında yer almaktadır. Genel Müdürlüğe bağlı olarak faaliyet göstermekte olan Halk Kültür Bilgi ve Belge Merkezi, somut olmayan kültürel mirasın tespit edilmesi ve kayda geçirilmesinde görevlidir.

Tabiat varlıklarının korunmasıyla görevli idari teşkilatın en yüksek idari birimi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığıdır. Bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren Mekansal

Planlama Genel Müdürlüğü ile Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, tabiat varlıklarının korunması ile ilişkili merkez teşkilatı birimleridir. Yine Bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ise, tabiat varlıklarının korunmasından doğrudan doğruya sorumlu idari birimdir. 2011 yılında yapılan değişiklikle 2863 sayılı Kanun'a eklenen Ek 4. madde uyarınca kurulan idari birimler Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Bu kurullardan biri olan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ülke genelinde faaliyet göstermektedir. Kültür Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nda olduğu gibi, yalnızca tabiat varlıklarının korunmasında benimsenecek ilke kararları ortaya koymakla görevli birimdir. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ise bölgesel anlamda koruma sağlamaktadır.

2863 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikler sonrasında kültür varlıklarının ve tabiat varlıklarının korunmasında görevli idari teşkilatın ikili bir şekilde yapılandırılması öngörülmüş olsa da, kültür ve tabiat varlıklarının bütüncül bir şekilde korunması önem arz etmektedir. Zira aynı bölge içerisinde bulunan kültür varlıklarının bir idari birimin, tabiat varlıklarının ise farklı bir idari birimin görev ve yetki alanı dahilinde olması söz konusu bölgenin korunmasında uygulama birliği sağlanmasını engellemektedir. Bu bakımdan hem kültür varlıklarının hem de tabiat varlıklarının bulunduğu özel bölgelerde bütüncül bir koruma sağlanması ve idarenin uygulamalarında birlik sağlanması amacıyla yönetim alanları oluşturulmaktadır. Yönetim alanı olarak öngörülen ve halen faaliyet göstermekte olan alanlarda kurulan alan başkanlıkları şu şekildedir: Kapadokya Alan Başkanlığı, Çanakkale Tarihi Gelibolu Yarımadası Alan Başkanlığı, Uludağ Alan Başkanlığı, Bergama Alan Başkanlığı, Bursa Alan Başkanlığı, İzmir Tarihi Liman Kenti Alan Başkanlığı, İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, İznik Alan Başkanlığı, Ayvalık Alan Başkanlığı. Anılan başkanlıkların yönetim alanı sınırları içerisinde bulunan bölgeler, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının görev alanı içerisinde bulunmamaktadır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde 2863 sayılı Kanun kapsamında kurulan kuruluşların çalışma esas ve usulleri, bu kurullar tarafından ne tür kararlar alınabileceği ve bu kararlara karşı ne tür denetim yollarının öngörüldüğü anlatılmaktadır. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında göz önünde bulundurulacak ilkeleri belirlemektedir. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları ise bu ilke kararlar doğrultusunda uygulamaya yönelik kararlar almaktadır. Alınan kararlar ilgili kurum ve kuruluşlara tebliğ edilmektedir. Söz konusu kararların yasal düzenlemelere aykırılık teşkil

ettiğini iddia eden ilgililer, söz konusu kararlara karşı Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Merkez Komisyonu'na itirazda bulunabilmektedir. Bu istisnai durum dışında, 2863 sayılı Kanun kapsamında oluşturulan hiçbir kurulun aldığı karar idari denetime tabi değildir.

Öte yandan, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu idari teşkilatın aldığı tüm kararlar yasal yoldan denetime tabidir. Kararlara karşı idari yargıda dava açma imkânı bulunmakla birlikte; iptal davalarında sübjektif ehliyet şartının, tam yargı davalarında ise hak ihlali şartının gerçekleşip gerçekleşmediği incelenmektedir. Davacının dava açmaya yetkili görülmemesi halinde dava usulden reddedilmektedir. Davacının dava açmaya yetkili olduğuna kanaat getirilmesi halinde ise, esas yönünden inceleme aşamasına geçilmektedir. İptal davalarında esas yönünden inceleme dava konusu idari işlemin konu, yetki, şekil, sebep ve amaç unsurları bakımından denetlenmesini kapsamaktadır. Tam yargı davalarında esas yönünden incelemede ise idari işlem nedeniyle davacının malvarlığı zararına uğrayıp uğramadığı tespit edilmektedir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, aynı zamanda “kültürel mirasın korunması hakkı” olarak tanınmaktadır. Bununla birlikte, bu hakkın ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruda bulunulması mümkün değildir. Zira bu hak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokollerinde güvence altına alınan haklar arasında yer almamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Elgin Mermerlerinin Yunanistan'a iade edilmesi konulu başvuruda sözleşmenin kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını konu edinen bir hak ihtiva etmediğini açıkça ifade etmiştir. Söz konusu hakkın AİHM ve ek protokolleri ile korunmuyor olması nedeniyle bu hakka ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunulması da mümkün değildir. Öte yandan, sözleşme ile koruma altına alınan başkaca hakların ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurularda kültürel miras hakkının da ihlal edildiğine ilişkin açıklamalara yer verildiği örnekler bulunmaktadır.

Sonuç itibarıyla, kültür ve tabiat varlıklarının gelecek nesillere aktarılması amacıyla korunması gerekmektedir. 1982 Anayasası ile bu gereklilik, devlet açısından bir yükümlülüğe dönüştürülmüştür. Bu kapsamda, 2863 sayılı Kanun başta olmak üzere muhtelif yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca daha etkili bir korumanın sağlanabilmesini teminen kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından görevli kurullar oluşturulmuştur. Çalışmamız, yasal düzenlemelerin çokluğu ve dağınıklığı karşısında bu kurulların hukuki niteliğini ve rolünü tespit etmek gayesiyle hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Adnan Menderes'in "İstanbul'u Fethediyoruz" Diye İmara Başlayıp Onlarca Cami ve Tarihi Eseri Yıkıldığını Biliyor Muydunuz?, Cahilog, <https://www.cahilog.com/galeri/adnan-menderes-istanbul-u-fethediyoruz> (erişim tarihi: 04.03.2024).

AIHM Kararları Arama Motoru, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) (erişim tarihi: 04.03.2024).

Akça, Saniye, "Geleneksel Kültürün Doğal Miras Alanlarının Korunması ve Sürdürülebilirliği Üzerindeki Etkisi: Çerkes Kültürü Örneği", *Kültür Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 16, 2023.

Akgün, M. Raşit, "İslam Hukukunda Kültür Varlıklarının Korunması ve Heykellerin Yıkılması Meselesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 2, 2023.

Aksoy, Belgin/ Özgül, Ayşın, "Kültür Varlığı Algısı ve Tahribat: Bursa Yenişehir Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 27, 2014.

Alpagut, Berna, "Bir Müze Doğuyor: Burdur Doğa Tarihi Müzesi", *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 42, 2016.

Altıparmak, Cüneyd, "Kültür Varlıklarına İlişkin İstisnai Düzenlemeler", Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd (Ed.), *Kültürel Miras Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022.

Arslan, Mahmut, "Ziya Gökalp'te Kültür ve Uygarlık Anlayışı", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 10, 2012.

Aslan, M. Yasin, "İdari Yaptırımlar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 85, 2009.

Atılğan, Cansu, “Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Işığında Türkiye’de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Art-Sanat Dergisi*, sayı: 6, 2016.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/43-avrupa-insan-haklar-mahkemesi/> (erişim tarihi: 25.05.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvurular Hakkında Sık Sorulan Sorular, TC Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/avrupa-insan-haklari-mahkemesine-basvurular-hakkinda-sss28112019034114> (erişim tarihi: 25.05.2024).

Aydın, Mahmut/ Güner, Saadet, “Kültürel Mirasta Risk Yönetimi”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2013.

Azzopardi, Elaine/ Kenter, Jasper O./ Young, Juliette/ Leakey, Chris/ O’Connor, Seb/ Martino, Simone/ Flannery, Wesley/ Sousa, Lisa P./ Mylona, Dimitra/ Frangoudes, Katia/ Béguier, Irene/ Pafi, Maria/ da Silva, Arturo Rey/ Ainscough, Jacob/ Koutrakis, Manos/ da Silva, Margarida Ferreira/ Pita, Cristina, “What are heritage values? Integrating natural and cultural heritage into environmental valuation”, *People and Nature*, vol.5.

Bağrıaçık, Ahmet, “Danıştay Kararları Işığında İdari Yargıda Menfaat İhlali”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2016.

Bamiyan Buddhas, Harvard University, <https://projects.iq.harvard.edu/whoseculture/bamiyan-buddhas> (erişim tarihi: 05.03.2024).

Belce, Efecan, “Ayasofya Müzesi Zemin Yüzey Deformasyonunun Yeraltı Radarı (GPR) İle İncelenmesi”, *Academic Platform Journal of Engineering and Science*, Cilt: 7, Sayı:3, 2019.

Bilgin, Sakine Nilüfer, *Tabiat Varlıklarını Koruma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi SBE, İstanbul, 2014.

Bonaparte in Egypt (2): The Scientific Expedition, The History Website of the Fondation Napoleon, <https://www.napoleon.org/en/young-historians/napodoc/bonaparte-in-egypt-2-the-scientific-expedition/> (erişim tarihi: 01.03.2024).

Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Candan, Turgut, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.

Centel, Nur/ Zafer, Hamide/ Çakmut, Özlem, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta Basım Yayım Dağıtım, 3. Bası, İstanbul, 2005.

Chng, Kean Siang/ Narayanan, Suresh, "Culture And Social Identity in Preserving Cultural Heritage: An Experimental Study", *International Journal of Social Economics*, Vol. 44 No. 8, 2017.

Cultural Heritage: 7 Successes of UNESCO's Preservation Work, UNESCO, <https://www.unesco.org/en/cultural-heritage-7-successes-unescos-preservation-work> (erişim tarihi: 10.03.2024).

Cultural Heritage, UNESCO Institute for Statistics, <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Cultural Heritage: What is it? Why is it important?, Simon Fraser University IPinCH Project Fact Sheet, https://www.sfu.ca/ipinch/sites/default/files/resources/fact_sheets/ipinch_chfactsheet_f inal.pdf (erişim tarihi: 13.04.2024).

Culture, Texas A&M University, <https://people.tamu.edu/~i-choudhury/culture.html> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Creating Reconciliation: Mostar Bridge, UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/story-mostar-bridge/> (erişim tarihi: 10.03.2024).

Çağlayan, Ramazan, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınları, 15. Baskı, Ankara, 2023

Çakırca, Düzgün, “Savaşın Savunmasız Düşmanı-Kültürel Miras”, 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu “Savaşta Sınır Ve Kültürel Miras” Başlıklı Bildiri, Trakya Üniversitesi, 22-23 Nisan 2015.

Çelik, M. Lamih, “Kültürel Mirasın Mülkiyeti ve Kamulaştırma”, Yeşilbaş, Evindar/Altırpınmak, Cüneyd (Ed.), *Kültürel Miras Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022.

Çeliktaş Türkbay, Özge, “Kültürel Mirasın Korunmasının İnsan Hakları ile İlişkisi ve Kültürel Miras Hakkı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 2021.

Çolak, Nusret İlker, “Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği ve Sonuçları”, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=K%DCLT%DCR%20VE%20TAB%DDAT%20VARLIK%20DEVLET%20MALI%20N%DDTEL%DD%D0%DD%20VE%20SONUC%20LARI&kimlik=1234805414&url=makaleler/icolak-3.htm> (erişim tarihi: 06.03.2024).

Dağıstan Özdemir, Melike Z., “Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış”, Planlama 2005/1, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, Sayı: 31, 2005.

Değirmenci, Kevser, “Osmanlı Devleti’nde Asar-ı Atika Bilincinin Gelişimi: Kaş Kazası Örneği (1842-1908)”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 3, 2023.

Dülger, Murat Volkan, “Kültür Varlığı Olmanın Hukuki Sonuçları”, Yeşilbaş, Evindar/Altırpınmak, Cüneyd (Ed.), *Kültürel Miras Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022.

Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Epic Engineering Rescued Colossal Ancient Egyptian Temples From Floodwaters, National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/history/history-magazine/article/egyptian-temples-excavation-abu-simbel> (erişim tarihi: 10.03.2024)

Ersöz, Ahmet Kürşat, *Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Esmer, Mine, “1956-1960 İMARI: Karaköy-Beşiktaş Sahil Aksında Kaybolan / Yıkılan / Taşınan Yapılar”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 374, 2013.

European Court of Human Rights, *Research Division: Cultural Rights in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, Council of Europe, 2011.

E-Uyar, <https://www.e-uyar.com/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Eyüboğlu Erşen, Aysun, Tarihi Kentlerin Korunmasında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararlarının Edirne Kent Örneğinde Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 2009.

Fausey, C./ Boroditsky, L., "Who dunnit? Cross-linguistic differences in eye-witness memory.", *Psychonomic Bulletin & Review*, Volume 18, Issue 1, 2011.

Georgian Churches in Turkey, Esplora Travel, <https://www.esplora.co.uk/blog/turkey/georgian-churches-in-turkey/> (erişim tarihi: 04.03.2024).

Gögebakan, Yüksel, “Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2.

Gökalp, Ziya, *Hars ve Medeniyet*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2016.

Gözler, Kemal, *İdare Hukuku Cilt II*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Bursa, 2019.

Güzel, Mehmet Nuri, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Mahkemenin Verdiği Kararlara Genel Bir Bakış”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 47, 2022.

Henrich, Joseph, “How Culture Made Us Uniqely Human”, *Joint Publication Board of Zygon*, vol. 58, no. 2, 2023.

Hülür, Himmet/ Koluçak, İhsan, “Farklılık İçinde Birlik: Alevi-Bektaşî Kültürü ve Araçsal Çerçevelemenin Meydan Okuyuşu”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 71.

Işık, Erman, “Toplumsal Kimlik Oluşumunda Gelenekleri Rolü”, Ulağı, Serhat (Ed.), *Toplumsal İletişim Dili Olarak Kimlikler*, Motto Yayınları, İstanbul, 2020.

İlhan, Emre, *2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Tarihçesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

İstanbul’un Yeni Kültür-Sanat Mekanı: “Artİstanbul Feshane”, Design Architecture Communication, <https://dacistanbul.com/dac-oneriyor/istanbulun-yeni-kultur-sanat-mekani-artistanbul-feshane/> (erişim tarihi: 10.03.2024).

İşçi, Jülide, *İdari Merci Tecavüzü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya, 2019.

Jokilehto, J. (Der.), “*Definition of Cultural Heritage: References to Documents in History*”, ICCROM Working Group “Heritage and Society”, 1990.

Kahya, Nimet Candaş/ Sağsöz, Ayşe/ Al, Selda, “Türkiye’de Korumacılık ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bilincinin Gelişimi: 1938-1960 Dönemi”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 9, Issue 10, 2014.

Kapadokya’daki Dünyanın En Büyük Yeraltı Şehri Derinkuyu, Nasıl Dahiyane Bir Şekilde İnşa Edildi?, BB News Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ce9jnqq47y7o> (erişim tarihi: 10.03.2024).

Kararlar Bilgi Bankası, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Karaaslan, Mehriban, “Yüksek Kurul ve Bölge Kurullarının Oluşumu, İşleyişi ve Kararları”, Yeşilbaş, Evindar/ Altıparmak, Cüneyd (Ed.), *Kültürel Miras Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022.

Kars M. Ece/ Başak, A. Nazlı/ Onat, O. Emre/ Bilguvar, Kaya/ Choi, Jungmin/ Itan, Yuval/ Çağlar, Caner/ Palvadeau, Robin/ Casanova, Jean-Laurent/ Cooper, David N./ Stenson, Peter D./ Yavuz, Alper/ Buluş, Hakan/ Günel, Murat/ Friedman Jeffrey M./ Özçelik, Tayfun, “The Genetic Structure of the Turkish Population Reveals High Levels of Variation and Admixture”, *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, Vol. 118, Issue 36, 2021.

Kazancı, <https://kazanci.com.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Kocabıyık, Coşku, “Toroslar’ın Eteğindeki Yeşil Kasaba Ağlasun”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 399, 2015, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=399&RecID=3756> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Kuşçu, Döndü, “Define Arama Yönetmeliğinde Yapılan Değişikliklere Dair Değerlendirmeler”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, sayı 50.

Lexpera, <https://www.lexpera.com.tr/giris?ReturnUrl=%2F> (erişim tarihi: 13.04.2024).

“Linking The Protections of Cultural and Natural Heritage”, The World Heritage Convention, UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/convention/> (erişim tarihi: 14.04.2024).

Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük, <https://www.luggat.com/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Mansel, Arif Müfid, “Osman Hamdi Bey”, *Belleten*, Cilt: 24, Sayı: 94, 1960.

Menderes Dönemi İstanbul’unda İmar Hareketleri ve Arka Planı, Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist/325-menderes-donemi-istanbulunda-imar-hareketleri-ve-arka-planı> (erişim tarihi: 12.03.2024).

Mezkit Saban, Gülperi, *Türk Kültüründe Şehitlik*, Erikan Yayınevi, Ankara, 2020.

Napoleon's Military Defeat in Egypt Yielded a Victory for History, National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/history/history-magazine/article/napoleon-military-defeat-egypt-yielded-victory-history#:~:text=When%20Napoleon%20invaded%20Egypt%20in,became%20the%20foundation%20of%20Egyptology.&text=By%20the%20end%20of%20the,France%20wanted%20to%20conquer%20Egypt.> (erişim tarihi: 01.03.2024).

National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Next To The Original, France Replicates Prehistoric Cave Paintings, NPR, <https://www.npr.org/sections/parallels/2017/01/02/507549682/next-to-the-original-france-replicates-prehistoric-cave-paintings> (erişim tarihi:04.01.2024).

Nisbett, Richard E./ Norenzayan, Ara, *Culture and Cognition, Stevens' Handbook of Experimental Psychology*, Third Edition Vol. 2 Chapter 13th, 2002.

Obelisk of Theodosius, The Byzantine Legacy, <https://www.thebyzantinelegacy.com/theodosius-obelisk> (erişim tarihi: 01.03.2024).

Oğurlu, Yücel, “Kültür Varlıkları Hukukunun Esasları”, Yeşilbaş, Evindar/ Altırpırmak, Cüneyd (Ed.), *Kültürel Miras Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022.

Oktay, Sinem/ Taş, Nilüfer/ Taş, Murat, “Kültürel Miras Alanlarının Korunması ve Afet Yönetimi İlişkisi”, *Dirençlilik Dergisi*, Cilt:4 Sayı:2, 2020.

Osman Hamdi Bey ve Müzecilik, Osman Hamdi Bey, <http://www.osmanhamdibey.gov.tr/TR-50972/osman-hamdi-bey-ve-muzecilik.html> (erişim tarihi: 13.04.2024) .

Önge, Mustafa, “Kültür Mirasını Tanımlamak için Türkiye’de Kullanılan İlk Özgün Terim: Asar-ı Atika”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1.

Özel, Kadir Can, “Kültür Varlıklarına İlişkin Düzenlemelerin Anayasalardaki ve Uluslararası Sözleşmelerdeki Görünümü”, Yeşilbaş, Evindar/ Altırpınmak, Cüneyd (Ed.), *Kültürel Miras Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022.

Özkerim Güner, Neslihan, “İklim Değişikliği ve Dünya Mirasının Korunması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 2, 2021.

Özlem, Doğan, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.

Özüşen, Banu/ Beceren, Ertan, “Kültür Varlıklarının Kaçakçılığı Ve Arkeolojik Tahribat”, *Cedrus*, Cilt: 7, 2019.

Öztürk, Gülfem, “İstanbul’da Bulunan Özel Müzelerin Deneyim Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 15, 2021, sayfa 131-135.

Özyıldırım, Mehmet Mert, “Taşınır Kültür Varlıklarının Hukuka Uygun Bir Biçimde Devredilebilmeleri Açısından Türk Hukukunda Kabul Edilen Yöntemler”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 3.

Pergamon Altar- Discover the Famous Altar of Zeus, Art in Context, <https://artincontext.org/pergamon-altar/> (erişim tarihi: 10.03.2024) .

Pergamonmuseum, Staatliche Museen zu Berlin, <https://www.smb.museum/en/museums-institutions/pergamonmuseum/home/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Protecting And Preserving Cultural Heritage, World Affairs Council of Philadelphia The Student Diplomat Program/ Jr. Model United Nations January-May 2017.

Protection of Cultural Heritage, ISMEP (Istanbul Seismic Risk Mitigation and Emergency Preparedness Project) Guide Books, Istanbul, 2014.

Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Resuloğlu, Didem, Koruma Olgusu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının Yaklaşımı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2005.

Sagalassos'un Tarihçesi, Sagalassos Vakfı, <http://www.sagalassosvakfi.org/tarihce/> (erişim tarihi: 10.03.2024).

Sancakdar, Oğuz/ Yağcı, Pınar/ Taşyıldız, Şükür/ Çıkar, Ezgi, *Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.

Savcı Yörük, Ecem, "Sosyal Devlet Anlayışı ve Türkiye'deki Gelişimi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, 2021.

Sezer, Abdullah, "Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Çok Boyutlu Normlar Piramidi Yaklaşımı)", *AYM 57. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara, Türkiye, 25-26 Nisan 2019, Cilt: 36.

Sicilianos, Linos-Alexandre/ Kostopolou, Maria-Andriani, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Bireysel Başvuru Usul Rehberi*, Baroların ve Avukatların Avrupa İnsan Hakları Standartları Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, İstanbul, 2021.

Smith, Adam, *Ahlaki Duygular Kuramı*, İng. Aslından Çeviren Tartıcı, Berkay, Liberus Plus Yayınları, İstanbul, 2022.

Solmaz, İbrahim, *1924 Anayasasının Öz Türkçeleştirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2024.

Solmaz Şakar, Funda, "Kapadokya Alanı Hakkında Kanun, Arka Planı ve Koruma Açısından Değerlendirilmesi", *Mimarlık Dergisi*, sayı 419, 2021.

Spencer-Oatey, H., "Culturally Speaking: Culture, Communication and Politeness Theory", *The Modern Language Journal*, vol. 93, Issue: 4.

Spencer-Oatey, H. (2012) What is culture? A compilation of quotations. GlobalPAD Core Concepts.

Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/index.html> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Süslü, Güven, “Kültür Varlıklarının Korunmasında Mali Kolaylıklar Rejimi”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Sayı: 2018, Cilt No: 2.

Szabados, Tamás, “Right to Property and Cultural Heritage Protection in the Light of the Practice of the European Court of Human Rights”, *Central European Journal of Comparative Law*, Vol. 3, No. 2, 2022.

Şimşek, Suat, “Kamu Mallarının Özel Mülkiyete Konu Olmaması İlkesinin Mülkiyet Hukukuna Yansımaları”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 92, 2014.

Tan, Turgut, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara, 2013, s.27-30.

T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

T.C. Anayasa Mahkemesi, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2021.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, <https://tvk.csb.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı & TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, *Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005, Ankara.

Tercan, Binali, “Koruma Politikaları: Tarihi, Kültür ve Doğa Varlıklarının Afetlere Karşı Korunması”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 40, 2018.

The 2009 UNESCO Framework for Cultural Statistics, Institute for Statistics of the UNESCO, 2009.

The British Museum, <https://britishmuseum.org/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

The Concept and History of Cultural Heritage, Central European University, <https://culturalheritagestudies.ceu.edu/concept-and-history-cultural-heritage> (erişim tarihi: 13.04.2024).

The Ethics of Cultural Heritage, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-cultural-heritage/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

The Meanings of Culture: Culture: Its Many Meanings, M/C Journal, <https://journal.media-culture.org.au/mcjjournal/article/view/1833> (erişim tarihi: 06.01.2024).

This Church Supplanted Hagia Sophia as World’s Largest Cathedral, Aleteia, <https://aleteia.org/2023/06/06/this-church-supplanted-hagia-sophia-as-worlds-largest-cathedral/> (erişim tarihi: 11.03.2024).

Troya Hazinesi Yüzyıl Sonra Ait Olduğu Topraklarda, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70445/troya-hazinesi-yuzyil-sonra-ait-oldugu-topraklarda.html> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Turcademy, <https://www.turcademy.com/tr> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Turhan, Turgut, *Ortographiam (Kültür/Sanat Yazıları)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Türkiye’de bulunan DEM müzelerin tanıtımının yapıldığı youtube kanalı linki: <https://www.youtube.com/@demmuseums> (erişim tarihi: 10.03.2024).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024). (erişim tarihi: 13.04.2024).

Türkiye ile Gürcistan Arasında “Kültürel İş Birliği Programı” İmzalandı, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/turkiye-ile-gurcistan-arasinda-kulturel-is-birligi-programi-imzalandi/3119484> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024)

Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <http://turkiyeturizmansiklopedisi.com/> (erişim tarihi: 13.04.2024)

Uğuryol, Draşan/ Uğuryol, Mehmet, “İstanbulun Büyüme ve Dönüşüm Sorunlarının Tarihi Su Yapıları Üzerindeki Olumsuz Etkileri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Sayı 81, 2022.

UNESCO, <https://www.unesco.org/en> (erişim tarihi: 13.04.2024).

UNESCO / ICCROM / ICOMOS / IUCN (2010) Managing Disaster Risks for World Heritage, UNESCO World Heritage Centre, UNESCO, June 2010.

UNESCO: Türkiye Milli Komisyonu, <https://www.unesco.org.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2024).

Velioğlu, Ece, Hasankeyf at the European Court of Human Rights: A Human Rights Based Approach to the Protection of Cultural Heritage, *Koc University Graduate School of Social Sciences and Humanities*, Unpublished Master’s Thesis, 2011.

What are the Elgin Marbles and how did Britain get them? , BBC News, <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-30342462> (erişim tarihi: 26.05.2024).

What is Culture?, University of San Francisco, <https://myusf.usfca.edu/wise/intercultural-learning/what-is-culture> (erişim tarihi: 13.04.2024).

World History Encyclopedia, <https://www.worldhistory.org/> (erişim tarihi: 14.05.2024).

Yanılmaz, Zeynep/ Yalçınkaya, Şengül, “Yok Olmuş Bir Yapının Bellekteki Yeri: Trabzon Opera Binası”, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 25, 2022.

Yavaş, Burhan, Yerel Halkın Kültürel Mirasa Yönelik Algı ve Tutumunun Mekana Bağlılık Düzeyi Üzerindeki Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2022.

Yılmaz, Mesut/ Sevgi, Serap/ Koparan, Cenk/ Çetin, Oğuz, “Hasankeyf Orta Kapı’nın Korunması ve Taşınmasına Yönelik Uygulamalar”, *Lycus Dergisi*, Sayı: 3, 2021.

Zakaria, Nevine Nizar, “Egypt’s Cultural Heritage in Conflict Situations: Examination of Past and Present Impact”, *Polish Archaeology in the Mediterranean*, Vol. 28, Issue: 2, 2019.

Zeybek, Osman/ Arslan, Mükerrerem, “Examining Cultural Heritages Harmed By Religious Fanaticism: Sample of the Palmyra Ancient City”, *Journal of Bartın Faculty of Forestry*, Cilt: 19 Sayı: 2, 2017.

Ziya Gökalp’in Kültür İnşası: Hars ve Medeniyet Kavramları, *Fikriyat*, <https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/ziya-gokalpin-kultur-insasi-hars-ve-medeniyet-kavrami/6> (erişim tarihi: 13.04.2024).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Hümeýra Rana YÜCEL
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kumluca Anadolu Lisesi, Antalya, 2015.
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 2019.
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Antalya, 2024.
Yüksek Lisans Tez Konusu	Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Kurulların Rolü ve Hukuki Niteliği
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, Almanca
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Anayasa Mahkemesi Stajı Avukatlık Stajı
Çalıştığı Kurumlar	Ankara Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Hukuk Müşavirliği